

МОНГОЛ УЛС
МОНГОЛБАНК

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
Бага тойруу 3, Утас: 32-03-92, Факс: (976-11) 31-14-71
<http://www.mongolbank.mn>

2023.09.25 № А-1/855
танай _____-ны № _____-т

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ДАРГА ГОМБОЖАВЫН ЗАНДАНШАТАР
ТАНАА

Монголбанк Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу 2024 онд баримтлах төрийн мөнгөний бодлогыг боловсруулан, Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийн хамт өргөн мэдүүлж байна.

Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2024 онд баримтлах үндсэн чиглэлийн төслийг Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хороогоор хэлэлцүүлж, Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөл, олон нийтэд танилцуулан, Засгийн газарт хүргүүлсэн болно.

Тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлэн шийдвэрлэж өгөхийг Танаас хүсье.

Хавсралт/Хуудастай.

Хүндэтгэсэн

ЕРӨНХИЙЛӨГЧ

БЛХАГВАСҮРЭН

1523031981

ТАНИЛЦУУЛГА

Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар
2024 онд баримтлах үндсэн чиглэлийн тухай

Төрөөс 2024 онд баримтлах мөнгөний бодлого нь инфляцыг дунд хугацаанд зорилтот түвшинд тогтворжуулах, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийн суурь нөхцөлийг бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэнэ. Монгол Улсын эдийн засаг коронавируст цар тахал, олон улсын геополитикийн зөрчилдөөнөөс үүдэлтэй бэрхшээлийг даван туулж, сэргэсэн боловч цаашид гадаад эдийн засгийн орчинд тодорхой бус байдал гүнзгийрч, гэнэтийн хэлбэлзэл өндөр байх төлөвтэй байна. Иймд Монгол Улс эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэрийг хангахад чиглэсэн бодлогыг цаашид тууштай үргэлжлүүлэх шаардлагатай байгаа тул инфляцыг дунд хугацаанд 6 ± 2 хувийн орчимд тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлогыг 2024 онд хэрэгжүүлэхээр тусгалаа.

Инфляцын зорилтыг хангахад чухал нөлөөтэй эдийн засгийн болон институцын суурь хүчин зүйлс болох төв банкны хараат бус байдал болон төсвийн сахилга батыг бэхжүүлэх, нийлүүлэлтийн шалтгаантай үнийн хэлбэлзэл болон урсгал дансны алдагдлыг бууруулахад анхаарал хандуулж, шаардлагатай арга хэмжээг тодорхойлж төсөлд тусгасан болно.

Мөн 2024 онд гадаад эрэлт болон эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ буурах, төсвийн бодлого сулрах төлөвөөс шалтгаалан урсгал тэнцлийн алдагдал нэмэгдэж болзошгүйн дээр хөрөнгийн дотогшлох урсгал саарах хүлээлттэй байна. Иймээс гадаад шокийн сөрөг нөлөөг зөөлрүүлэх зорилгоор төлбөрийн тэнцлийн алдагдлыг тэлэхгүй, эрсдэл хуримтлуулахгүйгээр эдийн засагт шаардлагатай тохиргоог хийхийг дэмжиж, хуульд заасны дагуу валютын ханшийн уян хатан байдлыг нэмэгдүүлэх бодлогыг хэрэгжүүлэх нь эдийн засагт илүү үр дүнтэй байхаар байна.

Монголбанк хуульд заасан өөрийн үндсэн зорилтын хүрээнд инфляцыг дунд хугацаанд нам дор түвшинд тогтворжуулах, банк санхүүгийн тогтолцооны тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх, санхүүгийн зах, институтийн хөгжлийг дэмжих гэсэн гурван чиглэлээр төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2024 баримтлах үндсэн чиглэлийн төслийг боловсруулав.

Нэгдүгээрт, инфляцын дунд хугацааны зорилтод зах зээлийн зарчим, арга хэрэгслийг ашиглан хүрч, улмаар инфляцыг онилох мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх суурь дэд бүтцийг бэхжүүлнэ. Түүнчлэн, инфляцыг онилох мөнгөний бодлоготой нийцтэй байдлаар төв банкны олон нийттэй харилцах харилцааг боловсронгуй болгож, үр дүнтэй байдлыг дээшлүүлнэ. Мөн макро-санхүүгийн хамаарлын шинжилгээг бодлогын шийдвэр гаргалтад ашиглах, санхүүгийн системд эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэхэд чиглэсэн макро зохистой бодлогыг мөнгөний бодлоготой хослуулан хэрэгжүүлэх талаар тусгав.

Хоёрдугаарт, банкны тогтолцооны тогтвортой байдлыг хангах хүрээнд банкны салбар дахь гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт, өсөлтийг нэмэгдүүлэх, олон улсын сайн туршлага, стандартыг хяналт шалгалтын тогтолцоонд нэвтрүүлэх ажлыг үргэлжлүүлэн,

цаашид илүү боловсронгуй болгох арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ. Мөн банкны зохистой засаглалыг сайжруулж, эрсдэлийн удирдлагыг оновчтой болгох хүрээнд банкны үйл ажиллагаанд учирч болзошгүй голлох эрсдэлүүдийг дотооддоо үнэлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.

Гуравдугаарт, олон улсын худалдаа, цахим төлбөр тооцоо болон финтект суурилсан шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хөгжлийг дэмжихийн зэрэгцээ төлбөрийн системийн хяналт, зохицуулалтыг сайжруулж, их өгөгдлийн хүрээнд ногоон, тогтвортой санхүүжилтийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийг хөгжүүлэх, банкны салбарын эрх зүйн шинэтгэлийг дэд бүтэц, процессын эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах замаар үргэлжлүүлэхээр үндсэн чиглэлийн төсөлд оруулав.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуультай уялдуулан боловсруулсан төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2024 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл батлагдаж, хэрэгжсэнээр Монголбанкнаас баримталж буй бодлогын зорилтууд хангагдах төдийгүй, цаашлаад Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн зорилтыг биелүүлэх суурь нөхцөлүүд бүрдэж, тогтворжих ач холбогдолтой болно.

Монголбанк мөнгөний бодлого, тогтоолын төслийг боловсруулахдаа олон нийтийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулан саналыг авч, Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хороогоор хэлэлцүүлэн, Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлд танилцуулсан бөгөөд Засгийн газарт хүргүүлсэн болно.

_____оОо_____

МОНГОЛБАНК
МОНГОЛ УЛСЫН ТӨВ БАНК

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2024 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ТӨСӨЛ

Улаанбаатар хот

2023 он

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2024 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ТӨСӨЛ

Улаанбаатар хот

2023 он

МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН СТРАТЕГИ, АРГА ХЭРЭГСЭЛ

Төв банкны тухай хуульд Монголбанкны үндсэн зорилт нь үндэсний мөнгөн тэмдэгт төгрөгийн тогтвортой байдлыг хангах гэж тодорхойлсон. Энэ зорилтын хүрээнд Монголбанк хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх инфляцыг дунд хугацаанд зорилтот түвшний орчимд тогтворжуулах бодлогыг “Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар баримтлах үндсэн чиглэл”-д тусган хэрэгжүүлж байна. Инфляцыг нам түвшинд тогтворжуулах нь иргэдийн бодит орлого, хөрөнгийг үнэгүйдлээс хамгаалж, банк санхүүгийн тогтолцооны тогтвортой байдал хангагдах нөхцөлийг бүрдүүлэх төдийгүй хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн өсөлтийн тогтвортой байдлыг дэмжинэ. Монголбанк инфляцыг дунд хугацаанд жилийн 6 хувь орчимд, +/-2 нэгж хувийн интервалд тогтворжуулахыг зорьж байна. Монголбанк бодлогын хүүг өөрчилснөөр санхүүгийн зах зээлийн хүү, мөнгө, зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтэд, улмаар үйлдвэрлэлийн хэмжээ, хөрөнгийн үнэ, хүлээлт, валютын ханш, дотоод эрэлтэд нөлөөлөх замаар инфляцын түвшин, түүний хүлээлтийг тогтворжуулахыг зорьдог. Түүнчлэн 2018 оноос эхлэн макро зохистой бодлогын хүрээнд банкны системийн хэмжээнд мөрдүүлэх зохистой харьцааны хэрэгслүүдээр дамжуулан банкны зээлийн хэт өсөлт, үүний аль нэг салбар, бүтээгдэхүүн эсвэл гадаад валютад хэт төвлөрсөн байдлыг оновчтой удирдах зэрэгт чиглэсэн арга хэмжээг мөнгөний бодлогын арга хэрэгслүүдтэй хослуулан хэрэглэх стратегийг баримталж байна. Монголбанк мөнгөний бодлогын үр нөлөөг сайжруулахын тулд олон нийттэй харилцах харилцааны нээлттэй байдалд ач холбогдол өгч байна. Иймд Монголбанк макро үзүүлэлтүүдийн гүйцэтгэл, инфляц, эдийн засгийн ойрын төлөв байдал, түүнд нөлөөлж буй гадаад сектор, санхүүгийн салбар, нийт эрэлт, нийлүүлэлт, ажил эрхлэлт, үнэ, өртгийн хүчин зүйлс зэргийг инфляцын тайланд танилцуулж, улирал тутам олон нийтэд мэдээлж байна. Төв банкны зорилттой нийцтэй, инфляцын төсөөлөлд үндэслэн авч хэрэгжүүлсэн мөнгөний бодлогын арга хэмжээ, үр дүнг олон нийтэд нээлттэй танилцуулснаар бодлогын ил тод байдлыг хангах, Монголбанканд итгэх итгэлийг дээшлүүлэх замаар зах зээлд оролцогчдод ирээдүйн талаар мэдээлэл өгөх, хүлээлтийг удирдах ач холбогдолтой.

Монголбанкны мөнгөний бодлогын үйл ажиллагааны зорилт нь банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүү байдаг. Энэ зорилтын хүрээнд Монголбанкнаас нээлттэй захын үйл ажиллагаа, хүүгийн нэгдсэн бодлого, репо санхүүжилт болон бусад мөнгөний бодлогын арга хэрэгслүүдийг ашиглаж байна. Мөнгөний бодлогын шилжих механизм ёсоор банк хоорондын захын хүүгийн өөрчлөлт нь хадгаламж, зээлийн хүү болон бусад хөрөнгийн үнэд нөлөөлснөөр инфляц, түүний ирээдүйн төлөвийн талаарх хүлээлтэд нөлөөлдөг. Бодлогын хэрэгслийн өөрчлөлт нь эцсийн зорилт болох эдийн засгийн идэвхжил, инфляцад тодорхой хугацааны хоцролттой нөлөөлдөг.

Төв банкны үнэт цаас (ТБҮЦ)-ны арилжаа нь банк хоорондын захын богино хугацаатай хүү, банкуудын эх үүсвэрийн хэлбэлзлийг удирдах замаар мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх үндсэн арга хэрэгсэл болж байна. Түүнчлэн бодлогын хүүний коридор системтэй уялдуулан мөнгөний бодлогын бусад хэрэгслүүдийн хүү тодорхойлогдож байна.

ГАРЧИГ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ.....	5
ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2024 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА.....	7
ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2023 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ БАТЛАХ ТУХАЙ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 65 ДУГААР ТОГТООЛЫН ХЭРЭГЖИЛТ	42
ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2023 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТ	59
ТӨСЛИЙН ТООЦОО, СУДАЛГАА.....	68
I. ИНФЛЯЦ.....	68
II. БОДИТ СЕКТОР	73
2.1. Нийт нийлүүлэлт.....	73
2.2. Нийт эрэлт.....	75
III. УЛСЫН ТӨСӨВ.....	76
IV. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ.....	80
4.1. Эдийн засгийн өсөлтийн төлөв.....	80
4.2. Инфляцын төлөв.....	81
4.3. Төсвийн бодлогын төлөв.....	82
4.4. Мөнгө, зээлийн үзүүлэлтийн төлөв.....	84
4.5. Төлбөрийн тэнцэл, гадаад секторын төлөв.....	89
4.6. Инфляцын гол эрсдэлүүдэд суурилсан хувилбар төсөөлөл.....	91
V. МӨНГӨНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД.....	96
5.1. Мөнгөний нийлүүлэлт, зээл.....	96
5.2. Орон сууцны ипотекийн зээлийн хөтөлбөр.....	100
5.3. Мөнгөний зах, хүүгийн түвшин.....	101

5.4.	Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш	106
VI.	ТӨЛБӨРИЙН ТЭНЦЭЛ, ГАДААД ЗЭЭЛ	108
6.1.	Төлбөрийн тэнцэл	108
6.2.	Хөрөнгө оруулалтын позиц.....	111
6.3	Монгол Улсын гадаад өр	115
VII.	САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ.....	117
7.1.	Санхүүгийн салбар.....	117
7.2.	Банк бус санхүүгийн салбар.....	118
7.3.	Банкны салбарын өнөөгийн байдал, цаашдын төлөв	122
7.4.	Банкны салбарын эрсдэл даах чадварын үзүүлэлтүүд	130
	СТАТИСТИКИЙН ХАВСРАЛТУУД.....	132

ШИГТГЭЭНИЙ ЖАГСААЛТ

ШИГТГЭЭ 1.	Үнэ-цалин харилцан нэгнээ өсгөх үзэгдэл	69
ШИГТГЭЭ 2.	Өрхийн орлогод гарч буй өөрчлөлт	74
ШИГТГЭЭ 3.	Төсвийн тодотгол өрхийн орлогод хэрхэн нөлөөлөх вэ?.....	77
ШИГТГЭЭ 4.	Олон улсын тээврийн өртөг	83
ШИГТГЭЭ 5.	Эдийн засгийн сектор хоорондын хөрөнгийн урсгалын шинжилгээ	86
ШИГТГЭЭ 6.	Гадаад инфляц, төв банкуудын төсөөлөл	93
ШИГТГЭЭ 7.	Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд (ТХЗ)-ын Санхүүжилтийн Таксономи.....	98
ШИГТГЭЭ 8.	Төв банкуудын бодлогын хүүний шийдвэр	104
ШИГТГЭЭ 9.	Төв банкны цахим мөнгө (ТБЦМ).....	112
ШИГТГЭЭ 10.	Гадаадын банк дотоодын зах зээлд нэвтрэх эрх зүйн орчин.....	127

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ТӨСӨЛ

2023 оны ... сарын ... өдөр

Дугаар ...

Төрийн ордон,
Улаанбаатар хот

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2024 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ БАТЛАХ ТУХАЙ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7 дахь заалт, Төв банк (Монголбанк)-ны тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. “Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2024 онд баримтлах үндсэн чиглэл”-ийг хавсралтаар баталсугай.
2. Энэ тогтоолын биелэлтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Эдийн засгийн байнгын хороо /Ц.Цэрэнпунцаг/-нд үүрэг болгосугай.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА

Г. ЗАНДАНШАТАР

Монгол Улсын Их Хурлын
2023 оны ... сарын ... -ны өдрийн
... дугаар тогтоолын хавсралт

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2024 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ТӨСӨЛ

1. Мөнгөний болон макро зохистой бодлогын хүрээнд:

1.1. Хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх инфляцыг дунд хугацаанд ± 2 нэгж хувийн интервалд 6 хувийн орчимд тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлогыг зах зээлийн зарчимд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ.

1.2. Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоог бэхжүүлж, мөнгөний бодлогын үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтэц, нөхцөлүүдийг сайжруулна.

1.3. Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш нь макро эдийн засгийн суурь нөхцөлтэй нийцэн уян хатан тогтох зарчмыг баримтална.

1.4. Макро-санхүүгийн харилцан нөлөөг харгалзан, санхүүгийн системд эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэхэд чиглэсэн макро зохистой бодлогыг мөнгөний бодлоготой оновчтой хослуулан хэрэгжүүлнэ.

1.5. Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоонд нийцтэй байдлаар Төв банкны олон нийттэй харилцах харилцааг боловсронгуй болгоно.

2. Банкны салбарын тогтвортой байдлын хүрээнд:

2.1. Гадаадын банкны бие даасан салбар, нэгжийг дотоодын санхүүгийн салбарт нэвтрүүлж, санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, банкны салбарын тогтвортой өсөлтийг хангана.

2.2. Банкуудын зохистой засаглалыг сайжруулж, эрсдэлийн удирдлагыг оновчтой болгох хүрээнд банкны үйл ажиллагаанд учирч болзошгүй голлох эрсдэлүүдийг дотооддоо үнэлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.

2.3. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангахад бусад холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллана.

3. Санхүүгийн захын дэд бүтэц, түүний институцийг бэхжүүлэх хүрээнд:

3.1. Хил дамнасан худалдааны цахим төлбөр, тооцоо болон финтект суурилсан шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хөгжлийг дэмжиж, төлбөрийн системийн хяналтын чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

3.2. Их өгөгдлийн хүрээнд ногоон, тогтвортой санхүүжилтийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийн хөгжлийг дэмжин ажиллана.

3.3. Олон нийтийн санхүү, эдийн засгийн талаарх боловсролыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааны цар хүрээг нэмэгдүүлнэ.

3.4. Банкны салбарын эрх зүйн шинэтгэлийг үргэлжлүүлж, зээлийн мэдээллийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2024 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ТӨСЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА

Монголбанкны 2024 оны бодлого, үйл ажиллагаа нь инфляцыг дунд хугацаанд зорилтот түвшинд тогтворжуулах замаар тогтвортой өсөлтийн суурь нөхцөлийг бий болгоход дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэнэ.

Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахал, геополитикоос үүдэлтэй хүндрэлүүдийг Монгол Улс амжилттай даван туулж, эдийн засаг сүүлийн жил гаруйн хугацаанд хурдацтай сэргэж байна. Гэхдээ глобал эдийн засгийн орчны тодорхой бус байдал гүнзгийрч, гэнэтийн хэлбэлзэл өндөр хэвээр байгаа тул сэргэлтийг цаашид хадгалахын тулд эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэрийг хангахад чиглэсэн бодлогыг тууштай хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Глобал эдийн засгийн өсөлт саарч, БНХАУ-ын эдийн засгийн сэргэлт удааширч, урд хөршийн үл хөдлөх хөрөнгийн салбарын хүндрэл даамжирч байна. Хөгжингүй орнуудын эдийн засаг 2025 он хүртэл бүрэн сэргэх төлөв ажиглагдахгүй байгаа тул БНХАУ-ын эдийн засгийн идэвхжил ирэх онд саарвал гадаад эрэлт болон экспортын бүтээгдэхүүний үнэ өнөөгийн өндөр түвшнээс буурах эрсдэлтэй. Гадаад эдийн засгийн энэхүү таагүй, тодорхой бус орчинд манай улсын нүүрсний экспортын биет хэмжээ түүхэн дээд түвшинд хүрч нэмэгдэж байгаа нь төлбөрийн тэнцэл ашигтай байх нөхцөлийг энэ онд бүрдүүлж байна. Харин ирэх онд гадаад эрэлт болон эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ буурах, төсвийн бодлого сулрах төлөвөөс шалтгаалан урсгал тэнцлийн алдагдал нэмэгдэж болзошгүйн дээр хөрөнгийн дотогшлох урсгал саарах хүлээлттэй байна. Иймээс гадаад шокийн сөрөг нөлөөг зөөлрүүлэх зорилгоор валютын ханшийн уян хатан байдлыг нэмэгдүүлэх нь төлбөрийн тэнцлийн алдагдлыг тэлэхгүйгээр, эрсдэл хуримтлуулахгүйгээр эдийн засагт шаардлагатай тохиргоог хийхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

Манай эдийн засаг энэ оны эхний хагас жилийн байдлаар 6.4 хувиар өслөө. Нүүрсний экспорт эрчимжиж, үүнийг дагаад тээвэр, худалдааны салбарын үйлдвэрлэл тэлэхийн зэрэгцээ дотоод эрэлт сайжирсан нь нийт эдийн засгийн өсөлтийг тэтгэлээ. Гэвч цаг агаарын таагүй нөхцөл байдлын улмаас хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл оны эхний хагаст 10 орчим хувиар агшаад байна. Цаашид дунд, урт хугацааны тогтвортой өсөлтөд сөргөөр нөлөөлөх гадаад, дотоод орчны эрсдэл байсаар байна. Тухайлбал, БНХАУ-ын өсөлтийн төлөв саарах, эрдэс түүхий эдийн эрэлт, үнэ буурах зэрэг нь гадаад орчны гол эрсдэл болж байна. Иймд эдийн засгийн эмзэг байдлыг бууруулах, уул уурхайн бус салбар дахь хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, эдийн засгийн дархлааг нэмэгдүүлэх чиглэлд төсвийн зардлын хэт тэлэлтээс сэргийлж, сахилга батыг дээшлүүлэх, гадаад өрийн эргэн төлөлт, дахин санхүүжилтийг амжилттай шийдвэрлэж, эргэн төлөлтийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэхэд анхаарах нь чухал болж байна.

Инфляц сүүлийн саруудад алгуур буурч, энэ оны 8 дугаар сард улсын хэмжээнд 10 хувьтай гарлаа. Шатахуун болон импортын үнийн өсөлт саарч, чингэлэг тээврийн зардал буурснаар гадаад шалтгаантай үнийн дарамт багассан ч инфляцын цаашдын төлөвт сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлүүд хадгалагдсаар байна. Тодруулбал, дэлхий дахинд

нүүрлэж буй цаг агаарын таагүй нөхцөл байдал, геополитикийн хүндрэл зэргээс шалтгаалан хүнсний үнэ өсөх эрсдэл нэмэгдлээ. Эрэлтийн хүчин зүйл талаас төсвийн зардал огцом тэлсэн нь инфляцын төсөөллийг нэмэгдүүлэх гол хүчин зүйл болж байна. 2023 оны төсвийн тодотголоор төсвийн зардал анх батлагдсан дүнгээс 1.9 их наяд төгрөгөөр тэлсний дийлэнх нь төрийн албан хаагчдын цалин, иргэдийн тэтгэвэртэй холбоотой байна. Энэхүү нэмэгдэл зардлын өсөлт нь ирэх оны төсөвт бүтэн жилийн дүнгээр тусгагдах бөгөөд үүн дээр нэмэгдэж төсвийн бусад зардал тэлэх тохиолдолд инфляц, валютын ханшид дарамт учруулж, мөнгөний бодлого сулрах орон зайгүй болгохоор байна. Улмаар хувийн секторын хөрөнгө оруулалт, тэр дундаа уул уурхайн бус салбарт олгогдох зээлийн нийлүүлэлтийг бууруулж, дунд хугацаанд эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах суурь нөхцөлийг муутгах юм. Ийнхүү эрэлтийн шалтгаанаар үнэ өсөх эрсдэл нэмэгдэж байгаа нь мөнгөний бодлогын төлөвийг хатуу хэвээр хадгалахад хүргэхээр байна.

Инфляцыг зорилтот түвшинд хүргэж бууруулах нь эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах урьдач нөхцөл тул Монголбанк инфляцыг дунд хугацаанд 6 ± 2 хувийн орчимд тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлогыг тууштай хэрэгжүүлнэ. Инфляцын зорилтыг хангахад эдийн засгийн суурь хүчин зүйлс, төв банкны хараат бус байдал, төсвийн сахилга бат, нийлүүлэлтийн шалтгаантай үнийн хэлбэлзлийг багасгах дэд бүтэц, логиستيкийн нөхцөл байдал ихээхэн нөлөөтэй. Иймээс эдгээрийг шийдвэрлэхэд чиглэсэн стратеги, арга хэмжээг тодорхойлж, инфляцыг онилох мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх суурь дэд бүтцийг бэхжүүлэхэд ирэх оны мөнгөний бодлогын үйл ажиллагаа чиглэнэ. Түүнчлэн, инфляцыг онилох мөнгөний бодлоготой нийцтэй байдлаар Төв банкны олон нийттэй харилцах харилцааг боловсронгуй болгож, үр дүнтэй байдлыг дээшлүүлэх тал дээр анхаарч ажиллана.

Эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэрийг зохистой түвшинд хангах, бизнес, санхүүгийн мөчлөгийн далайцыг бууруулах нь жижиг, нээлттэй эдийн засагтай, гадаад шоконд өртөмтгий манай улсын хувьд томоохон сорилт болдог. Ялангуяа, Төв банкны бодлогуудыг эдийн засаг болон санхүүгийн тогтвортой байдлын зорилтыг хангах, ингэхдээ шокийн шинж чанараас хамаарч оновчтой хослуулах нь чухал билээ. Иймд нэгдсэн бодлогын тогтолцоог бүрдүүлэх хүрээнд Монголбанк макро эдийн засгийн болон санхүүгийн бодлогуудыг харилцан уялдаатай хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай макро-санхүүгийн хамаарлын шинжилгээг бодлогын шийдвэр гаргалтад ашиглах, санхүүгийн системд эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэхэд чиглэсэн макро зохистой бодлогыг мөнгөний бодлоготой хослуулан хэрэгжүүлнэ.

Банкны салбарын тогтвортой байдлын хүрээнд 2023 онд гадаадын банкны бие даасан салбар, нэгж байгуулах хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх ажлыг эхлүүлж, Монгол Улсад хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банк байгуулж, үйл ажиллагаа явуулах боломжийг бүрдүүллээ. Цаашид гадаадын банкны салбар, нэгж үйл ажиллагаа явуулахад тавигдах нөхцөл шаардлагыг гадаадын банкны харьяалал, өмчлөлийн төрөл, бизнес загварт нь тохируулан нарийвчлан тогтоож, шаардлагатай тохиолдолд холбогдох хууль, журамд өөрчлөлт оруулах, хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны үйл ажиллагааны нарийвчилсан зохицуулалтыг бий болгохоор ажиллана. Дотоодын зах

зээлд гадаадын банк нэвтрэх боломжийг бүрдүүлснээр зээлийн эх үүсвэр нэмэгдэх, санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүртээмж сайжрах, эх үүсвэрийн төвлөрлийг бууруулах зэрэг олон талын ач холбогдолтой гэж үзэж байна. Үүний зэрэгцээ, банкны хяналт шалгалтын аргачлалыг эрсдэлд суурилсан арга хэлбэрт шилжүүлэх, банкууд дотооддоо эрсдэлээ үнэлэх, шаардлагатай тохиолдолд нөөц хөрөнгө бүрдүүлэх, хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох чиглэлд банкны хяналт, шалгалтын бодлого чиглэнэ.

Монголбанк сүүлийн жилүүдэд тогтвортой, ногоон санхүүжилтийн тогтолцоог хөгжүүлэх, ногоон санхүүжилтийг дэмжих чиглэлд холбогдох төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна. Ногоон хөгжлийн зорилтуудыг хангах, “Тогтвортой санхүүжилтийн замын зураг”-т тусгагдсан банкны салбарын ногоон зээлийн багцыг 10 хувьд хүргэх зорилтыг хангахад ногоон зээлийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийг цаг алдалгүй хөгжүүлэх шаардлагатай юм. Иймээс энэ чиглэлээр Монголбанкн дээр хөгжүүлж эхлээд байгаа их өгөгдлийн суурь дэд бүтцийг ашиглан ногоон, тогтвортой санхүүжилтийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийг шат дараатай бий болгох ажлыг банкуудтай хамтран ирэх оноос хөгжүүлж эхлэхээр төлөвлөж байна. Түүнчлэн, төлбөрийн системийн эрх зүйн орчныг сайжруулах, олон нийтийн эдийн засаг, санхүүгийн суурь боловсрол, мэдлэгийг дээшлүүлэх, зээлийн мэдээллийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох ажлыг үргэлжлүүлнэ.

Эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдлыг нэгтгэн дүгнэвэл уул уурхайн салбарын эрчтэй сэргэлт нь өсөлтийг тэтгэж, гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлж байна. Мөн гадаад үнэ болон тээврийн өртгөөс шалтгаалсан үнийн өсөлт харьцангуй тогтворжиж байна. Эдийн засагт сэргэлтийн шинж тэмдгүүд ажиглагдаж байгаа хэдий ч гадаад, дотоод орчны эрсдэл, тодорхой бус байдал өндөр хэвээр байна. Иймээс цаашид үүсэж болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх, эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэрийг хангахад макро эдийн засгийн бодлогуудыг чиглүүлэх нь чухал болж байна.

Монголбанкны ирэх жилүүдийн бодлого, үйл ажиллагаа нь инфляцыг дунд хугацаанд зорилтот түвшинд хүргэж тогтворжуулах замаар эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийн суурь нөхцөлийг бий болгоход дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэнэ.

1. МӨНГӨНИЙ БОЛОН МАКРО ЗОХИСТОЙ БОДЛОГЫН ХҮРЭЭНД:

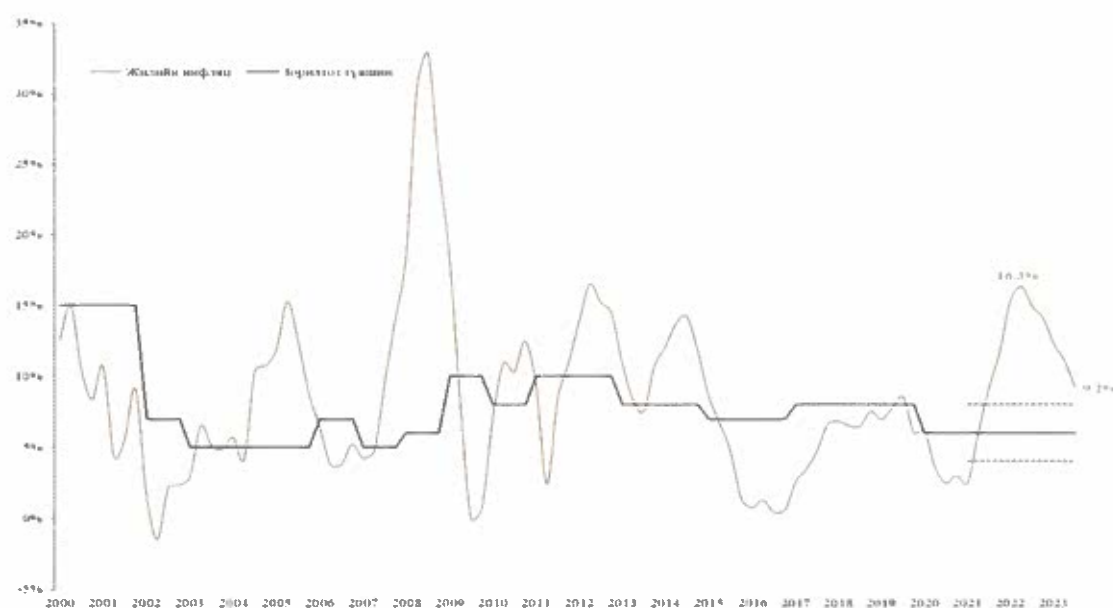
ЗОРИЛТ 1.1

Хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх инфляцыг дунд хугацаанд ± 2 нэгж хувийн интервалд 6 хувийн орчимд тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлогыг зах зээлийн зарчимд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ.

Үндэслэл

Төв банкны тухай хуульд зааснаар мөнгөний бодлогын үндсэн зорилт нь үндэсний мөнгөн тэмдэгт төгрөгийн тогтвортой байдлыг хангах буюу үнийн тогтвортой байдлыг хангах гэж тодорхойлдог. Өргөн хэрэглээний барааны үнийн хэлбэлзлийг бууруулж, инфляцыг урьдчилан тодорхойлсон зорилтот интервалын орчимд тогтворжуулах нь зах зээлийн тодорхой бус байдлыг бууруулан иргэд, бизнес эрхлэгчдийн хэрэглээ, хөрөнгө оруулалтын шийдвэр гаргалтыг хялбаршуулж, улмаар дунд, урт хугацаанд макро эдийн засгийн өсөлт тогтвортой байхад дэмжлэг үзүүлнэ. Түүнчлэн тогтвортой, нам түвшний инфляц нь иргэдийн бодит орлого, худалдан авах чадвар, өрхийн амьжиргааг хамгаалах ач холбогдолтой.

Зураг 1. Инфляц

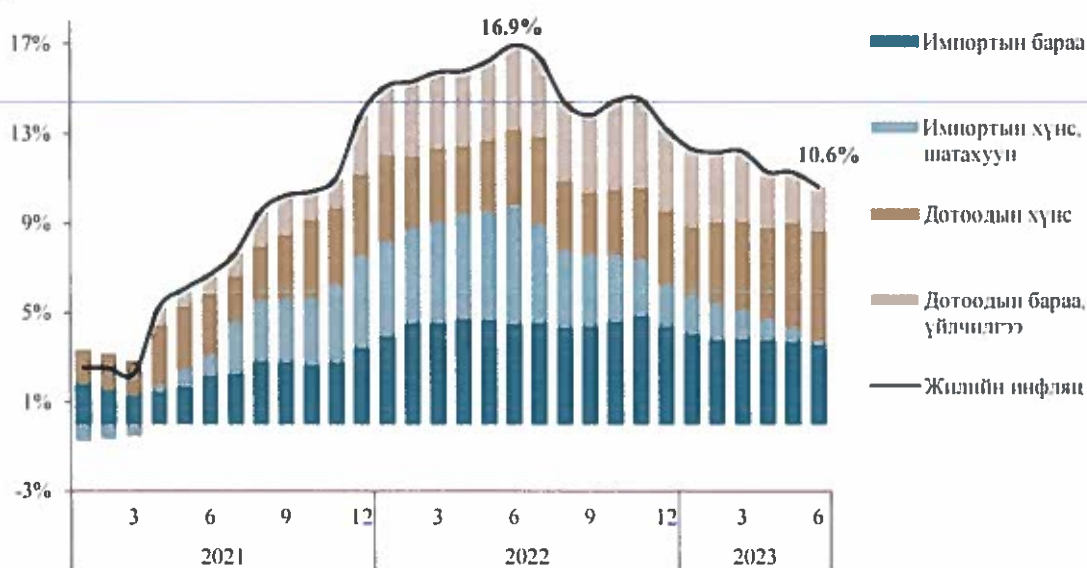
Эх сурвалж: Монголбанк

Цар тахлын сөрөг нөлөө бүрэн арилаагүй үед геополитикийн хурцадмал байдал үүссэнээр нийлүүлэлтийн сүлжээ доголдон, эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцвэр алдагдаж гадаад үнэ 2022 оны дунд үе хүртэл эрчтэй нэмэгдсэн. Манай улсын худалдааны гол түнш БНХАУ 2022 оны турш “Тэг-Ковид” бодлого хэрэгжүүлж, ОХУ-Украины зөрчилдөөнөөс үүдэн бүс нутагт тээвэр логистикийн зардал огцом нэмэгдсэн нь

импортын бүтээгдэхүүнээр дамжин инфляцад томоохон дарамт учруулж байв (Зураг 1, Зураг 2). Тухайлбал, 2022 оны турш импортын бараа, бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтийн шууд нөлөө инфляцын талаас илүү хувийг дангаараа тайлбарлаж байв.

Ийнхүү өнгөрсөн оны туршид геополитикийн хүндрэл манай улсад хүчтэй нөлөөлсөн тул Монголбанк төгрөгийн өгөөжийг хадгалах, ханшийн хэт сулралаас сэргийлэхийн зэрэгцээ гадаад хүчин зүйлийн нөлөөгөөр эрчимжсэн инфляцыг сааруулах, эдийн засгийн өсөлтийг тогтворжуулах бодлогыг баримтлан ажиллаж байна. Сүүлийн улирлуудад нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол аажмаар арилж, худалдааны түнш орнуудын үнэ тогтворжин, мөнгөний бодлогын төлөв чанга хадгалагдсанаар 2022 оны 6 дугаар сард оргил үедээ буюу 16.9 хувьд хүрээд байсан инфляц 2023 оны 6 дугаар сард 10.6 хувьд хүрч саарлаа (Зураг 2).

Зүрэг 2. Инфляц, бүрэлдэхүүнээр

Эх сурвалж: YCX, Монголбанк

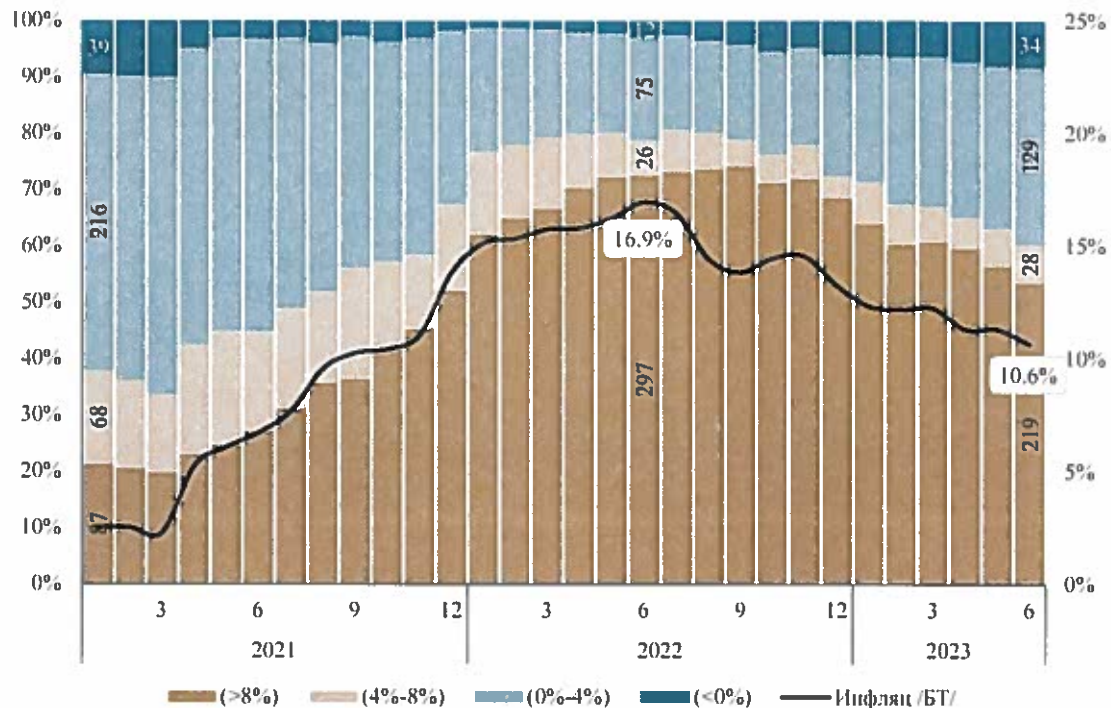
2024 онд инфляц зорилтот түвшинд хүрч буурахад дараах хүчин зүйлс чухал үүрэг гүйцэтгэхээр байна. Үүнд:

1. Худалдааны түнш орнуудын эдийн засгийн байдал тогтвортой байж, гадаад үнэ буурах,
2. Боомтуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх гэрээ хэлэлцээрийг байгуулж, тээврийн хугацааг бууруулснаар зардлын шалтгаантай инфляцын дарамт багасах,
3. Улирлын шинжтэй үнэ нэмэгддэг дотоодын хүнсний бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг тогтворжуулж, үнийн хэлбэлзлийг бууруулах,
4. 2024 оны УИХ-ын ээлжит сонгуулийг угтсан сангийн хэт тэлэх бодлого баримтлахгүй байх явдал юм.

Гэвч 2023 оны төсвийн тодотголоор цалин, тэтгэврийг огцом өсгөсөн нь эрэлтийн шалтгаантай инфляцыг өдөөх, үйлдвэрлэгчийн цалингийн зардлыг нэмэгдүүлэх замаар бүтээгдэхүүний өртгийг нэмэгдүүлэх нөлөөг бий болгохоор байна. Мөн гадаад худалдааны бараа эргэлт нэмэгдэж, тээврийн саатал дахин бий болох, цаг агаарын таагүй

байдлаас хөдөө аж ахуйн гаралтай бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт буурвал энэ оны сүүлийн хагаст инфляц эрчимжих эрсдэлтэй байна.

Зураг 3. Сагсан дах бүтээгдэхүүний тоо, жилийн өсөлтоор

Мөнгөний бодлогын хэрэгслүүд нь эдийн засгийн эрэлтийн хүчин зүйлсээр дамжин инфляцад нөлөөлдөг. Харин нийлүүлэлтийн болоод зардлын шинжтэй инфляцад төсвийн бодлого, түүнийг дагасан бүтцийн бодлогууд илүү нөлөөтэй. Мөнгөний бодлогоор нийлүүлэлтийн шалтгаантай үнийн өсөлтийн дам нөлөөг багасгах, хүлээлтээр дамжин үнийн өсөлт цаашид даамжрах эрсдэлээс сэргийлэх үүднээс хариу үйлдэл сүүлийн жилүүдэд үзүүлсэн байна. 2022 оны сүүлийн хагаст улс орнуудад мөнгөний бодлого эрчтэй чангарснаар инфляцын хүлээлт тогтворжиж, буурах хандлагатай байгаа ч зорилтот түвшнээс өндөр хэвээр байна. Энэхүү өндөр инфляцын нөлөөгөөр иргэдийн бодит худалдан авах чадвар буурч, улмаар цалин өсгөх шаардлагыг үүсгэн цаашид инфляц зардлын шалтгаантайгаар нэмэгдэх, үнэ, цалин ээлжлэн өсөх эрсдэлтэй байгаа нь Төв банкууд бодлогын төлөвөө хатуу байлгах дараагийн нэг хүчин зүйл болж байна. Монголбанк мөнгөний бодлогыг эдийн засгийн сэргэлт, инфляцын өрнөл, эрэлт, нийлүүлэлтийн шинжтэй хүчин зүйлс, олон улсын харилцааны нөхцөл байдалтай уялдуулан хэрэгжүүлж байна.

Мөнгөний бодлогын нөлөө тодорхой хугацааны дараа бодит эдийн засагт илрэх тул Төв банк инфляцын зорилтыг богино бус дунд хугацаанд буюу 3 жилээр зорилт болгон тодорхойлдог. Дунд хугацааны инфляцын зорилтыг хангах бодлого хэрэгжүүлснээр зорилтдоо хүрэхэд зөвхөн төвлөрөх, түр зуурын шинжтэй шокт хариу үзүүлэх, хүлээлтээр дамжин үнийн хэлбэлзлийг нам түвшинд тогтворжуулах боломж олгох давуу талтай. Түүнчлэн дунд хугацааны зорилтыг тодорхойлох нь богино хугацаанд эдийн

засгийн өсөлт, бусад бодлогын зорилтыг дунд хугацааны үнийн тогтвортой байдалд сөрөг нөлөө үзүүлэхгүйгээр харгалзан үзэх бодлогын уян хатан байдлыг нэмэгдүүлэх учраас Монголбанк дунд хугацааны үнийн тогтвортой байдлын зорилтыг тодорхойлж, мөнгөний бодлогыг үүнд чиглүүлэн хэрэгжүүлнэ.

Хөгжиж буй орнуудын хувьд эдийн засгийн бүтцээсээ шалтгаалан эдийн засгийн хэлбэлзэл өндөр байдаг. Үүнтэй уялдуулан эдийн засгийг тогтворжуулахад чиглэсэн бодлого нь инфляцын зорилтыг цэгэн голчтой, интервал утгаар тогтоох нь илүү үр дүнтэй байх тул Монголбанк инфляцын дунд хугацааны зорилтыг 6 ± 2 хувийн орчимд тогтворжуулах бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Энэ нь төв банкнаас эдийн засагт оролцогчдын хүлээлтийг удирдах, эдийн засгийг тогтворжуулах орон зайг нэмэгдүүлэх, үнийн хэлбэлзлийг бууруулахад түлхэц үзүүлэх ач холбогдолтой.

Стратеги

1. *Инфляцыг одоож буй хүчин зүйлс, тэдгээрт ирээдүйд үүсэх болзошгүй оорчлолтүүд, үргэлжлэх хугацааг тодорхойлж, бодлогын хариу арга хэмжээг боловсруулна.* Мөнгөний бодлогын үндсэн хэрэгсэл болох бодлогын хүү нь зээл, хүү, ханш, хөрөнгийн үнэ, хүлээлт зэрэг гол сувгуудаар дамжин хэрэглээ, хөрөнгө оруулалт, экспорт, импортод нөлөөлөх замаар эдийн засгийн идэвхжилийг эрэлт талаас удирдаж, инфляцад нөлөөлнө. Харин нийлүүлэлт, зардлын шалтгаантай үнийн өсөлтийн үед түүний дам нөлөө, хүлээлтэд үзүүлэх нөлөөнөөс хамаарч мөнгөний бодлогын хариу үйлдэл үзүүлнэ.
2. *Инфляцыг дунд хугацаанд тогтворжуулахад чиглэсэн байдлаар мөнгөний бодлогын төлөвт оорчлолт оруулна.* Түр зуурын эсвэл байнгын шинжтэй инфляцад нөлөөлж буй хүчин зүйлийг зөв ялгаж дунд хугацаанд инфляцыг тогтворжуулах бодлого баримтлах нь чухал юм. Учир нь түр зуурын, улирлын шинж чанартай үнийн өсөлтөд бодлогын хариу үйлдэл авах нь эдийн засгийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөлөх, хүлээлтийг буруу удирдах эрсдэлтэй. Тиймээс инфляцад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн цар хүрээ, үргэлжлэх хугацаа, шокийн шалтгаан зэргийг харгалзаж, тооцоо судалгаанд үндэслэн ирээдүйд чиглэсэн шийдвэр гаргана.
3. *Эдийн засгийн тодорхой бус байдал, эрсдэлийг харгалзан үзэх мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлнэ.* Инфляцыг өсгөх эрсдэлт хүчин зүйлсийг тодорхойлж мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргахаас гадна эдийн засагт учирч болзошгүй хүндрэл, эрсдэлийг мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргалтдаа харгалзан үзнэ.

Мөнгөний бодлогын хэрэгслээр удирдах боломжгүй инфляцын хэлбэлзлийг бууруулахад эдийн засгийн бусад агентуудын үүрэг чухал юм. Тиймээс дунд, урт хугацаанд инфляцыг нам, тогтвортой түвшинд барихад дараах арга хэмжээ чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Тухайлбал:

- Эдийн засгийг олон тулгууртай болгон төрөлжүүлэх. Ингэснээр валютын ханшийн савлагааг тогтворжуулах, инфляцад шилжих нөлөөллийг бууруулах зэрэг олон талын эерэг нөлөө үзүүлнэ;
- Хөдөлмөрийн бүтээмж, ажиллах хүчний ур чадварыг нэмэгдүүлэх. Энэ нь цалингийн өсөлтийн инфляцад үзүүлэх нөлөөг бууруулна;

- Төсвийн сахилга бат, өрийн зохистой удирдлагыг хэрэгжүүлж, эдийн засгийн хэт халалт, уналтын мөчлөг дагасан бодлогоос зайлсхийх;
- Гадаад худалдаа болон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын бодлого, тэдгээрийн хууль эрх зүй, татварын орчны зохицуулалтуудыг сайжруулах;
- Нийлүүлэлтийн сүлжээ, дэд бүтцийг сайжруулах. Энэ нь барааны түр хугацааны хомсдолоос үүдсэн үнийн өсөлтөөс сэргийлэхэд тусална;
- Иргэд, олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэг, сахилга батыг сайжруулахад чиглэсэн боловсролын үйл ажиллагааг өргөжүүлэх. Ингэснээр иргэдийн хэрэглэх, хуримтлуулах зан төлөвт эергээр нөлөөлнө.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Мөнгөний бодлогын шийдвэрийг Мөнгөний бодлогын хороогоор хэлэлцэж, хараат бусаар, хамтын зарчимд тулгуурлан гаргана. Мөнгөний бодлогын хороог жилд 4-өөс доошгүй удаа хуралдуулах бөгөөд хурлын товыг оны эхэнд зарлана. Мөнгөний бодлогын хорооноос гарсан шийдвэр эдийн засагт оролцогчдын үйл хөдлөлд нөлөөлөх замаар эрэлт, ханш, инфляцын хүлээлтийг удирдахад чухал ач холбогдолтой юм.
- Мөнгөний бодлого боловсруулж шийдвэр гаргах үйл явцыг сайжруулж, бодлогын шийдвэрийн үндэслэл, холбогдох тооцоо, судалгааны чанарыг сайжруулах ажлыг үргэлжлүүлнэ. Энэ хүрээнд:
 - Макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийн харилцан хамаарал, мөнгөний бодлогын шилжих сувгийн талаарх судалгааг өргөжүүлэх;
 - Эдийн засгийн шинжилгээ, төсөөлөл, учирч болзошгүй эрсдэлүүдийг тодорхойлоход шаардлагатай тоон болон чанарын мэдээллийн баазыг өргөтгөх;
 - Төсөөлөл, симуляц хийх шинжилгээний загваруудыг сайжруулж, хөгжүүлэх;
 - Олон улсын байгууллагууд, төв банкууд, судалгааны байгууллагуудтай хамтран шинжилгээ, тооцоолол дээр ажилладаг экспертүүдийн ур чадварыг дээшлүүлэх
- Мөнгөний бодлогын олон нийттэй харилцах харилцааг өргөжүүлж, үр дүнтэй байдлыг дээшлүүлэх арга хэмжээг авч ажиллах. Тухайлбал, олон нийттэй харилцах ерөнхий стратегийг тодорхойлж, нэгдмэл байр суурийг бэхжүүлэх бодлогыг боловсруулна

ЗОРИЛТ 1.2

Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоог бэхжүүлж, мөнгөний бодлогын үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд шаардлагатай дэд бүтэц, нөхцөлүүдийг сайжруулна.

Үндэслэл

Төв банкууд үндсэн зорилт буюу үнийн тогтвортой байдлыг хангах замаар макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахад хувь нэмрээ оруулж байдаг. Үнийн тогтвортой

байдлыг хэрхэн, ямар арга хэрэгслүүдийг ашиглаж хангах вэ гэдэг дээр төв банкууд өөрийн онцлогт тохирсон ялгаатай мөнгөний бодлогын арга хэлбэрийг ашиглаж байна. Олон улсын түвшинд улс орон бүрийн эдийн засгийн бүтэц, тэдгээрийн хөгжлийн явц ялгаатай, өөр өөрийн гэсэн онцлогтой байдаг тул төв банкууд ч мөн ялгаагүй өөрт нь хэрэгжүүлэх боломжтой арга хэрэгслүүд дээр суурилан хэд хэдэн төрлийн тодорхой тогтсон мөнгөний бодлогын арга хэлбэрүүдийг бий болгосон байдаг. Монголбанкны хувьд;

- 1994-2005 он хүртэл мөнгөний агрегатуудыг онилох замаар үнийн тогтвортой байдлыг хангах арга хэлбэрийг ашиглаж байв. Гэвч 2006, 2007 оноос эхлэн эдийн засгийн хөгжил, эдийн засаг дахь мөнгөжих явцтай уялдан мөнгөний агрегат болон инфляцын хоорондох хамаарал тогтворгүй болсон¹.
- Энэхүү шалтгааны улмаас инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоонд шилжих дунд хугацааны хөтөлбөрийг боловсруулан, түүнд аажмаар үе шаттайгаар шилжиж эхэлсэн бөгөөд өнөөгийн байдлаар бүрэн шилжиж дуусах шатандаа ороод байна. Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын арга хэлбэрийн завсрын зорилт нь инфляцын төсөөлөл, харин эцсийн зорилго нь үнийн тогтвортой байдал юм. Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын арга хэлбэрийг дэлхийн олон хөгжингүй орнуудын төв банкууд ашиглаж байгаа бөгөөд жил ирэх тутам хөгжиж буй орнууд уг эгнээнд эрчимтэй нэгдэж байна. Манай улсын хувьд эдийн засгийн хөгжлийн явц, эдийн засгийн бүтцийн онцлог болоод хөрөнгийн урсгалын нээлттэй байдал зэрэг бусад нөхцөлөөс үүдэн тус арга хэлбэрт шилжих нь оновчтой юм.

Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын арга хэлбэр рүү шилжихэд тодорхой нөхцөлүүд хангагдсан байх шаардлагатай байдаг. Монгол Улсын хувьд зарим нөхцөлүүд амжилттай хангагдсан байгаа бол зарим нөхцөлүүдийн хувьд онцгой анхаарах, өөрчлөх шаардлага урган гарч байгаа нь инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын арга хэлбэр бүрэн хэрэгжихэд хүндрэл учруулж байна².

Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын арга хэлбэрт албан ёсоор бүрэн шилжих, мөнгөний бодлогын үр нөлөөг сайжруулахын тулд шаардлагатай нөхцөлүүдийг бий болгох ажлууд нь зөвхөн Төв банкны үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд бодлогын бие даасан байдал болон төсвийн сахилга бат, төсвийн тогтвортой байдлыг сайжруулах нь нэн чухал байдаг.

Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогод шилжихэд шаардлагатай нөхцөлүүдийг дараах долоон бүлэг болгон авч үздэг.

Институционал бие даасан байдал. Инфляцыг онилох мөнгөний бодлого хэрэгжүүлэгч Төв банк зөвхөн ганц эцсийн зорилтыг хэрэгжүүлдэг, тэр нь хуулийн хүрээнд олон салаа утгагүй, маш тодорхойгоор тодорхойлогдсон байх, харин бусад зорилтууд тухайлбал ханшийн тогтвортой байдал болон эдийн засгийн тогтвортой өсөлт

¹ Мөнгөний эргэлтийн хурд, мөнгөний эрэлт, мөнгөний үржүүлэгч тогтворгүй болох.

² Олон улсын валютын сан (ОУВС)-аас Монгол Улсын мөнгөний бодлогын арга хэлбэрийг инфляцыг онилох гэсэн ангилалд оруулаагүй байгаа.

зэрэг нь үндсэн зорилтын хавсарга зорилт болон тодорхойлогдож болдог. Гэтэл Төв банкны тухай одоогийн хуульд тодорхойлсноор мөнгөний бодлогын эцсийн зорилтыг үнийн болон ханшийн тогтвортой байдлыг хангах гэсэн 2 салаа утгаар ойлгож болохоор байгаа юм. Үүнээс болоод энэ хоёр зорилтын аль алиныг нь Монголбанкны эн тэнцүү үндсэн зорилт болгон тайлбарлах, шүүмжлэх, зорилтоо хангахыг шаардах зэргээр бодлогын тодорхойгүй байдлыг үүсгэдэг. Олон нийт болон хууль тогтоогчдын хувьд мөнгөний бодлого ямар хэлбэрээр хэрэгждэг, эцсийн зорилтдоо хэрхэн нөлөөлдөг талаарх мэдлэг дутмаг байдгаас мөнгөний бодлогын зорилтыг хангахад чиглээгүй олон үйл ажиллагааг зэрэг явуулах дарамт байнга ирүүлсээр байдаг. Энэ нь Монголбанкны мөнгөний бодлогоо бие дааж хэрэгжүүлэх нөхцөлийг алдагдуулж, бодлогын үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг алдагдуулах эрсдэл рүү түлхэж байдаг. Иймд мөнгөний бодлогын үйл ажиллагааны бие даасан байдлыг хангах, инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын арга хэлбэрт бүрэн шилжих шилжилтийг дуусгахад “Төв банкны тухай хууль”-д заасан мөнгөний бодлогын үндсэн зорилтыг салаа утгагүй, дотоод үнийн тогтвортой байдлыг хангах чиглэлд тодорхойлох нь нэн чухал байгаа юм.

Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” болон тус бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд “Төв банкны мөнгөний бодлого нь Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцсэн байх улс төр, эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ” гэж заасан. Иймд, төв банкны үндсэн зорилтыг инфляцыг онилох мөнгөний бодлого болгон өөрчилж, мөнгөний бодлогын үндсэн чиглэлийг Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуультай уялдуулах, засаглал, хяналтын тогтолцоог сайжруулж, дэлхийн нийтийн хөгжлийн түгээмэл жишгийг харгалзан Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн зорилтод нийцсэн мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх хүрээнд төв банк, түүний үйл ажиллагааны эрх зүйн байдлыг сайжруулах хуулийн төслийн саналыг боловсруулан, хууль санаачлагчид уламжилна. Энэ хүрээнд төв банкны одоогийн эрх зүйн зохицуулалтад үнэлгээ хийж асуудлуудыг тодорхойлох, асуудлыг шийдвэрлэх оновчтой зохицуулалтын хувилбарыг олон улсын шилдэг туршлага, нийтлэг зарчим болон Монгол Улсын онцлогт нийцүүлэн боловсруулах, тус судалгаа, саналыг олон нийтийн дунд хэлэлцүүлэх, тус асуудлаар олон нийтийн дэмжлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

Инфляцыг онилдог төв банкууд хууль тогтоох дээд байгууллага болон Засгийн газартаа мөнгөний бодлогын шийдвэр, түүний хэрэгжилтийг тайлагнаж, дүгнэх байдлаар буюу хариуцлагын механизмаар дамжуулан ажиллах аргыг хэрэглэдэг. Манай тохиолдолд УИХ дахь Мөнгөний бодлогын үндсэн чиглэлийн жилийн хэлэлцүүлэг нь эсрэгээрээ илүү бодлого хэрэгжсэний дараах зөвлөмж байдалтай байна. Институтцийн хөгжлийн хувьд бусад төв банкуудын жишигт нийцүүлэн өөрчилснөөр төсвийн болон мөнгөний бодлогын хариуцлагын хүрээг бий болгох, Монголбанкны бие даасан байдал, төв банканд итгэх итгэл, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх болно.

Сайн хөгжүүлсэн шинжилгээний арга техник. Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргахад шаардлагатай гол орц бол инфляцын хүлээгдэж буй төлөв байдаг. Монголбанк энэ хүрээнд Мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргахад “Төсөөлөл, бодлогын шинжилгээний систем”-ийг 2012 оноос эхлэн хөгжүүлж, шийдвэр гаргах процессыг

тодорхой форматын дагуу цогц байдлаар улирал бүр тогтмол хийж байна. Үүнд: шийдвэр гаргах үйл явц, бодлогын шийдвэрийн үндэслэлийг тодорхойлох, түүнд шаардлагатай тооцоо судалгааны загваруудыг хөгжүүлж, бодлогын шинжилгээ хийх чадавхаа бэхжүүлэх, эдгээрийг гүйцэтгэх бүтцийг бий болгох ажлыг өнгөрсөн 10 орчим жилийн хугацаанд хийж байна.

Загварчлалыг хөгжүүлэх, түүнийг ажиллуулахад хүний нөөцийн тухайлсан өндөр мэдлэг, чадвар шаардлагатай байдаг. Тиймээс хүний нөөцийг чадавхжуулах, тогтвортой ажиллуулахад ихээхэн анхаарах шаардлагатай юм. Түүнчлэн инфляцыг онилох бодлого, “Төсөөлөл, бодлогын шинжилгээний систем”-д олон нийттэй харилцах харилцаа нь бодлого хэрэгжих маш чухал суваг болдог тул түүнийг сайжруулах ажлаа цаашид эрчимжүүлэх нь зүйтэй байна.

Эдийн засгийн нөхцөл. Инфляцыг оновчтой хянахуйц зах зээлийн жам ёсны хөгжлийг дэмжсэн эдийн засгийн бүтэцтэй байх. Тухайлбал, эдийн засаг үнэ болон ханшийн өөрчлөлтөд мэдрэмжтэй, үнийн хяналт багатай, долларжилт багатай байх зэрэг шинжүүд хамаарна. Гадаад улс орнуудын хувьд үнэ болон ханшинд эдийн засаг нь мэдрэмжтэй байсан хэдий ч долларжилт харилцан адилгүй түвшинд явж ирсэн байдаг. Инфляцын хүлээлтэд хүчтэй нөлөө үзүүлдэг макро эдийн засгийн тогтворгүй байдал нь инфляцын зорилтыг хангахад ихээхэн хүндрэл учруулдаг. Иймд макро эдийн засгийн тогтворгүй байдлыг үүсгэх нөхцөлүүд ялангуяа гадаад худалдаа болон төсвийн тэнцвэрийг хангах нь инфляцыг онилох мөнгөний бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлэх эдийн засгийн зайлшгүй нөхцөл нь болдог.

Төсвийн бодлогын давамгайл бус байдал. Төсвийн бодлого давамгайл буюу төсвийн зардал хэт өндөр, төсөв байнга алдагдалтай байх үед төв банкнаас үнийн тогтвортой байдлыг хангахаар авч хэрэгжүүлж буй бодлого, хүчин чармайлт, алхмууд үр дүн муутай байдаг тул төв банк илүү ихээр хараат бус шийдвэр гаргаж ажиллах шаардлагатай болдог. Монгол улсын хувьд төсвийн давамгайлал байгааг төсвийн тэнцэл, түүний санхүүжилтийн эх үүсвэрүүд, засгийн газрын өр гэх мэт стандарт үзүүлэлтүүдээс хэмжиж болохоор байдаг.

Төсвийн зардлын тэлэлт, төсвийн алдагдал. Төсвийн тэнцэл хуулийн хүрээнээсээ хэтэрч, төсвийн бодлого сүүлийн 12 жилд байнгын их хэмжээний тэлэлттэй (төсвийн алдагдал жилд дунджаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5.5 хувьтай) байгаа нь эдийн засгийн төсвөөс хамаарсан, эмзэг бүтцийг бий болгож, эдийн засгийн тэнцвэрт байдалд сөргөөр нөлөөлөн мөнгөний бодлогын орон зайг хумьснаар, инфляцын зорилтыг хангах, инфляцыг онилох бодлого хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учруулж байна.

Төсөвтэй адилтгах зардал. Төв банкны бие даасан байдал нь төсвийн болон улс төрийн нөлөөллөөс аль болох ангид байх ёстой бөгөөд төв банкны тухай хуулиар ч Монголбанкны үйл ажиллагааг хараат бус байхаар заасан байдаг. Төсвийн зардлын хэт тэлэлттэй зэрэгцэн Төв банкнаас төсвийн шинжтэй санхүүжүүлэлтийг өсгөж ирсэн нь төсвийн давамгайл байдлыг дэвэргэх хүчин зүйл болсон.

Гадаад тэнцлийн тогтвортой байдал. Аливаа улсын гадаад тэнцэл тогтвортой байх нь гадаад валютын захаар дамжин инфляцын зорилтыг хангахад эерэг нөлөөг үзүүлж

байдаг. Сүүлийн 12 жилийн хугацаанд төлбөрийн тэнцлийн урсгал дансны алдагдал дунджаар нэрлэсэн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 19.1 хувьтай тэнцэх хэмжээнд өндөр³ байгаа бөгөөд энэ нь төсөв, төсвийн шинжтэй зардал хэт их байсан, төгрөгийн ханш уян хатан тогтох нөхцөл тэр бүр хэрэгжихгүй байсан нь голчлон нөлөөлсөн. Ийнхүү төсөв болон гадаад худалдааны алдагдал тогтмол өндөр явж ирсэн нь эдийн засгийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж инфляцыг бага түвшинд тогтворжуулахад томоохон саад болж байна. Иймд гадаад тэнцвэртэй байдлыг хангахад дотоод хуримтлал, хөрөнгө оруулалтын балансыг хангах, эдийн засгийн бүтцийн төрөлжилт, инфляцын зорилттой нийцсэн ханшийн уян хатан байдал чухал байна.

Нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляцын хэлбэлзэл бага байх. Мөнгөний бодлогын хэрэгслүүд нь дотоод эрэлтээр дамжин инфляцад нөлөө үзүүлэх байдлаар ажилладаг. Харин эдийн засгийн нийлүүлэлт талд нөлөөлөх боломжгүй байдаг. Тухайлбал, цаг агаарын таагүй нөхцөлөөс шалтгаалан ургац буурах, мал хорогдох, татварын өөрчлөлт, шатахууны үнийн өөрчлөлт, тээврийн саатал зэрэг нийлүүлэлтийн доголдол, өөрчлөлтөд мөнгөний бодлогын хэрэгслүүд нөлөө үзүүлэх боломжгүй. Иймээс мөнгөний бодлогоор нөлөөлөх боломжгүй инфляцыг зөв таних, улмаар бодлогын шийдвэрийг гаргахдаа мөнгөний бодлогоор нөлөөлөх боломжтой инфляцын төсөөлөлд үндэслэх нь эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангахад нэн чухал юм.

Мөнгөний бодлогоор шууд нөлөөлөх боломжгүй инфляц өндөр хэлбэлзэлтэй байх нь инфляцыг онилох мөнгөний бодлогод сөрөг нөлөөтэй байдаг. Үүнд: бодлогын шийдвэрийг тайлбарлаж олон нийтэд хүргэх, төв банкны бодлогын хариу үйлдлийн талаарх төөрөгдлийг бий болгох, дараа үеийн инфляцын хүлээлтэд нөлөөлөх зэргээр инфляцыг онилох бодлогод хүндрэл учруулдаг. Манай улсын хувьд инфляцын хэлбэлзэл харьцангуй өндөр байгаа явдалд эдийн засгийн бүтцээс гадна нийлүүлэлтийн болон нэг удаагийн шинжтэй хүчин зүйлс ихээхэн нөлөөлсөөр ирсэн. Ковидын хүндрэлийн үед 2 хувьд хүрч буурч байсан инфляц 2022 онд 17 хувь хүрч өсөөд, 2023 оны 7 дугаар сарын байдлаар 9.2 хувьд хүрч хэлбэлзэхэд шатахуун, хүнс тэр дундаа импортын хүнс, мах зэрэг бүтээгдэхүүний үнийн савлагаа нөлөөлж, инфляцын 50-аас илүү хувийг тайлбарлаж байна. Иймээс Монголбанк инфляцын цаашдын төлөв, түүний шалтгааныг олон нийтэд тайлбарлах, таниулах үйл ажиллагаагаа улам идэвхжүүлэхийн зэрэгцээ нийлүүлэлтийн доголдлоос үүдэн инфляц зорилтот түвшнээсээ өсөх тохиолдолд түүний шалтгааныг тайлбарласан нээлттэй мэдэгдлийг олон нийтэд албан ёсоор хүргэдэг бусад төв банкуудын туршлагыг нэвтрүүлэх нь зүйтэй юм.

Иймд мөнгөний бодлогын хэрэгслээр удирдах боломжгүй инфляцын хэлбэлзлийг бууруулахад бусад бодлого боловсруулагчид, эдийн засгийн агентууд чухал үүрэгтэй. Тухайлбал, улирлын шинжтэйгээр эсвэл түр хугацаанд барааны хомсдолоос шалтгаалсан үнийн өсөлт бий болохгүй байхад нийлүүлэлтийн гинжин хэлхээ, дэд бүтцийг сайжруулах шаардлагатай байна.

³ Түүхий эдийн экспортоос хамаарал ихтэй улсууд дундаас 2010-2021 оны хугацаанд 10-12 жил дараалан урсгал тэнцлийн алдагдалтай байсан улсуудтай харьцуулахад хамгийн өндөр алдагдалтай хоёр дахь улс болж байна.

Санхүүгийн системийн тогтвортой байдал. Санхүүгийн системийн тогтвортой байдал гэдэгт санхүүгийн хямрал үүсгэх шинжүүд хамгийн бага агуулсан эрсдэл багатай системийг ойлгодог. Санхүүгийн тогтвортой байдал нь инфляцын хүлээлтийг зорилтот инфляцын түвшинд хазаарлахад дэмжлэг болж, улмаар мөнгөний бодлогын үр ашгийг нэмэгдүүлж байдаг. Сайн хөгжсөн санхүүгийн зах нь мөнгөний бодлогын шууд бус хэрэгслүүдийн нөлөөг нэмэгдүүлж, мөнгөний бодлогын шилжих сувгууд зүй ёсоор ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэн улмаар инфляцыг онилох мөнгөний бодлогыг тодорхойлоход чухал үүргийг гүйцэтгэдэг. Түүнчлэн сайн хөгжсөн санхүүгийн захиваа гэнэтийн гадаад шокуудын нөлөөг сайтар шингээх чадвартай байдаг тул төв банканд санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалж, богино хугацааны шокын нөлөөллийг бууруулах боломжийг олгож байдаг. Ялангуяа засгийн газрын үнэт цаасны зах, түүний дэд бүтцийг амжилттай хөгжүүлэх нь мөнгөний бодлогын үр ашгийг нэмэгдүүлэх нэн чухал ач холбогдолтой болохыг ОУВС болон Дэлхийн банкнаас онцолсон байдаг.

Стратеги

- Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоог бэхжүүлэхэд шаардлагатай нөхцөлүүдийг судлах, түүн дээр үндэслэн стратеги төлөвлөгөө боловсруулж, хэрэгжүүлэн, үр дүнг хянаж дүгнэнэ.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Хууль эрх зүй, институцийн хүрээнд хийх шаардлагатай өөрчлөлт, шинэчлэлүүдийн саналыг боловсруулна.
- Мөнгөний бодлогын шийдвэр гаргах процесс, түүнд шаардлагатай тооцоо судалгаа, загварууд, аналитик чадварыг үргэлжлүүлэн сайжруулж, хүний нөөцийн чадавхыг нэмэгдүүлэх, тасралтгүй байдлыг хангахад чиглэсэн хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлнэ.
- Төсвийн бодлогыг өрийн тогтвортой байдлыг харгалзан мөчлөг сөрсөн байдлаар хэрэгжүүлэх, оновчтой зарцуулалт, үр ашгийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр судалгаа, тооцооллыг боловсруулж Засгийн газарт хүргүүлнэ.
- Төсвийн давамгайлал, санхүүгийн давамгайллын талаар шинжилгээ хийх, авах шаардлагатай арга хэмжээг тодорхойлно.
- Төв банкны бие даасан байдлыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хууль эрх зүйн орчныг судлах, шаардлагатай өөрчлөлтийг боловсруулах,
- Гадаад тэнцвэртэй байдлыг хангахуйц эдийн засгийн бүтцийн төрөлжилтийг нэмэгдүүлэх,
- Инфляцыг тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлоготой уялдаатай ханшийн уян хатан бодлогын талаар баримт бичиг боловсруулах,
- Санхүүгийн захыг хөгжүүлэх, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах, түүнд чиглэсэн бодлогыг хэрэгжүүлэх институцийн болон шинжилгээний тогтолцоог хөгжүүлнэ.

ЗОРИЛТ 1.3

Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш нь макро эдийн засгийн суурь нөхцөлтэй нийцэн уян хатан тогтох зарчмыг баримтална.

Үндэслэл

Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш нь эдийн засгийн суурь нөхцөлтэй нийцтэй уян хатан байдлаар өөрчлөгдөх нь макро эдийн засгийн тогтвортой байдалд эрсдэл хуримтлуулахгүй байхад чухал үүрэгтэй. Эдийн засгийн суурь нөхцөл нь олон хүчин зүйлсээс хамаарсан, өргөн утгатай ойлголт юм. Манай худалдааны түнш орнуудын эдийн засгийн төлөв болон гадаадын хөрөнгө оруулалт, экспорт болон импортыг орлох салбарын өрсөлдөх чадвар, худалдааны нөхцөл, төлбөрийн тэнцэл болон гадаад өрийн төлөв, Засгийн газар, өрх болон хувийн секторын нийт болон гадаад өрийн байдал, зээл, хадгаламжийн долларжилт, гадаад валютын нөөцийн хүрэлцээтэй байдал, валютын ханшийн инфляцад үзүүлэх дам нөлөө зэрэг нь эдийн засгийн суурь хүчин зүйлсийг голлон тодорхойлдог. Тухайлбал, өрийн долларжилт, гадаад валютын нээлттэй позиц нь эцэстээ санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд нөлөөтэй тул зайлшгүй харгалзан үзэх хүчин зүйл болно.

Төлбөрийн тэнцлийн сөрөг шокийн үед валютын ханш уян хатан байх нь шокийн сөрөг нөлөөг өөртөө шингээснээр эдийн засаг шинэ нөхцөл байдалд шинэ тэнцвэр тогтох, богино хугацаанд төлбөрийн тэнцэлд тохиргоо хийгдэх, гадаад валютын албан нөөцөд ирэх дарамтыг бууруулах давуу талыг олгодог. Улмаар дунд хугацаанд гадаад төлбөрийн чадварын тогтвортой байдлыг хангаж, хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг хадгалахад чухал нөлөөтэй. Зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлтийг бүрдүүлж буй оролцогчдын хэмжээ, тэдгээрийн үйл ажиллагааны улирлын онцлог, санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн хэрэглээ бага гэх мэт хүчин зүйлсээс шалтгаалан макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд тогтвортой байсан ч богино хугацаанд зах зээлд эрэлт, нийлүүлэлтийн зөрүү үүсэж улмаар төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшид огцом хэлбэлзэл бий болох нь зах зээлд цочрол үүсгэж, улмаар зах зээлд оролцогчдын хүлээлт, үйл хөдлөлд нөлөөлөх замаар цочролын хэмжээг дэвэргэх сөрөг нөлөө гарч болзошгүй байдаг. Иймд уг эрсдэлээс зайлсхийх үүднээс Монголбанк уян хатан ханшийн бодлого баримтлахдаа богино хугацаанд үргэлжлэх шинжтэй эрэлт нийлүүлэлтийн зөрүү үүсэх тохиолдолд зах зээлд оролцох нь зохимжтой байдаг. Түүнчлэн ханшийн бодлогоор худалдаалагддаг секторын өрсөлдөх чадварыг дэмжих шаардлагатай байна. Эрдэс баялгийн салбараас шалтгаалсан хөрөнгийн урсгал нэмэгдсэнээр төгрөгийн бодит ханш тэнцвэрт түвшнээсээ хэт хазайхад хүргэж болзошгүй юм. Энэ нь экспортын болон импортыг орлох салбарын өрсөлдөх чадварыг доройтуулж, эдийн засгийг зөвхөн нэг сектор буюу уул уурхайн салбараас хэт хамааралтай байдлыг нэмэгдүүлэх эрсдэлтэй. Улмаар гадаад валютаар орлого олох, гадаад валютын хэрэглээг бууруулах боломж хязгаарлагдсанаар төлбөрийн тэнцлийн эмзэг байдлыг улам нэмэгдүүлдэг. Иймд валютын ханшийн уян хатан байдлыг тодорхойлохдоо огцом хэлбэлзлийг бууруулахын зэрэгцээ экспортын болон импортыг орлох салбарын өрсөлдөх чадварыг харгалзан үзэх шаардлагатай. Мөн гадаад, дотоод сөрөг шоктой үед ханшийн уян хатан бодлогыг хэрэгжүүлэхэд санхүүгийн секторын тогтвортой байдлыг харгалзан үзэх шаардлагатай болдог. Манай

улсын хувьд эрдэс бүтээгдэхүүний үнийн огцом хэлбэлзэл болон хөрөнгийн урсгал нь зах зээлд тодорхойгүй байдлыг бий болгож, долларжилтыг өсгөн санхүүгийн системийн эмзэг байдлыг нэмэгдүүлэх эрсдэлтэй байдаг.

Стратеги

- Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийг эдийн засгийн суурь нөхцөлтэй нийцтэйгээр уян хатан тогтох зарчмыг хангаж, богино хугацааны гадаад валютын эрэлт, нийлүүлэлтийн зөрүүнээс үүдэн ханш огцом хэлбэлзэх эрсдэлийг бууруулах зорилгоор гадаад валютын захад оролцоно.
- Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийн уян хатан байдал нь гадаад зах зээлд бий болсон аливаа сөрөг шокын бодит секторт үзүүлэх сөрөг нөлөөг зөөлрүүлэх, экспортын болон импортыг орлох салбарын өрсөлдөх чадварыг алдагдуулахгүй байхад чиглэнэ.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Монголбанк нь ханшийн хэлбэлзэл зах зээлд үүсэж, улмаар эдийн засаг болон санхүүгийн тогтвортой байдал алдагдахаас сэргийлэх үүднээс гадаад валютын эрэлт, нийлүүлэлтийн зөрүүнээс үүдэлтэй ханшийн богино хугацааны огцом хэлбэлзлийг бууруулах зорилгоор тухай бүр захад оролцоно. Уян хатан валютын ханшийн бодлогын хүрээнд гадаад валютын захын үр ашгийг нэмэгдүүлэх үүднээс 1) валют арилжааны цахим талбараар, 2) шаардлагатай тохиолдолд дуудлага худалдаа хийх хэлбэрээр Төв банк валютын захад оролцоно.
- Гадаад валютын улсын нөөцийн хүрэлцээт байдлыг тогтвортой хадгалах, нийт нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор шаардлагатай тохиолдолд гадаад, дотоод эх үүсвэр татах ажлыг зохион байгуулна.
- Валютын захын оролцогчдын хүлээж буй ханшийн эрсдэлийг бууруулах зорилгоор санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн хэрэглээг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ.

ЗОРИЛТ 1.4

Макро-санхүүгийн харилцан нөлөөг харгалзан, санхүүгийн системд эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэхэд чиглэсэн макро зохистой бодлогыг мөнгөний бодлоготой оновчтой хослуулан хэрэгжүүлнэ.

Үндэслэл

Жижиг нээлттэй эдийн засагтай, хөрөнгийн урсгалын хэлбэлзэл өндөртэй улсуудын хувьд макро эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэрийг нэгэн зэрэг хангах нь бодлого боловсруулагчдын хувьд томоохон сорилт болсоор байна. Ялангуяа, эдийн засагт сөрөг шокууд зэрэг тулгарсан үед макро эдийн засгийн уналтаас сэргийлэх, тогтворжуулах нь бодлого боловсруулагчдын зүгээс макро эдийн засгийн болон санхүүгийн бодлогуудыг хослуулан ашиглах буюу макро цогц бодлого (Integrated Policy Framework)-ыг

хэрэгжүүлэх шаардлагыг бий болгож байна. МЦБ гэдэг агуулга нь мөнгөний, ханшийн бодлого, хөрөнгийн урсгалын зохицуулалт болон макро зохистой бодлогуудыг хооронд нь уялдуулан оновчтой хослуулан хэрэгжүүлэх үзэл санаа юм.

МЦБ-ыг хэрэгжүүлж буй улс орнуудын туршлагаас харахад санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн макро зохистой бодлогыг тус цогц бодлогын хүрээнд нийтлэг ашиглаж байна. Макро зохистой бодлогыг оновчтой ашигласнаар тухайн бодлогын үндсэн зорилт болох санхүүгийн тогтвортой байдал хангагдахын зэрэгцээ бусад бодлогын тухайлсан зорилтууд биелэхэд дэмжлэг үзүүлэх боломжтой юм.

МЦБ-ыг хэрэгжүүлж буй улс орнуудын туршлагаас үзэхэд оновчтой макро зохистой бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь олон улсын санхүүгийн төлөв суларсны улмаас дотоод эдийн засагт үүсэх эмзэг байдлыг бууруулж, санхүүгийн системийн эрсдэл даах чадварыг бэхжүүлдэг байна. Түүнчлэн, макро зохистой болон ханшийн уян хатан зохицуулалтын тусламжтайгаар санхүүгийн болон үнийн тогтвортой байдлыг хангах, үйлдвэрлэлийг тогтворжуулах, мөнгөний бодлогын бие даасан байдлыг хамгаалах боломжтой. Тухайлбал, гадаад санхүүгийн орчны төлөв суларсны хариуд макро зохистой бодлогын төлөвийг чангаруулах нь үйлдвэрлэл болон инфляцын савлагааг бууруулах хамгийн үр ашигтай арга зам болох нь харагдсан байна.

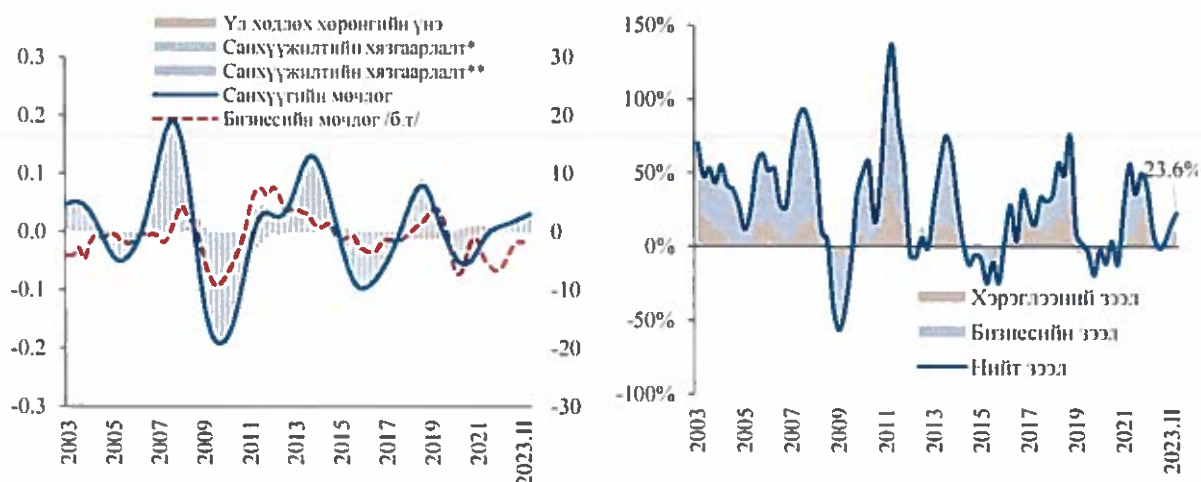
2018 онд Төв банк /Монголбанк/-ны тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр макро зохистой бодлогыг хэрэгжүүлэх эрх, үүргийг Монголбанканд олгоод байна. Улмаар Монголбанк нь санхүүгийн системийн мөчлөгийн болон бүтцийн эрсдэлүүдийг тогтмол хянаж, мөнгөний бодлогын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх, санхүүгийн системд эрсдэл хуримтлагдан бодит эдийн засагт сөргөөр нөлөөлөхөөс сэргийлэх зорилгоор макро зохистой бодлогыг мөнгөний бодлоготой хослуулан хэрэгжүүлж байна.

Дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээл 2021 оны сүүл үеэс сэргэж, эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ өсөж, гадаад орчинд эерэг өөрчлөлтүүд гарч, хөнгөлөлттэй хөтөлбөрүүдийн зээл олголт нэмэгдсэнээр манай улсын санхүүгийн мөчлөг сэргэж эхэлсэн бөгөөд энэхүү сэргэлт 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар үргэлжилсэн хэвээр байна (Зураг 4). Ийнхүү зээл олголт сэргэсэн нь иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн төлбөрийн чадварт дэмжлэг үзүүлэх эерэг нөлөөтэй боловч нийт нийлүүлэлт тэлэх боломж хязгаарлагдмал үед зээл хэт ихээр нэмэгдвэл санхүүгийн системд мөчлөгийн эрсдэл хуримтлагдана. Цаашид зээлийн өсөлтийг дотоод эдийн засгийн нөхцөл байдал, макро орчинтой уялдуулан тогтвортой хадгалах шаардлагатай юм.

Зураг 4. Бизнесийн болон санхүүгийн мөчлөг⁴

Зураг 5. Шинээр олгосон зээлийн жилийн осолт /бүрэлдэхүүнээр/

⁴ Санхүүгийн мөчлөгийг “Зах зээлийн эрсдэл, үнэ цэнийг хүлээж авах байдал болон санхүүгийн хязгаарлалтын бие биенийгээ одоосон харилцан хамаарал буюу хоосролт уналтын харилцан солбисон үйл явц” хэмээн тодорхойлох нь түгээмэл байдаг. Монгол Улсын санхүүгийн мөчлөгийг тооцохдоо хөрөнгийн үнэ цэнийг орон сууцны үнийн осолтоор, зээлийн хязгаарлалтыг бодит зээлийн осолт болон зээл, ДНБ-ий харьцаагаар тус тус төлөөлүүлэв.

Эх сурвалж: Монголбанк

Тэмдэглэл: *Зээлийн бодит осолт, **зээл, ДНБ-ий харьцаа

Нөгөөтээгүүр банкны салбарын зээлийн долларжилт сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй буурч байгаа хэдий ч харилцах, хадгаламжийн долларжилт нь валютын ханшийн хөдөлгөөнөөс шалтгаалан өндөр түвшинд хадгалагдаж байна (Зураг 6). Тухайлбал төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш тогтвортой байсан 2020-21 онд гадаад валютын харилцах, хадгаламж эрчимтэй буурч, 2022 оны ханшийн огцом сулралтын үед буцаад огцом өсөв (Зураг 7). Ийнхүү банкуудын эх үүсвэрийн долларжилтын түвшин өндөр байх нь баланс дахь валютын төрлийн зөрүүтэй байдал (currency mismatch)-ыг бий болгон, хөрвөх чадварын эрсдэлийг нэмэгдүүлж, цаашлаад мөнгөний бодлого, түүний шилжих механизмын нөлөөг сулруулах, тогтворгүй өндөр инфляц, ханшийн хэлбэлзлийг үүсгэх, хүүний зөрүүг нэмэгдүүлэх, санхүүгийн системийг хямралд өртөмтгий, эмзэг болгох зэрэг сөрөг нөлөөтэй.

Зураг 6. Зээл, хадгаламжийн долларжилт

Зураг 7. Иргэд, ААН-ийн гадаад валютын харилцах, хадгаламж болон ханш

Ирэх онд дотоод эдийн засгийн нөхцөл байдал, гадаад орчны нөлөөг харгалзан санхүүгийн системд хуримтлагдаж болзошгүй эрсдэлийг тогтмол хянаж, банк, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалахад чиглэсэн макро зохистой бодлогыг үргэлжлүүлж, мөнгөний бодлоготой хослуулан хэрэгжүүлэх нь чухал байна. Учир нь өмнөх жилүүдэд тохиож байсан бодит эдийн засгийн болон санхүүгийн мөчлөгийн уналтууд давхцаж, мөчлөгийн далайцыг нэмэгдүүлэн, санхүү, бодит эдийн засгийн хүндрэл үүсэх эрсдэл арилаагүй хэвээр байна. Тухайлбал, Орос-Украины хурцадмал байдал, үүнээс үүдэлтэй худалдааны хориг арга хэмжээнүүд нь дэлхийн эрчим хүч, хүнс болон түүхий эдийн зах зээлд сөрөг шокууд бий болгон, улмаар дэлхийн улс орнуудад инфляцын түвшинг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн идэвхжилийг сааруулах зэргээр макро эдийн засаг, санхүүгийн тогтвортой байдалд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэв. Цаашид энэхүү нөхцөл байдал даамжирсан тохиолдолд дэлхийн улс орнуудад эрчим хүч, хүнсний нийлүүлэлтийн хомсдол, инфляцын өндөр түвшин илүү урт хугацаанд хадгалагдах, эдийн засгийн хүндрэл үүсгэх зэрэг эрсдэлийг дагуулж байна.

Түүнчлэн, АНУ, Евро бүс зэрэг хөгжингүй орнуудын засгийн газрууд, компаниуд өрхүүд нь зах зээл дээрх хүүний өсөлт болон зардлын өсөлттэй нүүр тулж байна. 2023 оны эхээр АНУ, Европын томоохон банкууд хүндрэлд орж, дампуурлаа зарласан нь нөхцөл байдал ноцтой муудах эрсдэлтэйг харуулав.

Стратеги

Макро цогц бодлогын тогтолцоог бүрдүүлэх хүрээнд макро зохистой бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхдээ Монголбанк нь дараах стратегийг баримтлан ажиллана. Үүнд:

- Макро-Санхүүгийн хамаарлын шинжилгээг бодлогын шийдвэр гаргалтад ашиглаж эхэлнэ.
- Макро-Санхүүгийн хамаарлын шинжилгээний үр дүнг Монголбанкны бодлогын баримт бичгүүдэд тусгаж, Монголбанкны бодлогын нөлөө, үр дүнг зах зээлд оролцогчдод мэдээлж, хүлээлтийг удирдахад ашиглаж эхэлнэ.
- Санхүүгийн системд үүсэж буй эрсдэлүүдийн шинжилгээ, мониторингийг сайжруулан, тэдгээрийн эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөг бууруулахад чиглэсэн макро зохистой бодлогын арга хэмжээг тухай бүр авч хэрэгжүүлнэ.
- Макро зохистой бодлогын шийдвэрийг гаргахдаа мөнгөний, ханшийн болон макро зохистой бодлогын харилцан үйлчлэлийг харгалзан үзнэ.
- Макро, санхүүгийн бодлогуудын арга хэрэгслүүдийн үр нөлөө, харилцан хамаарлыг тодорхойлох шинжилгээний цогц арга зүйг хөгжүүлнэ.

ЗОРИЛТ 1.5

Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоонд нийцтэй байдлаар Төв банкны олон нийттэй харилцах харилцааг боловсронгуй болгоно.

Үндэслэл

Төв банкны олон нийттэй харилцах харилцаа нь мөнгөний бодлогын тогтолцооны нэг чухал бүрэлдэхүүн⁵ бөгөөд мөнгөний бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх тулгуур болдог. Иймд Монголбанк олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаагаа сайжруулах зорилгоор олон улсын сайн туршлагуудыг судалж, нэвтрүүлж ирсэн. Цаашид инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоог хэрэгжүүлэхэд хэрэгтэй олон нийттэй харилцах мөчлөг, мэдээллийн агуулга шаардлагатайгаас гадна Төв банкны оролцогч талуудад тохирсон олон сувгаар мэдээллийг түгээх нь зах зээлийн хүлээлтийг удирдахад илүү үр дүнтэй юм.

Монголбанк нь 2023 онд олон улсад Төв банкны мөнгөний бодлогын хүрээг үнэлдэг IАРОС индексээр 0.63-т эрэмбэлэгдэж байгаа нь хөгжиж буй орнуудын дундаж (0.57)-аас өндөр ч хөгжсөн орнуудын дундаж (0.71)-аас бага байгаа⁶ тул сайжруулах шаардлагатай байна. Тус индексийн нэг үндсэн бүрэлдэхүүн болох Төв банкны олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааг сайжруулах нь инфляцыг онилох мөнгөний бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлж, үнийн түвшний тогтвортой байдлыг хангах нэг нөхцөл болно.

Стратеги

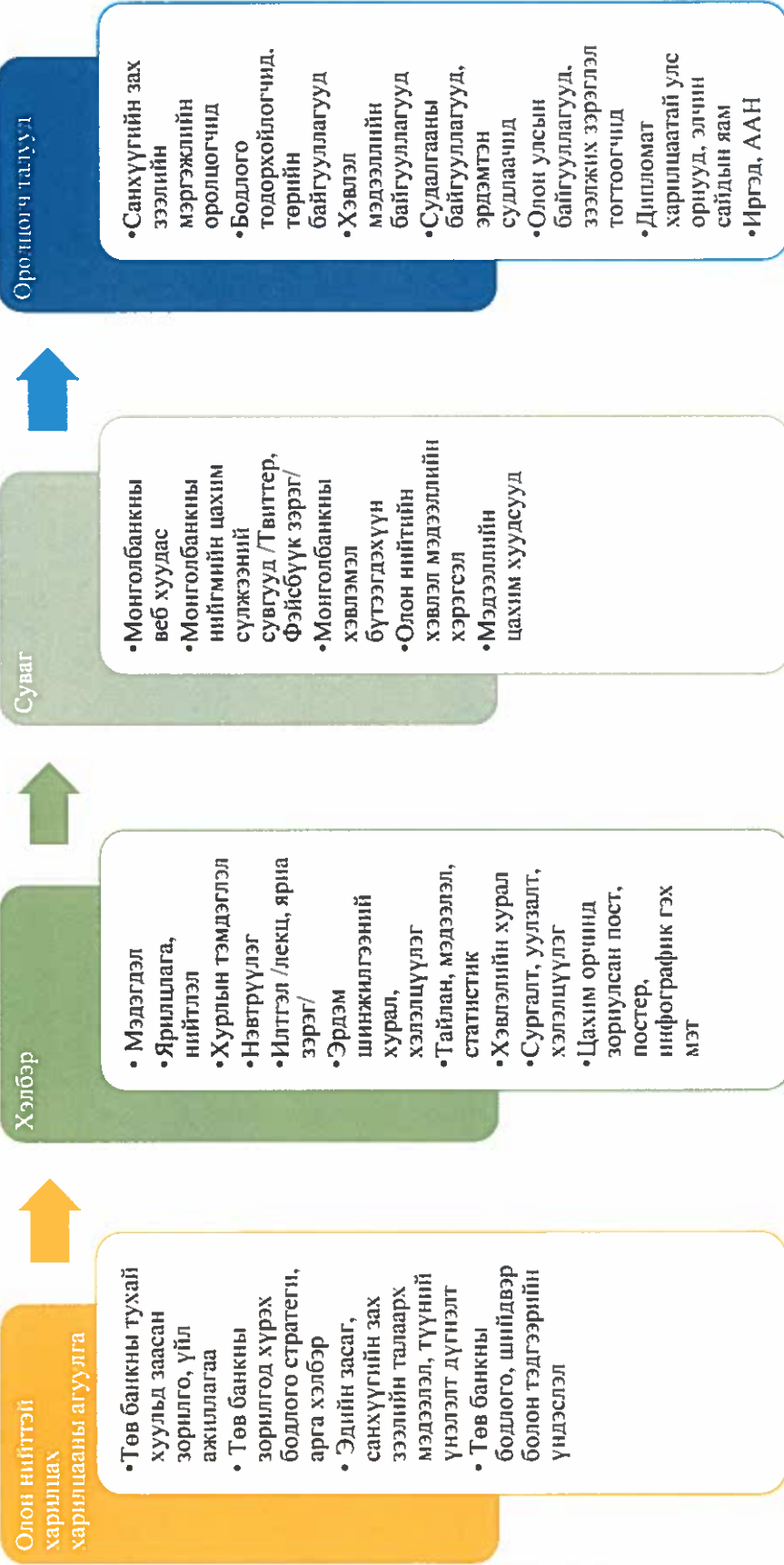
Монголбанк олон нийттэй харилцах харилцаагаа хөгжүүлэхдээ дараах зарчмыг баримтална:

- Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын тогтолцоог хэрэгжүүлж буй Төв банкуудын олон нийттэй харилцах харилцааны сайн туршлагуудыг нэвтрүүлнэ.
- Мэдээллийн агуулга, түүнийг түгээх сувгуудыг хөгжүүлэхдээ зах зээлд оролцогч талуудын онцлогт нийцүүлнэ.
- Технологийн дэвшилтэт шийдлийг ашиглаж мэдээллийн хурд, хүртээмжийг сайжруулна.

⁵ Unsal et al., 2022. “Monetary Policy Frameworks: An Index and New Evidence”, IMF Working Paper 22/22.

⁶ IMF, 2023. “Mongolia: Technical Assistance Report-Central Bank Communications”, IMF Country Report No. 2023/183

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Төв банкны олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаанд үнэлгээ хийж, шаардлагатай сайжруулалтуудыг хийнэ;
- Төв банкны олон нийттэй харилцах үйл ажиллагаа, дотоод мэдээллийн урсгалыг оновчтой болгоно;
- Төв банкны олон нийттэй харилцах үйл ажиллагааг зохицуулах бодлогын баримт бичгүүдийг шинэчилнэ;
- Олон улсын санхүүгийн байгууллагуудаас Төв банкны олон нийттэй харилцах харилцааны чиглэлд өгсөн зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлнэ;
- IАРОС индексийг сайжруулах өөрчлөлт, шинэчлэлтүүдийг үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлнэ;
- Инфляцыг онилох мөнгөний бодлогын элементүүдийг олон нийттэй харилцах харилцаанд нэвтрүүлнэ;
- Инфляцын тайланд шаардлагатай өөрчлөлтүүдийг оруулна;
- Мөнгөний бодлогын шийдвэрийг танилцуулах хэвлэлийн хурлын зохион байгуулалтыг сайжруулна;
- Статистик мэдээллүүдийг хуваарийн дагуу олон нийтэд олон талт хэлбэрээр түгээнэ;
- Орон нутагт мэдээлэл түгээх үр дүнтэй сувгуудыг хөгжүүлнэ;
- Сэтгүүлчид, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтнуудын эдийн засгийн мэдлэг боловсролыг сайжруулах, Төв банкны бодлого, үйл ажиллагааны талаарх ойлголтыг дээшлүүлэх уулзалт, сургалтын зохион байгуулалтын арга хэлбэрийг өөрчилж, тогтмолжуулна;
- Эдийн засгийн оролцогчдын онцлогт тохирсон мэдээллийн сувгуудыг хөгжүүлж, контент боловсруулж түгээнэ;
- Хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай харилцах үйл ажиллагааг сайжруулна.

2. БАНКНЫ САЛБАРЫН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ХҮРЭЭНД:

ЗОРИЛТ 2.1

Гадаадын банкны бие даасан салбар, нэгжийг дотоодын санхүүгийн салбарт нэвтрүүлж, санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, банкны салбарын тогтвортой өсөлтийг хангана.

Үндэслэл

Дэлхийн эдийн засгийн интеграцчилал эрчимжихийн хэрээр санхүүгийн зах зээлийн либералчлал улам бүр тэлж байна. Үүнтэй холбоотойгоор сүүлийн 40 гаруй жилийн турш хөгжиж буй болон шилжилтийн эдийн засагтай орнуудын банкны салбар дахь гадаадын хөрөнгө оруулалтын хувь хэмжээ өсөж, гадаад банкуудын салбар, нэгжийн тоо нэмэгдэж байна.

Гадаадын банкны салбар нэвтрэн орж ирснээр тухайн улсын банкны салбарын үр ашиг, цаашдын хөгжил, эдийн засаг болон банк, санхүүгийн салбарын тогтвортой байдалд олон төрлийн эерэг нөлөөг дагуулдаг. Олон улсын хүрээнд хийгдсэн судалгаанаас харахад банкны салбар дахь гадаадын банкны оролцоо нэмэгдсэнээр банкны салбарын эрүүл өрсөлдөөнийг эрчимжүүлж, банкуудын үр ашгийг сайжруулан, зээлийн хүүг бууруулахаас гадна зээлийн эх үүсвэр нэмэгдэн санхүүгийн хүртээмжийг сайжруулж, банкны салбар дах төвлөрлийг бууруулах давуу талтай. Үүний зэрэгцээ гадаадын томоохон банкны салбар нэгж дотоодын санхүүгийн зах зээлд орсноор банкны удирдлагын чадавхийг бэхжүүлэх, санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, хөгжиж буй эдийн засагт шаардлагатай хөрөнгийн шинэ эх үүсвэрийг бүрдүүлдэг байна.

Монголбанкны зүгээс банкны салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалтын боломжийг нэмэгдүүлэх, гадаадын банкны салбар, нэгж байгуулах уян хатан хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх хүрээнд хууль санаачлагчтай хамтран ажиллаж, 2023 онд томоохон ажлуудыг хийж гүйцэтгээд байна. Үүнд:

- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны тухай хуулийг 2023 оны 1 дүгээр сарын 20-ний өдөр УИХ-аар баталж, гадаадын хөрөнгө оруулагчид Монгол улсад хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банк байгуулан үйл ажиллагаагаа явуулах боломж бүрдэв.
- Гадаадын банк Монгол Улсад салбар, нэгжээ байгуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэн "Гадаадын банкны салбар, төлөөлөгчийн газрын үйл ажиллагааны нөхцөл, шаардлагыг тогтоох, хэрэгжүүлэх журам"-ыг Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны А-116 дугаар тушаалаар батлав.

Цаашид манай улсад үйл ажиллагаагаа явуулах хүсэлтэй гадаадын банкууд болон гадаадын хөрөнгө оруулагчдад хууль эрх зүйн орчныг улам нээлттэй, уян хатан болгохын тулд гадаадын банканд тавигдах нөхцөл, шаардлага, үйл ажиллагаанд нь тавигдах хязгаарлалтыг тухайн банкны харьяалал, өмчлөлийн төрлөөр нь ялгамжтай

тогтоох зэргээр боловсронгуй болгох шаардлагатай байгаа тул Монголбанкны зүгээс 2024 онд дараах арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх болно.

Стратеги

- Монгол Улсад гадаадын банкны салбар, нэгж үйл ажиллагаа явуулахад тавигдах нөхцөл шаардлагыг нарийвчлан тогтоон, үйл ажиллагаа явуулахад шаардлагатай дэд бүтцийг бий болгоно.
- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны үйл ажиллагааны нарийвчилсан зохицуулалтыг бий болгоно.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Гадаадын банкны салбар, нэгж үйл ажиллагаагаа явуулахад тавигдах нөхцөл шаардлагыг гадаадын банкны харьяалал, өмчлөлийн төрөл, бизнес загварт нь тохируулан нарийвчлан тогтоож, шаардлагатай тохиолдолд холбогдох хууль, журамд өөрчлөлт оруулах;
- Монгол Улсад салбар, нэгжээ байгуулах хүсэлтэй гадаадын банкны улс орны хянан шалгах эрх бүхий этгээдтэй Монголбанк хамтын ажиллагааны гэрээ, харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулах замаар мэдээлэл солилцох, хамтарсан хяналт, шалгалт хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны зээл олгох, үнэт цаас, санхүүгийн хэрэгсэл худалдах, худалдан авах, хязгаарлалт зохистой харьцаа, хяналт шалгалттай холбоотой нарийвчилсан зохицуулалтыг тодорхойлж, холбогдох журмуудыг боловсруулан, батлуулах.

ЗОРИЛТ 2.2

Банкуудын зохистой засаглалыг сайжруулж, эрсдэлийн удирдлагыг оновчтой болгох хүрээнд банкны үйл ажиллагаанд учирч болзошгүй голлох эрсдэлүүдийг дотооддоо үнэлэх тогтолцоог бүрдүүлнэ.

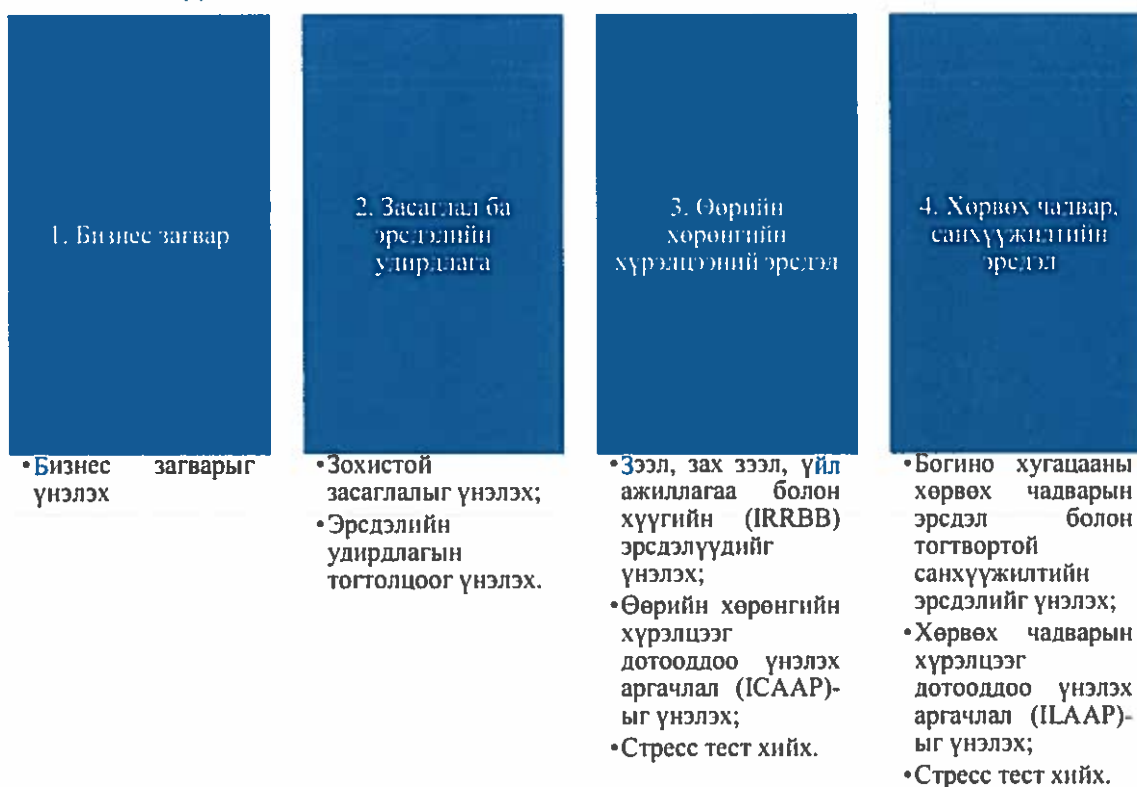
Үндэслэл

Монголбанкнаас банкны хяналт шалгалт, зохицуулалтын арга хэрэгслийг олон улсын жишиг, зарчимд нийцүүлэх, эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтын арга барилд шилжих үйл ажиллагааг сүүлийн жилүүдэд тасралтгүй хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд банкны хяналт шалгалтын олон улсын стандартын тулгуур хэсэг болох банкны өөрийн хөрөнгө, хөрвөх чадварын дотоод үнэлгээний аргачлал болон хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлалыг банкны системийн хяналт шалгалтад нэвтрүүлэх ажиллагаа үргэлжилж байна. Эдгээр зохицуулалтын арга хэрэгслийг нэвтрүүлж, хэрэгжүүлснээр банкуудын засаглал, эрсдэлийн удирдлага болон эрсдэл даах чадамж сайжран банкны системийн тогтвортой байдлыг хангах, улмаар бодит эдийн засгийн өсөлтийг дэмжихэд эерэг нөлөө үзүүлэх чухал ач холбогдолтой.

Манай улсын хувьд олон улсын хяналт шалгалтын Базелын цуврал стандартыг дотоодын банкны системийн онцлогт нийцүүлэн хэсэгчлэн нэвтрүүлж ирсэн бөгөөд Монголбанкнаас олон улсын сайн туршлагад үндэслэн Базел стандартын Бүлэг 2-ын шаардлага буюу Хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлал (SREP), Өөрийн хөрөнгө болон Хөрвөх чадварын зохистой харьцааны нэмэлт шаардлагыг эдийн засаг, банкны салбарын нөхцөл байдалтай уялдуулан, шат дараатайгаар нэвтрүүлэх ажлыг төлөвлөгөөний дагуу хэрэгжүүлж байна.

Хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлал (SREP) нь банкуудад учирч болзошгүй материаллаг түвшний эрсдэлээс хамгаалах өөрийн хөрөнгө, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг нэмэгдүүлж, зохистой засаглал болон эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог сайжруулахыг зорьдог. Энэ хүрээнд банкуудын 1) бизнес загвар, 2) засаглал ба эрсдэлийн удирдлага, 3) өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ, болон 4) хөрвөх чадвар болон санхүүжилтийн эрсдэлийг цогц байдлаар үнэлдэг (Зураг 8).

Зураг 8. Хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлал (SREP)-ын хүрээнд үнэлэх үндсэн хэсгүүд

Хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлал (SREP)-ыг оновчтой мөрдүүлэхэд банкуудын зүгээс өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ (ICAAP), хөрвөх чадварын хүрэлцээ (ILAAP)-г дотооддоо үнэлэх аргачлалтай байх шаардлагатай. Эдгээр аргачлалаар тооцсон банкны үнэлгээг Монголбанкнаас зохих шалгуурын дагуу тулган баталгаажуулах, аливаа илэрсэн доголдол, дутагдлыг залруулж, болзошгүй эрсдэлийг бууруулах, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээг сайжруулах боломжийг нэмэгдүүлнэ.

Цаашид энэхүү аргачлалыг нэвтрүүлснээр банкнаас өөрийн үйл ажиллагаанд мэдэгдэхүйц нөлөөлөх голлох эрсдэлүүдийг бие даан тодорхойлж, удирдах, уг эрсдэлүүдийг даахад шаардлагатай өөрийн хөрөнгө болон хөрвөх чадварыг дотооддоо үнэлж, удирдах, өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа тогтмол мөрдөх, улмаар банкны салбарт тогтвортой өсөлтийг хангах чухал ач холбогдолтой юм.

Монголбанк нь Базел стандартын Бүлэг 2-ыг дотоодын банкны системийн онцлог, хяналт шалгалтын тогтолцоонд нийцүүлэн нутагшуулах, банкны тухай холбогдох хууль тогтоомжтой уялдуулах зорилгоор Хяналт шалгалтын үнэлгээ (SREP) болон өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ (ICAAP), хөрвөх чадварын хүрэлцээ (ILAAP)-г дотооддоо үнэлэх аргачлалыг туршилтаар хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд уг аргачлалын дагуу бэлтгэсэн банкны тайланд үнэлгээ хийх ажлыг гүйцэтгэж байна.

Цаашид стандартыг нэвтрүүлэх туршилтын хугацаа дууссаны дараа Монголбанкнаас уг аргачлалыг эцсийн байдлаар тодорхойлж, холбогдох хууль тогтоомж, журам, зөвлөмжид тусгах, банкуудад оновчтойгоор мөрдүүлэх ажлуудыг гүйцэтгэнэ.

Стратеги

- Банкны өөрийн хөрөнгө болон хөрвөх чадварын дотоод үнэлгээ, удирдлагыг оновчтой хийж, гүйцэтгэх чадварыг бэхжүүлэх зорилгоор Базелын цуврал стандартад тусгагдсан аргачлалуудыг эдийн засаг, банкны салбарын нөхцөл байдалтай уялдуулан нэвтрүүлнэ.
- Банкны хяналт шалгалтын аргачлалыг эрсдэлд суурилсан хэлбэрт шилжүүлэх хүрээнд холбогдох журам зааврыг өөрчлөн шинэчилж, зохицуулалтын эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.
- Банкны салбарт зохицуулалтын шинэ арга хэрэгслийг нэвтрүүлэх хүрээнд банкууд болон Монголын банкны холбоотой хамтран ажиллаж, банкуудад арга зүйн заавар туслалцаа үзүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Базел стандартын Бүлэг 2-т заасны дагуу банкуудын өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ (ICAAP), хөрвөх чадварын хүрэлцээ (ILAAP)-г дотооддоо үнэлэх аргачлалыг холбогдох журам, зөвлөмжид тусгаж, банкны системд үзүүлэх нөлөө, эрх зүйн орчин зэрэгтэй уялдуулан холбогдох хугацаат төлөвлөгөөний дагуу шат дараатайгаар хэрэгжүүлэх;
- Хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлалыг (SREP) нэвтрүүлэх зорилгоор холбогдох журам, зөвлөмжийг шинэчилж, банкны хянан шалгагч нарыг эрчимжүүлсэн сургалтад хамруулж, чадавхжуулах;
- Банкуудын хөрвөх чадварыг дотооддоо үнэлэх аргачлал (ILAAP)-ыг Базел стандартын хөрвөх чадварын зохистой харьцааг нэвтрүүлэх хугацаатай уялдуулан хэрэгжүүлэх;
- Хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлал (SREP)-ын хүрээнд макро стресс тест, банкуудын богино бөгөөд дунд хугацааны бизнес загварын үнэлгээг гүйцэтгэх.

ЗОРИЛТ 2.3

Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг хангахад бусад холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллана.

Үндэслэл

Улс орнууд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх олон улсын стандарт болох Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-ын гаргасан техник хэрэгжилтийн 40 зөвлөмж, үр дүнтэй байдлын 11 шууд хэрэгжилтийн шалгуур үзүүлэлтийг хангаж ажиллах шаардлагатай байдаг. Монгол Улс 2022 онд ФАТФ-ын 40 зөвлөмжөөс 39-ийг бүрэн болон дийлэнхийг биелүүлсэн гэж үнэлэгдсэн бөгөөд 2022-2023 оны хооронд “хэсэгчлэн биелүүлсэн” үнэлгээтэй Зөвлөмж 8-ын үнэлгээг ахиулахаар шаардлагатай арга хэмжээг авч ажиллав. Энэ хүрээнд Хууль зүй дотоод хэргийн сайд бөгөөд Үндэсний зөвлөлийн даргын 2022 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн А/379 дүгээр тушаалаар холбогдох талуудыг оролцуулсан ажлын хэсгийг байгуулсан. Ажлын хэсгээс Зөвлөмж 8-ын дагуу ашгийн бус байгууллагын эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтын тогтолцоог бий болгосноос гадна сургалт зохион байгуулах, гарын авлага гаргах, банк, санхүүгийн байгууллагуудад зөвлөмж өгөх зэргээр холбогдох арга хэмжээг авч ажиллаад байна. Улмаар Монгол Улсын Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх Явцын тайланг боловсруулан Ази Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэгт хүргүүлж, амжилттай хамгаалан, Зөвлөмж 8-ыг бүрэн биелүүллээ. Улмаар Монгол Улс Ази, Номхон далайн орнуудаас ФАТФ-ын техник хэрэгжилтийн 40 Зөвлөмжийг бүрэн биелүүлсэн үнэлгээтэй анхны, дэлхийн 5 дахь орон боллоо.

ФАТФ нь олон улсад гарч буй мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх арга, чиг хандлагатай уялдуулан зөвлөмжүүдийг тогтмол сайжруулж, шинэчилдэг бөгөөд тухайлбал 2022 онд Зөвлөмж 24, 2023 онд Зөвлөмж 25-д нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Монгол улс эдгээр шинэчлэгдсэн зөвлөмжийн дагуу өөрийн мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх тогтолцоонд холбогдох өөрчлөлтийг хийж, Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэгт жил бүр тайлагнах үүрэг хүлээж байна. Өөрөөр хэлбэл мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог бэхжүүлэх үйл ажиллагаа нь олон улсын стандарт, жишгийн дагуу тасралтгүй хийгдэх шаардлагатай байдаг.

Үүнтэй холбоотойгоор Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны техник хэрэгжилт, үр дүнтэй байдлыг нэмэгдүүлж, дараагийн харилцан үнэлгээнд амжилттай оролцоход чиглэсэн үндэсний хэмжээнд хэрэгжих “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр”-ийг боловсруулж, батлуулаад байна.

Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцоог бэхжүүлэх чиглэлээр Үндэсний зөвлөл (ҮЗ), Хамтын ажиллагааны зөвлөл (ХАЗ)-ийн гишүүн байгууллагууд, мэргэжлийн холбоод, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд хамтран ажилладаг. ҮЗ болон ХАЗ-ийн бүрэлдэхүүнд шүүх, прокурорын байгууллага,

Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, санхүүгийн, хууль зүйн, гадаад харилцааны болон улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, эрх бүхий хууль сахиулах болон терроризмтой тэмцэх чиг үүрэг бүхий байгууллага, татвар, гаалийн байгууллага, СМА багтдаг. Эдгээр байгууллагууд нь “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтийг хангаж ажиллах бөгөөд Монголбанк үүнд шаардлагатай дэмжлэгийг үзүүлнэ.

Тус хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж ажилласнаар Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх тогтолцооны дутагдлыг арилгах, дараагийн шатны харилцан үнэлгээний үр дүн амжилттай байх, олон улсын байгууллагын хориг жагсаалтад орохгүй байх үндэс суурь болох юм. Энэ нь манай улсын банк санхүүгийн салбар, хувийн хэвшлийн нэр хүнд, гадаад харилцаанд эергээр нөлөөлж, олон улсаас хөрөнгө оруулалт татах, эдийн засаг, улс төрийн тогтвортой байдлыг хангах зэргээр нийгэм, эдийн засагт чухал ач холбогдолтой юм.

Хүрэх үр дүн

- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр дараах үр дүнд хүрэх боломжтой. Үүнд:
- Үндэсний болон салбарын эрсдэлийн үнэлгээг тогтмол нягтлан, шаардлагатай тохиолдолд шинэчлэх замаар мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбогдох хувьсан өөрчлөгдөж буй эрсдэлийн ойлголтыг сайжруулна;
- Төр болон хувийн хэвшил, мэдээлэх үүрэгтэй этгээд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх ажлыг үр дүнтэй явуулснаар мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэг, хариуцлага, эрсдэлийн талаарх ойлголт, мэдлэгийг дээшлүүлнэ;
- Төр, хувийн хэвшил хоорондын мэдээлэл солилцох тогтолцоог олон улсын жишигт нийцүүлж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хяналт шалгалт, хууль сахиулах болон бусад чиглэлээр дотоод болон гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлнэ;
- Үндэсний болон хамтын ажиллагааны зөвлөлийн гишүүн байгууллагууд, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд өөрийн байгууллагын стратеги, бодлогыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлд суурилсан хэлбэрээр боловсруулж, хэрэгжүүлнэ;
- Урьдчилан сэргийлэх болон хяналт шалгалтын үйл ажиллагааг эрсдэлд суурилсан хэлбэрээр үр дүнтэй хэрэгжүүлж мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгт холбогдохоос урьдчилан сэргийлнэ;
- Мэдээлэх үүрэгтэй этгээдээс Санхүүгийн мэдээллийн алба, Санхүүгийн мэдээллийн албанаас хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлж буй сэжигтэй гүйлгээний тайлангийн чанар, мэдээлэл солилцоо, эргэх холбоог сайжруулж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлж болзошгүй үйлдлийг таних, мөнгө угаах үйлдлийг илрүүлэх ажиллагааг сайжруулна;
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг бүхий албан хаагч, хүний нөөцийг нэмэгдүүлж, зохистой бүтэц, зохион байгуулалт, чадавхыг бэхжүүлнэ.

Түүнчлэн энэхүү хөтөлбөрөөр дамжуулан Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 тоот тогтоолоор батлагдсан “Алсын хараа-2050” Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын 2021-2030 оны хооронд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, Улсын Их Хурлын 2020 оны 23 тоот тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл, Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 тоот тогтоолоор батлагдсан Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах ач холбогдолтой юм.

Стратеги

- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний хэмжээнд хэрэгжих хөтөлбөр болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг ханган ажиллах чиглэлээр Үндэсний зөвлөл, Хамтын ажиллагааны зөвлөлийн гишүүн байгууллагуудтай хамтран ажиллана.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Үндэсний болон салбарын эрсдэл, стратегийн шинжтэй аюул занал, чиг хандлага, типологийг тогтмол хянаж, өөрчлөлтийг үнэлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх боловсон хүчний чадавхыг бэхжүүлж, мэдээлэх үүрэгтэй этгээд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх ажлыг эрчимжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ;
- Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх чиглэлээр дотоод болон гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ;
- Эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтын тогтолцоог бэхжүүлэн, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдийн урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг чанаржуулахад дэмжлэг үзүүлэн ажиллана;
- Санхүүгийн мэдээллийн албанд ирүүлж буй болон хууль сахиулах байгууллагад шилжүүлж буй тайлан, мэдээллийн тоо, чанар, үр дүнтэй байдлыг сайжруулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.

3. САНХҮҮГИЙН ЗАХЫН ДЭД БҮТЭЦ, ТҮҮНИЙ ИНСТИТУЦИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ ХҮРЭЭНД:

ЗОРИЛТ 3.1.

Хил дамнасан худалдааны цахим төлбөр, тооцоо болон финтект суурилсан шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хөгжлийг дэмжиж, төлбөрийн системийн хяналтын чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Үндэслэл

Монгол Улсын Их Хурлын 2017 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдрийн шийдвэрээр Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуулийг баталж Монголбанк, төлбөрийн системийн нийт оролцогчид тус хуулийг 2018 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөж эхэлсэн. Иймд Монголбанк нь Төв банкны тухай хууль, Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуульд заасны дагуу төлбөрийн системийн үйл ажиллагаанд хяналт, зохицуулалтын чиг үүргийг гүйцэтгэдэг. Түүнчлэн зах зээлд шинээр нэвтэрч буй төлбөрийн үйлчилгээ, төлбөрийн хэрэгсэл, санхүүгийн зах зээлийн дэд бүтцэд тогтмол хяналт тавин ажиллаж байна.

Батлагдсан хуулийн хүрээнд “Төлбөрийн системийн хяналтын бодлого”, “Төлбөрийн системийн журам”, “Автомат клиринг хаус системийн дүрэм”, “Монголбанкны төлбөрийн картын клирингийн системийн дүрэм”, “Их дүнтэй төлбөрийн системийн дүрэм” зэрэг төлбөрийн системийн оролцогчдын мөрдөж ажиллах бодлого, журам, дүрмүүдийг боловсруулж ажиллахын зэрэгцээ банкууд, финтек байгууллагуудаас ирүүлсэн зөвшөөрлийн хүсэлтийг хүлээн авч, хуульд заасан шаардлагын дагуу цахим мөнгө, төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэхтэй хамаарал бүхий үйл ажиллагаа эрхлэх, аутсорсинг зэрэг зөвшөөрөл гэх мэт зөвшөөрлийг олгож байна.

Гэвч эдгээр үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор зарим тохиолдолд зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагаанд давхардал, хийдэл гарах, бусад эрх зүйн баримт бичгүүдэд шаардлагатай арга хэмжээ авахад бүрэн эрхийн хүрээ хүрэхгүй байх зэрэг асуудлууд тулгарч байгаа тул холбогдох хууль, түүнийг дагалдаж нэмэлт, өөрчлөлт хийх зайлшгүй шаардлага үүсээд байна.

Монгол Улсын хувьд бизнес эрхлэгчид болон иргэд олон улсын зах зээлд бараа бүтээгдэхүүн, үйлчилгээгээ экспортлох, өрсөлдөх сонирхол их байдаг. Олон улсын төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагууд Монгол Улсын зах зээлд нэвтрэх тухай судлахад манай улсын эдийн засгийн хэмжээ болон бизнесийн боломж харьцангуй бага, холболт хийхэд хөгжүүлэлт, цаг хугацаа, хөрөнгө харьцангуй их шаардагдах тус үйлчилгээгээ нэвтрүүлэх сонирхол хомс гэсэн хариу өгдөг. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсаас гадаад улс руу экспортолж буй уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний хэмжээ, эрэлт бага тул манайд зориулсан хөгжүүлэлт хийхэд ашигтай ажиллах боломжгүй гэж дээрх байгууллагууд үзэж байна. Иймд Монголбанк олон улсад энэ төрлийн үйл ажиллагааг

амжилттай үзүүлж буй компаниудтай хамтран уул уурхайн бус экспортод чиглэсэн цахим худалдаа (e-commerce)-г нэвтрүүлэх талаар холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллана.

Монголбанк төлбөрийн системийн хяналтыг хэрэгжүүлэхдээ зайнаас болон газар дээрх хяналт шалгалтыг тогтмол хийх, олон улсын стандартын дагуу системийн үнэлгээг хийж, бүтэц үйл ажиллагааг олон улсын стандартад нийцүүлэх зарчмыг баримтлан ажиллаж байна. Мөн Монголбанк нь төлбөрийн системийн оролцогчдын нэвтрүүлж буй шинэ үйлчилгээг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд дэмжих, учирч болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх зарчмыг баримтлан ажилладаг. Төлбөрийн системийн хяналтыг хэрэгжүүлснээр санхүүгийн тогтвортой байдал, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хангах, төлбөрийн систем дэх тэгш өрсөлдөөн, үр ашигтай байдал нэмэгдэх гэх мэт өндөр ач холбогдолтойгоос гадна олон улсын стандарт шаардлагуудыг төлбөрийн системд хангуулж ажилласнаар гадны байгууллага, хөрөнгө оруулагч нартай хамтран ажиллах таатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх юм.

Стратеги

- Төлбөрийн системийн эрх зүйн орчныг илүү уян хатан, уялдаа холбоотойгоор сайжруулж, олон улсын шилдэг технологид суурилсан санхүүгийн үйлчилгээний инновацыг дэмжиж, төлбөрийн системд хяналт тавих замаар төлбөрийн системийн найдвартай, тасралтгүй ажиллагааг хангаж ажиллана.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуульд шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөл бэлдэх. Хуулийн хүрээнд мөрдөх эрх зүйн актуудыг сайжруулж, шинэ технологид суурилсан төлбөрийн хэрэгсэл, үйлчилгээг дэмжинэ;
- Үндэсний төлбөрийн системийн тасралтгүй, найдвартай ажиллагаанд учирч болзошгүй эрсдэлийг удирдах, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, оролцогчдын тэгш, тэнцвэртэй оролцоо, системийн нууцлал, аюулгүй байдлыг хангах зарчмыг баримтлан төлбөрийн системд тавих хяналтыг хэрэгжүүлнэ;
- Уул уурхайн бус жижиг дунд үйлдвэрлэгчдэд олон улсын зах зээлд гарах, бараа бүтээгдэхүүнээ борлуулсан орлогыг хүлээн авахад туслах чиглэлээр судалж, боломж бүрдүүлэх, оновчтой гарц бий болгох үүднээс олон улсын байгууллагуудтай хамтарч ажиллана.

ЗОРИЛТ 3.2

Их өгөгдлийн хүрээнд ногоон, тогтвортой санхүүжилтийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийн хөгжлийг дэмжин ажиллана.

Үндэслэл

Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудыг хангах хүрээнд өнгөрсөн онд баталсан “Үндэсний Замын Зураг”-т ногоон зээлийн багцын хэмжээг 2030 он гэхэд банкны салбарт 10 хувьд, банк бус санхүүгийн салбарт 5 хувьд хүргэх зорилгыг тодорхойлж, шаардлагатай дэд бүтэц, бодлогын зохицуулалтыг хийхээр тусгасан.

Банкны салбарын ногоон зээлийн үлдэгдэл 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 484.6 тэрбум төгрөг буюу нийт зээлийн 1.9 хувийг ногоон зээл бүрдүүлж⁷, нийт ногоон зээлийн үлдэгдлийн 38.9 хувь буюу 188.5 тэрбум төгрөгийг эрчим хүчний хэмнэлтийн зээл, 19.5 хувь буюу 94.5 тэрбум төгрөгийг тогтвортой хөдөө аж ахуй, газар ашиглалт, ой болон эко аялал жуулчлал, 11.2 хувь буюу 54.3 тэрбум төгрөгийг тогтвортой ус, хаягдлын хэрэглээний зээл эзэлж байна.

Зураг 9. Ногоон зээлийн үлдэгдэл, тэрбум төгрөгөөр

Эх сурвалж: Монголбанк

Уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотойгоор ногоон санхүүжилтийн гадаад эх үүсвэр банкны системд эрчтэй нэмэгдсэний дээр дотоодын хөрөнгийн зах зээлд анхны 5 жилийн хугацаатай \$30,000,000-ын ногоон бонд амжилттай гараад байна. Гэсэн хэдий ч зээлийн багцын хэмжээ төдийлөн нэмэгдэхгүй байгаа нь ногоон, тогтвортой бизнесийг дэмжих татварын таатай орчин бүрдээгүй нь голлон нөлөөлөхийн зэрэгцээ ногоон

⁷ Монгол Улсын Ногоон Таксономи буюу ногоон зээл, санхүүжилтэд хамрагдах боломжтой ногоон төслийн тодорхойлолт, шалгуурыг Санхүүгийн тогтвортой байдлын зовлолоос 2019 онд баталсны дагуу Монголбанк 2020 оноос эхлэн банкны салбарын ногоон зээлийн статистикийг нэгтгэн, танилцуулж байна.

зээлийг таних, хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн систем Монгол Улсад хөгжөөгүйгээс шалтгаалж байна.

Банкны ногоон санхүүжилтийн эх үүсвэрээр санхүүжүүлэх бүтээгдэхүүний шаардлага бусад эх үүсвэртэй харьцуулахад өргөн хүрээнд, олон алхмаар тодорхойлогддог. Үүнд ногоон, тогтвортой зээлийн бүтээгдэхүүнийг тодорхой стандартын дагуу зөв таних, үр дүнг хэмжих, мэргэжлийн байгууллагаар баталгаажуулах, тайлагналын стандартыг хөгжүүлж, нэгтгэх алхмууд багтана.

Эхний ээлжид Монголбанканд хөгжүүлж буй их өгөгдлийн суурь дэд бүтцийг ашиглан ногоон зээлийн бүтээгдэхүүний талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийн өгөгдлийг салбар бүрийн онцлогт тохируулан нарийвчлан тодорхойлох, үүний үндсэн дээр банкуудаас мэдээллийг цуглуулах, нэгтгэх ажлыг банкуудтай хамтран хөгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Өнгөрсөн жилүүдэд дийлэнх банкууд өөрсдийн санаачилгаар Байгаль, орчин, нийгмийн зохистой засаглалын үнэлгээний аргачлалтай болж, зарим банкууд тогтвортой санхүүжилтийн тайланг гаргаж эхлээд байгаа билээ. Иймээс дараагийн алхам болох тайлагналтын стандартыг тодорхойлох, үр дүнг хэмжих, нэгтгэх ажлыг ирэх онуудад хөгжүүлэх боломжтой гэж харж байна. Харин мэргэжлийн байгууллагын баталгаажуулалтын стандартыг тодорхойлох, түүнийг хэрэгжүүлэх дэд бүтэц маш цөөн тооны үйл ажиллагаа дээр хэрэгжиж байгаа бөгөөд цаашид үүнийг хөгжүүлэхэд Засгийн газар, холбогдох салбарын яамдтай хамтран ажиллах шаардлагатай.

Тогтвортой санхүүжилтийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийг хөгжүүлснээр банкуудын ногоон санхүүжилтийн хүрээнд хэдий хэмжээний хүлэмжийн хийн ялгаруулалтыг аль салбар, үйл ажиллагааны хувьд хэдий хэмжээгээр бууруулсныг хэмжих боломжтой болохын зэрэгцээ цаашид гадаад эх үүсвэрийн хэмжээг нэмэгдүүлэх боломж бүрдэнэ.

Стратеги

- Банкууд, ТоС, холбогдох төрийн байгууллагуудтай хамтран Төв банканд дээрх их өгөгдлийн суурь дэд бүтцийг ашиглан ногоон, тогтвортой санхүүжилтийн үр дүнг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийг хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- ТХЗ-ын санхүүжилтийн таксономийн хэрэгжилтийг санхүүгийн салбарт туршиж, шаардлагатай нэмэлт өөрчлөлт, сайжруулалтыг хийх, шинэчилсэн таксономийн дагуу зээлийн статистик мэдээллийг салбарын хэмжээнд цуглуулна;
- ТХЗ-ын санхүүжилтийн таксономийн дагуу олгогдсон зээлийн үр нөлөөг хэмжих, тайлагнах, баталгаажуулах нэгдсэн системийн суурь шаардлага, мэдээлэл цуглуулах процесс, эх сурвалжуудыг тодорхойлоход дэмжлэг үзүүлэн, холбогдох талуудтай хамтран ажиллана;
- ТХЗ-ын санхүүжилтийн таксономийг санхүүгийн салбар, олон нийтэд таниулах мэдээлэл, сургалтын арга хэмжээ зохион байгуулна.

ЗОРИЛТ 3.3

Олон нийтийн санхүү, эдийн засгийн талаарх боловсролыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааны цар хүрээг нэмэгдүүлнэ.

Үндэслэл

Сүүлийн үед дэвшилтэт технологи өргөнөөр нэвтэрч, Банкны тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт орж, санхүүгийн салбарт санхүүгийн зуучлал гүнзгийрэхийн хэрээр санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрөл улам бүр олширч, дижитал хэлбэрт шилжсээр байна. Санхүүгийн тогтвортой байдлыг дунд, урт хугацаанд хангах, мөн санхүүгийн зах зээлийн хурдацтай хөгжил, цахим хөгжлийг даган иргэд, жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийн санхүүгийн боловсрол, эдийн засгийн суурь боловсролыг дээшлүүлэх асуудал ач холбогдол өндөр хэвээр байна.

Төв банкууд эдийн засгийн суурь мэдлэг, ойлголт, ухагдахуунууд болох инфляц, валютын ханш, ДНБ, төлбөрийн тэнцэл зэрэг үзүүлэлтүүдийн мэдлэгийг олон нийтэд энгийн байдлаар хүргэж байна. Иймд, Монголбанкнаас мөнгөний бодлогын үр нөлөөг сайжруулах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, санхүүгийн зах зээлд итгэх итгэлийг дээшлүүлэх зорилгоор Төв банкны тухай болон эдийн засгийн суурь боловсролыг иргэд, олон нийтэд олгох ажлыг үргэлжлүүлнэ.

Стратеги

- Олон нийтийн санхүү, эдийн засгийн суурь боловсролыг дээшлүүлэх чиглэлээр бодлогын баримт бичгийг боловсруулан санхүүгийн болон мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлнэ.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Сургалт, мэдээллийн үндсэн агуулгыг боловсруулна;
 - Иргэд, бизнес эрхлэгчид, олон нийтийн эдийн засаг, санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэхэд оновчтой агуулга чухал шаардлагатай. Иргэдэд өдөр тутам тулгардаг валютын ханш, үнийн өсөлт инфляцын тухай, Төв банк ба арилжааны банкны үйл ажиллагаа, тэдгээрийн ялгаа зэрэг энгийн ойлголтоос эхлэн мэдээллийг тухайн зорилтот бүлгийн хэрэгцээнд нийцүүлэн хүргэх нь үр дүнтэй юм. Иймд, тус зорилтын хүрээнд эдийн засгийн суурь мэдлэгийг үндсэн гурван хэсэгт ангилан хүргэнэ. Тухайлбал, 1) эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд, 2) Төв банкны үйл ажиллагаа болон 3) арилжааны банкны үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл гэсэн 3 хэсэг юм.
- Зорилтот бүлэгт чиглэсэн сургалт, мэдээллийн арга хэлбэрийг оновчтой тодорхойлно;
 - Иргэд, болон бичил, жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн санхүү эдийн засгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх ажлын үр дүн нь сургалт,

мэдээллийн агуулгаас гадна тухайн зорилтот бүлэгт тохирсон сургалт, мэдээллийн арга хэлбэрээс хамаарна. Иймээс, зорилтот бүлгийг оновчтой тодорхойлж, тэдгээрийн онцлог, хэрэгцээнд нийцсэн сургалтын агуулга болон хүргэх арга хэлбэрийг сонгоход анхаарч ажиллах шаардлагатай.

- Олон нийтийн санхүүгийн суурь боловсролыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааг төрийн болон холбогдох байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлнэ;
- Банкны хувьцаа эзэмшигчдэд мэдлэг олгоно;
 - 2021 онд Банкны тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсантай холбоотойгоор банкнийг нээлттэй хувьцаат компани хэлбэртэйгээр өөрчлөн байгуулах, банкны хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн бүтцэд өөрчлөлт оруулсан байдаг. Иймд банкны хувьцаа эзэмшигчдийг зөв, оновчтой шийдвэр гаргуулахын тулд амжилттай хөрөнгө оруулалт хийхэд зайлшгүй шаардлагатай ойлголтууд болон санхүүгийн тайлан мэдээ унших талаар мэдлэг олгох нь чухал юм. Түүнчлэн тус ажлын хэрэгжилтийг хангахад Монголын банкны холбоо болон Банк санхүүгийн академитай хамтран ажиллах шаардлага үүсэж байна.
- Өрхийн төсвийг цахимаар хөтлөх зорилго бүхий “Төсөвчин” аппликейшнийг шинэчилнэ.

ЗОРИЛТ 3.4

Банкны салбарын эрх зүйн шинэтгэлийг үргэлжлүүлж, зээлийн мэдээллийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.

Үндэслэл

Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2022 оны А-202 дугаар тушаалаар олон улсын стандарт, чиг хандлагад нийцүүлэн Зээлийн мэдээллийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулах чиг үүрэг бүхий Ажлын хэсгийг байгуулсан. Ажлын хэсгээс хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагын урьдчилсан тандан судалгааг боловсруулсан бөгөөд Дэлхийн банкны техник туслалцааны хүрээнд хуулийн төслийг боловсруулах ажлыг 2023 онд багтаан хийж гүйцэтгэхээр зорьж байна. Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Зээлийн мэдээллийн тухай хууль нь хувь хүний болон байгууллагын эмзэг мэдээллийг агуулдаг ч нууцлалын байдлыг цогцоор нь шийдвэрлээгүй бөгөөд зээлийн мэдээллийн санд ямар тохиолдолд өөрчлөлт оруулах үндэслэлийг нарийвчлан заагаагүй. Мөн зээлийн түүхийг зээлдэгчид 6 жилээр харуулах нь оновчтой эсэхийг тогтоож, зээлийн мэдээллийг хил дамнасан байдлаар солилцох боломжоор хангах, банк санхүүгийн байгууллагууд зээлийн мэдээллийн санд байгаа мэдээллээр зээлдэгчийн эрсдэлийг оновчтой тооцоолж байгаа эсэхийг тодорхойлж, цаашид зээлийн мэдээллийн үйл ажиллагааг хэрхэн үргэлжлүүлэх талаарх зохицуулалтыг хуульчлах шаардлагатай байна.

Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль 2017 оны 5 дугаар сарын 31-ний өдөр батлагдаж, 2018 оны 1 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс тус хуулийг хүчин төгөлдөр дагаж мөрдөж эхэлсэн. Тус хуулиар Монгол Улсын үндэсний төлбөрийн системийг удирдах, зохион байгуулах, зохицуулах, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулж байна. Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээг тухайн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдсөнөөс хойш 5 жил тутамд хийх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд дээрх хугацаанаас өмнө хийж болохоор Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан. Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль батлагдаж, мөрдөгдөж эхэлснээс хойш 5-аас дээш жилийн хугацаа өнгөрсөн бөгөөд тус хуулийг боловсронгуй болгох практик шаардлага байгаа нь тус хуулийг хэрэгжүүлсэн туршлагаас харагдаж байна. Иймд, Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийж, үнэлгээний үр дүнг үндэслэн шаардлагатай хууль тогтоомжийн төслийг боловсруулна.

Стратеги

- Хуулийн төслөөр шийдвэрлэхийг зорьж байгаа асуудлыг олон нийт, санхүүгийн харилцагчдад нээлттэй, ил тод мэдээлэх, олон нийтийн дэмжлэг авна.
- Эрх зүйн орчныг өөрчлөх хэрэгцээ шаардлагыг олон нийтэд таниулах, уг ажлыг мэдээлэл солилцох бүлгүүдээр дамжуулан гүйцэтгэнэ.
- Хууль тогтоомжийг олон нийтэд сурталчлан таниулна.

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

- Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийсэн үнэлгээнд үндэслэн шаардлагатай тохиолдолд хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулна;
- Зээлийн мэдээллийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн судалгаа, дагалдах баримт бичгийг Хууль тогтоомжийн тухай хуульд нийцүүлэн боловсруулна;
- Зээлийн мэдээллийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг хууль санаачлагчид уламжилж, хуулийн төслийг Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлж батлуулахад хамтран ажиллана.

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2023 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ БАТЛАХ ТУХАЙ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 65 ДУГААР ТОГТООЛЫН ХЭРЭГЖИЛТ

(2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар)

2.1. Гадаад төлбөрийн чадварыг сайжруулж, эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэрийг хангахад чиглэсэн төсөв, мөнгө, санхүүгийн бодлогыг уялдуулан хэрэгжүүлэх

Засгийн газрын гадаад өрийн асуудлыг шийдвэрлэх, гадаад валютын нөөцийн хүрэлцээт байдлыг хадгалах зорилгоор Монголбанкнаас Засгийн газартай хамтран ажилласны үр дүнд 2023 оны 1 дүгээр сард Засгийн газар таван жилийн хугацаатай, 650 сая ам.долларын “Сэнчүри 2” бондыг олон улсын зах зээлд амжилттай босгосон.

Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хороо (МБХ)-ны 3 дугаар сарын ээлжит хурлаар банкуудын гадаад зах зээлээс бонд болон зээл хэлбэрээр шинээр татсан 360 хоног хүртэлх хугацаатай эх үүсвэрийг заавал байлгах нөөцийн шаардлагаас чөлөөлөх шийдвэрийг гаргалаа. Системийн хувьд гадаад валютын дотогшлох урсгал саарсан, гадаад эх үүсвэрийн зардал нэмэгдсэн үед дээрх бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр банкуудад гадаад валютын эх үүсвэр татах хөшүүргийг бий болгож, хөрөнгийн орох урсгал, гадаад тэнцвэрт эерэгээр нөлөөлөх юм.

Гадаад орчны тодорхой бус байдалтай холбоотойгоор гадаад төлбөрийн чадварыг сайжруулах, гадаад санхүүжилтийн орох урсгалыг нэмэгдүүлэх зорилгоор урт хугацаат своп хэлцэл (УХСХ)-ийн хүүний нөхцөлд 2023 он дуусталх хугацаанд ам.долларын хүүд тогтмол 1 хувийг нэмж тооцохоор болсон. Ингэснээр банкуудын УХСХ-ийг ашиглан бий болгож буй төгрөгийн эх үүсвэрийн өртгийг бууруулаад байна. Мөн урт хугацаат своп хэлцлийн журмыг гадаад, дотоод эдийн засгийн нөхцөл байдалтай уялдуулан шинэчлэх чиг үүрэг бүхий ажлын хэсэг байгуулан ажиллаж байна.

Олон улсын валютын сан (ОУВС)-гийн Дүрмийн 4 дүгээр бүлгийн хэрэгжилтийн дагуу Монгол Улсыг хариуцсан ажлын хэсэг энэ оны 6 дугаар сарын 21-ний өдрөөс 7 дугаар сарын 4-ний өдрийн хооронд ажиллаж, макро эдийн засгийн төсөөллийг шинэчлэн, бодлогын зөвлөмжийг боловсрууллаа. Монголбанкны зүгээс ажлын хэсэгтэй хамтран ажиллаж, эдийн засгийн гол үзүүлэлтүүдэд гарч буй өөрчлөлтүүд болон төсөөллийн дэлгэрэнгүй тайлбар мэдээллийг хүргүүлсэн. Түүнчлэн төсөөлөлд ашигласан гол таамаглалт нөхцөлүүд болон эдийн засагт үүсч болзошгүй эрсдэлүүдийг тайлбарлаж, авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай бодлогын арга хэмжээний талаар хэлэлцлээ. Тодруулбал, гадаад эдийн засгийн орчны эрсдэл өндөр хэвээр байгаа өнөөгийн нөхцөлд төлбөрийн тэнцлийн төсөөлөлд ашигласан гол тоон болон чанарын мэдээллийг ажлын хэсэгт хүргүүлж, төсөөллийн тодорхой бус байдлыг дэлгэрэнгүй байдлаар тайлбарлав.

2.3. Гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх чиглэлд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг татах таатай орчныг бүрдүүлэх, банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран ажиллаж, валютын эх үүсвэр бүрдүүлэх арга хэмжээ авах.

Гадаад валютын улсын нөөц (ГВУН)-ийг нэмэгдүүлэх зорилгоор Монголбанк оны эхнээс 397.6 сая ам.долларын УХСХ-ийг банкуудтай байгуулаад байна. Инфляцыг

бууруулах мөнгөний бодлогыг дэлхийн улс орнууд хэрэгжүүлж байгаагаас 2023 оны 1 дүгээр улирлын эхэнд УХСХ-ийн хүүний зардал түүхэн дунджаас 2 нэгж хувиар өндөр болоод байв. Харин МБХ нь 2023 оны 3 дугаар сарын ээлжит хурлаар хүүгийн коридорыг +1, -1 болгосон, АНУ-ын Холбооны нөөцийн банк бодлогын хүүгээ өсгөсөн хэвээр байгаа нь банкуудын хувьд хэлцлийн хүүний зардлыг бууруулах таатай нөхцөлийг бий болгоод байна. Улмаар гадаад зах зээлээс эх үүсвэр татах банкуудын сонирхол нэмэгдэж байна. Түүнчлэн төрийн өмчит болон төрийн өмч давамгайлсан хуулийн этгээдүүдийн үйл ажиллагааны явцад бий болсон гадаад валютыг худалдан авах тухай Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга, Сангийн сайд, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2019 оны 03/3/А-5 дугаар хамтарсан тушаалын дагуу 2023 оны эхний 2 улиралд Монголбанк нийт 2,066.3 сая ам.долларыг худалдаж аваад байна.

Хөгжингүй орнуудын төв банкуудын хэрэгжүүлж буй мөнгөний хатуу бодлогын нөлөөгөөр нөөцийн валютуудын хүү өсч, 2023 оны 6 дугаар сарын эцсийн байдлаар АНУ, Европын холбоо, Их Британи улсын бодлогын хүү харгалзан 5.25 хувь, 3.5 хувь, 5.0 хувьд хүрсэн. Энэхүү хөрөнгө оруулалтын таатай орчинд нөөцийн хөрөнгө оруулалтын хэмжээ, хугацааг оновчтой сонгох замаар валютын нөөцийн орлогыг нэмэгдүүлэх бодлого баримтлан ажиллаж, 2023 оны эхнээс ГВУН-ийн удирдлагын орлого болон олон улсын байгууллагаас худалдаж авсан гадаад валютын хэмжээ 49 сая ам.доллартой тэнцэж байна.

Тайлант хугацаанд гадаадын харилцагч банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хийх хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх чиглэлээр АНУ, Их Британи, Сингапур, Япон улсын банкуудтай уулзалт зохион байгуулж, мэдээлэл солилцон, цаашид хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхээр ажиллаж байна. Түүнчлэн Монголбанк нь Сангийн яамны “Центури-2” бондын үлдэгдэл эх үүсвэрийг Засгийн газрын санхүүгийн зуучлагчийн үүргийн хүрээнд Сангийн яамтай тусгай гэрээ байгуулан харилцагч төв банканд хадгаламж хэлбэрээр 2023 оны 4 дүгээр сарын 26-ны өдрийг хүртэл байршуулж, хүүний орлого бүрдүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлж ажилласан. Түүнчлэн Монголбанк нь Төв банк /Монголбанк/-ны тухай хууль, Валютын зохицуулалтын тухай хуулийн дагуу ГВУН-ийг нэмэгдүүлэх зорилгоор дотоодын зах зээлээс худалдан авсан үнэт металлыг гадаадад цэвэршүүлэх ажлыг эрхэлдэг бөгөөд 2023 оны эхний хагас жилд 7.35 тонн үнэт металл худалдан авав. Дээрх хүчин зүйлсийн нөлөөгөөр ГВУН 2023 оны 2 дугаар улирлын эцсийн байдлаар 3,817.8 сая ам.долларт хүрч, оны эхнээс 418.2 сая ам.доллараар нэмэгдлээ.

2.4. Уул уурхайн бус экспортын бүтээгдэхүүний боловсруулалтыг шат ахиулж, экспортыг дэмжихэд чиглэсэн гадаад худалдааны санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хөгжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх.

Монгол Улсын экспортын орлогыг төрөлжүүлж тогтвортой өсөлтийг бий болгох, эдийн засгийг олон тулгууртай болгоход санхүүгийн үйлчилгээгээр дамжуулан дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор Монголбанкнаас банк болон даатгалын компанийн төлөөллийг оролцуулсан хэлэлцүүлгийг 2023 оны 1 дүгээр сард зохион байгуулав. Уг хэлэлцүүлгийн үеэр банк, даатгалын компаниуд салбарын хүрээнд гадаад худалдааны санхүүжилтийн чиглэлээр холбогдох мэргэжлийн зөвлөлийг байгуулах нь зүйтэй гэсэн санал гарсан. Энэхүү саналын дагуу Монголбанкнаас Монголын Банкны Холбоонд 2023 оны 1 дүгээр

сард А-1/47 тоот албан бичгээр гадаад худалдааны санхүүжилт, үүнтэй холбоотой үйл ажиллагааг хэлэлцэх чиг үүрэг бүхий мэргэжлийн зөвлөл байгуулах саналыг хүргүүлсэн.

Эдийн засаг, хөгжлийн яам, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам (ХХААХҮЯ), Гадаад харилцааны яам хамтран Олон улсын худалдааны төвөөс зөвлөх үйлчилгээ авч Үндэсний экспортын стратеги боловсруулахаар ажиллаж байгаа бөгөөд энэхүү стратегийн нэг бүлэгт гадаад худалдааны санхүүжилтийг экспортын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний чадавхтай уялдуулан хэрхэн сайжруулах талаар тусгахаар төлөвлөн ажиллаж байна. Энэ хүрээнд цаашид стратеги боловсруулах ажлын хэсэг болон банк, санхүүгийн байгууллагуудын гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалт хариуцсан мэргэжилтнүүдтэй тогтмол мэдээлэл солилцож, экспортыг дэмжихэд чиглэсэн гадаад худалдааны санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хөгжүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд анхаарч байна.

УУБ экспортлогчдыг дэмжих зорилгоор санхүүгийн хүртээмжтэй тогтолцоог бий болгох талаар банк, санхүүгийн бусад байгууллагууд, аж ахуйн нэгжүүд холбогдох төрийн байгууллагуудтай хамтрах, санхүүжилтийн тогтолцоог сайжруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг тодорхойлох шаардлага бий болж байна. УУБ экспортлогчдын тулгамдаж буй асуудал, санхүүгийн нөхцөлийг тодорхойлж санхүүгийн хүртээмжтэй байдлыг нэмэгдүүлэх арга замыг эрэлхийлэх хүрээнд Дэлхийн банктай хамтран УУБ экспортлогчдын дунд судалгаа хийх ажил эхлээд байна. Уг судалгаа нь зах зээлийн зарчимд суурилсан, олон улсын сайн туршлагатай нийцтэй санхүүжилтийн тогтолцоог хөгжүүлэх боломжуудыг тодорхойлох, оролцогч талуудын мэдээллийг дээшлүүлэх зэрэгт чухал ач холбогдолтой юм.

Үүний зэрэгцээ нийлүүлэлтийн сүлжээний санхүүжилтийг хөгжүүлэх замаар УУБ экспортыг дэмжих боломжийг хувийн аж ахуй нэгж болон олон улсын байгууллагуудтай хамтран эрэлхийлж байна. Тухайлбал, 2023 оны 6 дугаар сард АХБ-ны төлөөлөлтэй Монголбанк, банкуудын төлөөлөл уулзаж хөдлөх хөрөнгө барьцаалсан зээлийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, тулгамдаж буй асуудлын талаар хэлэлцэв. Мөн Олон улсын санхүүгийн байгууллагын мэргэжилтнүүдтэй энэ оны 4 дүгээр сард уулзаж нийлүүлэлтийн сүлжээг хөгжүүлж, санхүүгийн шинэ бүтээгдэхүүнийг хэрхэн бий болгох талаар санал солилцов. Банкууд нь шинэ бүтээгдэхүүн болох факторингийн үйлчилгээг хөгжүүлж эхлээд байна. Монголбанкны хувьд факторингийн бүтээгдэхүүн хөгжүүлж буй зарим банкуудтай уулзаж, дэмжиж ажиллахаа илэрхийлэв.

УУБ экспортод ноос, ноолуурын салбар гол үүрэгтэй байдаг. Иймээс УУБ экспортыг дэмжих, зах зээлийг хөгжүүлэхэд тус салбарын нөхцөл байдал, тооцоо судалгаа чухал юм. Энэ хүрээнд “Монгол улсын ноолуурын салбарын төлөв байдал” сэдэвт судалгааны ажлыг боловсруулан Мөнгө, санхүү, баялаг сэтгүүлийн 34 дэх дугаарт хэвлүүлэв.

“Дэлхийн экспортыг дэмжих форум” болон “Худалдааг дэмжих чиг үүргийн стратеги”-ийг боловсруулахад оролцогч талуудын саналыг авах зөвлөгөөнд оролцож, “Уул уурхайн бус экспортыг дэмжих, санхүүжүүлэх тогтолцооны олон улсын туршлага, арга хэрэгслүүд” судалгааны ажлыг холбогдох байгууллагуудад хүргүүлж, санал солилцсон.

Түүнчлэн Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны 5 дугаар сарын 17-ны өдөр 178 дугаартай “Худалдааг хөнгөвчлөх, уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх талаар авах арга хэмжээний тухай” тогтоолд дүн шинжилгээ хийж байна.

Түүнчлэн “Монгол Улсын гадаад худалдааны 2000-2022 оны нэрлэсэн болон бодит үзүүлэлтүүдийн харьцуулалт, дүн шинжилгээ” сэдэвт судалгааны ажлын хүрээнд гадаад худалдааны хожоо болон алдагдал, гүйцэтгэл, худалдааны нөхцөлийн индекс, гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүн зэрэг үзүүлэлтүүдийг ашиглан шинжилгээ хийж байна. Ингэхдээ гадаад худалдааны хожоо болон алдагдал, гүйцэтгэл, худалдааны нөхцөлийн индекс, гол нэрийн бараа бүтээгдэхүүн зэрэг үзүүлэлтүүдийг ашиглан шинжилгээ хийж байгаа бөгөөд Чөлөөт бүсийн тухай хуулийг судалж байна.

УИХ-ын 2022 оны “Ноос ноолуурын үйлдвэрлэлийг дэмжих зарим арга хэмжээний тухай” 19 дүгээр тогтоол, Засгийн газрын “2023 оны ноолуур бэлтгэлд зориулан олгох зээлийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 64 дүгээр тогтоолыг тус тус үндэслэн ХХААХҮЯ болон Монголбанкны хооронд 2023 оны ноолуур бэлтгэлд зориулан олгох зээлийн хүүгийн дэмжлэгийн санхүүжилтийн ерөнхий гэрээ, ХХААХҮЯ болон банкуудын хооронд 2023 оны ноолуур бэлтгэлд зориулан олгох зээлийн санхүүжилтийн гэрээг 2023 оны 3 дугаар сард тус тус байгуулсан. Эдгээр гэрээний хүрээнд банкууд 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар нийт 52 аж ахуйн нэгжийн 200.8 тэрбум төгрөгийн зээлийн хүсэлтийг хүлээн авч судлан, 36 аж ахуйн нэгжид 160.9 тэрбум төгрөгийн зээлийг олгосон байна.

УИХ-ын 2022 оны 36 дугаар тогтоолоор баталсан “Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлыг хангах талаар авах зарим арга хэмжээний тухай”, УИХ-ын түр хорооны 2023 оны 2 дугаар тогтоол, Засгийн газрын 2023 оны 63 дугаар тогтоолыг тус тус хэрэгжүүлэх хүрээнд ХХААХҮЯ, Сангийн яам, Монголбанк болон банкуудын хооронд хүнсний болон хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийг дэмжих эргэлтийн хөрөнгө, хөрөнгө оруулалтын зээлийн санхүүжилтийг дэмжих гэрээ болон хүүгийн дэмжлэгийн гэрээг 2023 оны 3 дугаар сарын 30-ны өдөр тус тус байгуулсан. Эдгээр гэрээний хүрээнд банкууд 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар нийт 2,647 аж ахуйн нэгжийн 1,129.9 тэрбум төгрөгийн зээлийн хүсэлтийг хүлээн авч судлан, 1,502 аж ахуйн нэгжид 319.9 тэрбум төгрөгийн зээлийг олгосон байна.

2.5. Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөрийг үндэсний хэмжээнд үр дүнтэй хэрэгжүүлэх.

Монгол Улсын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх (МУТСТ) тогтолцоог бэхжүүлэх, дараагийн шатны харилцан үнэлгээгээр амжилттай дүн авах, олон улсын байгууллагын хориг арга хэмжээний жагсаалтанд орохгүй байх зорилгоор Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (ФАТФ)-ын 40 Зөвлөмж болон Үндэсний эрсдэлийн үнэлгээний үр дүнд суурилан “Мөнгө угаах болон терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх хөтөлбөр (Үндэсний хөтөлбөр)”-ийг Засгийн газрын 2022 оны 265 дугаар тогтоолоор баталсан. Үндэсний хөтөлбөрийг 2022-2030 оны хооронд 8 зорилгын хүрээнд 48 зорилтыг хэрэгжүүлэх юм. Үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг Үндэсний зөвлөлийн дарга бөгөөд Хууль зүй, дотоод

хэргийн сайдын 2023 оны 1 дүгээр сарын 9-ний өдрийн А/04 дүгээр тушаалаар баталсан бөгөөд нийт 8 зорилгын хүрээнд 194 ажлыг тусгасан. Тус төлөвлөгөөг Үндэсний зөвлөл (ҮЗ), Хамтын ажиллагааны зөвлөл (ХАЗ)-ийн гишүүн байгууллагууд, ХАЗ-ийн дэргэдэх ажлын хэсгүүд, мэргэжлийн холбоод, мэдээлэх үүрэгтэй этгээдүүд (МҮЭ) зэрэг төр, хувийн хэвшлийн байгууллагууд дангаар болон хамтран хэрэгжүүлэх юм.

Энэ хүрээнд Үндэсний хөтөлбөр болон түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх хүрээнд тайлант хугацаанд дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэв. Үүнд:

2.5.1 болон 2.5.2. Монго угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үүрэг, хариуцлага, эрсдэлийн талаарх ойлголт, мэдлэгийг дэвшилүүлэх хүрээнд:

Монгол Улсын хувьд мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэх (МУ/ТС/ҮОХЗДС) эрсдэлийг тодорхойлж, холбогдох төр, хувийн хэвшлийн байгууллагуудын ойлголтыг тасралтгүй нэмэгдүүлснээр эрсдэл, үүрэг хариуцлагын талаарх мэдлэгтэй байх нь эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээг үр дүнтэй авахад дэмжлэг үзүүлэх бөгөөд төр, хувийн хэвшлийн байгууллагуудаас гадна олон нийтийн оролцоо чухал ач холбогдолтой.

Энэ хүрээнд Монголбанкнаас МУТСТ чиглэлээр 2023 оны 5 дугаар сарын 17-ны өдөр “Эрдэм шинжилгээний бага хурал”-ыг оюутнуудын дунд хоёр дахь жилдээ зохион байгууллаа. Энэ оны хувьд Монгол Улсын 6 их сургуулийн оюутнуудаас нийт 28 бүтээл ирснээс хоёрдугаар шатны шалгаруулалтанд 14 бүтээл шалгарч эцсийн хэлэлцүүлэгт орсон бөгөөд анхны эрдэм шинжилгээний хуралтай харьцуулахад энэ жилийн эрдэм шинжилгээний хурал нь олон их сургуулийг хамарсан, мөн сэдвийн цар хүрээ өргөжсөн байснаараа онцлог болов (*ҮХХАХТ-ний 2.4 дэх зорилт, 32 дахь ажл*).

Монголбанкнаас 2023 оны 2 дугаар улиралд СЗХ, Банк бус санхүүгийн байгууллагуудын холбоо, Санхүүгийн боловсролын зангилаа ГҮТББ-тай хамтран “Комплаенсийн эрсдэлийг удирдахуй” сэдэвт нээлттэй хэлэлцүүлгийг зохион байгуулсан бөгөөд хэлэлцүүлэгт цахим технологи болох финтек банк бус санхүүгийн байгууллагын үйл ажиллагааны онцлогийг ашиглан мөнгө угаах гэмт хэрэг үйлдэгдэж буй олон улсын жишээ, МУТСТ тухай хуульд заасан МҮЭ-ийн чиг үүргийн хүрээнд харилцагчийг зайнаас таньж мэдэх асуудлуудын талаар хэлэлцэв. Тус хэлэлцүүлэгт төр, хувийн хэвшлийн нийт 250 гаруй оролцогчид оролцов (*ҮХХАХТ-ний 2.2 дахь зорилт, 26 дахь ажл*).

ФАТФ-ын Зөвлөмжийн дагуу салбарын эрсдэлийг тодорхойлох хүрээнд тухайлсан салбар, чиглэл болон шинээр үүсч буй стратегийн шинжтэй аюул занал, чиг хандлага, типологи, эрсдэлийн дохиог харгалзан бусад эрсдэлийг үнэлэн шинэчлэх шаардлагатай байдаг. Энэ хүрээнд Монголбанкнаас зэрлэг ан амьтдын хууль бус худалдаа, хүрээлэн буй орчин, уул уурхайтай холбоотой мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийг судалж, холбогдох арга хэмжээг авах болон хуулийн этгээдийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхэд ашиглахтай холбоотой эрсдэлийн үнэлгээг шинэчлэхтэй холбоотойгоор ажлын хэсэг байгуулах саналыг ҮЗ-ийн хурлаар танилцуулж, ажлын

хэсэг байгуулахаар шийдвэрлэсэн. Үүний хүрээнд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/208 дугаар тушаалаар зэрлэг ан амьтдын хууль бус худалдаа, хүрээлэн буй орчин, уул уурхайтай холбоотой мөнгө угаах гэмт хэргийн эрсдэлийг судлах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсэг, мөн өдрийн А/210 дугаар тушаалаар хуулийн этгээдийг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхэд ашиглахтай холбоотой эрсдэлийн үнэлгээг шинэчлэх чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгүүдийг тус тус байгуулсан. Ажлын хэсгийн тушаал батлагдсантай холбогдуулан дээрх 2 ажлын хэсгийн хурлыг зохион байгуулж, судалгааны удирдамж болон ажлын төлөвлөгөөг хэлэлцэв (ҮХХАХТ-ний 1.2 дахь зорилт, 7, 8 дахь ажил).

Монголбанкнаас бусад эрх бүхий байгууллагатай хамтран үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ болон салбарын эрсдэлийн үнэлгээний тайлан, гарсан үр дүнг МҮЭ, мэргэжлийн холбоод болон эрх бүхий бусад байгууллагад танилцуулах төлөвлөгөөг боловсруулан батлуулсан. Төлөвлөгөөний дагуу 1, 2 дугаар улиралд үл хөдлөх эд хөрөнгийн зуучлалын салбар, нотариатч, ББСБ-уудад үндэсний эрсдэлийн үнэлгээ болон салбарын эрсдэлийн үнэлгээний үр-дүнг танилцуулав (ҮХХАХТ-ний 2.1 дэх зорилт, 22, 23-дахь ажил).

2.5.3. МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх дотоод болон гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх хүрээнд:

МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх тогтолцоог бэхжүүлэхэд олон улсын болон дотоодын төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа чухал бөгөөд хамтын ажиллагааг сайжруулснаар цаашид энэ төрлийн гэмт хэрэг гарах эрсдэлийг бууруулах боломж бүрдэнэ. Энэ хүрээнд гадаад, дотоод хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх зорилгоор дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэлээ. Үүнд:

1. Дотоод хамтын ажиллагааны хүрээнд

Монголбанкнаас ХАЗ-ийн ээлжит хурлыг 2023 оны 4 дүгээр сарын 28-ны өдөр зохион байгуулсан бөгөөд Ази, Номхон далайн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлэг (АНДМУТБ)-ийн болон Евро-Азийн мөнгө угаахтай тэмцэх бүлгийн жилийн уулзалтуудын тухай, мөн МУТСТ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний 2023 оны 1 дүгээр улирлын биелэлт, ХАЗ-ийн дэргэдэх ажлын хэсгүүдийн төлөвлөгөөний биелэлтийг тус тус хэлэлцэв. Мөн Монголбанкнаас ҮЗ-ийн ээлжит хурлыг 2023 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдөр зохион байгуулсан бөгөөд хурлаар ҮЗ болон ХАЗ-ийн гишүүн байгууллагуудын чиг үүрэгт МУТСТ асуудлыг тусгах тухай болон Монгол Улсад хийгдэх дараагийн Харилцан үнэлгээ, өргөтгөсөн хяналтын тухай тус тус хэлэлцэв. Хурлаар МУТСТ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд тусгагдсан ажлын хэсгүүдийг байгуулахаар шийдвэрлэв.

Монголбанкнаас 2023 оны 2 дугаар улиралд МУТСТ тогтолцоонд оролцдог байгууллагуудтай мэдээлэл солилцох системийг боловсронгуй болгох, мэдээллийн нууцлал, аюулгүй байдлыг хангах, цаасан мэдээллийн солилцооны тогтолцоог халах, эргэх холбоог бий болгох, мэдээлэл солилцох олон улсын сайн туршлагыг нэвтрүүлэх буюу Финтел холбоо байгуулахтай холбоотой судалгааг боловсруулж байна (ҮХХАХТ-ний 3.1-2 дахь зорилт, 39, 43 дахь ажил).

ХАЗ-ийн дэргэдэх ажлын хэсгүүдэд МҮЭ, мэргэжлийн холбоодын төлөөллийг орон тооны бус гишүүнээр оролцуулж, хамтын ажиллагааг сайжруулах үүднээс МУИС-ийн Хууль зүйн сургууль, Санхүү Эдийн Засгийн Их Сургууль, Монголын Банкны Холбоо, банкуудаас төлөөллийг оролцуулахаар нэрс аваад байна (ҮХХАХТ-ний 3.2 дахь зорилт, 42 дахь ажил).

2. Гадаад хамтын ажиллагааны хүрээнд

АНУ-ын Төрийн департаментын санхүүжилтээр Санхүүгийн үйлчилгээний сайн дурын корпусаас Монгол Улсын санхүүгийн салбарын корреспондент харилцааг бэхжүүлэх чиглэлээр техник туслалцааны төсөл хэрэгжүүлэхээр болсон. Үүний хүрээнд АНУ-ын Сангийн яамны Техник туслалцааны албаны зөвлөх Монгол Улсад хүрэлцэн ирж Монголбанктай хамтран 2023 оны 6 дугаар сарын 13-14-ний өдрүүдэд хуульч, өмгөөлөгч, нотариатч, нягтлан бодох бүртгэлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдэд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалт хийх, эрсдэлийг үнэлэхтэй холбоотой сургалтыг Монголын хуульчдын холбоо (МХХ), Монголын өмгөөлөгчдийн холбоо (МӨХ), Монголын мэргэшсэн нягтлан бодогчдын институт болон Монголын нотариатчдын танхим (МНТ)-ын төлөөллүүдэд зохион байгууллаа (ҮХХАХТ-ний 3.6, 5.4 дэх зорилт, 49, 98 дахь дэх ажил).

БНХАУ-ын засаг захиргааны онцгой бүс Макаогийн Санхүүгийн мэдээллийн албатай санамж бичиг байгуулах хүрээнд Харилцан ойлголцлын санамж бичгийн төслийг боловсруулан хүргүүлээд байна. Түүнчлэн ФАТФ-ын 2023 оны 6 дугаар сард зохион байгуулагдсан уулзалтанд оролцож, МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээтэй танилцсанаас гадна Монгол Улсын гаргасан ахиц дэвшлийн талаар туршлага солилцов (ҮХХАХТ-ний 3.6 дахь зорилт, 49 дэх ажил).

2.5.4. МУ/ТС/ҮОХЗДС эрсдэлд суурилсан бодлого, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх хүрээнд:

МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх үр дүнтэй тогтолцоог бий болгох урьдач нөхцөл нь эрсдэлд суурилсан бодлого, стратегийг хэрэгжүүлэх явдал тул Монголбанк, СЗХ, мэргэжлийн холбоодтой хамтран МҮЭ-д хийх эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг бэхжүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд Монголбанк болон бусад хяналт шалгалтын байгууллагууд зохицуулалттай салбарт шинээр үүсч буй эрсдэлийг үнэлж, зайны болон газар дээрх хяналт шалгалтыг хийж гүйцэтгэв (ҮХХАХТ-ний 1.3 дахь зорилт, 12 дахь ажил).

Монголбанкнаас эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг эцсийн өмчлөгчийг тогтоох, корреспондент банкны харилцааг сайжруулах чиглэлээр хийж, хуулийн этгээдийн өмчлөлийн хяналтын багц (33%)-ыг өмчилж байгаа этгээдийг эцсийн өмчлөгчөөр тогтоохтой холбоотой зөвлөмжийг бүх банкуудад хүргүүлсэн. Цаашлаад МУТСТ урьдчилан сэргийлэх журмын 4.3 дахь заалтыг өөрчлөхтэй холбоотой ажлыг зохион байгуулж, хуулийн этгээдийн 25% болон түүнээс дээш хувийг өмчилж байгаа этгээдийг эцсийн өмчлөгчөөр тогтоохтой холбоотой зохицуулалтыг гаргахаар ажиллаж байна. (ҮХХАХТ-ний 5.1 дэх зорилт, 73 дахь ажил).

Үндэсний хөтөлбөр батлагдсантай холбоотойгоор ҮЗ, ХАЗ-ийн нийт гишүүн байгууллагуудад төлөвлөгөөнд тусгагдсан ажлуудыг байгууллагын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө тусган хэрэгжилтийг ханган ажиллах, биелэлтийг улирал бүр гарган Монголбанканд ирүүлэх тухай албан бичиг хүргүүлэв. Үндэсний хөтөлбөрийн биелэлтийг Монголбанк улирал бүр нэгтгэн, ХАЗ-ийн хурлаар танилцуулж байна (ҮХХАХТ-ний 4.2 дахь зорилт, 62 дахь ажил).

2.5.5. МҮЭ-д эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх замаар МУТСТ/ҮОХЗДС гэмт хэргт холбогдохоос урьдчилан сэргийлэх хүрээнд:

Банкны салбарт хийж буй МУТСТ зайны болон газар дээрх хяналт шалгалтын журмыг ОУВС, ФАТФ болон Базелийн хорооны МУТСТ чиглэлээр гаргасан стандарт, зааварт нийцүүлэн шинэчлэн өөрчилж, 2022 оны 12 дугаар сард Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн тушаалаар батлуулсан. Энэхүү ажлын хүрээнд МУТСТ эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтад шилжих, түүнд хэрэгцээтэй хяналт шалгалтад ашиглах тоо, мэдээлэл цуглуулах маягт, чанарын мэдээлэл цуглуулах асуулгыг шинэчлэн боловсруулсан. Шинээр гаргасан маягт, зааврын дагуу мэдээлэл цуглуулж, мэдээлэл дүн шинжилгээ хийх, газар дээрх хяналт шалгалтын цар хүрээг тогтоох эрсдэлийн үнэлгээний хэрэгсэл болон зайны хяналт шалгалтын стратеги, төлөвлөгөө боловсруулах аргачлалыг тус тус шинэчлэв. Эдгээр шинэчилсэн зохицуулалтын хүрээнд ФАТФ-ын Зөвлөмж 8-ын үнэлгээг сайжруулахтай холбоотой урьдчилан сэргийлэх хяналт шалгалт, корреспондент банкны харилцааг сайжруулахад чиглэсэн хяналт шалгалтыг бүх банкуудад хийж, зохих заавар зөвлөмжийг өгсөн. Банкны үндсэн МУТСТ хяналт шалгалтын үйл ажиллагаа эрсдэлд суурилсан хэлбэрээр хэрэгжиж, шинэчилсэн журмын дагуу газар дээрх хяналт шалгалтууд хийгдэж байна.

2023 оны эхний хагас жилд Монголбанк АНУ-ын Нью Йорк Мэллон банктай холбогдож, Монгол Улсын МУТСТ чиглэлийн хяналт шалгалтын тогтолцоог танилцуулж, уулзалтанд оролцсон банкууд өөрсдийн банкны тогтолцоогоо мөн тус банкны төлөөлөлд танилцуулсан бөгөөд ойрын хугацаанд Монгол Улсын банкууд АНУ-д дансаа нээх нөхцөл бүрдэж байгаа гэсэн хүлээлттэй байна (ҮХХАХТ-ний 5.4 дэх зорилт, 89, 90, 91, 92, 93, 98 дахь ажил).

Корреспондент банк, цахим шилжүүлэг болон гуравдагч этгээдийг ашиглахтай холбоотой зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор санхүүгийн байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцоог хөгжүүлэх болон МҮЭ мэдээллийн нууцлал, аюулгүй байдлыг хангасан түвшинд харилцагчийн мэдээллийг өөр хоорондоо хуваалцах замаар харилцагчийг таньж мэдэх үйл ажиллагааг гүйцэтгэх боломжийг судлах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2023 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдрийн А/209 дүгээр тушаалаар байгуулав (ҮХХАХТ-ний 5.1, 5.7 дахь зорилт, 72, 111 дэх ажил).

Мэргэжлийн холбоодын МУТСТ хяналт шалгалтын чиг үүргийг тодорхой болгох, эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтын журмуудыг батлах, МҮЭ-ийн эрсдэлийг үнэлэх аргачлал, шалгуур үзүүлэлтийг боловсронгуй болгох талаар уулзалтыг Монголбанкнаас ХЗДХЯ, МХХ, МӨХ-той хамтран зохион байгуулж, МҮЭ-д хийх хяналт шалгалттай

холбоотой зарчмын асуудлуудыг авч хэлэлцсэн (ҮХХАХТ-ний 5.4 дэх зорилт, 89, 96 дахь ажил).

МҮЭ-ийн тайлан, мэдээллийг цахимаар тайлагнах үйл явцыг боловсронгуй болгож, цуглуулсан мэдээллийг боловсруулж үнэлэх хяналт шалгалтын технологи (суптек)-ийг нэвтрүүлэх боломж, бусад улсын суптек нэвтрүүлсэн туршлага, банкуудын МУТСТ үйл ажиллагаанд хийх хяналт шалгалтанд суптек нэвтрүүлэхтэй холбоотой товч судалгаа хийв (ҮХХАХТ-ний 5.4 дэх зорилт, 90 дэх ажил).

МХХ, МӨХ, МНТ-ын комплаенсийн ажилтнуудын чадавхийг бэхжүүлэх зорилгоор МУТСТ сургалтыг 2023 оны 4 дүгээр сарын 28-ны өдөр зохион байгуулж, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа, хяналт шалгалт, типологи, мэдээлэх үүргийн хэрэгжилтийн талаар танилцуулга хийв (ҮХХАХТ-ний 5.4, 5.6 дахь зорилт, 98, 108 дахь ажил).

МНТ-аас ХБНГУ-ын Холбооны Нотариатын танхимтай хамтран зохион байгуулсан МУТСТ хэлэлцүүлэгт Монголбанкны төлөөлөл оролцон туршлага солилцож, Монгол Улсын МУТСТ тогтолцоо, санхүүгийн бус бизнес, мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн хүлээх үүрэг хариуцлагын талаар мэдээлэл өгөв (ҮХХАХТ-ний 3.6, 5.4, 5.6 дэх зорилт, 49, 98, 108 дахь ажил).

Өмгөөлөгчдийн МУТСТ үйл ажиллагаанд зайны хяналт шалгалт хийх, эрсдэлийг үнэлэх ажлыг МӨХ-той хамтран зохион байгуулав (ҮХХАХТ-ний 1.4, 4.5, 5.4 дэх зорилт, 16, 66, 91 дэх ажил).

2.5.6. Терроризмыг санхүүжүүлэх, үй олноор хоноох зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлж болзошгүй үйлдлийг таних, мөнгө угаах үйлдлийг илрүүлэх ажиллагааг сайжруулах хүрээнд:

Монгол Улс 2022 онд ФАТФ-ын 40 Зөвлөмжөөс нийт 39 Зөвлөмжийг техник хэрэгжилтийн хувьд “Дийлэнхийг” болон “Бүрэн” биелүүлсэн үнэлгээтэй болсноор АНДМУТБ-ийн гишүүн улсууд дундаас хамгийн сайн үнэлгээтэй 2 дахь улс боллоо. Улмаар хэсэгчлэн биелүүлсэн үнэлгээтэй байгаа ФАТФ-ын Зөвлөмж 8-ын техник хэрэгжилтийн үнэлгээг ахиулах зорилгоор ашгийн бус байгууллагыг терроризмыг санхүүжүүлэхэд урвуулан ашиглахаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж, тайланг бэлтгэж хамгаалах ажлын хэсгийг Үндэсний зөвлөлийн дарга бөгөөд Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2022 оны А/379 дүгээр тушаалаар байгуулав.

Ажлын хэсгийн зүгээс терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, ялангуяа, ашгийн бус байгууллагыг терроризмыг санхүүжүүлэх зорилгоор ашиглах эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр цахим болон биет хосолсон сургалт, хэлэлцүүлгийг 2023 оны I дүгээр сард АНУ-ын Сангийн яамтай хамтран зохион байгуулав. Мөн ашгийн бус байгууллагыг терроризмыг санхүүжүүлэхэд урвуулан ашиглахаас урьдчилан сэргийлэх талаар гарын авлагыг боловсруулж, цахим хуудсанд байршуулснаас гадна ашгийн бус байгууллагад зориулсан болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх болон хамгаалах тухай зөвлөмжийг гаргасан (ҮХХАХТ-ний 5.10 дахь зорилт, 128 дахь ажил).

Улмаар Монгол Улсын 2023 оны Явцын тайланд Зөвлөмж 8-ын хүрээнд хэрэгжүүлсэн ажлуудыг тусгаж, АНДМУТБ-т 2023 оны 2 дугаар сарын 1-ний өдөр хүргүүлж, мөн нэмэлт мэдээлэл ирүүлэх хүсэлтийн дагуу 2023 оны 3 дугаар сарын 22-ны өдөр тайлбарыг бэлтгэн хүргүүлсэн. АНДМУТБ-ээс Монгол улсын 6 дахь шатны Явцын тайлангийн төслийг улс орнуудаас санал авахаар илгээсэн бөгөөд ФАТФ-аас тайланд хоёр санал ирүүлсэн. Үүнтэй холбоотойгоор ажлын хэсэг 2023 оны 6 дугаар сарын 20, 23-ны өдрүүдэд хуралдан, АНДМУТБ-т хүргүүлэх нэмэлт тайлбар, мэдээллийг эцэслэн хүргүүлэв (*ҮХХАХТ-ний 5.10 дахь зорилт, 122-129 дэх ажил*).

Түүнчлэн Монголбанкнаас Монгол Улсын төлбөрийн системд хамаарах, маргаантай эрх зүйн зохицуулалттай элементүүд болох бэлэн мөнгөний гүйлгээ, гадаад төлбөр тооцооны гүйлгээ болон тэдгээрийн утга, зориулалт, мөн эдгээртэй холбоотой хариуцлагын тогтолцоог хэрхэн зохицуулах талаар Монгол Улсын эрх зүйн орчныг судалж, олон улсын туршлагатай харьцуулан эрх зүйн орчныг сайжруулах талаар харьцуулсан судалгааг гүйцэтгэлээ (*ҮХХАХТ-ний 5.3, 6.1 дэх зорилт, 86, 136 дахь ажил*).

АХБ болон Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Мансууруулах бодис, гэмт хэрэгтэй тэмцэх газраас хөтөлбөр хэрэгжүүлж, ГоАМЛ програмаар худалдаанд суурилсан мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй холбоотой сэжигтэй гүйлгээг мэдээлэх, илрүүлэх чиглэлээр Монголбанктай 2022 оноос хойш хамтран ажиллаж байгаа бөгөөд энэ удаа АХБ-ны Худалдаа болон нийлүүлэлтийн сүлжээний санхүүгийн хөтөлбөрийн төлөөлөл, олон улсын мэргэшсэн мэргэжилтнүүд 2023 оны 5 дугаар сард Монгол Улсад хүрэлцэн ирж, “Худалдаанд суурилсан мөнгө угаахтай тэмцэх нь” сэдвээр нийт 70 гаруй төр, хувийн хэвшлийн төлөөллүүдэд 2 өдрийн сургалт хийв (*ҮХХАХТ-ний 6.2 дахь зорилт, 140 дэх ажил болон ҮХХАХТ-ний 5.6 дахь зорилт, 108 дахь ажил*).

Хамтын ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулах хүрээнд Авлигатай тэмцэх газар (АТГ)-аас Монголбанк болон банкуудын комплаенсийн газар, хэлтсийн төлөөллийг хамруулсан “Мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг сайжруулах нь” сэдэвт сургалт, уулзалтыг 2023 оны 6 дугаар сард зохион байгуулсан бөгөөд сургалтаар АТГ-аас авлига, албан тушаалын болон мөнгө угаах гэмт хэрэгтэй тэмцэх ойлголтыг сайжруулах, хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх талаар хэлэлцэв (*ҮХХАХТ-ний 6.1 дэх зорилт, 140 дэх ажил*).

2.5.7. Суурь гэмт хэрэг нь эрсдэлтэй гэж үнэлсэн мөнгө угаах гэмт хэргийг мөрдөн шалгах, ялах, шүүхээр шийдвэрлэх болон хоронго хураахтай холбоотой ажиллагааны чанарыг сайжруулах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэрэгт сонор сэрэмжтэй хандах.

Монголбанкнаас прокурор, шүүх болон хууль сахиулах байгууллагуудтай эрсдэлтэй суурь гэмт хэргийг илрүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллав. Энэ хүрээнд Монголбанкнаас хууль бус цахим мөрийтэй тоглоом зохион байгуулах болон санхүүгийн луйвар залилан зэрэг өндөр эрсдэлтэй суурь гэмт хэргийн типологийн тайланг боловсруулж, хууль сахиулах байгууллагын төлөөллүүдэд ХАЗ-ийн дэргэдэх судалгаа, дүн шинжилгээний ажлын хэсгийн 2023 оны 2 дугаар сарын хурлаар танилцуулав. Монголбанкнаас сэжигтэй гүйлгээний тайлангийн тоо, чанарыг сайжруулах зорилгоор гадаад улсаас гаралтай

мөнгөн хөрөнгийг Монгол Улсын санхүүгийн системээр дамжуулан мөнгө угаах, улс төрд нөлөө бүхий этгээд болон үл хөдлөх хөрөнгийн салбараар дамжуулан мөнгө угаах сэдэвтэй 3 төрлийн типологийн тайлан болон стратегийн дүн шинжилгээний тайлангийн төслүүдийг боловсруулж, холбогдох хууль сахиулах байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна (*ҮХХАХТ-ний 6.1 дэх зорилт, 135 дахь ажил*).

2.5.8. МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх зохистой бүтэц, зохион байгуулалт, чадавхыг бэхжүүлэх.

МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх бодлого, арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд чадварлаг боловсон хүчин, чадавхыг бэхжүүлэх хөтөлбөр, мэдээллийн технологийн системийн нөөц бололцоо нэн чухал юм. Улмаар ҮЗ-ийн 2023 оны 5 дугаар сарын 18-ны өдрийн хурлаар ҮЗ, ХАЗ-ийн гишүүн байгууллагууд, мэргэжлийн холбоодын үндсэн чиг үүрэг МУ/ТС/ҮОХЗДС-тэй тэмцэх тухай тодорхой тусгаж, хариуцсан ажилтныг томилж ажиллуулах зөвлөмжийг хүргүүлэх шийдвэр гарч, Монголбанкнаас зөвлөмжийн төслийг боловсруулан, 2023 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн 93 тоот албан бичгээр ХЗДХЯ-нд хүргүүлэв (*ҮХХАХТ-ний 8.1 дэх зорилт, 182 дахь ажил*).

Монголбанкны чадавхыг сайжруулах хүрээнд хүний нөөцийн чадавх, үр бүтээмж, гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлтийг үнэлэх, шаардлагатай өөрчлөлтийг хийх санал боловсруулж, холбогдох арга хэмжээг авах зорилгоор АНУ-ын Сангийн яамны зөвлөхтэй хамтран ажиллаж, санал боловсруулав. Түүнчлэн ГоАМЛ програмын мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй холбоотой дүн шинжилгээ хийхэд дэмжлэг үзүүлэх функцийн талаар практик семинарыг зохион байгуулав (*ҮХХАХТ-ний 5.4 дэх зорилт, 99 дэх ажил*).

АНУ-ын Засгийн газар болон Тайланд Улсын Засгийн газраас хамтран үүсгэн байгуулсан Бангкок хотод байрлах “Олон улсын хууль сахиулах академи”-аас 2023 оны 5 дугаар сард зохион байгуулсан “Мөнгө угаахтай тэмцэх болон хөрөнгө буцаан авчрах” сэдэвт 5 өдрийн сургалтанд Монголбанк, Нийслэлийн прокурорын газар, АТГ, Цагдаагийн ерөнхий газрын нийт 6 төлөөлөл биечлэн хамрагдаж, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх гэмт хэргийн мөрдөн шалгах болон санхүүгийн дүн шинжилгээ хийх чиглэлээр чадавхыг бэхжүүлэв (*ҮХХАХТ-ний 8.1 дэх зорилт, 190 дэх ажил*).

2.6. Тогтвортой, ногоон санхүүжилтийн тогтолцоог хөгжүүлэхэд чиглэсэн бодлого, хөтөлбөрийг олон улсын байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлэх.

Тогтвортой, ногоон санхүүжилтийн тогтолцоог хөгжүүлэх бодлогын арга хэмжээний хүрээнд Монголбанкнаас “Банкны байгаль орчин, нийгэм, засаглалын эрсдэлийг үнэлэх, удирдах аргачлал”-ыг боловсруулж, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны 2 дугаар сарын 10-ны өдрийн А-31 дүгээр тушаалаар батлуулан банкуудад хүргүүлсэн бөгөөд хэрэгжилтэнд нь хяналт тавин ажиллаж байна.

Монголбанкны зүгээс банкуудын ногоон барилгын санхүүжилтийн хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх зорилгоор “Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам”-д “Ногоон барилгын зээл”-ийн

эрсдэлээр жигнэх хувийг багасган 75 хувиар тогтоох тухай өөрчлөлтийг Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны А-117 дугаар тушаалаар оруулав. Түүнчлэн Монголбанкнаас банкуудтай урт хугацаат своп хэлцэл байгуулахдаа Ногоон таксономигийн ангилалд багтсан зээлийн эх үүсвэрийн ам.долларын хүүнд 0.5%-ийг нэмж тооцож байна.

Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудтай уялдсан байгаль орчин, нийгэмд эерэг үр нөлөө үзүүлдэг эдийн засгийн үйл ажиллагааны ангилал, тусгайлсан шалгуур үзүүлэлт, баталгаажуулалтын аргачлал бүхий Монгол Улсын “Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудын санхүүжилтийн Таксономи”-ийг 2023 оны 6 дугаар сарын 15-ны өдөр Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор зохион байгуулагдсан “Тогтвортой санхүүгийн долоо хоног-2023 (ТоС долоо хоног)” өндөр түвшний бодлогын хэлэлцүүлэгийн үеэр Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс баталсан.

Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны А-19 дүгээр тушаалаар тогтвортой, ногоон бизнесийг дэмжих татварын зохистой орчныг бүрдүүлэхэд шаардлагатай суурь судалгааг Засгийн газрын түвшинд хийж, бодлогын зөвлөмж гаргах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулан ажиллаж байна. Тус ажлын хэсэг нь холбогдох төрийн болон олон улсын байгууллагуудтай мэдээлэл, санал солилцох ээлжилт уулзалтуудыг зохион байгуулж байна.

Мөн Монголбанкнаас олгож буй ипотекийн зээлийн санхүүжилтээр эрчим хүчний хэмнэлттэй амины орон сууц худалдан авах боломжийг 2020 онд холбогдох журамд өөрчлөлт оруулан нээлттэй болгоод байна. Цаашид Ногоон таксономи болон бусад баримт бичгүүдэд ногоон зээлийг тодорхойлох тоон шалгууруудыг тусгасны дараа дараагийн шатны судалгааг гүйцэтгэн санал боловсруулахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

Тогтвортой санхүүжилтийн талаарх олон нийтийн мэдлэг, мэдээллийг дээшлүүлэх чиглэлээр ТоС холбоотой хамтран банкны ажилтнуудад тогтвортой санхүүжилтийн талаар мэдлэг олгох сургалтыг зохион байгуулахаар ажиллаж байна.

Монголбанк хүйсээр ангилсан тоон мэдээллийг гаргах талаар анхааран ажилласнаар 2019 оноос эхлэн иргэдийн харилцах, хадгаламж, зээлийн мэдээллийг гаргаж, мөн 2021 оны 12 дугаар сараас эхлэн жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгч аж ахуйн нэгжид банкны салбараас олгосон зээлийн мэдээллийг хүйсээр ангилан гаргаж байна.

Аж ахуй эрхлэгч эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг дахь оролцоог нэмэгдүүлэх тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлэх бэлтгэлийг хангах, санал, дүгнэлтийн төсөл боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийн дэд ажлын хэсэгт Монголбанкнаас оролцон ажиллаж байна. Хууль батлагдсанаар эмэгтэй бизнес эрхлэгчийн нэгдсэн тодорхойлолттой болж тоо мэдээлэл, санхүүгийн бүтээгдэхүүнүүд бүгд нэгдмэл утга агуулгатай болох юм.

2.7. Санхүүгийн тогтвортой байдлыг дэмжих, санхүүгийн хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах зорилгоор иргэд, олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх дунд хугацааны төслийг боловсруулан, хэрэгжүүлэх.

Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлыг дэмжих хүрээнд олон нийтийн санхүүгийн мэдлэг, боловсролыг дээшлүүлэх ажлыг Монголбанкнаас санаачлан хэрэгжүүлж байна. Тус ажлын хүрээнд Монгол Улсын иргэдийг өөрийн болон өрхийн санхүүгээ зохистой удирдах мэдлэг, чадвар, итгэл үнэмшилтэй болгохыг зорьж, иргэдийн санхүүгийн мэдлэгийг дээшлүүлэхээр ажиллаж байгаа байгууллагуудын хоорондын хамтын ажиллагааг дэмжиж, иргэдийг санхүүгийн залилангаас өөрийгөө хамгаалах чадвартай болгох, ажиллах хүчний нөөц бололцоог зөв, үр ашигтай зарцуулах бололцоог олгоход анхаарч ажиллав.

Санхүүгийн чадавх, суурь мэдлэг гэдэг нь иргэний өөрийн нөхцөл байдалд тохируулан санхүүгийн зохистой шийдвэр гаргах, арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхэд шаардагдах мэдлэг, чадвар, хандлагыг хэлнэ. Иймд Монголбанк болон холбогдох байгууллагуудаас хамтран хэрэгжүүлсэн “Олон нийтийн санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх дунд хугацааны (2015-2021) хөтөлбөр”-ийн хүрээнд иргэдийн санхүүгийн болон эдийн засгийн суурь мэдлэгийн түвшинг хэмжиж, уг хөтөлбөр зорилтот бүлэгт хүрч өөрчлөлт гарсан эсэхийг үнэлэх шаардлагатай өгөгдөл цуглуулах зорилгоор “Иргэдийн санхүүгийн мэдлэгийн түвшин тогтоох” сэдэвтэй судалгааны ажлыг Монголбанк захиалан Санхүүгийн Хүртээмж-Хөгжил Санаачилга ТББ-аар 2023 оны I дүгээр улиралд хийлгэв. Мөн тухайн чиглэлээр дунд хугацааны төслийг боловсруулахад шаардлагатай суурь үнэлгээ болох тус хөтөлбөрийн дараах үр дүнгийн үнэлгээг нийт 12 үзүүлэлтээр 2023 оны 2 дугаар улиралд хамтран хийж гүйцэтгэв.

Түүнчлэн 2023 оны 5 дугаар сарын 3-6-ны өдрүүдэд Санхүүгийн боловсролын олон улсын холбоо (OECD/INFE)-ны техникийн зөвлөлийн хуралд оролцож санхүүгийн мэдлэг олгох бодлогын баримт бичгийг батлан санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх олон улсын туршлагаудыг судлан “Санхүүгийн суурь мэдлэгийг дээшлүүлэх стратеги-2024-2030” төслийг боловсруулав.

2.8. Орон сууцны ипотекийн зээлийн санхүүжилтийн тогтолцоог олон улсын сайн туршлагын дагуу бэхжүүлж, хөтөлбөрийг Монголбанкнаас Засгийн газарт 2023 оны 2 дугаар улиралд багтаан шилжүүлэх.

Орон сууцны ипотекийн хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулж, шилжүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх саналыг Монголбанкнаас 2023 оны I дүгээр сарын 27-ны өдрийн А-1/113 тоот болон 2023 оны 3 дугаар сарын 2-ны өдрийн А-1/205 тоот албан бичгээр Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар болон бусад холбогдох байгууллагуудад тус тус хүргүүлсэн. Үүний хүрээнд Монгол Улсын Ерөнхий сайдын 2023 оны 3 дугаар сарын 15-ны өдрийн 51 дүгээр захирамжийн дагуу Сангийн яам, Барилга, хот байгуулалтын яам (БХБЯ), СЗХ болон Монголбанкны төлөөллийг оролцуулсан ажлын хэсгийг байгуулан ажиллаж байна.

Монголбанкны зүгээс СТБЗ-ийн 2023 оны 3 дугаар сарын 28-ны өдрийн хуралд хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх урьдчилсан схем болон холбогдох бусад мэдээллийг танилцуулж, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны А-84 дүгээр тушаалаар хөтөлбөрийг Монголбанкнаас Засгийн газарт шилжүүлэх ажлын хэсгийг байгуулан холбогдох танилцуулга, тооцоолол, судалгааг боловсруулан ажиллаж байна.

Түүнчлэн ажлын хэсгийн хүрээнд шаардлагатай мэдээллийг Засгийн газар (төлөөлж БХБЯ болон Сангийн яам)-т тухай бүр хүргүүлэн ажиллаж байгаа бөгөөд БХБЯ-ны 2023 оны 1/2050 тоот албан бичгээр ирүүлсэн хүсэлтийн дагуу Монголбанкнаас “Орон сууцны санхүүжилтийн урт хугацааны тогтвортой тогтолцоог бий болгох хөтөлбөр”-ийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай Засгийн газрын тогтоолын төсөлд Монголбанк саналаа 2023 оны 6 дугаар сарын 12-ны өдрийн А-1/531 тоот албан бичгээр хүргүүлсэн.

Дэлхийн банкны төлөөлөгчид Монгол Улсад хүрэлцэн ирж, хөтөлбөртэй холбоотой талуудтай уулзалтыг зохион байгуулж, нөхцөл байдалтай танилцсаны үр дүнд хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх, хөтөлбөрийг цаашид урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжүүлэхтэй холбоотой зөвлөмж боловсруулж холбогдох талуудад хүргүүлээд байна. Түүнчлэн Дэлхийн банкнаас хэрэгжүүлж буй Санхүүгийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх төслийн хүрээнд дотоодын зөвлөхийг сонгон шалгаруулсан бөгөөд олон улсын сайн туршлагад суурилсан, урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжих боломжтой схем болон хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үнэлгээний тайланг боловсруулсан.

Хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх хүртэл хугацаанд хөтөлбөрийн тасралтгүй байдлыг хангах зорилгоор хөтөлбөрийн хүрээнд бий болсон ИЗББ-ын үндсэн төлбөрөөр хөтөлбөрийг санхүүжүүлсэн бөгөөд 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 357.8 тэрбум төгрөгийн зээлийг 3.4 мянган өрхөд олгоод байна. Төв банк /Монголбанк/-ны тухай хуулийн дагуу хөтөлбөрийг цаашид Монголбанкнаас санхүүжүүлэх боломжгүй тул хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатай байгаа болон 2023 оны 3 дугаар улирлаас хөтөлбөрийн зээл олголт зогсох эрсдэлтэй байгаа тухай 2023 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн А-1/501 тоот, 2023 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн А-1/609 тоот албан бичгүүдээр БХБЯ болон Сангийн яаманд тус тус хүрүүлсэн.

Хөтөлбөрийн онцгой шинж чанар, хэмжээ, нийгэм эдийн засагт үзүүлж буй нөлөө зэргээс хамаарч Засгийн газар хөтөлбөрийг хүлээн авахад хүндрэлүүд тулгарч байгаа бөгөөд холбогдох талууд хамтран тухай бүр шийдвэрлэн ажиллаж байна. Тиймээс Засгийн газар 2023 оны 7 дугаар сараас эхлэн хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх бөгөөд шат дараатайгаар хөтөлбөрийг хүлээн авахаар ажиллаж байна.

2.9. Монгол Улсын Засгийн газраас дэвшүүлсэн “Халамжаас хөдөлмөрт” зорилтын хүрээнд ажлын байрыг хадгалах, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, эрэлтэд нийцсэн ур чадвартай ажиллах хүчний нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлж, мөнгөний болон төсвийн бодлогоор дэмжих.

Монгол Улсын хөдөлмөр эрхлэлтийн эрэлт, нийлүүлэлтийн зөрүүг шинжилж, эрэлттэй ажлын байрыг тодорхойлох судалгааны ажлын хүрээнд Монгол Улсын ажиллах хүчний судалгааны 2010-2021 оны тоон өгөгдлийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийх, олон улсад энэ чиглэлээр хийсэн судалгааны ажлуудыг судлах ажлыг гүйцэтгэлээ. Судалгааны хүрээнд боловсролын босоо, хөндлөн зөрүүг эдийн засгийн салбарууд, ажил мэргэжлийн ангиллын хувьд тооцож, тэдгээрийн хөдөлмөрийн зах зээлийн гарц буюу хөдөлмөрийн орлогод хэрхэн нөлөөлж буйг эконометрикийн загваруудаар шинжилсэн болно. Монгол Улсын хөдөлмөрийн зах зээлд нийт ажиллагсдын 8.2% нь боловсролын илүүдэлтэй (ажлын байранд шаардагдах боловсролоос дээгүүр боловсролтой), 11.0% нь

боловсролын дутагдалтай бөгөөд сүүлийн 10 жилд боловсролын илүүдэл нэмэгдэх хандлагатай байна. Боловсролын хөндлөн зөрүү буюу мэргэжлийн зөрүүг шинжлэхэд нийт ажиллагсдын 47% нь эзэмшсэн мэргэжлээрээ ажилладаг, 53% нь мэргэжлийн зөрүүтэй (үүнээс 22.2% нь эзэмшсэн мэргэжлээсээ өөр мэргэжлээр ажилладаг, 30.8% нь мэргэжил эзэмшээгүй) байна. Эмпирик шинжилгээний үр дүнд Монгол Улсын хувьд боловсролын өгөөж зэрэг хэдий ч ижил түвшний боловсролтой, боловсрол нь ажлын байрандаа тохирсон ажиллагсаас боловсролын илүүдэлтэй ажиллагсад 9.9%-иар бага орлого олдог бол боловсролын дутагдалтай ажиллагсад 14.9%-иар илүү хөдөлмөрийн орлого олдог байна. Харин мэргэжлийн зөрүүтэй ажиллагсдын хөдөлмөрийн орлого мэргэжлийн зөрүү үүсээгүй ажиллагсадтай харьцуулахад 11.1%-иар бага байна. Өөрөөр хэлбэл, боловсролын босоо болон хөндлөн зөрүү нь хөдөлмөрийн орлогод сөргөөр нөлөөлж, хөдөлмөрийн зах зээлийн үр ашгийг бууруулж байна. Түүнчлэн үнэлгээг хүйсийн хувьд салгаж үнэлж үзэхэд боловсролын илүүдэл нь эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн орлогод илүү сөргөөр нөлөөлдөг бол мэргэжлийн зөрүүний хувьд хүйсийн ялгаа бага байна. Иймд хөдөлмөрийн зах зээлийн нөөц хуваарилалтын үр ашгийг дээшлүүлж, боловсролын бодлогыг хөдөлмөрийн эрэлттэй уялдуулан, сайжруулах нь зүйтэй гэж дүгнэв.

Ажлын байрыг дэмжих зээлийн санхүүжилтийн ерөнхий гэрээ болон “Ажлын байрыг дэмжих зээлийн үйл ажиллагааны хэрэгжилтэд хяналт тавих журам”-д заасан шаардлага, нөхцөл, зориулалтын дагуу олгогдсон эсэх, зээлийн эргэн төлөлт, хүүний тооцооллыг үнэн зөв тайлагнасан эсэхэд Монголбанкнаас газар дээрх хэсэгчилсэн шалгалтыг 2023 оны 2 дугаар сард хийж гүйцэтгэсэн. Тус шалгалтаар нийт 973 зээлдэгчийн 162,826 сая төгрөгийн зээлийг шалгахад ажлын байрыг дэмжих зээлийн санхүүжилтийн ерөнхий гэрээний 2.1.8 дахь заалтанд “..... бусдад дамжуулан зээлдүүлсэн, зориулалтын бусаар ашигласан бол зээлийн хүүгийн дэмжлэгийг цуцалж, хүүний дэмжлэггүй бизнесийн зээлд шилжүүлэх” гэж заасны дагуу 6 банкны 8 зээлдэгчийн 3.2 тэрбум төгрөгийн зээлийг бизнесийн зээлд шилжүүлэв.

Засгийн газрын 2021 оны 42 дугаар тогтоолоор баталсан “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-ний зориулалтыг хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр өргөтгөж, зээлдэгчид тавьж байгаа зарим нөхцөл, шаардлагыг сулруулан, ажлын байрыг дэмжих зээл, хөдөө аж ахуйг дэмжих зээл, малчдыг дэмжих зээл, ипотекийн зээл, репо санхүүжилтийн зээл болон бусад арга хэмжээний хэрэгжилтэнд хяналтыг тавьж байна. Банкуудаас ирүүлсэн зээлийн мэдээг нэгтгэн, хүүгийн дэмжлэгийн тооцооллыг Сангийн яаманд 2023 оны 4 дүгээр сарын 7-ны өдрийн А-18/327 тоот, 2023 оны 5 дугаар сарын 5-ны өдрийн А-18/419 тоот, 2023 оны 6 дугаар сарын 8-ны өдрийн А-18/522 тоот албан бичгүүдээр тус тус хүргүүлсэн. Нийт 9 банкны 2023 оны 3 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаарх 22,631 зээлдэгчийн 858.6 тэрбум төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлд ногдох 4.4 тэрбум төгрөг, 2023 оны 4 дүгээр сарын 30-ны өдрийн байдлаарх 22,530 зээлдэгчийн 809.6 тэрбум төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлд ногдох 4.6 тэрбум төгрөг, 2023 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаарх нийт 21,946 зээлдэгчийн 744.5 тэрбум төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлд ногдох 4.1 тэрбум төгрөгийн зээлийн хүүгийн тооцооллыг тус тус нэгтгээд байна.

2.10. Валютын захын үр ашиг, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, харилцагчдыг таньж мэдэх хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, түүнчлэн үүсмэл санхүүгийн хэрэгслийн зах зээлийг хөгжүүлэх, хэрэглээг нэмэгдүүлэх чиглэлээр холбогдох арга хэмжээг авах.

Монгол Улсад санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн арилжаанд банкууд голлон оролцож байна. Харин хөрөнгийн зах зээлд нийтэд нийтлэг арилжаалагддаг нь хувьцаа, бонд байх бөгөөд Монгол Улсын эрх зүйн орчинд санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн шаардлагад тохируулсан тусгайлсан зохицуулалт одоогоор байхгүй байна. Монгол Улсад санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэлтэй холбоотой үүсэх харилцааг зохицуулахад гэрээний хэрэгжилтийг хангах, гэрээг хүлээн зөвшөөрөх, аль нэг талын төлбөрийн чадваргүйдэлтэй холбоотой асуудал тулгардаг. Иймд Монголбанкны зүгээс санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийн хэрэглээг нэмэгдүүлэх зорилгоор санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэлтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах тусгайлсан хуулийн төсөл боловсруулах шаардлага хэрэгцээг тодорхойлж, 2023 оны 2 дугаар улиралд тандан судалгааг эцэслэн боловсрууллаа.

Тус судалгаагаар санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэлтэй холбогдсон харилцааг зохицуулах тусгайлсан хуулийн төсөл боловсруулах шаардлагагүй буюу хэрэгцээ, шаардлага хангалттай бүрдээгүй гэж дүгнэсэн болно. Өөрөөр хэлбэл, хувийн эрх зүйн этгээдүүдийн хооронд гэрээний чөлөөт зарчимд тулгуурлан хийгдэж байгаа энэхүү хэлцлийг одоогийн мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомж буюу Иргэний хууль, Дампуурлын тухай хууль, Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль, Монголбанкнаас баталсан дүрэм, журмын хүрээнд зохицуулах боломжтойгоос гадна эдгээрийн хэрэгжилт, ил тод байдлын зарчмыг баримталж, зөв практикийг дэлгэрүүлэх боломжтой.

Харин УИХ-аар хэлэлцүүлэхээр бэлтгэж байгаа Дампуурлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд гэрээний аль нэг тал татан буугдсан, гэрээний хэрэгжилтийг хангах төлбөрийн чадваргүй болсон нөхцөлд ч санхүүгийн үүсмэл хэрэгсэлтэй холбоотой санхүүгийн эрсдэлийг тооцоо нийлж багасгадаг олон улсын туршлагыг тусгаснаар үүсмэл хэрэгслийн хэрэглээ, түүний хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлэх юм.

Иймд Санхүүгийн үүсмэл хэрэгслийг зохицуулах тухай хуулийн төслийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгааны үр дүнд үндэслэн УИХ-ын Эдийн засгийн байнгын хорооны тогтоолоор байгуулагдсан Төлбөрийн чадваргүйдлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн бусад хуулийн төслүүдийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий ажлын хэсэгт Төлбөрийн чадваргүйдлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад өгөх саналыг хүргүүлэхээр ажиллаж байна. Дампуурлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгад хүргүүлсэн саналыг тусгаагүй нөхцөлд Төлбөрийн чадваргүйдлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг хууль санаачлагчид уламжлах нь зүйтэй гэж үзэв.

БНСУ-ын төв банкны хэрэгжүүлдэг “Мэдлэгийн түншлэлийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд 2023 онд Монголбанкнаас валютын захын (спот болон үүсмэл хэрэгслийн) үр ашгийг нэмэгдүүлэх сэдвээр хамтран ажиллахаар болов. Тус ажлын хүрээнд бусад орны

зохицуулагч байгууллагуудын валютын захад тавигдах шаардлага, зохицуулалтын журам, хуулиуд зэргийг судалж, үр ашиг, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх болон үүсмэл хэрэгслийн зах зээлийг хөгжүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээг тодорхойлох юм.

2.11. Урт хугацааны тогтвортой санхүүжилтийн үйл ажиллагаа эрхлэх гадаадын хөрөнгө оруулалттай төрөлжсөн банкны эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх.

УИХ-д 2016 онд өргөн мэдүүлж, хэлэлцэж эхэлсэн Хөрөнгө оруулалтын банкны тухай хуулийн төслийг Банкны тухай хууль тогтоомжтой нийцүүлж, дотоодын санхүүгийн зах зээлд өрсөлдөхгүйгээр, их хэмжээний хөрөнгө оруулалт шаардлагатай төсөл санхүүжүүлэх төрөлжсөн үйл ажиллагаа эрхлэх банкны эрх зүйн байдлыг тодорхойлж, зохицуулах хэлбэрээр өөрчилж УИХ-ын 2023 оны 1 дүгээр сарын 20-ны өдрийн хуралдаанаар Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны тухай хууль болгон баталлаа.

Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны тухай хуульд заасны дагуу Монголбанкнаас хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкнаас гаргах баталгаа, батлан даалтанд тавих шаардлага, нөхцөл, тус банкны үйл ажиллагаанд хийх хязгаарлалтыг тогтоох, банк, түүний толгой компани, нэгдлийн бүтэц, зохион байгуулалт, холбогдох шаардлагууд болон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тооцох зэрэг журмын төслүүдийг боловсруулж, олон нийт болон олон улсын санхүүгийн байгууллагуудаас санал авсан бөгөөд одоогоор журмын төслүүдийг Монголбанкны Ерөнхийлөгч, СЗХ-ны Даргын хамтарсан тушаалаар батлуулж, захиргааны хэм хэмжээний актын нэгдсэн санд бүртгүүлэхээр ажиллаж байна. Үүнд:

- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт хийх журам;
- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлт болон хязгаарлалтыг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам;
- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны худалдах, худалдан авах үнэт цаас, санхүүгийн хэрэгслийн төрөл, хэмжээг тогтоох, хэлцэл хийхэд баримтлах журам;
- Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банкны зээл, зээлийн үйл ажиллагаанд баримтлах шаардлагыг тогтоох тухай Монголбанкны Ерөнхийлөгч, СЗХ-ны Даргын хамтарсан тушаал.

ТӨРӨӨС МӨНГӨНИЙ БОДЛОГЫН ТАЛААР 2023 ОНД БАРИМТЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛИЙН ХЭРЭГЖИЛТ (2023 оны 2 дугаар улирлын тайлан)

1. МӨНГӨНИЙ БОЛОН МАКРО ЗОХИСТОЙ БОДЛОГЫН ХҮРЭЭНД:

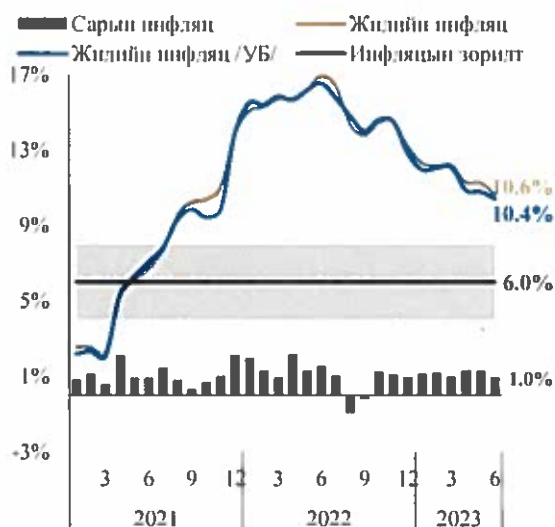
1.1. Хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх инфляцыг 2023 онд нэг оронтой тоонд, дунд хугацаанд ± 2 нэгж хувийн интервалд 6 хувийн орчимд тогтворжуулахад чиглэсэн мөнгөний бодлогыг зах зээлийн зарчимд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ.

Хэрэглээний үнийн индексээр хэмжигдэх жилийн инфляц 2023 оны 6 дугаар сард улсын хэмжээнд 10.6 хувь байж, зорилтот түвшнээс өндөр байв (Зураг 10). Нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляцын дарамт саарч, бодлогын нөлөө үр дүнгээ өгснөөр инфляц алгуур буурсаар байна. Гэсэн хэдий ч сүүлийн саруудад дотоодын хүнсний үнэ хурдтай нэмэгдсэнтэй зэрэгцэн төсвийн тодотголоор цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийг өсгөснөөр эрэлтийн шалтгаантай инфляц эрчимжих эрсдэлтэй байна.

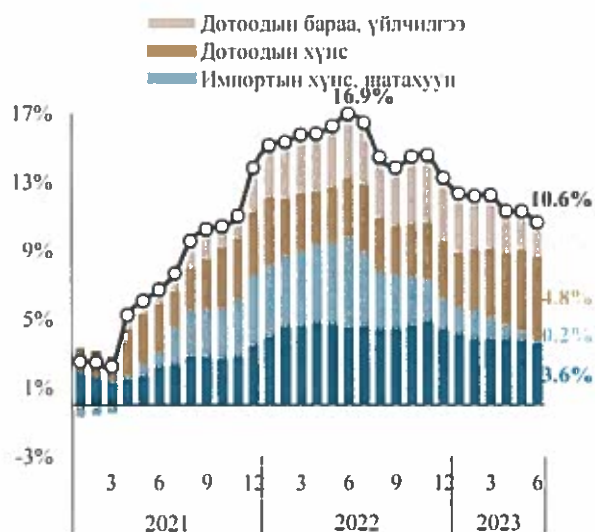
Сүүлийн саруудад инфляцад гол нөлөөлсөн хүчин зүйлсийг тайлбарлавал:

- Гадаад хүчин зүйлс талаас: 1) ОХУ-аас АИ-92 шатахууныг хөнгөлөлттэй үнээр авах гэрээний дүн буурснаар сүүлийн жил үнэ харьцангуй тогтворжсон 2) тээвэр хэвийн үргэлжилж, зардал хэвийн үед дөхсөнөөр импортын барааны үнийн өсөлт өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад саарсан нь инфляцад эерэг нөлөө үзүүлж байна (Зураг 11).
- Дотоод хүчин зүйлс талаас: Мах, махан бүтээгдэхүүний үнэ сүүлийн 7 сар эрчтэй нэмэгдсэнээс гадна нийтийн хоолны үйлчилгээний үнэ орцоор дамжин өссөн нь инфляцад томоохон дарамт учруулж байна. Тодруулбал, сагсан дахь 410 бүтээгдэхүүнээс инфляцад хамгийн өндөр нөлөөтэй 20 бүтээгдэхүүн инфляцын 5.8 нэгж хувийг эзэлж байгаагаас 12 бүтээгдэхүүн нь дотоодын хүнс, түүнтэй холбоотой бүтээгдэхүүн байна (Хүснэгт 1).

Зураг 10. Улсын болон УБ хотын инфляц

Зураг 11. Улсын жилийн инфляц (бүрэлдэхүүнээр)

Эх сурвалж: УЦХ, Монголбанк

Хүснэгт 1. Инфляцад хамгийн өндөр нөлөөтэй 20 бүтээгдэхүүн, 6 дугаар сар

	Бүтэг	Бүтээгдэхүүн	Жилийн өсөлт	Инфляцад үзүүлэх нөлөө	Инфляцад эзлэх хувь
1	Дотоодын хүнс	Хонины мах, ястай, 1 кг	27.2%	1.3%	40.3%
2	Дотоодын хүнс	Гурил, 1-р тэрэг, савласан, "Алтан тарна", 1 кг, Монгол	50.9%	0.6%	
3	Импортын бараа	Эмэгтэй хүний нүүрний шингэн эмгэсэг, "VDL", Солонгос	37.6%	0.4%	
4	Дотоодын хүнс	Үхрийн мах, ястай, 1 кг	28.6%	0.4%	
5	Дотоодын хүнс	Үхрийн мах, гуяны цул, 1 кг	27.7%	0.4%	
6	Дотоодын хүнс	Талх, зүсээгүй, ууттай, "Атар талх", 600 гр, 1 ш, Монгол	30.9%	0.3%	
7	Дотоодын хүнс	Гурилан боов, ууттай, Аймгийн үйлдвэр, 1 кг, Монгол	36.1%	0.3%	
8	Дотоодын хүнс	Гурилан боов, ууттай, "Зүсмэл", 900 гр, Монгол	27.1%	0.3%	
9	Дотоодын хүнс	Гуанзны хоолны үнэ, /цуйван/	23.9%	0.2%	
10	Импортын бараа	Үсний шампунь, савтай, "Pantene", 400 мл, энгийн	27.4%	0.2%	
11	Дотоодын хүнс	Сүү, үнээний, задгай, 1 л	29.4%	0.2%	14.0%
12	Импортын хүнс	Бооронхий сонгино, 1 кг, Хятад	39.4%	0.2%	
13	Импортын бараа	Вакуум цонхны 1м.кв-ын үнэ, 2 давхар шилтэй, Хятад	16.2%	0.2%	
14	Дотоодын хүнс	Сүү, хайрцагтай, "Миний монгол", 1 л, Монгол	19.5%	0.2%	
15	Дотоодын хүнс	Пиво, шилтэй, "Сэнгүр", 450 мл, 1 шил /Зоогийн газарт/	19.7%	0.2%	
16	Дотоодын хүнс	Гоймон, ууттай, "Лапша", 300 гр, нарийн, туузан, Монгол	48.9%	0.2%	
17	Импортын бараа	Угаалгын пунтаг, ууттай, "Ariel", 3кг, Орос	38.7%	0.1%	
18	Импортын хүнс	Цагаан будаа, 1 кг, Хятад	10.8%	0.1%	
19	Үйлчилгээ	Орон суушны түрээслэх үнэ, 2 ороо байр, тавилгагүй	24.9%	0.1%	
20	Импортын бараа	Өвлийн куртка, хэмжээ 42-46, цувны материалтай, Хятад	20.6%	0.1%	
ДЭЭРХ 20 БҮТЭЭГДЭХҮҮН		Хүнс /14 бүтээгдэхүүн/		4.7%	54.3%
		Хүнс бус /6 бүтээгдэхүүн/		1.1%	
		БУСАД 390 БҮТЭЭГДЭХҮҮН		4.9%	45.7%
НИЙТ ИНФЛЯЦ					10.6%

Монголбанкны МБХ-ны 2023 оны I дүгээр улирлын ээлжит хурлаар инфляц цаашид алгуур саарах хүлээлттэй байгаа хэдий ч валютын ханшийн сулралт, эдийн засгийн идэвхжлийг даган эрэлтийн инфляц өдөөгдөх, геополитикийн асуудлаас үүдэн нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол даамжрах, төв банкуудын хэрэгжүүлж буй хатуу

мөнгөний бодлогын орчин зэрэг хүчин зүйлсийг харгалзан бодлогын хүүг 13 хувьд хэвээр хадгалах, төгрөгийн өгөөжийг нэмэгдүүлж, банкны эх үүсвэрийн зардлыг бууруулах хүрээнд хүүний коридорыг нарийсгаж +1, -1 нэгж хувь болгох, гадаад зах зээлээс шинээр татсан 360 хоног хүртэлх хугацаатай эх үүсвэрийг заавал байлгах нөөц тооцох эх үүсвэрээс хасч тооцох зэрэг бодлогын шийдвэрүүдийг гаргасан.

МБХ-ны 2023 оны 6 дугаар сарын ээлжит хурлаар нийлүүлэлтийн шалтгаанаас үүдэлтэй дотоодын хүнсний бүтээгдэхүүн, ялангуяа, мах, махан бүтээгдэхүүний үнэ сүүлийн саруудад эрчтэй өссөн, төсвийн тодотголоор төрийн албан хаагчдын цалин болон тэтгэвэр, тэтгэмж өндөр өсөхөөр байгаа, гадаад орчны эрсдэл буураагүй зэргээс шалтгаалан бодлогын хүүг 13 хувьд хэвээр хадгалах шийдвэрийг гаргалаа.

Төлөвлөсөн судалгааны ажлын хүрээнд “Их өгөгдөлд тулгуурлан өргөн хэрэглээний барааны үнийг хэмжих нь” судалгааны ажлыг энэ онд хийж гүйцэтгэхээр төлөвлөсөн бөгөөд энэ хүрээнд онлайн дэлгүүрүүдийн цахим хуудас дахь үнийн мэдээллийг өндөр давтамжтайгаар цуглуулж, өргөн хэрэглээний үнийг хэмжих шинэ индикатор боловсруулахыг зорьж байна. 2023 оны эхний хагас жилд олон улсад онлайн дэлгүүрүүдийн цахим хуудас дахь үнийг ямар програмыг ашиглан, хэр давтамжтайгаар цуглуулж, тус тоон өгөгдлийг ашиглан хэрхэн үнийг хэмжих индикатор боловсруулж буй жишгийг судалсан. Түүнчлэн Номин, Shoppu зэрэг Монгол Улсын томоохон онлайн дэлгүүрүүдийн бараа, бүтээгдэхүүний үнийг шүүх код боловсруулж байгаа бөгөөд өндөр давтамжтайгаар цуглуулахаар төлөвлөж байна.

1.2. Санхүүгийн системд хуримтлагдаж болзошгүй эрсдэлийн шинжилгээ, мониторингийг сайжруулан, эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэхэд чиглэсэн макро зохистой бодлогын арга хэмжээг тухай бүрд авч хэрэгжүүлнэ.

Өндөр инфляцын дарамтын үр дүнд дэлхийн томоохон төв банкууд бодлогын хүүгээ хүлээлтээс хурдтайгаар нэмэгдүүлж, санхүүгийн нөхцөл улам бүр чангарч байна. Энэ нь хөгжиж буй орнуудын хувьд ам.долларын эх үүсвэрийн зардал нэмэгдэх, гадаад валютын орох урсгал татрах зэрэг эрсдэлийг үүсгэж байна. Иймд МБХ-ны 2023 оны I дүгээр улирлын ээлжит хурлаар банкуудын гадаадын зах зээлээс бонд болон зээл хэлбэрээр шинээр татсан 360 хоног хүртэлх хугацаатай эх үүсвэрийг заавал байлгах нөөцийн шаардлагаас чөлөөлөх шийдвэрийг гаргалаа. Системийн хувьд гадаад валютын дотогшлох урсгал саарсан, гадаад эх үүсвэрийн зардал нэмэгдсэн үед дээрх бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр банкуудад гадаад валютын эх үүсвэр татах хөшүүргийг бий болгох ач холбогдолтой юм.

Банкуудын зээлийн тайлан болон өр, орлогын харьцааны сарын мэдээнд үндэслэн хэрэглээний зээлийн үндсэн үзүүлэлтүүдийг Монголбанкнаас тогтмол хянаж, шаардлагатай тохиолдолд бодлогын шийдвэр гарган ажиллаж байна. Тухайлбал, тэтгэврийн зээлийн хэт өсөлт үүссэнтэй холбоотойгоор Монголбанкны Банкны хяналт шалгалтын хорооны 2023 оны I дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар 6 сараас дээш хугацаатай олгосон болон зээлийн сарын төлбөрөө төлсний дараах орлого нь амьжиргааны доод түвшинг хангахад хүрэлцэхгүй тэтгэврийн зээлийн хувьд эрсдэлээр жигнэх хувийг 150 хувь болгон нэмэгдүүлэх шийдвэр гаргасан. Мөн системийн

эрсдэлийн зураглал (heatmap)-ыг сар тутам шинэчлэн тооцож банкны системийн эрсдэлийг тогтмол хянаж байна.

Банкны системийн нөхцөл байдлыг шинжилж, үүсч болзошгүй эрсдэлийг тодорхойлох, макро зохистой бодлогын үр нөлөөг тооцох шинжилгээний аргачлал, индикаторуудыг олон улсын туршлагад нийцүүлэн хөгжүүлж, бодлогын шийдвэр гаргалтанд нэвтрүүлэх зорилгоор олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллаж, зорилтот төслүүдийг хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, АХБ-ны санхүүжилтээр хэрэгжиж буй төслийн хүрээнд системийн эрсдэлийн үнэлгээний цогц загварын гол модуль болох Банкны ашиг, алдагдлын модулийг хөгжүүлж, тооцооллыг сайжруулан Макро эрсдэлт хүчин зүйлсийн модультай холбох ажлыг гүйцэтгэв. Ингэснээр банкны салбарын ашиг, алдагдалд нөлөөлөгч макро-санхүүгийн голлох үзүүлэлтүүдийн нөхцөлт бус болон нөхцөлт төсөөллийг гүйцэтгэж, улмаар банкны ашиг, алдагдал, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний үзүүлэлтэнд хэрхэн нөлөөлөхийг шинжлэх боломжтой юм. Тус макро эрсдэлт хүчин зүйлсийн модулийн загварын аргачлал, үр дүнг банкуудын эрсдэл хариуцсан ажилтнуудад энэ оны 5 дугаар сард танилцуулж, холбогдох саналыг авав. Системийн эрсдэлийн үнэлгээний цогц загварын дараагийн модулиуд болох дефолт халдвар (default contagion), санхүүжилтийн эх үүсвэрийн халдвар (funding liquidity contagion)-ын модулиудыг урьдчилсан байдлаар хөгжүүлээд байна.

Түүнчлэн макро тогтвортой байдлыг үнэлэх аргачлал боловсруулахаар ажиллаж байна. Олон улсад макро тогтвортой байдлыг хэд хэдэн аргаар тооцдог бөгөөд манай орны хувьд тэдгээрийг ашиглахад ямар давуу болон сул талууд байхыг судалж, санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг үнэлэх тохиромжит аргачлалыг тодорхойлон тус аргачлалын талаар судалгааны ажлыг гүйцэтгэж байна.

1.3. Төв банк олон нийттэй харилцах харилцаандаа ил тод байдлын зарчим баримталж, олон улсын сайн туршлагыг өөрийн орны онцлогт нийцүүлэн хөгжүүлж, ашиглана.

Монголбанкны олон нийттэй харилцах харилцааг хөгжүүлэх, бодлогын шийдвэр, түүний үндэслэлийг олон нийтэд ил тод, хүртээмжтэй байдлаар хүргэх ажлын хүрээнд дараах хоёр бүлэг ажлыг хэрэгжүүлж байна. Тайлант улиралд дараах ажлыг гүйцэтгэв. Үүнд:

Зах зээлд оролцогчдыг мэдээллээр хангаж, мөнгөний бодлогын үр нөлөөг дээшлүүлэх ажлын хүрээнд:

- МБХ-ны 2023 оны 6 дугаар сарын ээлжит хурлаар гарсан бодлогын шийдвэрийг тайлбарласан мөнгөний бодлогын мэдэгдлийг боловсруулж, Монголбанкны цахим хуудсанд байршуулж, англи орчуулгын хамт олон нийтэд хүргэв. Түүнчлэн мөнгөний бодлогын шийдвэрийг танилцуулах хэвлэлийн хурлыг зохион байгуулж шууд дамжуулан олон нийтэд нээлттэй мэдээлэв.
- Инфляц, эдийн засгийн ойрын төлөв, түүнд нөлөөлж буй гадаад, дотоод хүчин зүйлс, хөдөлмөрийн зах, мөнгө санхүүгийн сектор зэргийг тусгасан инфляцын улирлын тайлан болон төв банкнаас нийтэлдэг бусад тайлан, статистик

мэдээллийг тогтсон хуваарийн дагуу Монголбанкны цахим хуудас болон Монголбанкны сошиал хаягуудаар мэдээлэв.

- Монголбанкны Ерөнхийлөгч болон газар, хэлтсийн захирлууд хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчидтэй чөлөөт уулзалтуудыг сар тутамд тогтмол зохион байгуулж, төв банкны бодлого шийдвэр, сүүлийн үеийн эдийн засгийн гадаад, дотоод орчин, нөхцөл байдлын талаар нээлттэй танилцуулж байна.
- Төв банкны цахим хаягууд болон олон нийтийн сошиал хуудсуудаар дамжуулан Мөнгөний бодлогын шийдвэр, үндэслэл, төв банкны үндсэн зорилт, үйл ажиллагааны чиглэлийн талаарх цаг үеийн мэдээлэл, ярилцлага, видео контент, инфографик бэлтгэн, энгийн товч байдлаар тайлбарлаж байна.

Олон нийттэй харилцах сувгийг хөгжүүлж, боловсронгуй болгох ажлын хүрээнд:

- Монголбанкны олон нийттэй харилцах цахим сувгуудыг хөгжүүлж Фэйсбүүк, Твиттер, Ютуб, Инстаграм сошиал хуудсуудаар дамжуулан цахим орчинд өдөр тутам мэдээлэл түгээв.
- Олон нийтэд хүртээмжтэй болон эдийн засгийн чиглэлийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, дотоодын томоохон эдийн засгийн хөтөлбөрүүд болон өдөр тутмын сонин, цахим хуудсуудад тогтмол мэдээлэл нийлүүлж, Монголбанкны бодлого, үйл ажиллагаатай холбоотой цаг үеийн мэдээ, мэдээллийг гадаад хэлнээ орчуулан хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудтай хамтран ажиллаж төв банкны бодлого, шийдвэрийг олон нийт болон дэлхий нийтэд тогтмол түгээж байна.
- Монголбанкны бодлого, үйл ажиллагаа, гадаадад болон дотоодод өрнөж буй эдийн засгийн сүүлийн үеийн мэдээ, мэдээллийг багтаасан “Монголбанкны мэдээлэл” товхимлын 66 дахь дугаар, Монголбанкны “Судалгааны ажил” товхимлын 17 дахь дугаарыг тус тус эрхлэн гаргаж, санхүүгийн боловсролын хоёр төрлийн гарын авлагыг нийт 6,000 хувь хэвлүүлэн, товхимол бүрийг шийдвэр гаргагчдад, томоохон төрийн байгууллагуудад, эдийн засгийн чиглэлээр сургалт явуулдаг их, дээд сургуулиудад болон орон нутаг дахь хэлтэс, салбар, аймаг, сумын сургуулиудад түгээв.
- Орон нутгийн иргэдийг төв банкны үйл ажиллагаа, эдийн засгийн мэдээллээр тогтмол хангах, мэдээлэл түгээх үр дүнтэй сувгуудыг хөгжүүлэх зорилгоор Монголбанкны орон нутгийн салбар нэгжийн удирдлагуудад “Удирдах ажилтны семинар”-ыг зохион байгуулж, Фэйсбүүк группээр дамжуулан тогтмол мэдээ, мэдээллээр хангаж, харилцан мэдээлэл солилцож байна.

2. БАНКНЫ САЛБАРЫН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ХҮРЭЭНД:

2.1. Банкны салбарын хяналт шалгалт, зохицуулалтын арга хэрэгсэл, үнэлгээний аргачлалыг олон улсын жишиг, зарчимд нийцүүлэх бодлого, арга хэмжээг үргэлжлүүлнэ.

Дэлхийн банкны техник туслалцааны хүрээнд хяналт шалгалтын үнэлгээний аргачлал (SREP), өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээг дотооддоо үнэлэх аргачлал (ICAAP) болон хөрвөх чадварыг дотооддоо үнэлэх аргачлал (ILAAP)-ыг нэвтрүүлэх төслийг хуваарийн дагуу

хэрэгжүүлэн ажиллаж байгаа бөгөөд энэ хүрээнд бодлогын холбогдох баримт бичгийн төслүүдийг боловсруулсан.

Түүнчлэн Монголбанкнаас Базел стандартын Бүлэг 2-ын хэсэг болох ICAAP, ILAAP, SREP-г нэвтрүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны А-29 дүгээр тушаалаар байгуулсан бөгөөд ICAAP, ILAAP-н журмын төслийг урьдчилсан байдлаар боловсруулж, сонгогдсон банкуудаас ICAAP, ILAAP-н журмын төсөлд заасны дагуу туршилтын тайланг хүлээн авсан. Мөн SREP-н журмын төслийг урьдчилсан байдлаар боловсруулж, SREP-н хүрээнд банкуудын бизнес загварыг үнэлэх аргачлалын төсөл болон стресс тестийн аргачлалуудыг урьдчилсан байдлаар боловсруулсан.

Хувьцаат компани хэлбэртэй банкны хяналт, зохицуулалтыг санхүүгийн хянан зохицуулах эрх бүхий байгууллагуудтай харилцан мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах замаар хяналт шалгалтын давхардал үүсгэхгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэх ажлын хүрээнд Монголбанкны Ерөнхийлөгч, СЗХ-ны Даргын хамтарсан тушаалаар хувьцаат компани хэлбэртэй банкны хяналт шалгалтын хууль тогтоомжийн нийцэл, давхардлыг судлан, холбогдох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий хамтарсан ажлын хэсгийг 2022 оны А-336/512 дугаар тушаалаар байгуулсан. Тус ажлын хэсэг хуралдаж, банкуудаас санал авахаар Монголын Банкны Холбоонд 2023 оны 3 дугаар сарын 7-ны өдрийн А-8/217 тоот албан бичгийг хүргүүлэв.

2.2. Эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтыг нэвтрүүлэх хүрээнд банкны салбарын макро стресс тестийн аргачлалыг боловсронгуй болгож, системийн болон тухайлсан банкны эрсдэлийн үнэлгээг нэвтрүүлнэ.

Банкны салбарын стресс тестийн загварчлалын зохицуулагч байгууллагаас хийх (top-down) стресс тестийн аргачлалыг боловсруулах ажлын хүрээнд зээлийн эрсдэлийг үнэлэх аргачлалыг урьдчилсан байдлаар боловсруулсан. Стресс тестэнд ашиглагдах сценарь төсөөллийг бэлтгэхэд зориулж болзошгүй сөрөг сценариудын хувилбарыг боловсруулан зээлийн эрсдэлийн тооцоололд ашиглаж байна. Эрсдэлийн параметруудын тооцооллыг боловсронгуй болгохоор банкуудаас тоон мэдээллийг авч бэлтгээд байна.

2.3. Банкны салбарын зээлийн эрсдэлийн зардлыг бууруулах, хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа болон шүүхийн шийдвэрийн үр дүнтэй байдлыг сайжруулах, харилцагчийн хууль ёсны эрхийг хамгаалах чиглэлээр эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох ажлыг үргэлжлүүлнэ.

Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсэг Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын 2022 оны А-84 дүгээр тушаалаар байгуулагдсан бөгөөд уг ажлын хэсэгт Монголбанкнаас төлөөлөл орон ажиллаж байна. Тус хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааг шуурхай, үр нөлөөтэй хэрэгжүүлдэг байх, шүүх болон бусад оролцогчдод учирдаг хүндрэлийг арилгах зорилготой шүүхийн урьдчилсан хэлэлцүүлгийг бий болгох, маргаан багатай, бага үнийн дүнтэй болон банк, эрх бүхий этгээдийн олгосон зээл, түүний үүргийн гүйцэтгэлийг хангахтай холбоотой хэргийг

бусад иргэний хэргээс ялгамжтай авч үзэн, уг төрлийн онцлогт нийцсэн хялбаршуулсан журмыг бий болгох, шүүгч нэхэмжлэлийн хувийг хариуцагчид гардуулах ажиллагааны хүрээнд хариуцагчийг тогтоох, эрэн сурвалжлах үйл ажиллагааг цагдаагийн байгууллагаас ангид байдлаар мэргэжлийн албаар гүйцэтгүүлдэг байх, хэргийн онцлогтой холбоотойгоор өмгөөлөгчгүй орох боломжтой хэргийг тодорхойлох, гадаад улсаас нотлох баримт бүрдүүлэх үйл ажиллагааг тусгах, шүүхээс гарах шийдвэрийн биелэлтийг баталгаажуулах асуудлыг нарийвчлан зохицуулах, тухайлбал, үүргийн гүйцэтгэлийг хангуулахтай холбоотойгоор төлбөр гаргуулах эд хөрөнгийг нарийвчлан заах, үнэлгээг тогтоох процесс саналуудыг ажлын хэсэгт дэвшүүлсэн. Түүнчлэн хэрэг хянан шийдвэрлэх цахим ажиллагааны талаар олон улсын сайн туршлагыг судалж Монгол Улсын хууль тогтоомжид тусгах санал боловсруулах ажлыг хөндлөнгийн мэргэжлийн судалгааны багаар гүйцэтгүүлж, тайланг ХЗДХЯ-нд хүргүүлэв.

Банк, санхүүгийн салбарын хэмжээнд ашиглагдах иргэн, хуулийн этгээд, тэдгээрийн хооронд үүсэх аливаа өр, төлбөрийн мэдээллийг нэгдсэн санд бүртгэх, бүртгэлийн дагуу кредитскоринг хийх, хуульд заасны дагуу тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд энэ төрлийн үйл ажиллагааг эрхлэх этгээдэд тавигдах шаардлага, түүнд тавих хяналтын тогтолцоог үр дүнтэй бий болгох зорилгоор Зээлийн мэдээллийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2022 оны А-202 дугаар тушаалаар байгуулсан. Тус ажлын хэсгээс Дэлхийн банканд хуулийн төслийг хамтран боловсруулах хүсэлт тавьж, Дэлхийн банкнаас техник туслалцаа өгөхөөр тохиролцсон бөгөөд зөвлөхүүд 2023 оны 4 дүгээр сард Монгол Улсад ирж Монголбанк, банкууд, зээлийн мэдээллийн үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагууд болон бусад төрлийн зээл олгогч этгээдүүдтэй уулзалт хийж, мэдээлэл солилцсон. Одоогоор Зээлийн мэдээллийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн эхний хувилбарыг боловсруулж байгаа бөгөөд Дэлхийн банкны зөвлөхүүд энэ оны 9 дүгээр сард ирэх үеэр төслийг хэлэлцэн эцэслэхээр ажиллаж байна.

3. САНХҮҮГИЙН ЗАХЫН ДЭД БҮТЭЦ, ТҮҮНИЙ ИНСТИТУЦИЙГ БЭХЖҮҮЛЭХ ХҮРЭЭНД:

3.1. Дотоод, гадаад төлбөр тооцоог хэвийн үргэлжлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Санхүүгийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор үндэсний төлбөрийн системийн эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулж, төлбөрийн хэрэгслийн шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг дэмжиж, олон улсын зарчмын дагуу төлбөрийн системийн хяналтыг хэрэгжүүлнэ.

Зөвшөөрлийн тухай хууль шинэчлэн батлагдсан, Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт орсонтой холбогдуулан төлбөрийн системд мөрдөгдөж буй журам, зааварт шаардлагатай өөрчлөлтийг тусган батлав.

Үндэсний төлбөрийн системийн тасралтгүй, найдвартай ажиллагааг хангах, учирч болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх үүднээс оролцогч болон операторын үйл ажиллагааны тайланд хяналт тавьж, илэрсэн зөрчилд нийт 8 байгууллагад анхааруулах албан тоот, 1 байгууллагад акт хүргүүлсэн бөгөөд төлбөр тооцоотой хамааралтай иргэдээс ирүүлсэн нийт 9 санал, гомдлыг шийдвэрлэсэн. Мөн цахим мөнгө гаргах төлбөрийн үйлчилгээний

зөвшөөрөл авсан 8 байгууллагаас ирүүлж буй цахим мөнгөний тайланд хяналт тавьж, илэрсэн зөрчилд 4 байгууллагад акт хүргүүлэв.

Төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбоотой зөвшөөрөл хүссэн 14 байгууллагаас ирүүлсэн төлбөрийн карт гаргах, хүлээн авах, аутсорсингийн үйлчилгээ авах зэрэг зөвшөөрлийн материалыг холбогдох хууль, тогтоомжийн дагуу хянан шалгаж, шалгуур, шаардлагыг хангасан 1 байгууллагад карт гаргах, хүлээн авах зөвшөөрөл, 11 байгууллагад аутсорсингийн зөвшөөрлийг тус тус олголоо.

Зайнаас тавих хяналтын хүрээнд тасралтгүй ажиллагааны тайлан, хөдөлгөөнт банкны тайлан, төлбөрийн системийн тайлан болон цахим мөнгөний тайланг боловсруулснаас гадна төлбөрийн системийн тоон үзүүлэлтийн нэгдсэн тайланг улирал бүр Монголбанкны цахим хуудсанд байршуулав.

3.2. Иргэд болон бичил, жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд санхүү, эдийн засгийн суурь мэдлэг олгох ажлыг үргэлжлүүлнэ.

Тайлант улиралд дараах ажлуудыг хийж гүйцэтгэв. Үүнд:

- Хүнс, хөдөө, аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайд, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн хамтарсан “Бичил, жижиг, дунд үйлдвэр үйлчилгээ эрхлэгчдийн санхүүгийн мэдлэгийг дээшлүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр батлах тухай” тушаалын хэрэгжилтийг хангах ажлын хүрээнд Бичил, жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчид (БЖДҮҮЭ)-ийн санхүүгийн мэдлэгийг дээшлүүлэх сургалтыг 21 аймагт зохион байгуулж танхимаар 840, цахимаар 450, нийт 1,300 орчим БЖДҮҮЭ-ийг хамруулсан. Тус сургалтыг Монголбанк, Жижиг, дунд үйлдвэрийн газар, Зээлийн батлан даалтын сангийн сургагч багш нар хөтлөн явуулж БЖДҮҮЭ-д Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сан болон Хоршоо хөгжүүлэх сангаас хөнгөлөлттэй зээл авах журам, санхүүгийн бүтээгдэхүүнүүдийн талаар ойлголт (зээл, даатгал, зээлийн батлан даалт, банкны баталгаа, гадаад валют, үндэсний валютаар зээл авахын ялгаа гэх мэт), санхүүгийн байгууллагатай хэрхэн харилцах тухай, бизнесийн дэмжлэг, туслалцааны хөтөлбөрүүдийн мэдээлэл (баталгаа, зөвлөх үйлчилгээ, татварын схем) зэрэг сэдвүүдээр мэдлэг олгов.
- Санхүүгийн мэдлэг олгох цахим хуудас (www.sankhuuginbolovsrol.mn) болон Фэйсбүүк хуудсыг шинэ мэдээ, подкастаар тогтмол баяжуулав. Тухайлбал, санхүүгийн боловсролын Фэйсбүүк хуудсанд сард 2 удаа инфляц, өрхийн төсөв, ДНБ, санхүүгийн төлөвлөлт зэрэг тодорхой сэдвүүдийн хүрээнд шууд дамжуулалт хийж иргэдэд мэдээлэл олгож ажиллав. Мөн 6 төрлийн подкастыг “Цагаан сарын өрхийн төсөв”, “Мөнгөний бодлого ба үр нөлөө”, “Дэлхийн эдийн засаг Монголд хэрхэн нөлөөлдөг вэ?”, “Финтек ба виртуал хөрөнгө”, “Виртуал хөрөнгө болон санхүүгийн луйвар” сэдвүүдээр бэлтгэн хүргэв.
- Монголбанк, Өмнөговь аймгийн Засаг даргын Тамгын газар хамтран орон нутгийн иргэдэд санхүүгийн мэдлэг түгээх Хамтын ажиллагааны санамж бичгийг байгуулав. Тус санамж бичгийн хүрээнд санхүүгийн боловсролын сургагч багш нарыг бэлтгэх, ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт

санхүүгийн мэдлэг олгох агуулгыг нэвтрүүлэх, сонгон судлах хичээлийн хүртээмжийг дээшлүүлэх, байгууллагуудад санхүүгийн мэдлэг олгох сургалтын арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулах зэрэг чиглэлээр хамтран ажиллахаар тусгаад байна. Энэхүү хамтын ажиллагааны эхлэл болгож “Санхүүгийн боловсрол-орон нутгийн оролцоо” хэлэлцүүлэг, сургагч багш бэлтгэх сургалтуудыг 6 дугаар сарын 22-25-ны өдрүүдэд тус аймагт зохион байгуулсан бөгөөд уг сургалтанд Даланзадгад сумын ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн 36 сурагч, 15 сумын ерөнхий боловсролын сургууль, Насан туршийн боловсрол төвийн 33 багш, төрийн байгууллагын 33 албан хаагч хамрагдаж, нийт 102 төгсөгч батламж гардан авлаа.

- Монголбанкнаас сэтгүүлчдэд эдийн засгийн мэдлэг, цаг үеийн мэдээлэл өгөх зорилгоор 4 дүгээр сард “Эдийн засгийн гадаад, дотоод хүчин зүйлсийг мөнгөний бодлогын шийдвэрт хэрхэн тусгасан тухай”, 5 дугаар сард “Мөнгөний бодлогын шийдвэрийн эдийн засагт нөлөөлж буй нөлөөлөл”, 6 дугаар сард “Төлбөрийн системийн шинэчлэл” сэдвээр уулзалтуудыг зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 159 сэтгүүлчид хамрагдлаа.

3.3. Монголбанкны бодлого, үйл ажиллагаанд их өгөгдлийг ашиглах бэлтгэл ажлын хүрээнд мэдээллийн аюулгүй байдлын менежментийн тогтолцоог олон улсын жишигт нийцүүлэн үе шаттай хөгжүүлнэ.

Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2022 оны А-128 дугаар тушаалаар баталсан Монголбанканд их өгөгдлийн сангийн удирдлагын систем нэвтрүүлэх чиг үүрэг бүхий ажлын хэсэгт банкуудаас ирүүлсэн тайлантай холбоотой асуултуудын тодруулгыг бэлтгэн хүргүүлж, ажлын хэсгийн гишүүд болон гүйцэтгэгч байгууллагыг Банкны тухай хууль тогтоомж болон тайлан тэнцэлтэй холбоотой мэдээллээр ханган ажиллаж байна. Гүйцэтгэгч байгууллагын ажилтнуудад шаардлагатай техникийн туслалцааг үзүүлж, банкуудын тайлан тэнцлийн системүүдийн өгөгдлийг их өгөгдлийн систем дэх өгөгдлийн санд оруулав. Мэдээллийг боловсруулах, ашиглах, аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон өгөгдлийн удирдлага, зохицуулалтын талаарх стратеги, хэрэгжилтийн үр дүнг шалгах чиг үүрэг бүхий өгөгдлийн хорооны ажиллах журмыг боловсруулж, батлуулахаар ажиллаж байна.

3.4. Монгол Улсын гүйлгээнд хүчин төгөлдөр ашиглаж буй мөнгөн тэмдэгтийн эдийн засгийн үр ашиг бүхий зохистой бүтцийг судалж, танилцуулна.

Монгол Улсын гүйлгээнд хүчин төгөлдөр ашиглаж буй мөнгөн тэмдэгтийн эдийн засгийн үр ашиг бүхий зохистой бүтцийг судалж, танилцуулах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн тушаалаар байгуулсан. Иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн бэлэн мөнгөний хэрэглээг тодорхойлох, тэдгээрийн саналыг тусгаж, мөнгөн тэмдэгтийн зохистой бүтцийг тодорхойлоход дэмжлэг үзүүлэх анхдагч мэдээллийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх зорилгоор иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийн дунд түүвэр судалгаа явуулахаар шийдвэрлэсэн. Тус ажлын хүрээнд одоогоор “Бэлэн мөнгөний хэрэглээ” түүвэр судалгааны асуулгыг боловсруулж, ажлын хэсгийн гишүүдийн саналыг авч тусган холбогдох бэлтгэл ажлыг хангаж байна.

ТӨСЛИЙН ТООЦОО, СУДАЛГАА

1. ИНФЛЯЦ

Цар тахал, геополитикийн хүндрэлээс үүдэлтэй нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол, тээврийн саатал багассаны зэрэгцээ олон Төв банк мөнгөний хатуу бодлого хэрэгжүүлсэн нь дэлхий нийтээр үнийн өсөлт саарах нөхцөлийг бүрдүүлэв. Ийнхүү гадаад инфляц саарсан нь импортын барааны үнийн өсөлтийн дарамтыг бууруулсан төдийгүй Засгийн газар, Монголбанкнаас шат дараатай бодлогын арга хэмжээ хэрэгжүүлсэн нь инфляцыг намжаах гол хүчин зүйл боллоо. Манай улсын ХҮИ-ээр илэрхийлэгдэх жилийн инфляцын түвшин сүүлийн 13 сарын хугацаанд 7.7 нэгж хувиар буурч 7 дугаар сарын байдлаар улсын хэмжээнд 9.2 хувьд хүрч “Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2023 онд баримтлах үндсэн чиглэл”-д тусгагдсан инфляцыг 2023 онд 1 оронтой тоонд хүргэх зорилтыг хангаад байна. Гэхдээ энэ оны төсвийн тодотголоор 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс төрийн албан хаагчийн цалинг өсгөх, тэтгэвэр, тэтгэмж нэмэх зэргээр төсвийн зардлыг нэмэгдүүлсэн нь эрэлтийн шалтгаантай инфляцыг өдөөх, хувийн ААН-үүдэд цалин нэмэх шаардлагыг бий болгож, үйлдвэрлэгчийн зардлыг өсгөх зэргээр үнэ өсөх эрсдэл нэмэгдсэн.

7 дугаар сарын байдлаар инфляцад ямар хүчин зүйлс нөлөөлснийг авч үзье.

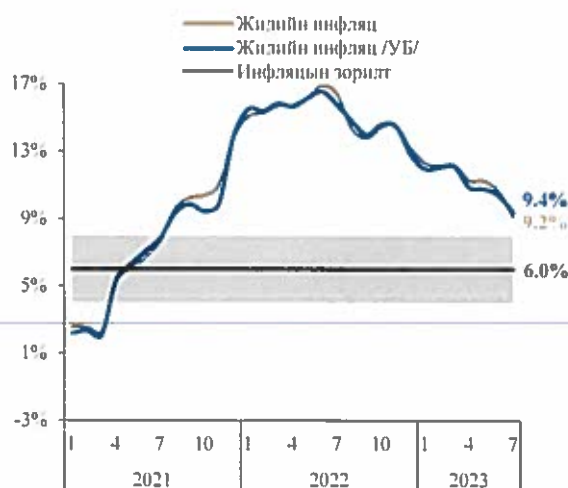
Дотоодын хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ жилийн 19.0 хувиар нэмэгдэж, инфляцын 4.0 нэгж хувийг бүрдүүлэв. Үүнд:

- Зарим аймагт өвөлжилт хүндэрч малын зүй бус хорогдол нэмэгдсэн, хаврын улиралд махны экспорт эрчимжсэн зэрэг нь дотоодын махны нийлүүлэлтэд сөргөөр нөлөөлөв. Ийнхүү махны үнэ эрчтэй өсөж жилийн 20.4 хувьд хүрсэн нь инфляцын 1.8 нэгж хувийг бүрдүүлж байна.
- Тээврийн зардал, бордоо, үр тариа зэргийн үнийн өсөлтөөс шалтгаалан дотоодын улаан буудайн үнэ өссөнөөр сүүлийн 1 жилийн хугацаанд гурилын үнэ огцом нэмэгдэж, үүнийг дагаад гурилан бүтээгдэхүүний үнэ өсөв. Тодруулбал, энэ оны 7 дугаар сарын байдлаар гурил, гурилан бүтээгдэхүүний үнэ жилийн 38.2 хувиар нэмэгдэж, инфляцын 2.1 нэгж хувийг дангаараа бүрдүүлж байна.
- Задгай сүүний үнэ энэ оны 2 дугаар сард литр тутамдаа 3400 орчим төгрөг болж өссөнөөр сүүн бүтээгдэхүүний үнэ өсөж өнөөг хүртэл өндөр үнэ хадгалагдсаар байна. Дэлгэрүүлбэл, тайлант сарын байдлаар сүү, сүүн бүтээгдэхүүний үнэ өнгөрсөн оны мөн үеэс 22.6 хувь нэмэгдэж, инфляцын 0.7 нэгж хувийг бүрдүүлж байна.

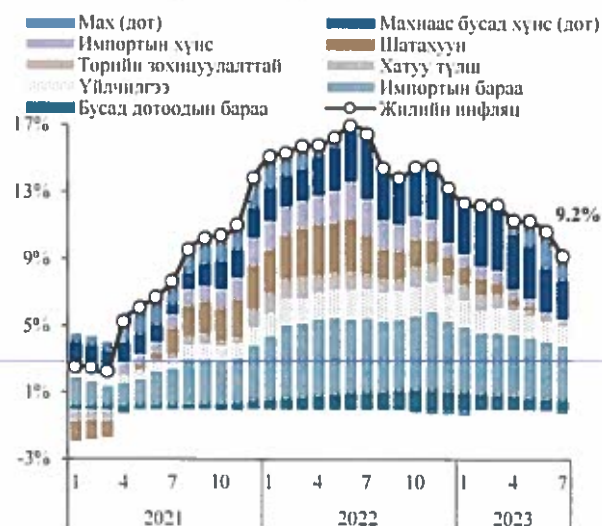
Импортын нийт бараа, бүтээгдэхүүний инфляцад үзүүлэх шууд нөлөө нь 3.2 нэгж хувь буюу инфляцын 35 орчим хувийг бүрдүүлж байна. Өнгөрсөн оны турш импортын барааны үнийн шууд нөлөө инфляцын талаас илүү хувийг бүрдүүлж байсан бол он гарсаар инфляцад үзүүлэх нөлөө аажмаар багасаж байна. Тодруулбал, ОХУ-аас шатахууныг хөнгөлөлттэй үнээр авах гэрээ үр дүнгээ өгч, 2022 онд өндөр өссөн суурь нөлөө бүрэн арилснаар тайлант сард инфляцад 0.2 нэгж хувийн бууруулах нөлөө үзүүллээ. Мөн оны эхнээс БНХАУ-тай хийгдэх худалдааны тээвэр, логистик сайжирч,

импортын хүнсний үнийн жилийн өсөлт 1.6 хувь болж буурснаар инфляцын 0.1 нэгж хувийг бүрдүүлэв. Гадаад орчинд эерэг өөрчлөлтүүд бий болж, импортын барааны үнэ алгуур буурч байгаа хэдий ч тодорхой бус байдал өндөр хэвээр байгаа нь инфляцад томоохон эрсдэл болсоор байна.

Зураг 12. Улс болон Улаанбаатар хотын инфляци

Зураг 13. Жилийн инфляцын задаргаа

Эх сурвалж: УЦХ, Монголбанк

Хүснэгт 2. Жилийн инфляцад голлох нөлөө үзүүлсэн бараа, бүтээгдэхүүнүүд, (7 дугаар сарын байдлаар)

Бүлэг	Жилийн инфляц	Жилийн инфляцад эзлэх хувь
Импортын бараа /хүнсний бус/ Шатахуун	10.1%	3.4%
Махнаас бусад дотоодын хүнс	-3.7%	-0.2%
Гурил, гурилан бүтээгдэхүүн	18.0%	2.2%
Сүү, сүүн бүтээгдэхүүн	38.2%	2.1%
Хүнсний ногоо	22.6%	0.7%
Мах, махан бүтээгдэхүүн	-34.5%	-0.7%
Хонины мах	20.4%	1.8%
Үхрийн мах	20.8%	0.9%
Үйлчилгээ	23.4%	0.6%
Нийт	7.5%	1.2%
		8.3%

ШИГТГЭЭ 1. Үнэ-цалин харилцан нэгнээ өсгөх үзэгдэл

Инфляц өндөр, үнэ цаашид ч өснө гэсэн хүлээлт нь ажил олгогчдод цалин өсгөх дарамт үүсгэнэ. Өөрөөр хэлбэл, ажилчид өөрсдийн худалдан авах чадвараа хадгалахын тулд ядаж инфляцын түвшинтэй дүйх хэмжээгээр нэрлэсэн цалингаа нэмэгдүүлэхийг ажил олгогчоос шаардаж, эцэстээ энэ нь эргээд цалин өсгөх зам руу түлхдэг. Цалин өсөхөд нөлөөлдөг нэг хүчин зүйл нь төрийн албан хаагчийн цалин юм.

Төрийн албан хаагчийн цалин нэмэгдмэгц хувийн секторын ажил олгогч нарт ажлын байраа хадгалахын тулд цалин нэмэх дарамт үүсэж, улмаар үйлдвэрлэгчийн зардал өссөнөөр бараа, үйлчилгээний үнийг ч мөн өсгөнө. Нөгөө талд өссөн цалин нь хэрэглээг буюу бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний эрэлтийг нэмэгдүүлэх замаар үнийн өсөлтийг эрчимжүүлэх нөлөөтэй. Ийнхүү үнэ нэмэгдэх нь эргээд цалинг өсгөх шаардлагыг үүсгэн энэ үйл явц спирал хэлбэрээр явах нөхцлийг бүдүүлдэг байна (Зураг 14).

Зураг 14. Үнэ – Цалин ээлжлэн өсөх үзэгдэл

Үнийн өсөлт нь цалингийн өсөлтийг бий болгож, энэ нь эргээд инфляцын өсөлтийг дагуулах энэ үзэгдлийг “Үнийн хоёр дахь үеийн нөлөө” буюу “Үнэ-Цалин ээлжлэн өсөх үзэгдэл” гэж нэрлэдэг.

Цар тахал, геополитикийн хурцадмал байдал, тээврийн түгжрэл, гадаад үнийн өсөлт гэх мэт нийлүүлэлтийн шалтгаантай инфляцын дарамт сүүлийн 2-3 жилийн хугацаанд үргэлжиллээ. Удаан хугацаанд хадгалагдсан өндөр инфляц иргэдийн бодит орлогод муугаар нөлөөлж, нийгэмд ихээхэн бухимдал үүссэнээр ажил олгогч нарт цалин өсгөх дарамтыг бий болгов. Өрхийн орлогыг хамгаалах олон арга хэмжээг төрөөс удаа дараа хэрэгжүүлсэн бөгөөд үүнтэй зэрэгцэн өнгөрсөн оны сүүлийн хагасаас хувийн секторын цалин нэлээд өсөөд байна. Ялангуяа сүүлийн 2 улирал нэрлэсэн цалин 20-оос дээш хувиар огцом нэмэгджээ (Зураг 15). Мөн УИХ-ын 6 дугаар сарын 16-ны өдрийн хурлаар төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэх зорилгоор төсвийн зардлыг ихээхэн нэмэгдүүлсэн нь хувийн секторын ажил олгогч нарт цалин өсгөх дарамтыг үүсгээд байна.

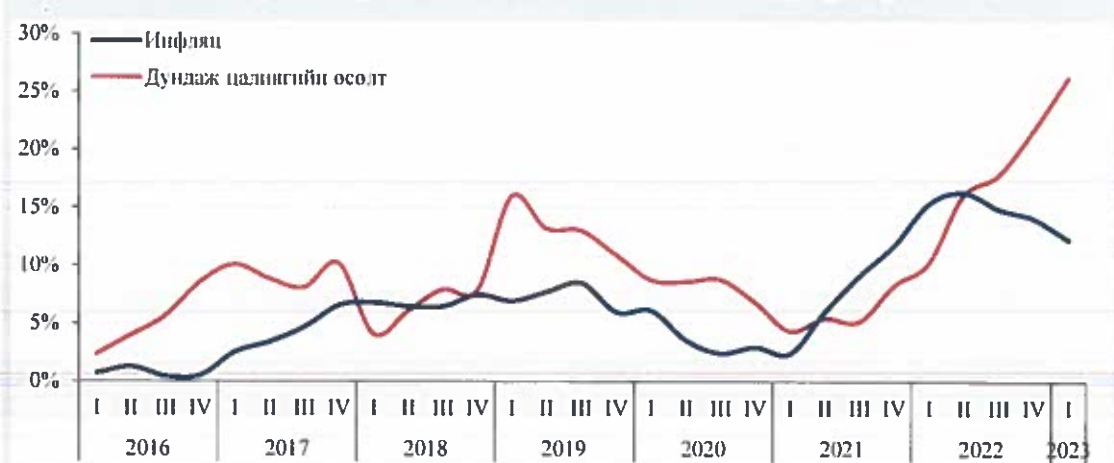
“Үнэ-цалин ээлжлэн өсөх үзэгдэл”-д өртөхгүй байх, өндөр инфляц удаан хугацаанд үргэлжлэхээс сэргийлэхийн тулд нэгж хөдөлмөрийн зардлыг нэмэгдүүлэхгүй байх нь чухал юм. Хэрэв ажил олгогч ажиллах хүчнийхээ тоог хадгалахын зэрэгцээ цалинг нэмэгдүүлбэл нэгж хөдөлмөрийн зардлыг өсгөх замаар аж ахуйн нэгжийн нийт зардал өснө. Энэ үед аж ахуйн нэгжийн бүтээмж хэвэндээ байх нь ашгийн түвшнийг

бууруулах учраас бараа бүтээгдэхүүний үнийг улам нэмэгдүүлэх шаардлага бий болно. Иймд бүтээмжийн өсөлт нь хөдөлмөрийн зардлын өсөлтөөс их эсвэл адил хэмжээнд байх нь “Үнэ-цалин ээлжлэн өсөх үзэгдэл”-д өртөхгүйгээр цалинг өсгөх, эдийн засгийн бүтээмжийг нэмэгдүүлэх чухал хүчин зүйл болно. Тухайлбал,

- Ажил олгогч цалин нэмэгдүүлсэн ч нэгж хөдөлмөрийн зардлаа тогтвортой хадгалахын тулд харьцангуй цөөн бөгөөд чадвартай ажиллах хүчин бүрдүүлж болно. Гэхдээ энэ нь хөдөлмөр эрхлэлтийг бууруулах буюу хөдөлмөрийн зах зээлд сөрөг нөлөө үзүүлнэ.
- Бүтээмжийг нэмэгдүүлэхийн тулд нэгж хөдөлмөрөөр үйлдвэрлэж буй гарцын хэмжээг өсгөх хэрэгтэй. Өөрөөр хэлбэл, үйлдвэрлэлийн технологийг сайжруулах замаар бараа, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг өргөжүүлэх боломжтой.

Судалгаанаас⁸ үзэхэд Монгол Улсын хувьд цалингийн өсөлт нь 1 улирлын дараагаас инфляцын шалтгаан болдог бол, инфляц нь 2 улирлын дараагаас цалингийн өсөлтийг бий болгодог бөгөөд харилцан бие биеийнхээ шалтгаан болдог байна. Өөрөөр хэлбэл, инфляцаас өрхийн орлогын өсөлт рүү, харин богино хугацаанд өрхийн орлогын өсөлтөөс инфляц руу гэсэн чиглэл тод ажиглагдаж байна (Зураг 15). Түүнчлэн цалингийн 1 удаагийн өндөр өсөлтөөс улбаатай инфляц нь энэ хугацаанд бодит цалингийн өсөлтийг бууруулах нөлөөтэй байж болох бөгөөд нэг дор өндөр хувиар өсгөх бус шат дараатай алгуур нэмэгдүүлэх нь төсвийн дарамтыг бууруулах нөлөөтэй юм.

Зураг 15. Улсын инфляц, нэрлэсэн цалингийн жилийн өсөлт, улирлаар

Эх сурвалж: УСХ

“Үнэ-цалин ээлжлэн өсөх үзэгдэл” нь эдийн засгийн төлөв, өрхийн амьжиргаанд муугаар нөлөөлж буйг манай орны хувьд ч судлаачид онцолдог. Иймд инфляц өндөр байгаа одоогийн төлөв байдалд цалин, орлогыг нэмэгдүүлэх бодлого хэрэгжүүлэхдээ үнийн хоёр дахь үеийн нөлөөнд өртөхгүй байх оновчтой цалингийн өсөлтийг

⁸ Д.Ган-Очир. (2009). Цалин болон орлого, инфляц хоорондын уялдаа. *Монголбанкны товхимол*.

тодорхойлж, бүтээмжийн өсөлттэй уялдуулах нь чухал сорилт бөгөөд бодлогын шийдвэр гаргахаасаа өмнө зайлшгүй анхаарч авч үзэх хүчин зүйл юм.

II. БОДИТ СЕКТОР

2.1. Нийт нийлүүлэлт

Эдийн засаг эхний хагас жилд 6.4 хувиар өслөө. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл эрчимжиж, тээврийн салбарын үйл ажиллагаа хэвийн үргэлжилсэн нь эдийн засгийн өсөлтийг голлон тэтгэв. Уул уурхайгаас хамаарал багатай салбаруудын хувьд идэвхжил II улиралд нэмэгдлээ. Харин цаг уурын таагүй нөхцөл байдлаас үүдэн хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл өмнөх оноос 10 орчим хувиар буураад байна.

Эдийн засгийн өсөлтийг салбаруудаар авч үзвэл:

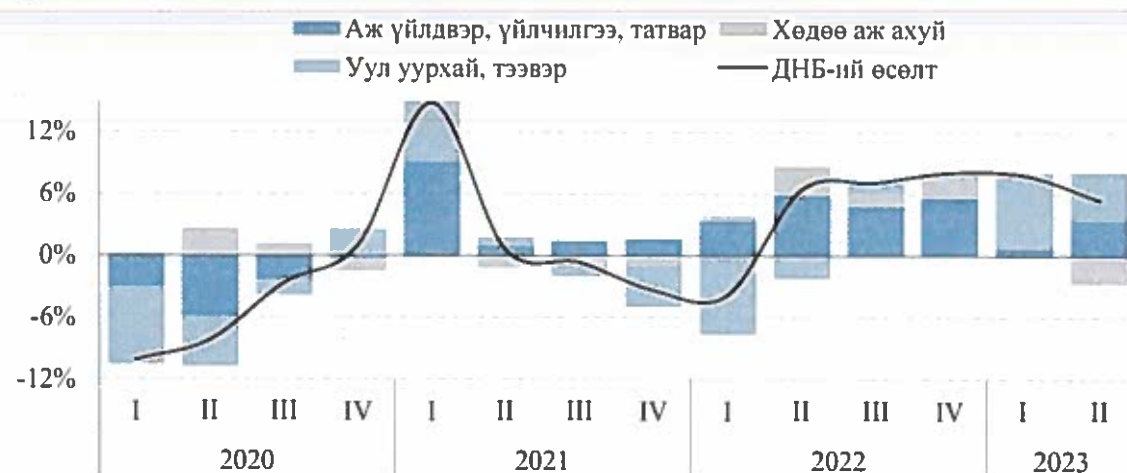
Эхний хагас жилд уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэл 45 хувиар нэмэгдэж, эдийн засгийн өсөлтөд 3.9 нэгж хувийн эерэг нөлөө үзүүлэв. Гадаад эрэлт сайн байж, оны эхнээс нийтдээ 32 сая тонн нүүрс олборлосон нь өсөлтийн гол шалтгаан болжээ. Мөн энэ оны 3-р сараас Оюу Толгойн далд уурхайн олборлолт эхэлснээр цэвэр зэсийн гарц нэмэгдэж байна.

Уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт, төмөр замын дамжих тээвэр бүрэн сэргэснээр тээврийн салбарын орлого нэмэгдэж байна. Оны эхний хагас жилд нийт 45 сая тонн ачаа тээвэрлэснээс 76 хувь буюу 34 сая тонн нь уул уурхайн бүтээгдэхүүн байв. Үүн дээр нэмэгдээд төмөр замын дамжих тээврийн хэмжээ өнгөрсөн оны эхний хагастай харьцуулахад 60 орчим хувиар нэмэгдэж, геополитикийн хүндрэлийн өмнөх оргил түвшнээс 10 хувиар даваад байна.

Бусад аж үйлдвэр болон үйлчилгээний салбаруудын идэвхжил II улирлаас аажим нэмэгдэж, эдийн засгийн өсөлтөд эергээр нөлөөлөв. Ялангуяа, боловсруулах, эрчим хүчний салбарын үйлдвэрлэл, зочлох салбарын үйлчилгээ идэвхжиж, дотоодын бараа, бүтээгдэхүүний татварын орлого нэмэгдэв.

Харин хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл эхний хагас жилд 9.9 хувиар буурч, эдийн засгийн өсөлтөд 1.7 нэгж хувийн сөрөг нөлөө үзүүлэв. Мал аж ахуйн салбарт малын зүй бус хорогдол, төл бойжилтын хувь хэмжээ 2010 оноос хойших хамгийн муу түвшинд байна.

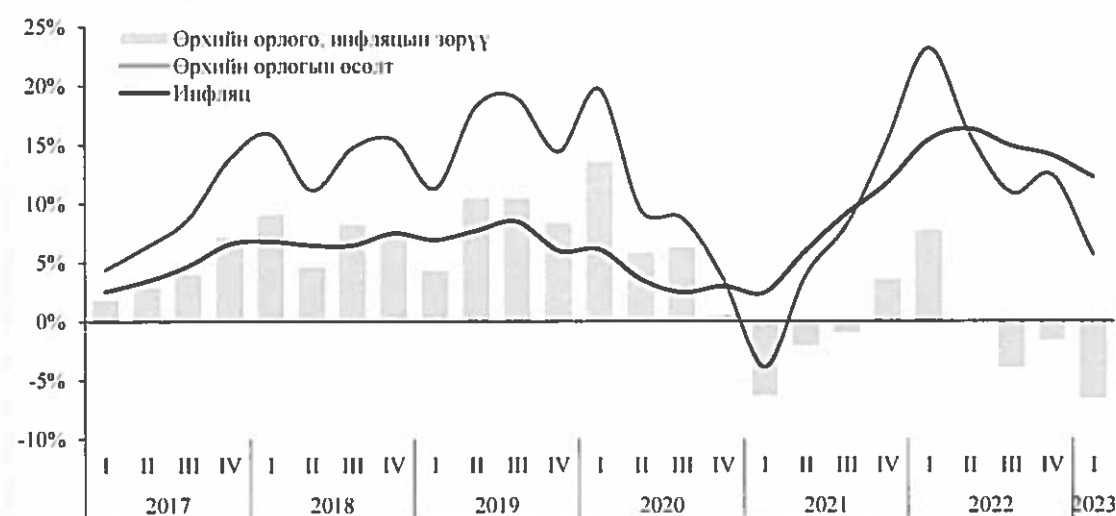
Зураг 16. ДНБ-ий жилийн өсөлт, эдийн засгийн салбараар

ШИГТГЭЭ 2. Өрхийн орлогод гарч буй өөрчлөлт

Цар тахлаас үүдэлтэй дэлхий нийтэд эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцвэр алдагдаж, олон улсад тээвэр логиستيкийн саатал үүсэж, түүхий эд, эрчим хүчний бүтээгдэхүүн, хүнсний үнэ эрчтэй өсөв. Үүний дараагаар ОХУ-Украйн улсын хооронд үүссэн геополитикийн маргаан хурцадсанаар дэлхий дахины эдийн засагт хүндрэл учруулсан. Улмаар дэлхийн эдийн засагт гадаад, дотоод орчны тодорхой бус байдал ихсэж, инфляцын түвшин 2022 оны дунд оргил үедээ хүрч, түүнээс хойш алгуур буурч байна. Тодруулбал, манай улсын хувьд өнгөрсөн оны 6 дугаар сард инфляцын түвшин оргил үедээ буюу 16.9 хувь хүрч, түүнээс хойш алгуур буурсаар 7 дугаар сарын байдлаар 9.2 хувьд хүрснээр сүүлийн 22 сарын турш 2 оронтой тоонд хадгалагдсан инфляцын түвшин 1 оронтой тоонд хүрлээ.

Зураг 17. Инфляц, өрхийн орлогын жилийн өсөлт

Эх сурвалж: УЦА

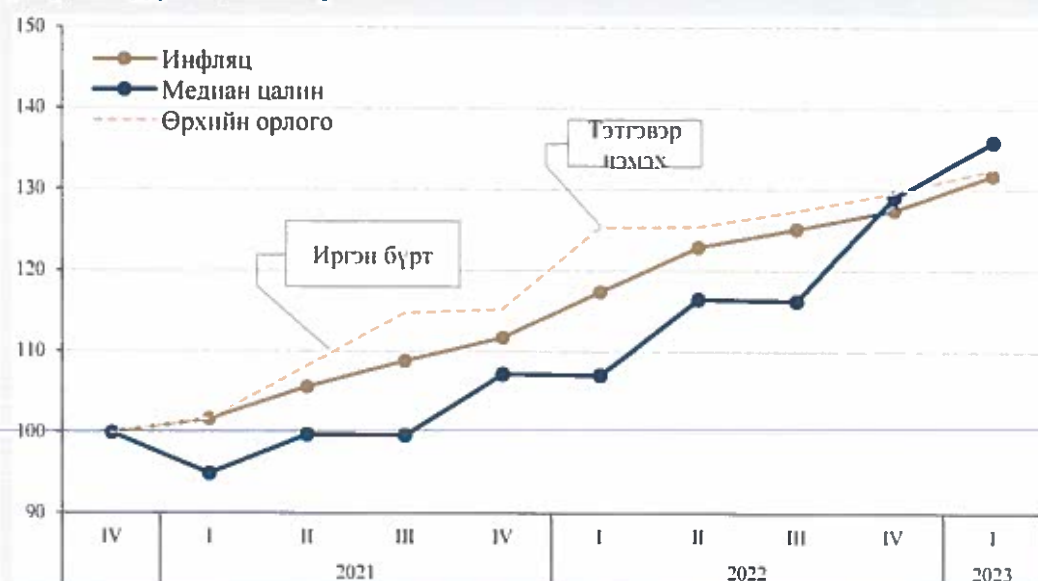
Инфляцын түвшин удаан хугацаанд өндөр байсан нь өрхийн бодит орлого, бодит цалинд хэрхэн нөлөөлсөн нь чухал асуулт боллоо. Монгол Улсад хөл хорио тогтоохоос өмнөх үе буюу 2020 оны 4 дүгээр улирлаас 2023 оны 1 дүгээр улирал хүртэл өрхийн орлого 32.5 хувиар, медиан цалин 35.8 хувиар өссөн бол үнийн ерөнхий түвшин 31.7 хувиар нэмэгдсэн байна (Зураг 18)

Медиан цалингийн өсөлт 2021 оны эхнээс эрчимжиж, сүүлийн 5 улирал дараалан жилийн 10-аас дээш хувиар өссөн бол сүүлийн 2 улиралд 20.3 хувь, 26.8 хувиар тус тус өсжээ (Зураг 18). Өнгөрсөн оны турш инфляц өндөр байснаас шалтгаалж иргэдийн бодит орлого буурсан нь ажил олгогчдод цалин нэмэгдүүлэх дарамт ихээр үүсэж, 2022 оны сүүлийн хагаст хувийн секторын байгууллагууд цалинг 20-30 хувиар нэмэгдүүлсэн нь цалингийн өсөлтөд голлон нөлөөлжээ.

Цар тахлын үед ажлын байрыг хадгалж, иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлэх, бусад эрэлтийг дэмжих бодлогыг засгийн газраас хэрэгжүүлсэн. Тодруулбал, 2021 оны 2 дугаар улиралд иргэн бүрд 300,000 төгрөг олгох, 2022 оны 1 дүгээр улиралд

тэтгэврийн доод хэмжээг 500,000 төгрөг болгож, 15 хувиар нэмэх зэрэг шийдвэрүүд нь өрхийн орлогод чухал нөлөө үзүүлэв.

Зураг 18. Медиан цалин, өрхийн орлого, үнийн ерөнхий түвшин, 2020 оны 4 дүгээр улирлыг суурь болгосноор

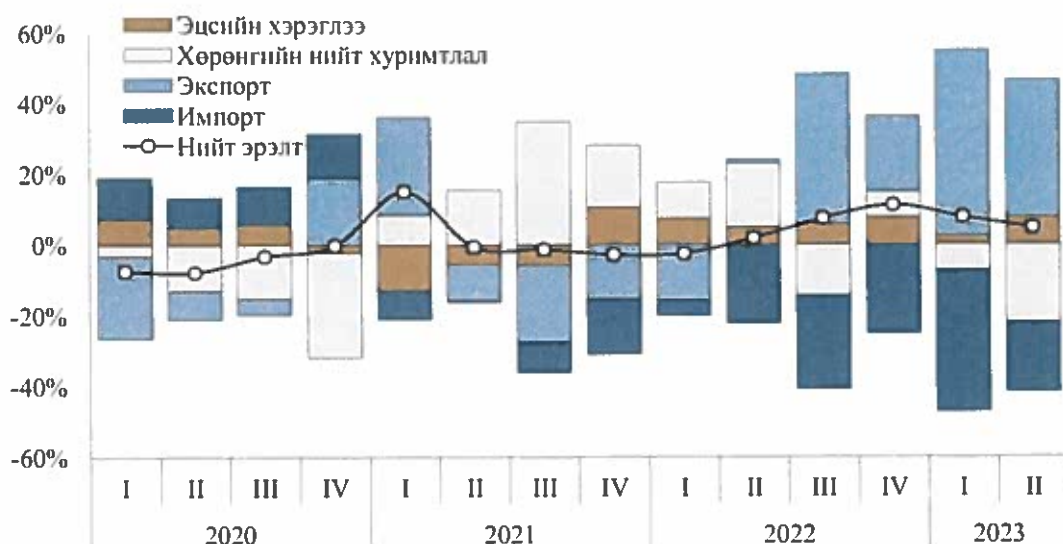
Эх сурвалж: УСХ

Эдгээрээс харахад цар тахлын өмнөх үетэй харьцуулахад өрхийн орлого, дундаж цалингийн өсөлт нь үнийн өсөлтөөс өндөр байжээ. Мөн энэ оны төсвийн тодотголоор төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэгдүүлэх, тэтгэвэр, тэтгэмж, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж зэргийг 7 дугаар сарын 1-ээс эхлэн өсгөх шийдвэр гаргасан нь өрхийн орлогыг дахин нэмэгдүүлж байна. Энэ нь эргээд үйлдвэрлэгчийн зардлыг нэмэгдүүлэх, цаашлаад үнэ илүүтэй өсөх шалтгаан болно.

2.2. Нийт эрэлт

Нийт эрэлт энэ оны эхний хагаст 6.2 хувиар өсөхөд уул, уурхайн түүхий эдийн экспорт эрчимжсэн нь гол нөлөөтэй байв. Мөн өрхийн хэрэглээ энэ оны II улиралд эргэн сэргэсэн, төрийн байгууллагын хэрэглээ өндөр өсөлттэй байсан нь нийт эрэлтэд эергээр нөлөөлөв (Зураг 19).

Зураг 19. ДНБ-ийн жилийн өсөлт, эрэлт талаас

Эх сурвалж: УЦА

Экспорт жилийн 113 хувиар огцом өсөхөд нүүрсний биет хэмжээ 3.5 дахин, төмрийн хүдэр 1.5 дахин нэмэгдсэн нь голлон нөлөөлжээ. Тухайлбал, нүүрсний экспорт оны эхний хагаст 28.4 сая тоннд хүрсэн нь түүхэн дээд хэмжээ болов.

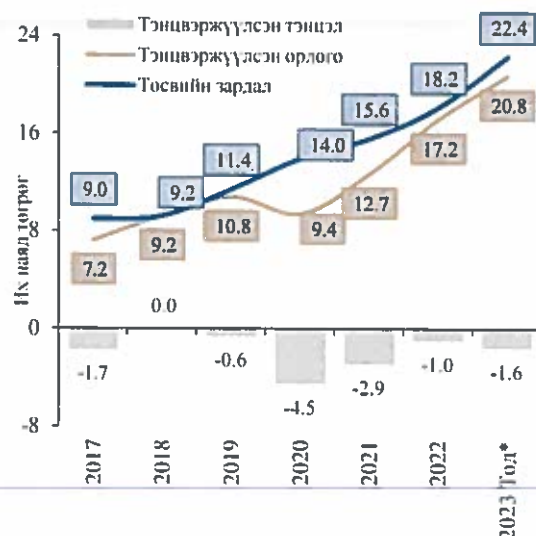
Оны эхний улиралд унаад байсан өрхийн хэрэглээ II улиралд эргэн сэргэж 5.5 хувиар өслөө. Өрхийн нэрлэсэн орлого II улиралд жилийн 12.4 хувиар өссөний зэрэгцээ инфляц саарч байгаа нь өрхийн бодит хэрэглээг дэмжиж байна. Мөн төрийн байгууллагын хэрэглээ эхний хагаст 18.9 хувиар тэлж, өсөлтийн 3.4 нэгж хувийг бүрдүүлсэн байна.

Өвөлжилт хүндэрч малын зүй бус хорогдол нэмэгдсэн, төл бойжилт муу, түүхий эдийн экспорт таамаглалаас давсан зэргээс материаллаг эргэлтийн хөрөнгийн өөрчлөлт эхний хагаст өмнөх оны мөн үеэс 84 орчим хувиар буурлаа. Түүнчлэн, тайлант хугацаанд томоохон бүтээн байгуулалт хийгдээгүй, үндсэн хөрөнгийн хуримтлалын дийлэнх хэсгийг бүрдүүлдэг барилга байгууламж, машин тоног төхөөрөмжийн өртөг өндөр байгаа зэргээс хөрөнгийн нийт хуримтлал тайлант хагаст 29 гаруй хувиар буурч, нийт эрэлтийн өсөлтөд 15.3 нэгж хувийн сааруулах нөлөө үзүүлэв.

III. УЛСЫН ТӨСӨВ

Энэ оны 6-р сард Монгол Улсын нэгдсэн төсөвт тодотгол хийсэн тодотголоор экспортын орлого өсөж, эдийн засгийн идэвхжил нэмэгдсэнээр татварын орлого эрчтэй өснө гэж үзэн тэнцвэржүүлсэн орлогыг батлагдсан төсвөөс 1.7 их наядаар нэмэгдүүлсэн. Нөгөө талаас төрийн албан хаагчдын цалинг өсгөх, ахмад настны тэтгэврийн зөрүүг ойртуулж, тэтгэврийн хэмжээг нэмэх, хүүхдийн тэтгэмжийг бүх хүүхдэд олгох зэрэг чиглэлд урсгал зардлыг нэмж төсөвлөснөөр нийт зардал батлагдсан төсвөөс 1.9 их наядаар өсөв. Улмаар тэнцвэржүүлсэн орлого өмнөх оноос 3.6 их наяд төгрөг, төсвийн нийт зардал 4.2 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэж төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн алдагдал 1.6 их наяд төгрөгт хүрэх тодотголыг батлаад байна (Зураг 20).

Зураг 20. Нэгдсэн төсвийн орлого, зардал, тэнцэл

Хүснэгт 3. Монгол улсын нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл

Их наяд төгрөг	2022	2023	2023.06	
	Гүй	Тод	Гүй	Гүй %
Нийт орлого	18.6	21.8	11.1	103.4
Сангуудын орлого	1.4	1.0	0.5	4.3х
Тэнцвэржүүлсэн орлого	17.2	20.8	10.6	100.0
Татварын орлого	15.6	18.9	9.8	100.5
Татварын бус орлого	1.6	1.9	0.7	94.1
Нийт зардал	18.2	22.4	9.0	82.6
Анхдагч зардал	17.4	21.3	8.5	82.8
Хүүний зардал	0.8	1.1	0.5	79.9
Нийт тэнцэл	0.4	-0.5	2.0	
ДНБ-д эзлэх хувь	0.9%	-0.9%	3.4%	
Нийт тэнцвэржүүлсэн тэнцэл	-1.0	-1.6	1.5	
ДНБ-д эзлэх хувь	-2.1%	-2.6%	2.6%	
Анхдагч тэнцэл	-0.2	-0.5	2.1	
ДНБ-д эзлэх хувь	-0.3%	-0.8%	3.4%	

Эх сурвалж: Сангийн яам

Энэ оны эхний хагас жилд экспортын тээвэрт үүссэн хүндрэл арилж төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого өмнөх оны мөн үеэс 44 хувиар өссөн бол төсвийн зардал 10 хувиар нэмэгдээд байна. Тодруулбал, орлогын албан татвар (ААНОАТ), ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр (АМНАТ)-ын орлого бүрдүүлэлт өндөр байгаа нь төсвийн орлого эрчтэй өсөхөд нөлөөлжээ.

ШИГТГЭЭ 3. Төсвийн тодотгол өрхийн орлогод хэрхэн нөлөөлөх вэ?

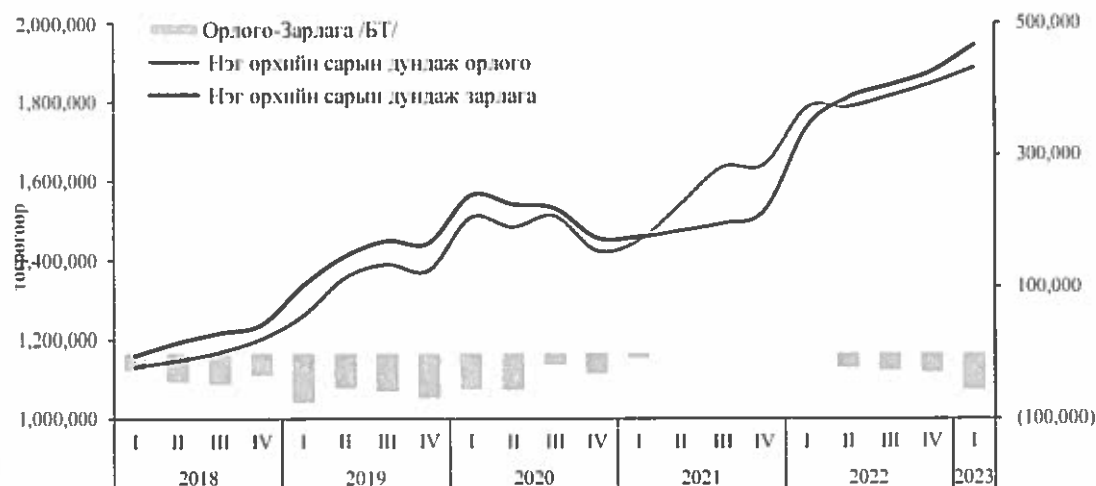
Өрхийн орлогод цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийн орлого том хувь эзэлдэг. Тодруулбал, манай улсын өрхийн дундаж орлогын дөрөвний гурвыг цалин, тэтгэвэр тэтгэмжийн орлого юм. Цар тахлын үед ажлын байрыг хадгалах, өрхийн орлогыг нэмэгдүүлж, зардлыг бууруулах гэх мэт олон арга хэмжээг Засгийн газраас удаа дараа хэрэгжүүлсэн. Өрхүүд сарын орлогоосоо илүү зардалтай байх хандлагатай байдаг бол Засгийн газраас өрхийн орлогыг нэмэгдүүлж, эрэлтийг дэмжих бодлогын үр дүнд 2021 оны 2 дугаар улирлаас 2022 оны 1 дүгээр улирал хүртэл өрхийн дундаж орлого зарлагаасаа давжээ (Зураг 21).

Энэ онд уул, уурхайн салбар идэвхжиж, төсвийн орлого анх баталсан төлөвлөгөөнөөс давсан тул УИХ-ын 6 дугаар сарын 16-ны өдрийн хуралдаанаар төсвийн зардлыг 1.9 их наяд төгрөгөөр нэмэгдүүлж баталлаа. Төсвийн тодотголоор дараах чиглэлд урсгал зардлыг нэмж төсөвлөсөн байна. Үүнд:

- Төрийн 220 орчим мянган албан хаагчийн цалингийн тогтолцоонд шинэчлэл хийж хэт олон шатлалыг өөрчлөх, цалингийн доод хэмжээг нэмэгдүүлэх зэргээр төрийн албан хаагчдын цалин нэмэгдүүлэхэд 986.6 тэрбум төгрөг,
- Ахмад настны тэтгэврийн зөрүүг ойртуулж, тэтгэврийн хэмжээг өсгөхөд 394.6 тэрбум төгрөг,

- Хүүхдүүдийн 91 орчим хувьд хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг олгож байсан бол цаашид хүсэлт гаргасан бүх хүүхдэд олгож, өнгөрсөн саруудад тэтгэмж аваагүй хүүхдэд нөхөн олгоход 167.2 тэрбум төгрөг
- Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээг нэмэгдүүлсэн нь 89.8 тэрбум төгрөгийн нэмэлт зардал шаардахаар байна.

Зураг 21. Өрхийн дундаж орлого, зарлагын хэмжээ, нэрлэсэн дүнгээр

Эх сурвалж: ҮСХ

Түүнчлэн нийслэлийн түгжрэлийг бууруулах ажилд нэмэлт 187.0 тэрбум төгрөгийг төсөвлөжээ. Ингэснээр энэ оны төсвийн зардал 2022 оны гүйцэтгэлээс 23.2 хувиар, 2023 оны анх батлагдсан төсвөөс 9.3 хувиар өсөж 22.4 их наядад хүрэхээр байна. Дээрх шийдвэрүүд нь богино хугацаанд өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх нөлөөтэй боловч дунд, урт хугацаанд эрэлтийг өдөөж, инфляц хөөрөгдөх, улмаар бодит орлого буурах өндөр эрсдэлтэй. Үүнээс зайлсхийхийн тулд хөдөлмөрийн бүтээмжийн өсөлттэй уялдан цалин нэмэх эсвэл инфляцад дарамт учруулахгүй байхаар үе шаттай цалинг нэмэхийг судлаачид зөвлөдөг.

Төсвийн зардал оны эхний 6 сард 842 тэрбум төгрөг буюу 10.3 хувиар нэмэгдсэн нь голчлон бараа үйлчилгээний болон хөрөнгийн зардал нэмэгдсэнтэй холбоотой юм (Хүснэгт 3). Тухайлбал, төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардал эхний хагас жилд өмнөх оноос 25 хувь буюу 285 тэрбум төгрөгөөр нэмэгджээ. Өнгөрсөн онтой харьцуулахад тоног төхөөрөмжийн зардал 272 хувь, бусад хөрөнгийн зардал 46 хувиар нэмэгдэв.

Тайлант хугацаанд гадаад зээл, гадаад дотоод үнэт цаас эргүүлэн төлөхөд нийлбэр дүнгээр 3.3 их наяд төгрөгийн санхүүжилт шаардагдав. Үүнээс 769 тэрбум төгрөгийг гадаад зээлээр, 2.3 их наяд төгрөгийг гадаад бонд босгох замаар, үлдсэн дүнг Монголбанканд байрших харилцах дансны үлдэгдлээс санхүүжүүлсэн байна (Хүснэгт 4). Тухайлбал, гадаад бондын өрийг дахин санхүүжүүлэх хүрээнд “Центури-2” 650 сая ам.доллар буюу 2.3 их наяд төгрөгийн гадаад бондыг шинээр гаргаж, 2023 оны 4-р сарын эцэст хугацаа нь дуусах хуваарьтай “Гэрэгэ” бондын 450 сая ам.долларын буюу 1.6 их наяд төгрөгийн үндсэн төлбөр, 2024 онд дуусах “Хуралдай” бондын 209 сая ам.долларын буюу 730 тэрбум төгрөгийн төлбөрийг дахин санхүүжүүлэхэд зарцуулав (Хүснэгт 4).

Хүснэгт 4. Санхүүжилтийн шаардлага болон эх үүсвэр бүрдүүлсэн байдал

тэрбум төгрөг		2023 он	
		Жилийн төлөвлөгөө	Эхний 6 сард
1	Шаардлагатай санхүүжилтийн хэмжээ	4350	1750
1.1	Үнэт цаас эргэн төлөхөд	1603	2902
	Дотоод	1138	384
	Гадаад	466	2518
1.2	Зээл эргэн төлөхөд	1157	395
	Дотоод	0	0
	Гадаад	1157	395
1.3	Төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэхэд	1589	-1548
2	Эх үүсвэрийн бүрдэл	4350	1750
2.1	Шинээр гаргасан үнэт цаас	2274	2256
	Дотоод	2274	0
	Гадаад	0	2256
2.2	Шинээр авсан зээл	1575	769
	Дотоод	0	0
	Гадаад	1575	769
	Төслийн зээл	1225	420
	Хотолборнийн зээл	350	348
2.3	Тогтворжуулалтын сан	502	0
2.4	Монголбанканд байрших дансны цэвэр өөрчлөлт	0	-1275

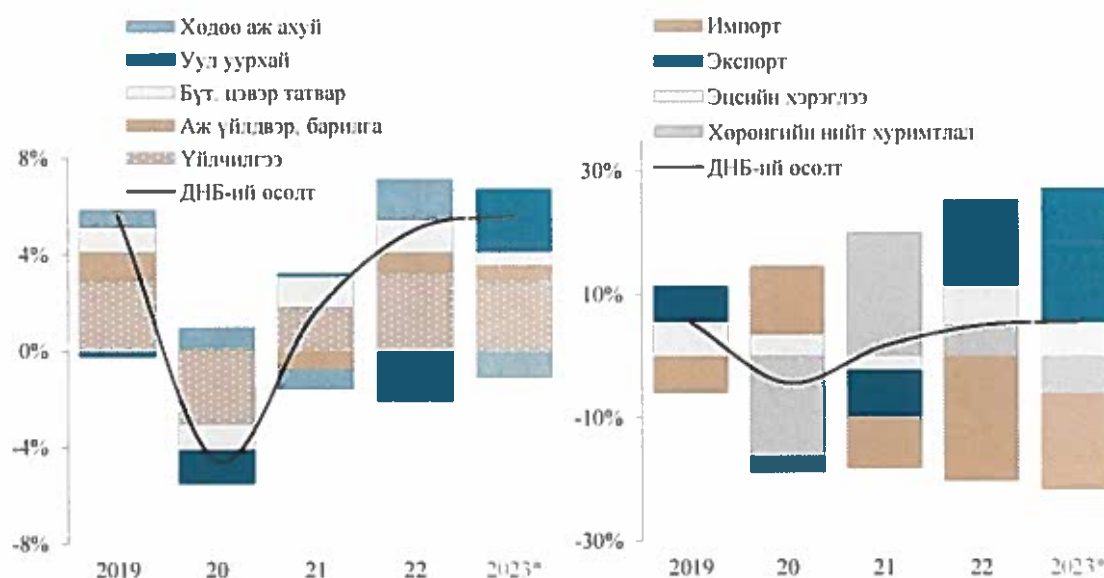
Эх сурвалж: Сангийн яам

IV. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ

4.1. Эдийн засгийн өсөлтийн төлөв

Нийт үйлдвэрлэл 2023 онд 5.6 хувиар өсөх хүлээлттэй байна. Уул уурхай, тээврийн салбар эдийн засгийн өсөлтийг голлон бүрдүүлэх бол бусад салбаруудын үйлдвэрлэл оны турш алгуур нэмэгдэх хандлагатай байна. Мөн 7 дугаар сарын I-нээс хэрэгжиж буй төсвийн тодотголын үр дүнд дотоод эрэлт үргэлжлэн нэмэгдэж, уул уурхайн бус салбаруудын идэвхжилд эергээр нөлөөлж байна. Харин өвөл, хаврын саруудад цаг агаарын нөхцөл байдал хүндэрсний улмаас мал ихээр хорогдсон нь ХАА салбарт томоохон уналтыг бий болгож, оны турш эдийн засагт сөргөөр нөлөөлнө.

Зураг 22. Эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл (нийт нийлүүлэлт болон нийт эрэлт)

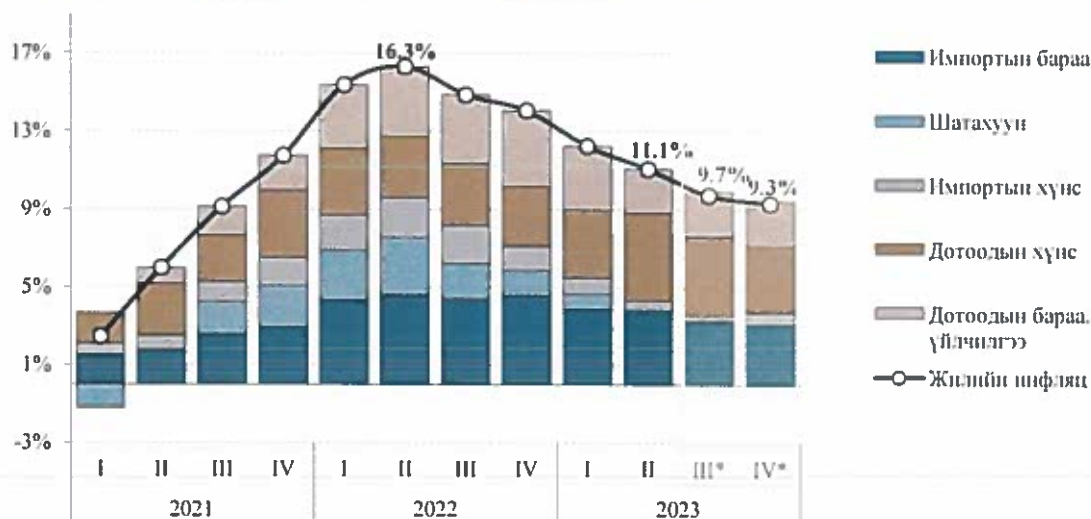
Эрэлт талаас энэ оны өсөлтийн гол хэсгийг уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт бүрдүүлэхээр байна. Тодруулбал, 2023 оны эхний хагас жилийн байдлаар 28.4 сая тонн нүүрс экспортолж, энэ онд түүхэн дээд хэмжээндээ хүрэх төлөвтэй байна. Төсвийн тодотголоор төрийн албан хаагчдын цалин, тэтгэвэр, тэтгэмж нэмэгдсэн нь өрхийн хэрэглээ II улиралд сэргэсэн хандлагыг ирэх улирлуудад эрчимжүүлэхээр байна.

Эдийн засгийн өсөлт 2024-25 онд 30 хувийн итгэх интервалд харгалзан 4.5-7.0, 4.8-7.7 хувийн орчимд байхаар байна. Уул уурхайн ихэнх бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, тухайлбал зэсийн баяжмал, түүний агууламж нэмэгдэх, нүүрсний экспорт энэ оны өндөр түвшинд хадгалагдана гэж үзсэнээр уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлт нэмэгдэх хүлээлттэй байна. Цаг агаарын нөхцөл байдал хэвийн байж, ХАА-н салбарын өсөлт сэргэх, төсвийн төлөв үргэлжлэн суларснаар уул уурхайн бус салбарын өсөлт ирэх онд нэмэгдэнэ. Оюу толгойн далд уурхайн олборлолт 2025 оноос эрчимжсэнээр уул уурхайн салбарын өсөлтийг тэтгэх бол хөрөнгө оруулалт хумигдах, төсвийн төлөв чангарах нь уул уурхайн бус салбарын идэвхжил саарах нөлөөг үзүүлнэ.

4.2. Инфляцын төлөв

Инфляц 2023 оны эцэст 9.3 хувь байх төсөөлөлтэй байна. Энэ онд эдийн засгийн өсөлт сайжрах, төсвийн зардал, тэр дундаа төрийн албан хаагчдын цалин, тэтгэвэр зэрэг зардал нэмэгдсэнээр эрэлтийн шалтгаантай инфляцын дарамт нэмэгдэх хэдий ч нийлүүлэлтийн болон зардлын шалтгаанаар өссөн хүнс, импортын барааны инфляц цаашид саарч, нийт инфляц алгуур буурах хандлага үргэлжлэхээр байна. Хүнсний бүлгийн хувьд авч үзвэл махны нийлүүлэлт цаашид сайжирч, үнийн өсөлт саарах хүлээлттэй байна. Мөн 2022 оны сүүлээс эрчтэй өссөн суурь үеийн нөлөөгөөр гурил, сүү, сүүн бүтээгдэхүүн зэрэг дотоодын хүнсний инфляц буурах, гадаад инфляц тогтворжсоноор импортын хүнсний инфляц үргэлжлэн саарахаар байна. Хүнсний бус инфляц импортын барааны үнийн өсөлт саарах, шатахууны үнэ тогтвортой байхтай холбоотойгоор цаашид буурахаар хүлээгдэж байна. Энд дизель түлшийг онцгой албан татвараас чөлөөлснөөс гадна АИ-92 шатахууны гэрээний хөнгөлөлттэй үнэ хэвээр хадгалагдана гэж үзлээ.

Зураг 23. Инфляцын төсөөлөл, бүрэлдэхүүн хэсгүүдээр

Ирэх онд инфляц 30 хувийн итгэх интервалд 6.1-9.8 хувийн орчимд тогтворжих төсөөлөлтэй байна. Цаашид гадаад, дотоод нөхцөл байдалтай уялдуулан төсөөллийг улирал бүр шинэчлэх болно. Хүнсний инфляцад нийлүүлэлтийн шалтгаантай аливаа шок үүсэхгүй гэж үзвэл энэ оны 3 дугаар улирал хүртэл эрчимжсэн суурь үеийн нөлөөгөөр хүнсний инфляц цаашид буурна. Харин уул уурхайн бус салбарын идэвхжил, төсвийн алдагдал тэлэх, ханш сулрах, дэлхийн зах зээл дэх газрын тосны үнийг даган шатахууны инфляц бага зэрэг өсөх⁹ зэрэг шалтгаанаар хүнсний бус инфляц бага зэрэг өсөх төлөвтэй байна.

Инфляц 2025 онд алгуур буурч 30 хувийн итгэх интервалд 5.4-8.3 хувийн орчимд байна. Хүнсний инфляцын хувьд нийлүүлэлт хэвийн байх, ковидын хүндрэлээс үүдэлтэй

⁹ Орос-Украины зорчилдоон эхэлсэнтэй холбоотойгоор газрын тосны үнэ дэлхийн зах зээл дээр 2022 оны эхэнд огцом өссөн. Уг шокийн нөлөө 2023 онд арилж, ирэх онд газрын тосны үнэ бага зэрэг осохоор байна.

гадаад хүнсний үнийн өсөлтийн нөлөө арилж, хэвийн түвшиндээ очих хүлээлтээс үүдэн алгуур буурах хандлага үргэлжлэхээр байна. Хүнсний бус инфляц мөн саарах төсөөлөлтэй байна. Дэлхийн зах зээл дэх газрын тосны хувьд ОПЕК-ийн орнууд газрын тосны үнийг 80 ам.доллараас бууруулахгүй байх бодлого баримталж байгаа тул шатахууны үнэ цаашид тогтвортой байхаар авч үзэв. Харин дэлхий нийтээр явуулж буй мөнгөний хатуу бодлогын нөлөөгөөр гадаад инфляц тогтворжин зорилтот түвшин рүү орох, төсвийн төлөв чангарах, дотоод эрэлт төдийлөн нэмэгдэхээргүй байгаа тул бусад инфляц саарах төсөөллийг боловсрууллаа.

4.3. Төсвийн бодлогын төлөв

Төсвийн орлого бүрдүүлтэлт 2022 онд цар тахлын дараах эдийн засгийн идэвхжил сэргэсэнтэй холбоотойгоор үргэлжлэн сайжирснаар төсвийн чанга төлөв 2022 онд хадгалагдав (

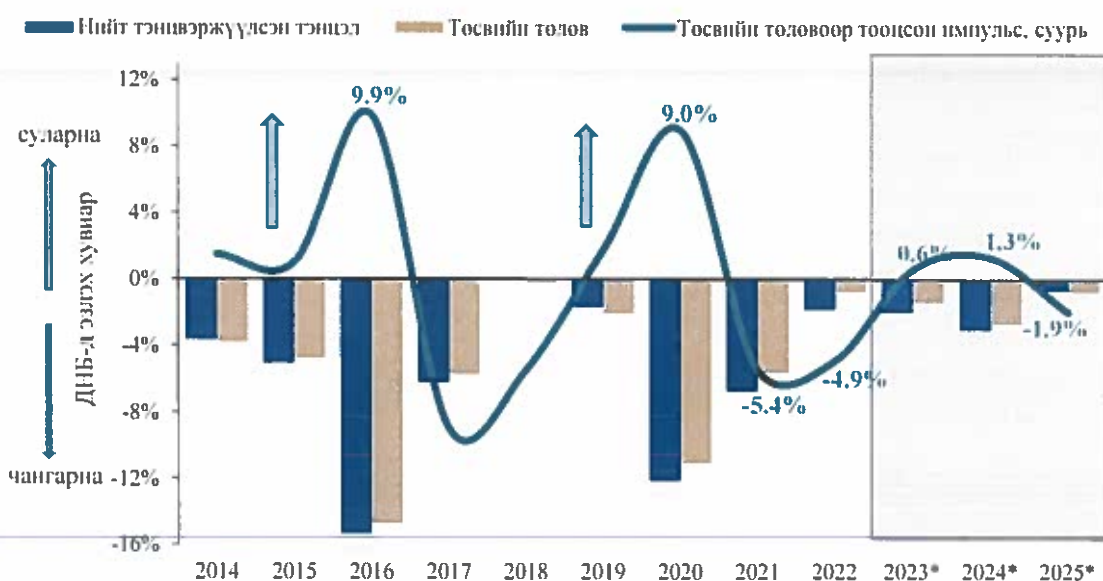
Зураг 24). Харин энэ онд төсвийн зардал төсвийн тодотголоор нэмэгдэж төсвийн төлөв сулрахаар хүлээгдэж байна. Цаашид төсвийн зардал төсвийн хүрээний мэдэгдэлд¹⁰ тусгаснаар байвал төсвийн төлөв 2024 онд улам суларч, 2025 онд чангарах тооцоололтой байна. Хэрэв энэ оны төсвийн тодотголтой холбоотойгоор ирэх онд төсвийн зардал төсвийн хүрээний мэдэгдэлд тусгасан дүнгээс нэмэгдэх тохиолдолд төсвийн төлөв илүү сулрах болно.

Эдийн засгийн идэвхжил нэмэгдэж, уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт сайн байгаагаас 2023 онд тэнцвэржүүлсэн орлого 2022 оноос 22.7 хувиар нэмэгдэж, төсвийн алдагдал ДНБ-ий 2.0 хувьд хүрэхээр байна. Ирэх онд экспортын түүхий эдийн үнэ буурах, уул уурхайн ДНБ-ий өсөлт саарах, импорт төдийлөн нэмэгдэхгүй байх хүлээлттэй байгаагаас уул уурхай болон импорттой холбоотой төсвийн орлого төдийлөн өсөхөөргүй байна. Түүнчлэн, хуулийн дагуу¹¹ ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс ирээдүйн өв санд хуваарилснаар төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого энэ оноос буурахаар байна. Харин эдийн засгийн идэвхжил, татварын суурь нэмэгдэхээр байгаатай уялдан 2025 онд тэнцвэржүүлсэн орлого өсөхөөр төсөөллөө.

¹⁰ 2023 онд 22.4 их наяд төгрөг, 2024 онд 23.0 их наяд төгрөг, 2025 онд 23.9 их наяд төгрөг

¹¹ “Ирээдүйн өв сангийн тухай хуулийг дагаж мордох журмын тухай” хуульд 2022 оны 11 дүгээр сарын 11 өдөр оруулсан нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу төсөвт төвлөрсөн ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрөөс Төсвийн тогтворжуулалтын санд хуваарилаад үлдэх хэсгээс Ирээдүйн өв санд хуваарилах хувь 2023 онд 0, 2024 онд 65 хувь байна.

Зураг 24. Төсвийн импульс

Эх сурвалж: Монголбанк

ШИГТГЭЭ 4. Олон улсын тээврийн өртөг

Гадаад худалдаанаас хамаарал ихтэй манай улсын хувьд олон улс хоорондын ачаа тээврийн өртөг нь импортын бүтээгдэхүүний үнэ, төлбөрийн тэнцэлд нөлөөлөх чухал хүчин зүйл болдог. КОВИД-19 цар тахлын нөлөөгөөр дэлхий даяар ачаа тээвэрлэлтийн өртөг 2021 онд түүхэн дээд түвшинд хүрч нэмэгдсэнээс үүдэн манай улсын импортын барааны тээврийн зардал огцом нэмэгдсэн билээ. Тодруулбал, төлбөрийн тэнцэл дэх импортын ачаа тээврийн үйлчилгээний зардал 2015-2020 оны жилийн дундажтай харьцуулахад 2021 онд 2.5 дахин нэмэгдэж 405 сая ам.доллар, 2022 онд 3.2 дахин өсөж 514 сая ам.долларт хүрсэн байна. Тээврийн үйлчилгээний зардал ийнхүү нэмэгдэхэд БНХАУ болон ОХУ-аас бусад улсуудаас худалдан авсан импортын бүтээгдэхүүний тээврийн зардал буюу холын тээвэрлэлтийн зардлын өсөлт хамгийн том нөлөөтэй байсныг түүвэр судалгааны үр дүн¹² харуулж байна.

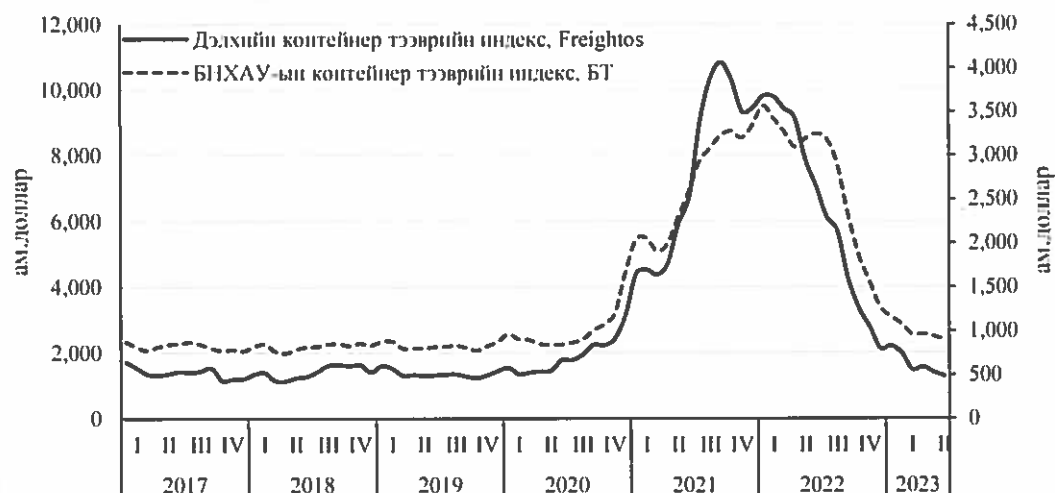
Дэлхийн нийт бараа эргэлтийн 80 орчим хувийг далайн тээврээр тээвэрлэдэг тул олон улсад барааны ачаа тээврийн өртгийг хэмжихдээ далайн контейнер тээврийн үнийг өргөн ашигладаг. Freightos байгууллагаас тооцон гаргадаг “Дэлхийн контейнер тээврийн индекс¹³” 2021 оны 9-р сард түүхэн дээд түвшинд буюу 40 тохой урттай стандарт контейнер тээврийн үнэ 10’839 ам.долларт хүрч, 2017-2019 оны дунджаас даруй 8 дахин нэмэгджээ. Далайн тээврийн үнэ огцом нэмэгдэхэд хэд хэдэн хүчин зүйлс гол нөлөөтэй байв. Үүнд, 1) улс орнууд КОВИД-19 цар тахлын эсрэг

¹² Монгол Улсын барааны импортыг СИФ-ээс ФОБ ноцлолийн үнэлгээнд хөрвүүлэх коэффициент, 2022, Монголбанкны судалгааны ажил

¹³ АНУ, БНХАУ, Европ, Өмнөд Америк, Газар дундын тэнгисийн гол 12 боомтууд дахь тээврийн өртгийн жигнэсэн дундаж индекс

хэрэгжүүлсэн хориг арга хэмжээнээс үүдэлтэй тээврийн гацаа болон 2) дэлхийн эдийн засгийн сэргэлтийг тээврийн үйлчилгээний суурилагдсан хүчин чадлаар хангаж чадаагүйгээс контейнерийн хомсдол үүссэн нь голлон нөлөөлжээ. Ийнхүү нийлүүлэлтийн сүлжээнд доголдол үүсэж, тээврийн үнэ олон улсад огцом нэмэгдэн дэлхий нийтээр 2022 оны дунд үе хүртэл үнийн өсөлтийг өдөөсөн байна.

Зураг 25. Дэлхийн контейнер тээврийн үнийн индекс

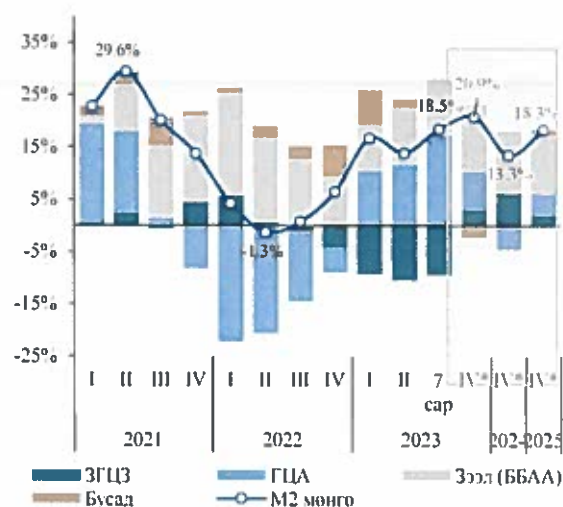

Цар тахлын нөлөөгөөр үүсээд байсан боомтууд дээрх контейнерийн түгжрэл, глобал орчин дахь нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол 2022 оны II хагасаас алгуур арилж, ОХУ болон Украины нөхцөл байдлаас шалтгаалан далайн тээврийн эрэлт 2021 онтой харьцуулахад буурснаар олон улсад тээврийн үнэ сүүлийн нэг жилийн хугацаанд эргэн буураад байна. Мөн АНУ, Европ, БНХАУ зэрэг далайн тээврээр тэргүүлэгч улсуудын Засгийн газраас тээврийн компаниудын өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлэх, үр ашгийг сайжруулах чиглэлд авсан цогц арга хэмжээнүүд нь тээврийн үнэ буурахад нөлөөлжээ. Эдгээр хүчин зүйлсийн нөлөөгөөр олон улсын болон манай худалдааны гол түнш БНХАУ-ын бусад улстай хийх худалдааны ачаа тээврийн ам.доллороор илэрхийлсэн өртөг 2023 оны II улирлын байдлаар цар тахлын өмнөх хэвийн үеийн түвшинд хүрч буураад байна (Зураг 25).

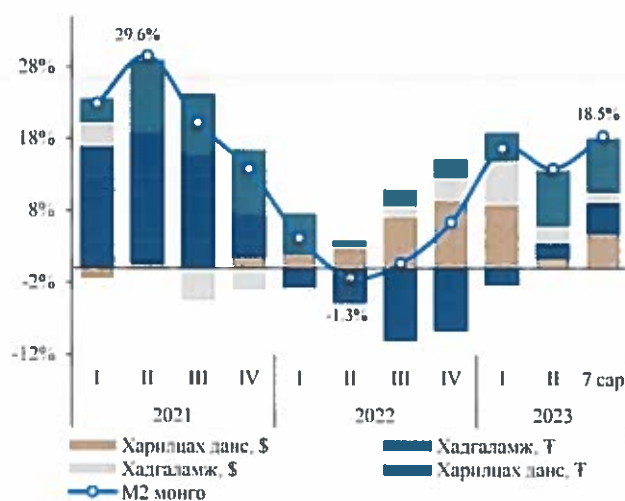
4.4. Мөнгө, зээлийн үзүүлэлтийн төлөв

Төлбөрийн тэнцлийн ашигтай холбоотой М2 мөнгөний өсөлт өнгөрсөн оны сүүлчээс эрчимжиж байна. Сүүлийн 3 улиралд төлбөрийн тэнцэл ашигтай гарч, гадаад валютын улсын нөөц өмнөх жилийн мөн үеэс 949 сая ам.доллороор нэмэгдээд байгаа нь мөнгөний нийлүүлэлтийг өсгөх гол хүчин зүйл болж байна. Зээлийн өсөлтийн хувьд 2022 оны сүүлийн улирлуудад саараад байсан боловч энэ онд харьцангуй тогтвортой байна. Харин эдийн засаг, тэр дундаа уул уурхайн салбарын идэвхжилтэй холбоотойгоор төсвийн орлого сайжирч, нэгдсэн төсвийн тэнцэл энэ оны эхний 7 сарын байдлаар 1.4 их наяд төгрөгийн ашигтай гарч, төв банкин дэх Засгийн газрын нөөц нэмэгдсэн нь нөгөө талдаа мөнгөний нийлүүлэлтийг бууруулах нөлөө үзүүлж байна.

Зураг 26. М2 мөнгөний өсөлт, актив

Зураг 27. М2 мөнгөний өсөлт, пассив

Эх үүсвэр талаас М2 мөнгөний өсөлтийг төгрөгийн эх үүсвэр голлон бүрдүүлж байна (Зураг 27). Төгрөгийн харилцах, хадгаламж өнгөрсөн онд буурсан бол энэ онд нэмэгдэж, өсөлт нь сэргэх хандлагатай байна. Харин өнгөрсөн онд эрчимтэй өсөөд байсан гадаад валютын харилцах, хадгаламжийн өсөлт сүүлийн саруудад саарлаа. Тухайлбал, 2022 оны 12 дугаар сард төгрөгийн эх үүсвэр М2 мөнгөний өсөлтийн -6.2 нэгж хувийг бүрдүүлж байсан бол 2023 оны 7 дугаар сард 11.8 нэгж хувийг, гадаад валютын эх үүсвэр 12.7 нэгж хувийг бүрдүүлж байсан бол 6.4 нэгж хувийг бүрдүүллээ.

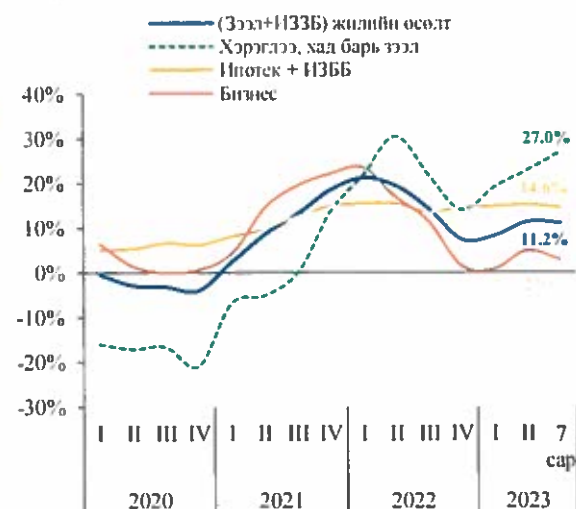
Улмаар 2022 онд ыыыөсөх хандлагатай байсан эх үүсвэрийн долларжилт буурч, 2023 оны 7 дугаар сард 30.4 хувьд хүрчээ. Энэ нь өмнөх оны мөн үеэс 1.0 нэгж хувиар өндөр боловч ханшийн нөлөөг хасаж тооцвол эх үүсвэрийн долларжилт 25.1 хувьд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 0.8 нэгж хувиар буурав (Зураг 28).

Зээлийн өсөлт 2022 оны 2 дугаар улирлаас алгуур саарч байсан бол оны эхнээс тогтвортой байна. Зориулалтаар нь авч үзвэл, оны эхнээс хэрэглээ хадгаламж барьцаалсан зээлийн өсөлт эрчимжиж, 2023 оны 7 дугаар сарын байдлаар жилийн 27 хувиар өсөөд байгаа бол ипотекийн зээлийн өсөлт 14-15 хувь орчимд харьцангуй тогтвортой, харин бизнесийн зээлийн өсөлт харьцангуй нам түвшинд хадгалагдаж жилийн 2.9 хувиар өсөөд байна. Валютын төрлөөр нь авч үзвэл төгрөгийн зээлийн үлдэгдэл өмнөх оны мөн үеэс 8.7 хувиар, гадаад валютын зээлийн үлдэгдэл 9.4 нэгж хувиар нэмэгдэж, зээлийн долларжилт сүүлийн жил гаруй хугацаанд 6 хувийн орчимд харьцангуй өөрчлөлт багатай байна.

Зураг 28. Банкны системийн долларжилт

Зураг 29. Банкны системийн зээлийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк

Энэ онд М2 мөнгөний өсөлт үргэлжлэн эрчимжих төлөвтэй байна. Төсвийн тодотголоор энэ оны сүүлийн хагаст төсвийн төлөв сулрах, төрийн байгууллагуудын цалин, тэтгэвэр, тэтгэмж нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор зээлийн өсөлт, тэр дундаа хэрэглээ, хадгаламж барьцаалсан зээл үргэлжлэн нэмэгдэх хүлээлттэй байна (Зураг 26). Ирэх онд төсвийн төлөв сулрахаар хүлээгдэж байгаа боловч төлбөрийн тэнцлээс үүдэн зээл болон мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлт саарах төлөвтэй байна. Харин 2025 онд төсвийн төлөв чангарах бол төлбөрийн тэнцэл сайжирч, мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлт буцаж эрчимжихээр төсөөллөө. Зээлийн өсөлтийн хувьд 2025 онд өмнөх оны түвшинд байхаар авч үзлээ.

Цаашид геополитикийн эрсдэл, гадаад худалдааны нөхцөлтэй холбоотойгоор төлбөрийн тэнцэл, төсвийн төлөв болон Засгийн газраас авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, арилжааны банкуудын зээлийн нөхцөл, шалгуур хэрхэн өөрчлөгдөхөөс зээлийн өсөлт болон М2 мөнгөний өсөлтийн төлөв хамаарахаар байна.

ШИГТГЭЭ 5. Эдийн засгийн сектор хоорондын хөрөнгийн урсгалын шинжилгээ

Хөрөнгийн урсгалын матриц шинжилгээний аргачлал нь эдийн засгийн 4 сектор буюу Засгийн газар, хувийн сектор, гадаад сектор болон санхүүгийн салбар хооронд тодорхой хугацаанд шилжиж буй хөрөнгийн урсгалыг шинжилдэг. Энд 2022 оны байдлаар сектор бүрт үүссэн хөрөнгийн илүүдэл болон дутагдлыг тодорхойлж, дутагдалтай салбарууд нь алдагдлаа хөрөнгийн илүүдэлтэй бусад салбаруудын хөрөнгөөр хэрхэн санхүүжүүлж, нөөц шилжилт хэрхэн хийгдсэнийг санхүүгийн бус болон санхүүгийн тэнцлээр харуулах юм. Санхүүгийн бус тэнцлээр засгийн газрын болон хувийн хэрэглээ, хуримтлал, хөрөнгө оруулалтын балансыг ерөнхий байдлаар харуулж эдийн засагт хэдий хэмжээний хөрөнгийн дутагдал бий болж, гаднаас санхүүжүүлснийг тодорхойлно. Гадаад санхүүжилт нь эдийн засгийн потенциалыг ирээдүйд нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой боловч хэт их байх нь эргээд

ирээдүйн хэрэглээг хумих, өрийн дарамтад орох зэргээр эдийн засгийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлдөг.

Харин санхүүгийн тэнцлийн хувьд хөрөнгийн дутагдлыг гадаад, дотоод ямар эх үүсвэрээр яаж санхүүжүүлсэн бэ гэдгийг сектор бүрийн хувьд санхүүгийн зуучлагчдын балансаар дамжуулан дэлгэрэнгүй авч үздэг.

А. Санхүүгийн бус тэнцэл¹⁴: Эдийн засгийн харьяатууд 2022 онд 51.0 их наяд төгрөгийн цэвэр орлоготой ажилласнаас, орлогынхоо ихэнх хэсэг буюу 70 орчим хувийг (35.4 их наяд төгрөг) хэрэглээндээ зарцуулав. Улмаар нийт хадгаламж¹⁵ 15.6 их наяд төгрөг байж нийт хөрөнгө оруулалт 22.8 их наяд төгрөгийг санхүүжүүлэхэд хүрэлцээгүй тул 7.2 их наяд төгрөгийн эх үүсвэрийг гадаад сектороос авсан байна. Өөрөөр хэлбэл, уг дүнгээр урсгал (ДНБ-ий 13.2 хувь) тэнцэл алдагдалтай гарчээ.

Засгийн газар болон хувийн сектороор нь ангилан авч үзвэл, Засгийн газар хувийн сектортой харьцуулахад орлогынхоо илүү их хувийг хэрэглэсэн байна.

Засгийн газар өнгөрсөн онд 9.0 их наяд төгрөгийг татварын цэвэр орлого хэлбэрээр бүрдүүлж, үүний 83.4 хувьтай тэнцэх буюу 7.5 их наяд төгрөгийг хэрэглээндээ зарцуулсан бол 2.5 их наяд төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын зардал гаргажээ. Ийнхүү Засгийн газрын хадгаламж, хөрөнгө оруулалтын зөрүү 979 тэрбум төгрөг байв.

Хувийн сектор: Хувийн секторын цэвэр орлого 2022 онд 42 их наяд төгрөг байж, үүнийхээ 66.5 хувийг буюу 27.9 их наяд төгрөгийг хэрэглэсэн байна. Харин хөрөнгө оруулалтад 20.3 их наяд төгрөгийг зарцуулснаар, хувийн секторт хадгаламжаасаа 6.3 их наяд төгрөгөөр илүү санхүүжилт шаардлагатай болжээ.

Хүснэгт 5. Эдийн засгийн секторууд хоорондын хөрөнгийн урсгалын шинжилгээний матриц, тэрбум төгрөгөөр

Гүйлгээ/Салбарууд	Дотоод эдийн засаг	Дотоод эдийн засгийн салбарууд						Гадаад сектор	ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ
		Засгийн газар	Хувийн сектор	Санхүүгийн сектор	Үүсгэс				
					Тов банк	Банк	Бусад санхүүгийн байгууллага		
ҮНДЭСНИЙ НИЙТ ОРЛОГО (I)	50985	8989	41996						0.0
Эцсийн хэрэгтээ (II)	35423	7495	27928						0.0
Нийт хөрөнгө оруулалт (III)	22796	2473	20324						0.0
Экспорт	34514							34514	0.0
Импорт	38039							38039	0.0
Хүчин зүйлсийн орлого	-5073							5073	0.0
Шилжүүлэг (цэвэр)	1363							-1363	0.0
A. САНХҮҮГИЙН БУС ТЭНЦЭЛ (I-II-III)	-7235	-979	-6255					7235	0.0
I. ГАДААД САНХҮҮЖИЛТ	6429	613	6227	-411			-411	-6429	0.0
Хөрөнгө оруулалт	6739	-479	7742	-524			-524	-6739	0.0
ГНХО	7627		7627					-7627	0.0

¹⁴ $[GNDI = C + I + (X - M) + Y_f + Y_r] \Rightarrow [GNDI - C - I = CAB] \Rightarrow [S - I = CAB] \Rightarrow [(S_g - I_g) + (S_p - I_p) = CAB]$.

Энд Y – Үндэсний цэвэр орлого, X – Нийт экспорт, M – Нийт импорт, Y_f – Толбөрийн тэнцлийн анхдагч орлого, Y_r – Толбөрийн тэнцлийн хоёрдогч орлого, $GNDI$ – Үндэсний нийт цэвэр орлого, C – Эцсийн хэрэгтээ, I – Нийт хөрөнгө оруулалт, CAB – Урсгал тэнцэл, S – Дотоодын нийт хуримтлал, S_g – Засгийн газрын хуримтлал, I_g – Засгийн газрын хөрөнгө оруулалт, S_p – Хувийн секторын хуримтлал, I_p – Хувийн секторын хөрөнгө оруулалтыг илэрхийлнэ.

¹⁵ Цэвэр орлого-Хэрэглээ

Санхүүгийн ХО	-13721	-479	-369	-524		-524	1372	0.0	
Хөрөнгийн ханс	484		484				-484	0.0	
Гадаад цэвэр зээл	101	1092	-1117	113		113	-101	0.0	
Валют, харилцаа	-398		-398				398	0.0	
2. ДОТООД САНХҮҮЖИЛТ		446	727	-1172	-753	-529	109	0.0	
Дотоод зээл		-307	2647	-2340	264	-1376	-1229	0.0	
Засгийн газрын цэвэр зээл		-307	339	646	255	787	-396	0.0	
Зээл, үлэгт цаас			2986	-2986	9	-2163	-832	0.0	
Нийтлөнгө			-2104	2104	19	1951	134	0.0	
Санхүүгийн байгууллага хоорондын хөрөнгийн урсгал					405	-1375	970	0.0	
Тов банк					-3826	2937	889	0.0	
Банк					3865	-4313	-448	0.0	
БСБ					367		-367	0.0	
Бусад цэвэр зүйлс		753	183	-936	-1440	271	233	0.0	
3. ГЦАКТИВЫН ӨӨРЧЛӨЛТ (-)	-1615			-1615	-787	-516	-319	1623	0.0
Гадаад актив (-)	-523			-523	-719	595	-398	523	0.0
Гадаад пассив (ОУБС-гийн зээл орсон) (-)	1100				68	1112	-79	-1100	0.0
				1100					
Б. САНХҮҮГИЙН ТЭНЦЭЛ (1+2-3)	8052	1058	6954	40	35	-13	17	-8052	0.0
В. АЛДАА БА ЗАЛРУУЛГА	-816	-79	-688	40	-35	13	-17	816	0.0
БОСОО ШАЛГАЛТ (А+Б+В)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Тэмдэглэгээ: Гадаад болон дотоод санхүүжилтийн хувьд (+) тэмдэгтэй байгаа нь өр төлбөр болоод хөрөнгө нэмэгдсэнийг¹⁶ илэрхийлнэ. Харин гадаад цэвэр активын хувьд (+) тэмдэг нь гадаад актив нэмэгдэх, гадаад өр төлбөр буурсан болохыг илтгэнэ¹⁷. Төлбөрийн тэнцэл, нэгдсэн төсөв болон мөнгөний тоймын статистик хоорондын зөрүү, алдаа, орхигдуулга, валютын ханшийн зөрүү зэрэг нь цэвэр алдаа ба залруулгыг тайлбарлана.

Б. Санхүүгийн тэнцэл.

Засгийн газар: Өмнө дурдсанаар Засгийн газрын 2022 онд хадгаламж, хөрөнгө оруулалтын зөрүү 979 тэрбум төгрөг байсан. Үүний санхүүжилтийг дэлгэрүүлж авч үзвэл:

- Гадаад эх үүсвэрээр 613 тэрбум төгрөгийг,
- Дотоод эх үүсвэрээр 466 тэрбум¹⁸ төгрөгийг санхүүжүүлэв:
 - Хувийн сектороос дотоод бондоор цэвэр дүнгээр 339 тэрбум төгрөг, тогтворжуулалтын сангаар 753 тэрбум төгрөгийг татан төвлөрүүлж,
 - Санхүүгийн байгууллагад¹⁹ цэвэр дүнгээр 646 тэрбум төгрөгийг байршуулжээ.

Хувийн сектор: Хувийн секторын хадгаламж, хөрөнгө оруулалтын зөрүү 2022 онд 6.3 их наяд төгрөг байв. Санхүүжилтийг авч үзвэл:

- Гадаад эх үүсвэрээр 6.2 их наяд төгрөгийг санхүүжүүлсний ихэнх хэсэг нь Оюу толгойн далд уурхайн ГШХО²⁰ байв.
- Дотоод эх үүсвэрээр 727 тэрбум²¹ төгрөгийг санхүүжүүлэв:
 - Санхүүгийн сектороос цэвэр дүнгээр 882 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт авсан.
 - Засгийн газраас 339 тэрбум төгрөгийн бондыг цэвэр дүнгээр худалдан авав.

Санхүүгийн сектор:

¹⁶ Хөрөнгө болон өр төлбөр буурсан бол (-) тэмдэгтэй байна.

¹⁷ (-) тэмдэг нь гадаад актив буурах/ гадаад өр төлбөр нэмэгдсэн болохыг илэрхийлнэ.

¹⁸ Цэвэр алдаа ба залруулга оруулахгүйгээр

¹⁹ Тов банканд 635 тэрбум төгрөг байршуулав.

²⁰ ГШХО-ын 80 хувь нь Оюу толгойн хөрөнгө оруулалт байна.

²¹ Цэвэр алдаа ба залруулга оруулахгүйгээр

Нийт эх үүсвэр 4.0 их наяд төгрөг байв.

- Гадаад эх үүсвэр цэвэр дүнгээр 1.2 их наяд төгрөг,
- Дотоод эдийн засгаас 2.8 тэрбум төгрөгийн эх үүсвэр татав.

Санхүүжилт: Хувийн секторт 3.0 их наяд, Засгийн газарт 39 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтийг тус тус олгожээ.

Санхүүгийн сектор дотроо цэвэр дүнгээр арилжааны банкнаас 1.4 их наяд төгрөгийн хөрөнгө төв банк (405 тэрбум төгрөг) болон бусад санхүүгийн байгууллага (970 тэрбум төгрөг) руу шилжсэн байна.

Дүгнэлт: Дотоод эдийн засагт хадгаламж, хөрөнгө оруулалтын зөрүү буюу урсгал тэнцлийн алдагдал 2022 онд 7.2 их наяд төгрөг буюу ДНБ-ий 13.2 хувьд хүрэв. Өөрөөр хэлбэл, дотоодын хадгаламж хүрэлцээгүй үед хөрөнгө оруулалт, тэр дундаа хувийн секторын хөрөнгө оруулалтын санхүүжилтийн шаардлага өндөр²² байсан тул эдийн засагт гадаад санхүүжилт өндөр байв. Гэхдээ хувийн секторын хөрөнгө оруулалтад Оюу толгойн далд уурхай, төмөр замын томоохон бүтээн байгуулалттай холбоотой хөрөнгө оруулалтууд байгаа нь нэг талаас эдийн засгийн потенциалыг ирээдүйд нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

Гадаад эх үүсвэр бүрдүүлэлтийн хувьд Засгийн газар 613 тэрбум төгрөг, хувийн сектор 6.2 их наяд төгрөгийг шууд санхүүжилтээр авсан бол санхүүгийн байгууллага 1.2 их наяд төгрөгийн гадаад эх үүсвэрийг бий болгожээ²³. Улмаар дотооддоо санхүүгийн салбараас хөрөнгө шилжин цэвэр дүнгээр Засгийн газар 446 тэрбум төгрөг, хувийн сектор 727 тэрбум төгрөгийн хөрөнгийг хүлээн авчээ.

4.5. Төлбөрийн тэнцэл, гадаад секторын төлөв

Төлбөрийн тэнцэл энэ онд ашигтай гарахаар байна. Урсгал дансыг авч үзвэл экспортын орлого 2023 онд өмнөх оноос 2.2 тэрбум ам.доллараар нэмэгдэх хэдий ч импортын барааны зардал 405 сая ам.доллараар, үйлчилгээний дансны алдагдал 174 сая ам.доллараар тус тус тэлэх хүлээлттэй байна. БНХАУ-тай хийж буй худалдааны боомтын үйл ажиллагаа сэргэж, тээврийн нөхцөл байдал сайжирснаар нүүрсний экспортын биет хэмжээ 2023 онд түүхэн дээд түвшинд хүрлээ. Олон улсын зах зээлд зэс, нүүрс, төмрийн хүдэр зэрэг голлох эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ цар тахлын өмнөх хэвийн үеийн түвшнээс өндөр хэвээр байгаа нь экспортын орлогыг мөн тэтгэж байна. Нөгөө талаас, дотоод санхүүгийн нөхцөл чангарч, сүүлийн 2 жилийн хугацаанд эрчтэй тэлээд байсан хэрэглээний бүтээгдэхүүний импортын өсөлт саарахын зэрэгцээ импортын барааны үнэ, тэр дундаа нефтийн бүтээгдэхүүний үнэ буурлаа. Гэхдээ уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт эрчтэй сэргэсэнтэй холбоотойгоор хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн, дизель түлшний импортын биет хэмжээ энэ онд өмнөх оноос нэмэгдэхээр хүлээгдэж байна. Ийнхүү экспортын биет хэмжээ, үнэ болон импортын өсөлт саарах

²² Нийт хөрөнгийн дутагдлын 13.5 хувь буюу 979 тэрбум төгрөгийг Засгийн газар, 86.5 хувь буюу 6.3 их наяд төгрөгийг хувийн сектор бий болгов.

²³ Цэвэр алдаа ба залруулга 817 тэрбум төгрөг байна.

нөлөөгөөр урсгал дансны алдагдал энэ онд ДНБ-ий 10 хувиас бага түвшинд хүрч сайжрахар байна.

Урсгал дансны алдагдал ийнхүү буурахтай зэрэгцэн санхүүгийн дансны ашиг өмнөх оноос 200 гаруй сая ам.доллараар сайжрах төлөвтэй байгаа нь энэ онд гадаад валютын нөөцөд ирэх дарамтыг зөөллөж байна. Тодруулбал, донор болон олон улсын байгууллагуудаас энэ онд нийтдээ 600 гаруй сая ам.долларын санхүүжилт, Оюу толгойн далд уурхайн бүтээн байгуулалтын хөрөнгө оруулалт зэрэг нь эерэг нөлөөтэй байна. Нөгөө талаас Монгол Улсын Хөгжлийн банкны Самурай, Евро бондуудын энэ оны сүүлийн хагаст хүлээгдэж буй үлдэгдэл төлбөрүүд нийтдээ 620 гаруй сая ам.доллар байна. *Ингэснээр 2023 онд төлбөрийн тэнцэл суурь тосооллоор 450 сая ам.долларын ашигтай байж, төдий хэмжээгээр гадаад валютын улсын нооц нэмэгдэхээр тосооллоо.* Хэрэв энэ оны үлдсэн хугацаанд экспортын болон хөрөнгийн дотогшлох урсгал төсөөллөөс бага байх эсвэл бондуудын гадаад төлбөрүүдийг дахин санхүүжүүлэхгүй, эргэн төлөх шаардлага үүсвэл төлбөрийн тэнцлийн ашиг суурь төсөөллөөс муудах, улмаар алдагдалтай гарах эрсдэл хэвээр байна.

Төлбөрийн тэнцэл ирэх онд алдагдалтай байж, гадаад валютын нооц буурч болзошгүй байна. Манай улсын худалдааны гол түнш БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт саарч, аж үйлдвэрийн салбарын идэвхжил муудаж, экспортын бүтээгдэхүүний үнэ ирэх онд буурвал урсгал тэнцлийн алдагдал тэлнэ. Түүнчлэн төсвийн өндөр зардал хэрэглээний бүтээгдэхүүний импортын эрэлтийг нэмэгдүүлнэ. Томоохон дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын төслүүдтэй холбоотой хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүний импорт буурч, Оюу толгой төслийн үйлчилгээний зардал буурах нь валютын гарах урсгалыг бууруулах хүлээлттэй байна.

Санхүүгийн дансны ашиг ирэх оны урсгал дансны алдагдлыг нөхөхөөргүй түвшинд байна. Үүнд, санхүүгийн дансны голлох орох урсгалыг бүрдүүлж буй Оюу толгойн далд уурхайн төслийн бүтээн байгуулалтын ажлууд дуусаж байгаатай холбогдуулан хөрөнгө оруулалт төлөвлөгөөний дагуу буурна. Харин гарах урсгалын хувьд Засгийн газрын Хуралдай бондын 391 сая ам.доллар, Монголын Ипотекийн Корпорацийн Бөртэ бондын үлдэгдэл 220 орчим сая ам.доллар зэрэг томоохон хэмжээний эргэн төлөлтүүд хүлээгдэж байна. Эдгээр гадаад өр, төлбөрүүдийг амжилттай дахин санхүүжүүлбэл төлбөрийн тэнцэлд дэмжлэг болно.

Төлбөрийн тэнцлийн алдагдал суурь тосооллоос томрох эрсдэл бий. Үүнд экспортын орлого хүлээлтээс бага байх, хөрөнгийн орох урсгал саарах, ирэх онуудад төлөгдөх том дүнтэй гадаад өр төлбөрүүдийг дахин санхүүжүүлэхэд хүндрэл үүсэх, геополитик, гадаад орчны гэнэтийн өөрчлөлтөөс орлуулах боломжгүй импортын гол нэрийн бүтээгдэхүүний үнэ огцом өсөх, төсвийн зардал огцом нэмэгдэх зэргийг дурдаж болохоор байна. Түүнчлэн, дэд бүтцийн том төслүүдийн ажлыг ирэх онд эрчимжүүлж, тэдгээрийг дотоод нөөцөөр санхүүжүүлбэл төлбөрийн тэнцэлд ихээхэн дарамт учруулах эрсдэлтэй байна.

4.6. Инфляцын гол эрсдэлүүдэд суурилсан хувилбар төсөөлөл

Инфляц суурь төсөөллөөс өөрчлөгдөж болзошгүй гадаад, дотоод голлох эрсдэлүүдэд үндэслэн 1) төсвийн зардал 2024 онд төсвийн хүрээний мэдэгдлээс өндрөөр өсөх, 2) импортын хүнсний үнэ өсөх, 3) дотоодын төмс, хүнсний ногооны үнэ өсөх гэсэн хувилбар төсөөлөл боловсрууллаа. Эдгээр нөхцөл байдал үүсвэл инфляц хэрхэн өөрчлөгдөхийг суурь төсөөлөлтэй харьцуулан тайлбарлав.

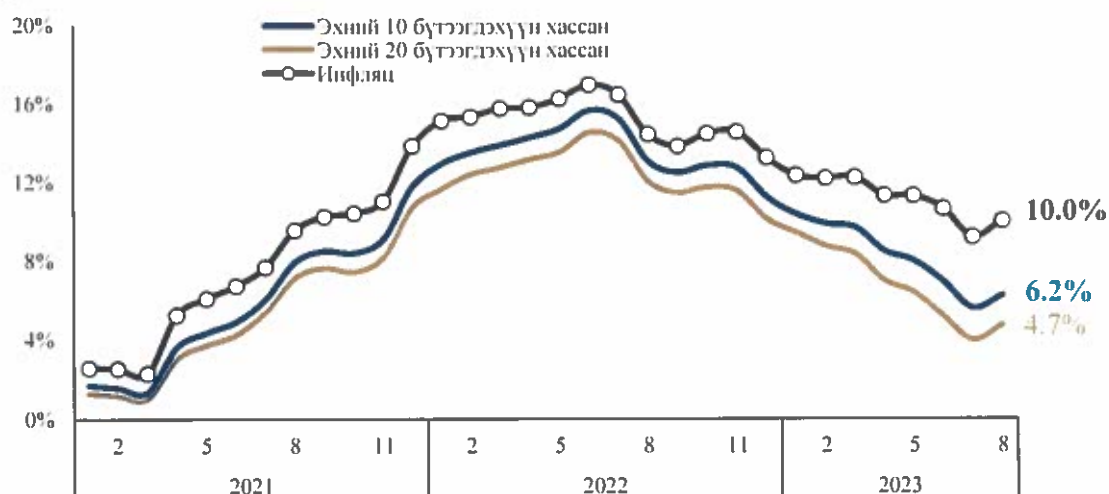
Хувилбар 1. Төсвийн тодотголоор 2023 оны төсвийн зардал батлагдсан дүнгээс 1.9 их наяд төгрөгөөр тэлээд байна Үүнээс, 1.4 их наяд төгрөгийн зардал нь төрийн албан хаагчдын цалин, иргэдийн тэтгэвэртэй холбоотой байна. Энэхүү нэмэгдэл цалин, тэтгэврийн нөлөө төсвийн хүрээний мэдэгдэлд тусаагүй бол 2024 оны төсвийн зардал суурь төсөөллөөс 1.4 их наяд төгрөгөөр өсөх магадлалтай гэж үзэн хувилбар төсөөллийг боловсрууллаа. Төсвийн төлөв улам сулрах нь дотоод эрэлтийг эрчимжүүлэх ч нөгөө талдаа хувийн секторын хөрөнгө оруулалт багасах, импортын зардлыг нэмэгдүүлснээр эдийн засгийн өсөлт нийлбэр дүндээ 2024 онд суурь төсөөллөөс 0.3 нэгж хувиар өсөхөөр байна. Төсөв тэлснээр эрэлтийн шинжтэй инфляцын дарамт хурдтай нэмэгдэх, импорт тэлж ханш сулрах нөлөөгөөр инфляц 2024 оны эцэст суурь төсөөллөөс 1.5 нэгж хувиар нэмэгдэхээр байна.

Хувилбар 2. Байгалийн гамшигт үзэгдэл, геополитикийн хурцадмал байдлын нөлөөгөөр улаан буудай, будаа зэрэг гол хүнсний бүтээгдэхүүний үнэ дэлхийн зах зээлд өсөх эрсдэлтэй байна. Өмнө нь тохиолдож байсан байгалийн гамшигт үзэгдлийн үед нийлүүлэлт хомсдон хүнсний үнэ огцом өссөн тохиолдлуудыг авч үзвэл, 2012 онд АНУ-д болсон гангийн улмаас улаан буудайн үнэ жилийн 30 орчим хувиар, 2010 онд БНХАУ-д үүссэн үерийн нөлөөгөөр будааны үнэ жилийн 42 хувиар нэмэгдэж байжээ. Үүнийг харгалзан хэрэглээний сагсан дахь импортын хүнсний бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ 15 хувиар өсөх хувилбар тооцооллыг хийв²⁴. Импортын хүнсний үнэ өсөх нь дотоодын хүнсний үнэ болоод бусад бараа үйлчилгээний үнийг мөн дам байдлаар нэмэгдүүлснээр нийт инфляц суурь төсөөллөөс 2023-24 оны эцэст харгалзан 0.5, 1.2 хувиар тус тус өсөхөөр байна.

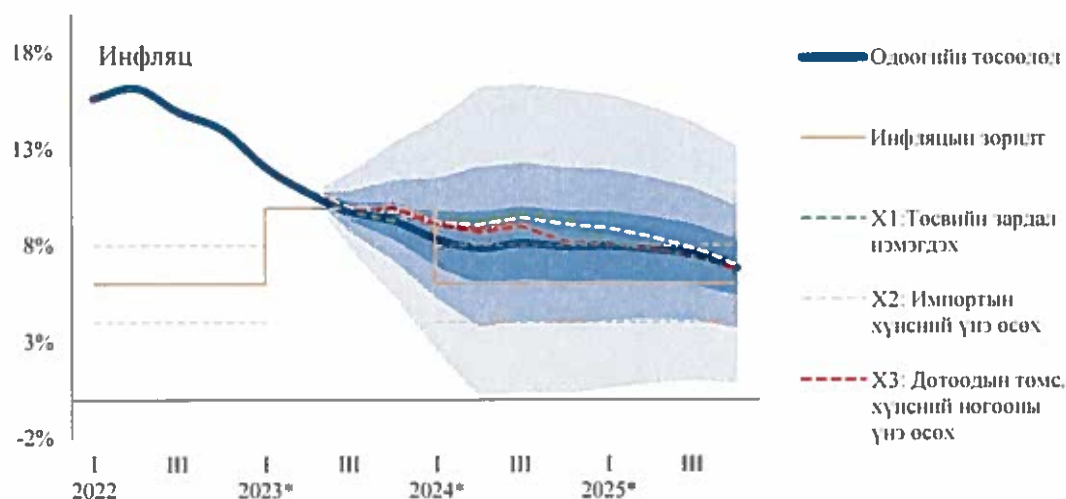
Хувилбар 3. Энэ зун бороо их хэмжээгээр орж, нар бага, чийг ихтэй байснаас шалтгаалан төмс, зарим хүнсний ногооны ургац өмнөх жилээс буурч болзошгүй байгаа тул хүнсний инфляц нэмэгдэх хувилбарыг авч үзлээ. Төмс, манжин, луувангийн үнэ суурь төсөөллөөс хоёр дахин үнэтэй болох тохиолдолд дам нөлөөлөлтэйгөө нийлээд нийт инфляцыг 2023-24 онуудын эцэст харгалзан 0.6, 0.2 нэгж хувиар тус тус нэмэгдүүлэхээр байна.

²⁴ АНУ болон БНХАУ-ын өмнөх тохиолдлуудтай харьцуулахад энэ онд бий болж буй нийлүүлэлтийн хүчин зүйлс нь үнэд үзүүлэх нөлөөлөл харьцангуй бага байх магадлалтай гэж эх сурвалжууд таамагласан байна.

Зураг 30. Жилийн инфляц, хамгийн өндөр боловтгүй 10, 20-н бүтээгдэхүүнийг хассанаар

Зураг 31. Инфляцын төсөөлөл

Хүснэгт 6. Инфляцын эрсдэлд суурилсан хувилбар төсөөллүүд

Хувилбарууд	Авч үзсэн нөхцөлүүд	Инфляц**			
		2022	2023*	2024*	2025*
Суурь	Суурь төсөөлөл	14.0	9.3	7.8	6.7
X1	Төсвийн зардал нэмэгдэх	14.0	9.3	9.3	6.7
X2	Импортын хүсний үнэ өсөх	14.0	9.8	9.0	6.9
X3	Төмс, хүсний ногооны үнэ өсөх	14.0	9.9	8.1	6.7

ЭДИЙН ЗАСАГ БОЛОН САНХҮҮГИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД									
	Гүйцэтгэл						2023	2024	2025
	2018	2019	2020	2021	2022	2023.07*	Төсөөлөл		
Бодит сектор									
жсгийн өсөлтийн хувь									
Бодит ДНБ	7.7	5.6	-4.6	1.6	5.0	5.4	5.6^	6.0^^	5.9^^
Уул уурхайн ДНБ	5.4	-1.6	-9.9	0.8	-15.3	40.9	23.9	8.9	21.9
Уул уурхайн бус ДНБ	8.2	6.9	-3.7	1.8	8.2	2.5	3.3	5.5	3.5
Инфляц хугацааны нбст	8.1	5.2	2.3	13.8	13.2	9.2	9.3	7.8	6.7
ДНБ-ний дефлятор	8.0	10.0	3.7	14.4	17.7	16.1	13.8	4.2	6.8
Нэгдсэн төсөв									
иx наяд төгрөгөөр									
Нийт орлого	10.1	11.9	10.4	14.3	18.6	12.9	22.2	23.2	26.1
Тэнцвэржүүлсэн орлого	9.2	10.8	9.4	12.7	17.2	12.4	21.1	20.8	23.4
Татварын орлого	8.2	9.7	8.5	11.3	15.6	11.6	19.2	18.7	20.9
Татварын бус орлого	1.0	1.1	0.9	1.4	1.6	0.8	1.9	2.2	2.5
Нийт зардал ба цэвэр зээл	9.2	11.4	14.0	15.6	18.2	11.1	22.4	23.0	23.9
Урсгал зардал	7.3	8.2	10.9	12.8	14.2	9.0	16.9	18.4	19.1
Хөрөнгийн зардал ба зээл	1.9	3.2	3.1	2.8	4.0	2.1	5.4	4.6	4.8
Хөрөнгийн зардал	1.6	2.8	3.1	3.0	3.8	2.0	5.6	4.7	4.9
Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	0.3	0.4	0.0	-0.2	0.2	0.1	-0.2	-0.2	-0.2
Тэнцвэржүүлсэн тэнцэл	0.0	-0.6	-4.5	-2.9	-1.0	1.4	-1.3	-2.2	-0.6
Анхдагч тэнцэл**	1.1	0.2	-3.6	-2.1	-0.2	2.1	-0.2	-1.0	0.6
Шаардлагатай санхүүжилт	2.7	1.2	7.4	7.0	2.4	2.0	5.5	5.0	3.1
Дотоод эх үүсвэр	1.3	-0.3	2.3	2.9	0.7	-1.1	1.0	2.3	1.5
Гадаад эх үүсвэр	1.4	1.5	5.1	4.1	1.7	3.1	4.6	2.7	1.6
ДНБ-д элэх хувь									
Тэнцвэржүүлсэн орлого	28.3	28.5	25.2	29.1	31.9	19.2	32.6	29.1	28.9
Нийт зардал ба цэвэр зээл	28.3	30.2	37.3	35.8	33.8	17.1	34.6	32.2	29.6
Тэнцвэржүүлсэн тэнцэл	0.0	-1.7	-12.1	-6.7	-1.8	2.1	-2.0	-3.0	-0.7
Мөнгө, тээл									
жсгийн өсөлтийн хувь									
M2 мөнгө	22.8	7.0	16.3	13.8	6.5	18.5	20.9	13.3	18.3
Зээл+ИЗББ	24.3	4.5	-4.0	17.8	7.5	11.1	16.6	14.4	14.3

*БДНБ-ний өсөлт, ДНБ-ний дефлятор 2023 оны 2 дугаар улирлаар

** Тэнцвэржүүлсэн тэнцэлээс тооцсон

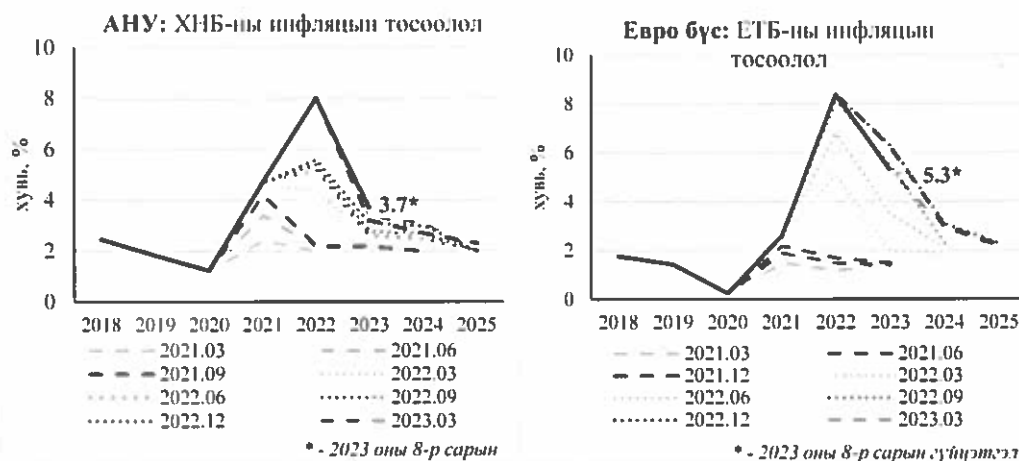
[^] - 30 хувийн хамгаалалтай нийтлэх интервалтай [(4.7) - (6.5)]^{^^} - 30 хувийн хамгаалалтай нийтлэх интервалтай [(4.7) - (7.2)]^{^^^} - 30 хувийн хамгаалалтай нийтлэх интервалтай [(4.5) - (7.4)]**ШИГТГЭЭ 6. Гадаад инфляц, төв банкуудын төсөөлөл**

КОВИД-19 цар тахал болон геополитикийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан глобал орчинд нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдол үүсэж, үйлдвэрлэлийн зардал нэмэгдэхтэй зэрэгцэн цар тахлын дараах эдийн засгийн сэргэлтээс шалтгаалан 2022 онд олон оронд инфляц сүүлийн хэдэн арван жилд байгаагүй өндөр түвшинд хүрч нэмэгдсэн билээ. Үнийн өсөлтийг хязгаарлах хариу арга хэмжээ болгож төв банкууд инфляцыг богино хугацаанд зорилтот түвшний орчимд тогтворжуулах, инфляцын хүлээлтийг удирдах зорилгоор мөнгөний бодлогын төлөвийг чангаруулж байна. Үр дүнд нь дийлэнх улсуудад инфляц алгуур саарч байгаа хэдий ч 2023 оны 8-р сарын байдлаар Төв банкуудын зорилтот түвшинд хараахан хүрээгүй хэвээр байна.

Төв банкуудын мөнгөний бодлогын шийдвэрт нөлөөлөх үндсэн тоон мэдээллийн нэг нь тухайн төв банкны инфляцын төсөөлөл, түүнд нөлөөлж болзошгүй эрсдэлүүд байдаг. Өөрөөр хэлбэл инфляцыг өдөөгч гадаад, дотоод хүчин зүйлсийн нөлөөлөл, шинж чанар, үргэлжлэх хугацааг тооцоолон төсөөлөл боловсруулснаар мөнгөний бодлогын шийдвэрүүд оновчтой байж, зах зээлд оролцогчдын хүлээлтийг үр дүнтэй

удирдах боломжтой. Сүүлийн 2 жилд глобал эдийн засгийн орчинд тодорхой бус байдал огцом нэмэгдэж, таамаглахад хүндрэлтэй гэнэтийн олон хүчин зүйлсээс шалтгаалан инфляцын бодит гүйцэтгэл нь олон төв банкуудын төсөөллөөс давж, төсөөллийн алдаа нэмэгджээ. Тухайлбал, АНУ-ын инфляц 2022 онд дунджаар 8.0 хувьд хүрсэн нь Холбооны нөөцийн банк (ХНБ)-ны 2022 оны 3 болон 6-р сард боловсруулсан төсөөллийн үр дүнгээс 3.7 нэгж хувь, 2.8 нэгж хувиар давсан байна. Европын төв банкны 2022 оны инфляцын төсөөлөл гүйцэтгэлээс доогуур байсан бөгөөд улирал бүр төсөөллийг нэмэгдүүлж байна.

Зураг 32. Төв банкуудын инфляцын төсөөлөл, гүйцэтгэлийн зөрүү*

Эх сурвалж: Төв банкуудын мөнгөний бодлогын мэдээгдэл, тайлан

Төв банкуудын инфляцын төсөөлөл болон гүйцэтгэлийн зөрүү ийнхүү огцом нэмэгдсэн нь глобал эдийн засгийн орчинд үүсэж буй гэнэтийн өөрчлөлтүүдийн инфляц болон эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг бүрэн таамаглахад хүндрэлтэй байсныг илэрхийлж байна. Тухайлбал,

- Цар тахлын дараах эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцвэргүй байдал,
- Геополитикийн харилцааны гэнэтийн хямралаас үүдсэн түүхий эдийн үнийн өсөлт зэрэг нь тодорхой бус байдлын гол эх сурвалж болов.

АНУ-ын хувьд газрын тосны үнийн огцом өсөлт, нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдлын үргэлжлэх хугацаа болон нөлөөлөл, хөдөлмөрийн захын идэвхжил нь төсөөлөл, гүйцэтгэлийн зөрүү үүсэх гол шалтгаан болсныг олон улсын шинжээчид онцолжээ²⁵. Евро бүсийн хувьд ОХУ болон Украины нөхцөл байдлаас үүдэлтэй эрчим хүчний үнийн өсөлт, үйлдвэрлэлийн зардлын гэнэтийн өсөлт, геополитикийн тодорхой бус байдал нь инфляцын гүйцэтгэл төсөөллөөс давах, улирал бүр төсөөллийг нэмэгдүүлэх гол хүчин зүйл болжээ²⁶.

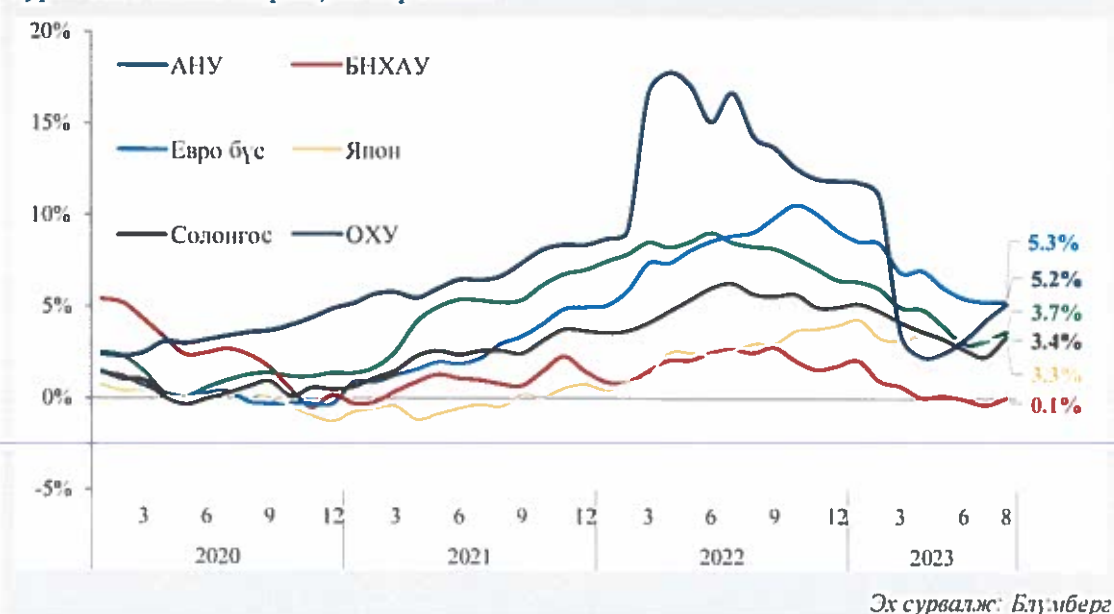
Глобал эдийн засгийн орчинд гарсан өөрчлөлтүүдийн нөлөөгөөр АНУ болон Евро бүсээс гадна манай улсын худалдааны түнш улсууд болох ОХУ, БНСУ, Япон улсын

²⁵ J.P. Morgan, 2023, "Mid-Year Market Outlook 2023." Available at: www.jpmorgan.com/insights/research-mid-year-outlook

²⁶ Bank, E.C. (2023). Meeting of 14-15 June 2023. www.ecb.europa.eu/press/accounts/2023/html/ecb.mg230713~f7e54fdb87.en.html [Accessed 8 Aug. 2023].

инфляцын түвшин мөн эрчимтэй нэмэгдсэн. Энэ нь импортын бүтээгдэхүүний гадаад үнийн өсөлт 2021-2022 онд эрчимжих үндсэн шалтгаан болов²⁷. Харин манай улсын худалдааны гол түнш БНХАУ-ын инфляц харьцангуй тогтвортой байлаа.

Зураг 33. Гадаад инфляцын оорчлолт

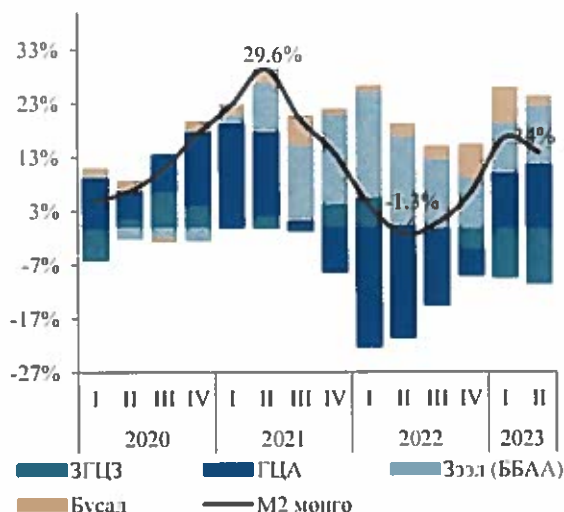
²⁷ Импортын гадаад үнэ нь гадаад инфляц болон улсуудын ам.доллартай харьцах валютын ханшаас хамаарна.

V. МӨНГӨНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

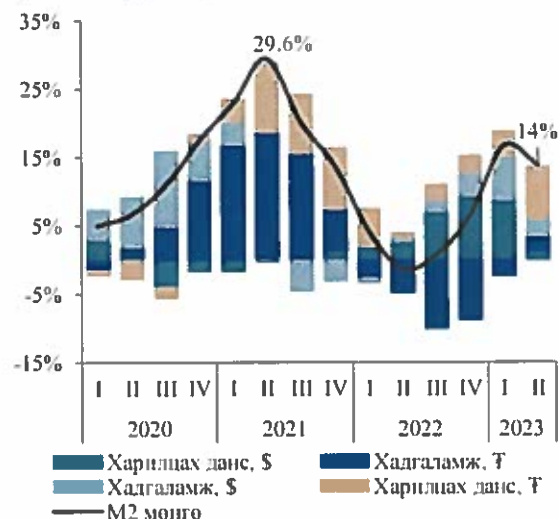
5.1. Мөнгөний нийлүүлэлт, зээл

Мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлт 2022 оны 3 дугаар улирлаас сэргэж эхэлсний зэрэгцээ банкны системийн саарч байсан зээлийн өсөлт сүүлийн улирлуудад тогтворжих хандлагатай болж байна. Мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлт 2023 оны 2 дугаар улиралд 13.9 хувьд хүрлээ. Үүнд, төлбөрийн тэнцлийн ашигтай холбоотой банкны системийн гадаад цэвэр актив (ГЦА) нэмэгдэж байгаа нь голчлон нөлөөлж байна. Нөгөө талаас 2022 оны 12 дугаар сард МУХБ-ны Самурай бондын төлбөр 782 тэрбум төгрөг (30 тэрбум иен)-ийг төв банк дахь Засгийн газрын харилцах дансанд байршуулсан, нэгдсэн төсвийн тэнцэл энэ оны эхний 6 сарын байдлаар 1.5 их наяд төгрөгт хүрсэн нь Засгийн газрын цэвэр зээл (ЗГЦЗ)-ийг бууруулав. Зээлийн өсөлт өмнөх оны дийлэнх улирлуудад эрчимтэй саарч байсан бол 2023 он гарснаар тогтворжиж, мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлтөд эерэг нөлөөлсөн хэвээр байна.

Зураг 34. M2 мөнгөний өсөлт, актив

Зураг 35. M2 мөнгөний өсөлт, эх үүсвэр

Эх сурвалж: Монголбанк

Эх үүсвэр талаас авч үзвэл мөнгөний нийлүүлэлтийн өсөлтийг төгрөгийн харилцах голчлон бүрдүүлж байна (Зураг 35). Тухайлбал, 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар мөнгөний нийлүүлэлт жилийн 13.9 хувиар өсөхөд төгрөгийн харилцах 7.8 нэгж хувь, төгрөгийн хадгаламж 2.1 нэгж хувь, гадаад валютын харилцах 2.4 нэгж хувь, гадаад валютын хадгаламж 1.3 нэгж хувийн нөлөөг тус тус үзүүлэв. 2022 оны эхнээс гадаад валютын эх үүсвэр эрчтэй нэмэгдэж байсан бол 2023 оны 2 дугаар улиралд огцом буурч, төгрөгийн эх үүсвэр нэмэгдэв. Үүнд нэг талаас төгрөгийн ханш чангарч иргэдийн төгрөгийн харилцах, хадгаламж нэмэгдсэн, нөгөө талаас аж ахуйн нэгжүүдийн гадаад валютын харилцах буурч, төгрөгийн харилцах нэмэгдсэн нь нөлөөллөө.

Түүнээс гадна 2022 оны турш өсөх хандлагатай байсан банкны системийн эх үүсвэрийн долларжилт 2023 оны 2 дугаар улирлын эцэст 28.4 хувьд хүрч, өмнөх улирлаас буурав. Энэ нь өмнөх оны мөн үеэс 0.2 нэгж хувиар, өмнөх улирлаас 7.9 нэгж хувиар буурсан дүн юм. Харин ханшийн нөлөөг хасаж тооцвол эх үүсвэрийн долларжилт 23.5 хувьд

Мөнгөний тойм	(оороор заагаагүй бол гэрбүм тогтог)										
	2018	2019	2020	2021	2022	2023			2024		2025
	Q4	Q4	Q4	Q4	Q4	Q1	Q2	M07	Q4	Q4	Q4
	Гүйцэтгэл					Төсөөлөл					
M2 мөнгө	19475	20834	24220	27863	29665	30939	31448	32021	35869	40652	48078
M1 мөнгө	4031	3904	4197	6507	7201	6792	8282	8039	9005	10206	12070
Банклаас галуурх мөнгө	670	614	753	847	831	767	822	842	943	1069	1264
Харилцах Т	3360	3290	3444	5660	6370	6025	7460	7197	8062	9137	10806
Бараг мөнгө	15444	16930	20023	21356	22463	24147	23166	23982	26864	30446	36007
Хадгаламж Т	10156	11120	13398	15039	12607	13091	14379	14450	16674	18897	22349
Хадгаламж S	3020	3484	4642	3973	4910	5955	5196	4929	6025	6829	8076
Харилцах S	2268	2326	1983	2345	4947	5101	3592	4603	4165	4720	5583
Гадаад цэвэр актив	249	1847	5356	3806	832	2062	2908	3875	3778	2182	3902
Төв банкны	3892	5182	6273	4892	2434	2627	5002	5126	4993	3195	4897
Арилжааны банкны	-3643	-3335	-916	-1085	-1602	-565	-2094	-1251	-1215	-1013	-995
Дотоод цэвэр актив	19226	18987	18864	24057	28833	28877	28540	28145	32091	38469	44175
Дотоодын цэвэр тээл	20194	18825	19333	24203	26276	25975	27442	27204	30857	37133	42752
ЗГ-ын цэвэр тээл	-771	-2488	-1524	-471	-1631	-3243	-3679	-3659	-821	1329	2034
Төв банк	-177	-1229	-1114	-738	-1775	-3463	-3321	-3328	-263	425	729
Арилжааны банкууд	-594	-1258	-411	267	143	220	-358	-331	-558	904	1304
ЗГ-аас авах авлага	1519	1480	1690	1734	1675	1793	1365	1380	1152	2615	3015
ЗГ-ын хадгаламж	-2112	2738	2100	1467	-1531	-1573	-1722	-1710	-1710	-1710	-1710
Банк бусаас авах авлага	20965	21313	20857	24674	27908	29218	31121	30863	31678	35804	40718
Зээл-НЗББ	20060	20979	19975	23530	25675	27118	29359	29125	29940	34258	39172
Үүдэс тээл	17226	18096	17207	20876	22242	23231	25576	25371	26186	30104	34719
Хэрэглээний тээл	5572	5143	4196	5214	5952	6890	7499	7617	8029	9072	10252
Бизнесийн тээл	11653	12953	13011	2796	3055	2776	3122	3175	3122	3122	3122
Бусад санхүүгийн байгууллагаас авах авлага	4187	3685	4099	4510	5666	5987	5545	5492	5492	5700	6000
Төв банк											
Ноон мөнгө	4908	5172	4516	4808	6727	5457	5854	6008	8317	8591	11119
Гүйцэтгэл гаргасан бэлэн мөнгө	969	897	991	1106	1089	1036	1099	1122	1257	1425	1689
Арилжааны банкуудын харилцах, хадгаламж	3939	4275	3525	3702	5638	4421	4755	4886	7060	7166	9434
Гадаад цэвэр актив	3892	5182	6273	4892	2434	2627	5002	5126	4907	3106	4808
Дотоод цэвэр актив	1016	-10	-1757	-84	4293	2830	849	882	3410	5485	6310
Меморандум үзүүлэлтүүд:											
M2 мөнгөний жилийн өөрчлөлт (%)	22.8	7.0	16.3	13.8	6.5	16.7	13.9	18.5	20.9	13.3	18.3
Ноон мөнгөний жилийн өөрчлөлт (%)	24.5	5.4	-12.7	6.5	39.9	4.7	2.6	8.1	23.6	3.3	29.4
M2 мөнгөний үржүүлэгч (нэгжээр)	3.97	4.03	5.36	5.80	4.41	5.67	5.37	5.33	4.31	4.73	4.32
Зээл-НЗББ жилийн өөрчлөлт (%)	24.3	4.5	-4.0	17.8	7.5	8.3	11.4	11.1	16.6	14.4	14.3
Зээлийн жилийн өөрчлөлт (%)	26.5	5.0	-4.0	21.3	6.5	5.2	9.0	8.7	17.7	15.0	15.3
Хэрэглээний тээлийн жилийн өөрчлөлт (%)	54.9	-7.7	-18.4	13.9	14.2	19.3	23.0	27.0	34.9	13.0	13.0
Бизнесийн тээлийн жилийн өөрчлөлт (%)	16.1	11.1	1.7	18.9	1.7	0.8	4.8		13.6	19.1	19.2
Зээл-ДНБ	0.62	0.57	0.55	0.56	0.48	0.47	0.48		0.46	0.48	0.48
Мөнгөний эргэлтийн хурд	1.66	1.77	0.00	1.54	1.82	1.87	1.94		1.80	1.76	1.68
Банкуудын ТБ дахь ноон Нэрлэсэн ДНБ	12.2	11.6	9.6	8.6	10.5	7.6	7.8		10.9	10.0	11.7
Нэрлэсэн ДНБ-нх нягд тогтог	32.6	37.8	37.5	43.6	53.9	57.9	61.0		64.7	71.5	80.8
Нэрлэсэн ДНБ-ий жилийн өсөлт (%)	16.3	16.1	-1.0	16.3	23.6	31.7	29.6		20.2	10.4	13.1
Жилд шилжүүлсэн бодит ДНБ-ий өсөлт (%)	7.7	5.6	-4.6	1.6	5.0	7.4	7.1		5.6	6.0	5.9

ШИГТГЭЭ 7. Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн зорилтууд (ТХЗ)-ын Санхүүжилтийн Таксономи

Санхүүгийн тогтвортой байдлын зөвлөлөөс Монгол Улсын “Тогтвортой хөгжлийн зорилт (ТХЗ)-уудын санхүүжилтийн Таксономи”-ийг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор зохион байгуулсан “Тогтвортой санхүүгийн долоо хоног-2023 (ТоС долоо хоног)” олон улсын өндөр түвшний бодлогын хэлэлцүүлэг, цуврал арга хэмжээний үеэр баталж, танилцууллаа.

Монгол Улсын Сангийн яам, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага (НҮБ)-аас “НҮБ-ын ТХЗ хамтарсан сан”-гийн санхүүжилтээр хэрэгжүүлсэн “Монгол Улсад Тогтвортой хөгжлийн санхүүжилтийн нэгдсэн тогтолцоог нэвтрүүлэх нь” хамтарсан хөтөлбөрийн хүрээнд Монголын Тогтвортой Санхүүгийн Холбоо (ТоС Холбоо)-ноос дотоод, гадаадын эксперт, мэргэжилтнүүдийг оролцуулан НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрийн

дэмжлэгтэйгээр “ТХЗ-ын санхүүжилтийн Таксономи”-ийн баримт бичиг, ангиллыг олон улсын болон дотоодын сайн туршлага, стандартын дагуу боловсруулж, оролцогч талуудын санал зөвлөмжийг тусган, Монгол Улсын онцлогт нийцүүлэн боловсруулсан юм. Ингэснээр Монгол Улс “ТХЗ-ын санхүүжилтийн Таксономи” боловсруулж баталсан дэлхийд анхдагч улсуудын нэг болов.

Монгол Улсын хувьд Үндэсний Ногоон Таксономи буюу ногоон санхүүжилт олгох боломжтой үйл ажиллагаа, төсөл хөтөлбөрийг таних нэгдсэн тодорхойлолт, ангилал зүйг 2019 онд анх боловсруулж, баталсан бөгөөд үүний дагуу банкууд болон банк бус санхүүгийн байгууллагууд ногоон зээлээ бүртгэн, салбарын хэмжээнд нэгдсэн тайлан боловсруулж, хувийн хэвшлээс оруулж буй ногоон зээлийн урсгалыг тайлагнадаг болсон юм. Түүнчлэн Ногоон Таксономи дахь ангилал, үйл ажиллагааны дагуу анхны ногоон бонд, даатгалын бүтээгдэхүүн, хөрөнгө оруулалтын сангууд бий болсон байгаа нь энэ төрлийн таксономийн хэрэглээ, хэрэгцээ шаардлага хурдацтай нэмэгдэж буйг харуулж байна.

Харин одоог хүртэл ТХЗ-ын санхүүжилтийн Таксономи буюу нийгмийн салбаруудыг багтаасан ангилал байхгүйн улмаас энэ чиглэлийн зээл санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн хөгжүүлэх, томоохон хөрөнгө оруулалт болон төрөл бүрийн бондын санхүүжилтийг ТХЗ-д уялдуулан тодорхойлох нэгдсэн стандарт тодорхойгүй, хувийн хэвшлийн ТХЗ-д чиглэсэн хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийн урсгалууд бүртгэгдэхгүй байсаар ирсэн билээ. Тэгвэл энэхүү ТХЗ-ын санхүүжилтийн Таксономийг баталснаар Монгол Улсын хэмжээнд аливаа санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын урсгалын ТХЗ-д оруулж буй хувь нэмрийг бүртгэх, тайлагнах, гадна дотоодын хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг нэмэгдүүлэх, цаашлаад баталгаажуулалтын арга хэрэгслийг боловсронгуй болгох боломж бүрдэх эхлэл тавигдлаа.

ТХЗ-ын санхүүжилтийн Таксономи нь Үндэсний Ногоон Таксономийн ангилалд суурилсан бөгөөд үүн дээр боловсрол, эрүүл мэнд, мэдээлэл харилцаа холбоо, хүртээмжтэй дэд бүтэц зэрэг нийгмийн салбаруудыг нэмснээр Тогтвортой хөгжлийн 17 зорилт, 142 индикатор үзүүлэлтэд нийцсэн эдийн засгийн үйл ажиллагааг 12 үндсэн салбарт ангилан тодорхойлж, үр нөлөөллийг хэмжих, баталгаажуулах, тайлагнах шалгуур үзүүлэлтийг мөн багтааснаараа онцлогтой юм.

Монгол Улс Парисын хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх Үндэсний хэмжээнд тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилт, Алсын хараа 2050 зэрэг бодлогын хүрээнд 2030 он гэхэд хүлэмжийн хийн ялгарлыг 27.2 хувиар бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, амьдралын чанар, хүний хөгжлийг сайжруулж, чанартай боловсрол, сайн засаглалыг бий болгох замаар ногоон, нийгмийн хүртээмжтэй хөгжилд хүрэх зорилтыг тавьсан билээ. Үндэсний хэмжээнд тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилтыг биелүүлэхэд 11.7 тэрбум ам.доллар, харин ТХЗ-уудыг биелүүлэхэд 2030 он хүртэл нэмэлтээр 43 тэрбум ам.долларын санхүүжилтийн эх үүсвэрийг бүрдүүлэх шаардлагатай гэсэн урьдчилсан тооцоолол байна.

Үүний тулд өнөөгийн болон ирээдүйн санхүүжилтийн урсгалыг Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн зорилтуудад чиглүүлэх, олон талуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, уялдуулах хэрэгцээ үүсэж байна. ТХЗ-ын санхүүжилтийн Таксономи

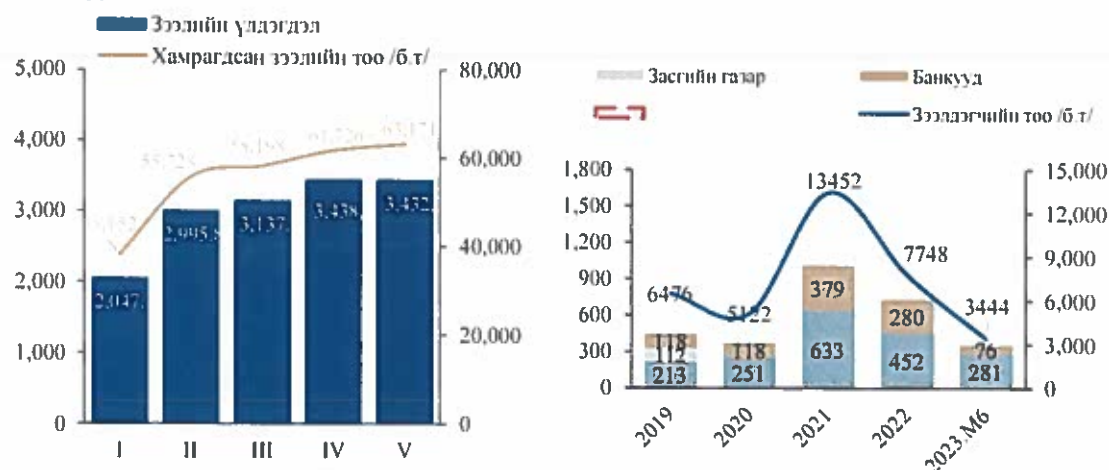
батлагдсанаар дээрх зорилтуудыг дэмжсэн төр, хувийн хэвшлийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, шинэ эх үүсвэр татах, шинэ зах зээлийн боломжуудыг нээх суурь тавигдлаа.

5.2. Орон сууцны ипотекийн зээлийн хөтөлбөр

Ипотекийн зээлийн хөтөлбөрийг 2013 оноос хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш Монголбанк, Засгийн газар, банкуудын эх үүсвэрээр 2023 оны 6 дугаар сарын эцсийн байдлаар нийт 7.2 их наяд төгрөгийн хөнгөлөлттэй хүүтэй зээлийг 114.2 мянган зээлдэгчид олгоод байна. Ковид-19 цар тахлын эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөнөөс шалтгаалан ипотекийн зээлийн хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэх хугацааг “Коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хууль”, УИХ-ын 2020 оны 32 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын цар тахлын үед санхүү, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, төрийн үйлчилгээнд цахим шилжилт хийх арга хэмжээ”, Монгол Улсын Засгийн Газрын 183 дугаар тогтоолоор баталсан “Бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлсэн тэй холбогдуулан эдийн засгийг дэмжих чиглэлээр авах зарим арга хэмжээ”-ний дагуу сунгаж, Монголбанк үргэлжлүүлэн санхүүжүүлсэн бөгөөд энэ нь хөтөлбөрийн нийгэм, эдийн засагт үзүүлж буй эерэг нөлөөг эрчимжүүлж байв.

Коронавируст цар тахлын хүндрэлтэй холбоотойгоор холбогдох хууль, эрх зүйн баримт бичгийн дагуу банкууд орон сууцны ипотекийн зээлийн төлбөрийг хойшлуулах хүсэлтийг иргэдээс хүлээн авч нийт 5 удаа шийдвэрлэсэн бөгөөд ойролцоогоор 3.4 их наяд төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй 63.2 мянган өрхийн зээлийн эргэн төлөлтийг хүү хуримтлуулж тооцохгүй нөхцөлөөр хойшлуулав. Эдгээр хойшлуулсан ипотекийн зээлийн хэмжээ нь нийт ипотекийн зээлийн үлдэгдлийн 80 орчим хувийг эзэлж байна (Зураг 38). “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-ний хүрээнд Монголбанк болон банкуудын эх үүсвэрээр жилд нийт 700 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлттэй хүүтэй ипотекийн зээл олгохоор ажиллаж, 2021 онд 1.0 их наяд төгрөгийн хөтөлбөрийн зээлийг 13.5 мянган өрхөд, 2022 онд 732.3 тэрбум төгрөгийн хөтөлбөрийн зээлийг 7.8 мянган өрхөд олгосон. Харин энэ оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар нийт 357.8 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлттэй хүүтэй зээлийг 3.4 мянган өрхөд хөтөлбөрийн зээлийн эргэн төлөлтөөс олгоод байна (Зураг 39).

Зураг 38. Ипотекийн зээлийн төлбөр Зураг 39. Ипотекийн зээл олголт хойшлуулалт

Эх сурвалж: Монголбанк

Эдийн засгийн гадаад болон дотоод нөхцөл байдлын өөрчлөлтөөс шалтгаалан хөтөлбөрийн зээлийн эрэлт улам нэмэгдэж, 2023 оны эхний хагасын байдлаар 1.4 их наяд төгрөгийн 17.4 мянган өрхийн зээл хүлээгдэж байна. Энэ нь нийгэм дэх хөнгөлөлттэй хүүтэй хөтөлбөрийн хэрэгцээ, шаардлагыг харуулж байгаа бөгөөд хөтөлбөрийн нийгэм, эдийн засагт үзүүлж буй эерэг нөлөөг харгалзан үзэж хөтөлбөрийг урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжүүлэх нь чухал байна.

Иймд Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2023 онд баримтлах үндсэн чиглэл, Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Сангийн сайдын 2018 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн 285/А-334 дугаар хамтарсан тушаалаар баталсан “Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн тогтвортой тогтолцоо бүрдүүлэх хөтөлбөрөөс гаргах төлөвлөгөө”-ний дагуу Монголбанкнаас хөтөлбөрийг Засгийн газарт шилжүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээнүүдийг авч ажилласны хүрээнд Монгол Улсын Ерөнхий сайдын 2023 оны 51 дүгээр “Ажлын хэсэг байгуулах тухай” захирамжийн дагуу Сангийн яам, Барилга, хот байгуулалтын яам, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Монголбанкны төлөөллөөс бүрдсэн ажлын хэсэг байгуулагдсан. Ажлын хэсэг Засгийн газраас хөтөлбөрийг хүлээж авах боломжит хувилбаруудыг судалж, Сангийн яам, түүнийг төлөөлж Монгол Улсын хөгжлийн банкнаас хөтөлбөрийг богино хугацаанд үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж, дунд болон урт хугацаанд хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын нэгжтэй болгох төлөвлөгөөтэй байна.

Дээрх ажлын хүрээнд орон сууцны ипотекийн хөтөлбөрийн санхүүжилтийн схемийг олон улсын сайн туршлагад суурилсан, урт хугацаанд хэрэгжих боломжтой хэлбэрт шилжүүлэх шаардлагатай юм.

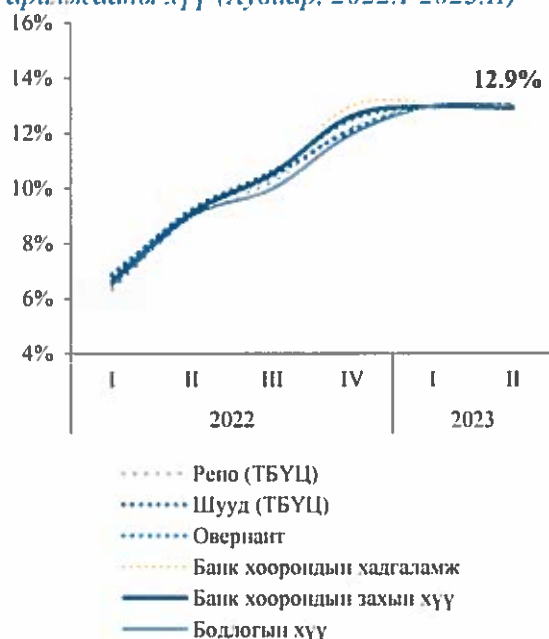
5.3. Мөнгөний зах, хүүгийн түвшин

Банкуудын зээл олгох эсвэл хадгаламж татах шийдвэр нь банк хоорондын зах дээрх санхүүгийн хэрэгслүүдийн хүүнээс хамаарч байдаг. Иймд Монголбанкнаас нээлттэй захын үйл ажиллагаа, хүүний нэгдсэн бодлого болон бусад мөнгөний бодлогын арга

хэрэгслүүдийн тусламжтай банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүүг бодлогын хүүтэй ойролцоо түвшинд хадгалахыг зорьдог билээ.

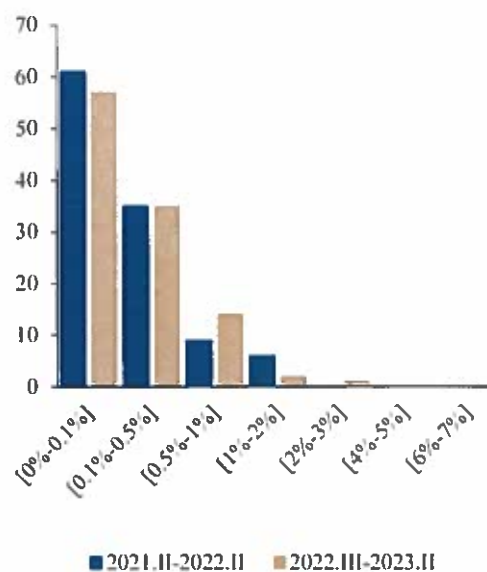
КОВИД-19 цар тахлын улмаас эдийн засагт үүсээд буй хүндрэлийг эрсдэл багатай давах зорилгоор Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны шийдвэрээр 2022 онд бодлогын хүүг шат дараалалтай нийт 7.0 нэгж хувиар нэмэгдүүлэн 13.0 хувийн түвшинд хүргэсэн бөгөөд 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар хэвээр хадгалагдаад байна. Ингэснээр банк хоорондын захын жигнэсэн дундаж хүү өмнөх оны 2 дугаар улирлаас хойш 3.8 хувиар өсөж, 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар дунджаар 12.9 хувийн түвшинд хадгалагдлаа (Зураг 40).

Зураг 40. Банк хоорондын захын арилжааны хүү (Хувиар, 2022.I-2023.II)

Эх сурвалж: Монголбанк

Зураг 41. Банк хоорондын захын хүүний бодлогын хүүнээс хазайх хэлбэлзлийн хистограмм

Эх сурвалж: Монголбанк

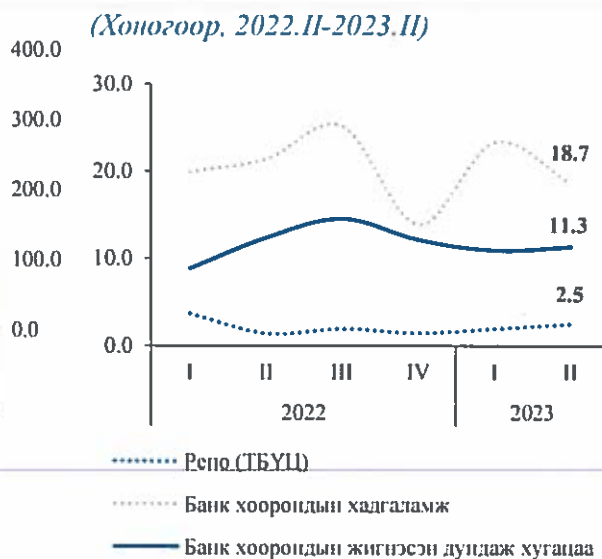
Мөн 2022 оны 2 дугаар улирлаас хойш бодлогын хүүнээс хазайх абсолют хазайлт банк хоорондын захын хүүний хувьд 0.02 нэгж хувь байгаа бөгөөд нийт хугацааны 97.2 хувьд $[0.0; 0.01]$ хүүний хэлбэлзлийн интервалд харьяалагдаж байгаа нь бодлогын хүүтэй ойролцоо түвшинд хадгалагдсаныг харуулж байна (Зураг 41).

2023 оны 2 дугаар улиралд банк хоорондын төгрөгийн захад нийт 3,252.7 тэрбум төгрөгийн дүн бүхий 251 хэлцлийг 12.9 хувийн жигнэсэн дундаж хүүтэйгээр, 11.3 хоногийн дундаж хугацаатайгаар байгуулжээ (Зураг 42, Зураг 43).

Зураг 42. Банк хоорондын захын төгрөгийн арилжааны хэмжээ
(Тэрбум ₮, 2022.I-2023.II)

Зураг 43. Банк хоорондын захын төгрөгийн арилжааны дундаж хугацаа
(Хоногоор, 2022.II-2023.II)

Эх сурвалж: Монголбанк

Эх сурвалж: Монголбанк

Банк хоорондын төгрөгийн захад хийгдсэн нийт хэлцлийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 13.3 нэгж хувиар өссөн. Инфляцын өсөлт, гадаад орчны тогтворгүй байдлаас үүдэн бодлогын хүүгийн түвшинг 2022 оны эхнээс шат дараалан өсгөж 13 нэгж хувьд хүргэсэн нь 2022 онд банк хоорондын арилжааг бууруулаад байсан бол 2023 оны эхнээс төгрөгийн нөөц нэмэгдэж, урсгал сайжирч ханш тогтворжсонтой холбоотой банк хоорондын захын идэвхжилийг нэмэгдүүлсэн байна.

Хүснэгт 7. Хоёрдогч захын төгрөгийн арилжаанд эзлэх хэмжээ (хувиар)

Үзүүлэлт	2022				2023	
	I	II	III	IV	I	II
Репо (ТБҮЦ)	45.1%	20.3%	35.6%	4.7%	30.9%	33.7%
Шууд (ТБҮЦ)	43.2%	25.2%	19.2%	53.2%	48.4%	28.9%
Овернайт	0.2%	16.0%	9.5%	8.0%	3.4%	1.8%
Банк хоорондын хадгаламж	11.5%	38.6%	35.7%	34.1%	17.3%	35.5%

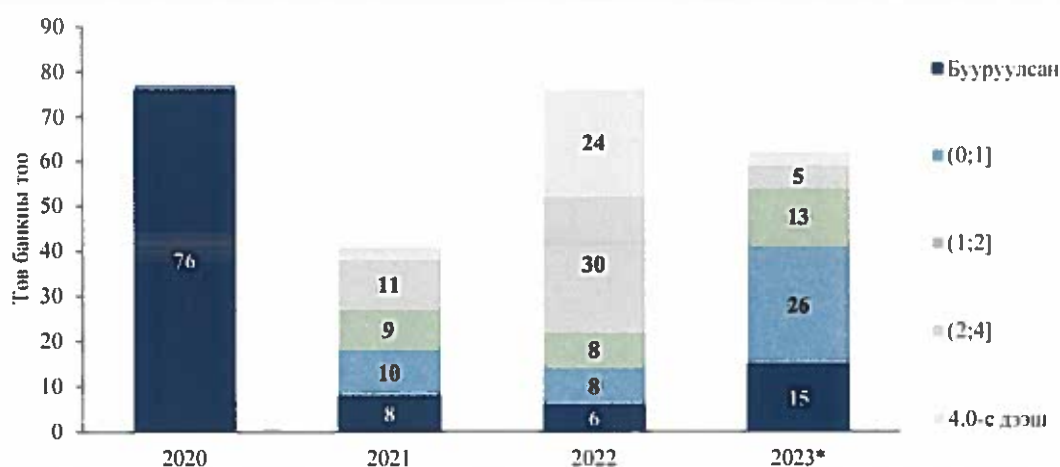
Эх сурвалж: Монголбанк

Мөн арилжааны бүтцийг авч үзвэл нийт банк хоорондын арилжаанд ТБҮЦ-ыг барьцаалан хийж байгаа репо хэлцэл 28.9%, ТБҮЦ-ны шууд хэлцэл 33.7%, овернайт хэлцэл 1.8%, банк хоорондын хадгаламж 35.5%-ийг тус тус бүрдүүлж байна. Банк хоорондын ТБҮЦ-ны шууд болон репо хэлцэл нь харилцагчийн эрсдэл багатай тул нийт арилжаанд давамгайлж байгаа бөгөөд 2023 оны 2 дугаар улиралд банк хоорондын хадгаламж идэвхэжсэн байна (Хүснэгт 7).

ШИГТГЭЭ 8. Төв банкуудын бодлогын хүүний шийдвэр

Ковид-19 цар тахалтай холбоотойгоор 2020 онд төв банкууд бодлогын хүүгээ бууруулж, мөнгөний бодлогын төлөвөө зөөлрүүлж байв. Харин 2021 онд цар тахлаас үүдэлтэй тээвэр, логистикийн саатал, нийлүүлэлтийн сүлжээний доголдолтой холбоотойгоор инфляц хурдтай нэмэгдэж, төв банкууд мөнгөний бодлогын төлөвөө хатууруулах чиглэлд шилжсэн. Үүнтэй зэрэгцэн 2022 оны эхнээс геополитикийн нөхцөл байдал хурцдаж, дэлхий нийтээр хүнс, шатахуун, эрчим хүчний үнийн өсөлт эрчимжсэнээр дийлэнх улс орнуудад инфляц сүүлийн хэдэн арван жилийн оргил түвшиндээ хүрсэн нь төв банкууд бодлогын хүүгээ эрчимтэй өсгөх гол шалтгаан боллоо. Цар тахлын хязгаарлалтууд суларч, хөдөлмөрийн зах зээл, өрхийн хэрэглээ сэргэсэн нь эрэлтийн шинжтэй инфляцыг нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүлэв. Мөн Холбооны Нөөцийн банк, Английн төв банк, Европын төв банк зэрэг томоохон төв банкууд бодлогын хүүгээ 2021 оноос нэмэгдүүлж байгаа нь хөгжиж буй орнууд бодлогын хүүгээ өсгөх гол шалтгаан болж байна. Тодруулбал, 2021 онд 40 улсын төв банк 113 удаагийн шийдвэрээр, 2022 онд 73 улсын төв банк 381 удаагийн шийдвэрээр бодлогын хүүгээ өсгөжээ. Өнгөрсөн онд бодлогын хүүгээ өөрчилсөн төв банкуудын бодлогын хүүний нийт өөрчлөлтийг авч үзвэл 2-4 нэгж хувийн хооронд өсгөсөн 30 төв банк, 4-с дээш нэгж хувиар өсгөсөн 24 төв банк байна. Ийнхүү дэлхий даяар 2021, 2022 онуудад төв банкууд мөнгөний бодлогын төлөвийг нэгэн зэрэг хатууруулж, санхүүгийн нөхцөл хурдтай чангарсан юм.

Зураг 44. Төв банкуудын бодлогын хүүний өөрчлөлт

* 2023 оны 8 дугаар сарын 1-ны байдлаар

Эх сурвалж: Central bank rates

- Зарим улсад 2022 онд хатууруулсан мөнгөний бодлогын нөлөө арай гарч амжаагүй байгааг харгалзан үзэж бодлогын хүүг алгуур өсгөх эсвэл хэвээр хадгалах төлөвт шилжээд байна.
- Дэлхийн зах зээл дэх хүнс, газрын тосны үнэ буурч, олон улсад тээврийн зардал цар тахлын өмнөх түвшинд хүрснээс гадна өмнөх оны суурь үеийн нөлөө зэргээс шалтгаалан улс орнуудад инфляцын эрч саарч байгаа нь төв банкуудын шийдвэрт нөлөөлөв.

- Зарим улсуудад эдийн засгийн өсөлтийн төлөв сул байгаа нь мөн нөлөөлж байна. Мөн дэлхий даяар 2021, 2022 онуудад төв банкууд мөнгөний төлөвийг нэгэн зэрэг хатууруулж, санхүүгийн нөхцөл хурдтай чангараад байгаа нь эдийн засгийн төлөвт сөргөөр нөлөөлж, хямралд оруулах эрсдэлтэй гэсэн болгоомжлолыг үүсгээд байгаа юм.
- Геополитикийн хурцадмал нөхцөл байдал үргэлжилж байгаагаас гадна АНУ, Европ зэрэг томоохон эдийн засагтай орнуудын банк, санхүүгийн салбарын нөхцөл байдлаас шалтгаалан дэлхийн эдийн засагт тодорхой бус байдал өндөр хэвээр байна.
- Түүнчлэн, гадаад хүү өсөж²⁸ болзошгүй, зарим улс орнуудад төсвийн бодлогын төлөв сул хэвээр, үнийн өсөлттэй уялдан цалин нэмэгдэж байгаа нь инфляцын дарамтыг өсгөх эрсдэлтэй юм.

Гэвч энэ оноос зарим улсууд бодлогын хүүг бууруулж, мөнгөний бодлогын төлөвөө алгуур зөөлрүүлэх шийдвэр гаргаад байна. Тодруулбал, 2023 оны 8 дугаар сарын 1 байдлаар 15 улсын²⁹ төв банк бодлогын хүүг бууруулах шийдвэр тарав. Эдгээр улсуудын хувьд инфляц зорилтот түвшиндээ хүрсэн³⁰ эсвэл үргэлжлэн саарах, ойрын хугацаанд зорилтот түвшинд хүрэх төсөөлөлтэй байгаа нь ийнхүү мөнгөний бодлогоо зөөлрүүлэх орон зай бий болгож байна. Түүнчлэн, өнгөрсөн жилүүдэд хэрэгжүүлсэн мөнгөний хатуу бодлого нь эдийн засгийн идэвхжилийг хязгаарлаж байгаагаас гадна дийлэнх улс орнуудад мөнгөний хатуу бодлого үргэлжлэх төлөвтэй байгаа нь дэлхийн эдийн засагт сөргөөр нөлөөлж, гадаад эрэлт нь сулрах төлөвтэй байна. Иймд эдийн засгийн идэвхжилийг дэмжих зорилгоор тус төв банкууд мөнгөний бодлогын төлөвөө алгуур зөөлрүүлж байна.

Хэдийгээр зарим төв банкууд энэ оноос мөнгөний бодлогыг чангаруулах хурдаа сулруулж, зарим нь мөнгөний бодлогын төлөвөө зөөлрүүлж эхлээд байгаа боловч дийлэнх улс орнуудад инфляц зорилтот түвшнээс өндөр хэвээр, мөнгөний бодлогын хатуу төлөв үргэлжилж байна. Мөн ихэнх улс орнуудад инфляц саарах хурд нь хөшүүн бөгөөд төв банкуудын төсөөллөөр инфляц тодорхой хугацаанд зорилтоос өндөр түвшинд хадгалагдахаар³¹ байна. Улмаар инфляц энэ онд алгуур буурч байгаа боловч ихэнх улс орнуудад мөнгөний хатуу бодлого үргэлжилэх, 2024 оноос алгуур зөөлрөх төлөвтэй байна.

²⁸ ХНБ болон Европын төв банк бодлогын хүүгээ үргэлжлүүлэн өсгөж 2023 оны 7 дугаар сард харгалзан 5.5, 4.35 хувьд хүргэсэн нь сүүлийн 22 жилийн хамгийн өндөр түвшин болов. Түүнчлэн, эдгээр төв банкууд цаашид дахин бодлогын хүүгээ өсгөж болзошгүй гэж зарим шинжээчид таамаглаж байна.

²⁹ Үүнд, Ангол, Армени, Беларусь, Чили, БНХАУ, Коста-Рика, Доминикан, Гүрж, Молдова, Шри Ланка, Тажикистан, Украин, Уругвай, Узбекистан, Вьетнам зэрэг улсууд багтаж байна.

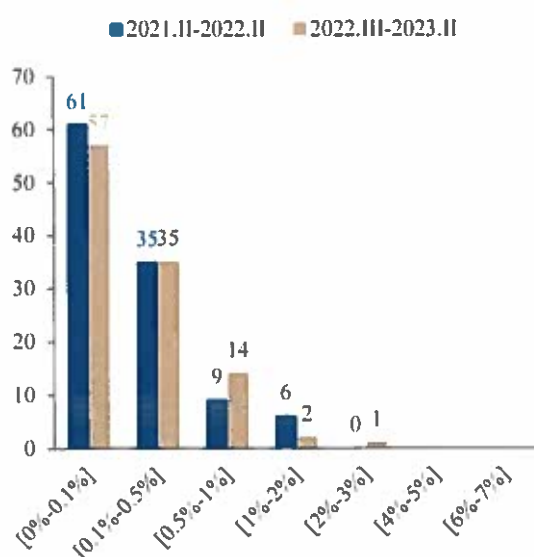
³⁰ Уругвай, Гүрж, Беларусь, Доминикан, Армени, Бразил, БНХАУ, Коста-Рика зэрэг улсуудад инфляц зорилтот түвшинд хүрсэн эсвэл зорилтот түвшнээс бага байна.

³¹ Тухайлбал, инфляц АНУ, Евро бүс, Австрали улсад 2025 оны сүүлдээр, Англи улсад 2025 оны эхэнд, Солонгос улсад 2024 онд зорилтот түвшиндээ хүрэх хүлээлттэй байна.

5.4. Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш

Монголбанкнаас төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханш нь эдийн засгийн суурь нөхцөлд нийцтэй, уян хатан тогтох зарчмыг баримталж ажилладаг бөгөөд богино хугацааны төгрөгийн гадаад валюттай харьцах ханшийн огцом хэлбэлзлийг бууруулах зорилгоор валютын захад шаардлагатай үед тухай бүр оролцон ажилладаг. Тус зорилгынхоо хүрээнд Монголбанк 2023 оны 6 дугаар сарын байдлаар нийт 2,062.1 сая ам.долларыг худалдан авч, гадаад валютын дуудлага худалдаа болон цахим талбараар нийт 1,581.5 сая ам.долларыг дотоодын валютын захад нийлүүлжээ. Төгрөгийн ам.доллартой харьцах ханш 1 дүгээр улиралд оны эхнээс 2.13 хувиар суларсан бол, 2 дугаар улиралд өмнөх улирлаас 2.43 хувиар, оны эхнээс 0.35%-аар чангарч, 3432.66 төгрөгт хүрэв. Ингэхдээ, 2023 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар төгрөгийн ам.доллартой харьцах ханш нэг өдөрт хамгийн ихдээ 0.01 хувиар чангарч, 0.13 хувиар суларч, өдрийн дундаж хэлбэлзэл 0.04% байсан нь 2022 оны мөн үетэй харьцуулахад 0.04 нэгжээр буурсан байна.

Зураг 45. Төгрөгийн ам.доллартой харьцах ханшийн өдрийн хэлбэлзлийн давтамж

Зураг 46. Төгрөгийн ам.доллартой харьцах албан ханшийн өөрчлөлт

Эх сурвалж: Монголбанк

2022 оны төгсгөлд 1 тонн зэсийн үнэ 8,372.0 ам.доллар байсан бол 2023 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар 8,315.5 ам.долларт болж харьцангуй тогтвортой байна. Харин нүүрсний үнэ 2022 оны төгсгөлд тонн тутамд 404.15 ам.доллар байсан бол 2023 оны 6 дугаар сарын байдлаар 128.05 ам.доллар болж 68.3 хувиар буурлаа. Харин БНХАУ-ын Тэг-Ковид бодлогын хязгаарлалт суларснаар экспортын биет хэмжээ нэмэгдэх нөхцөл бүрдэж, 2023 оны эхний 6 сарын байдлаар банкны системээр дамжин Монгол Улсад орох гадаад валютын орох урсгал гарах урсгалаас 504.8 сая ам.доллараар өндөр байв.

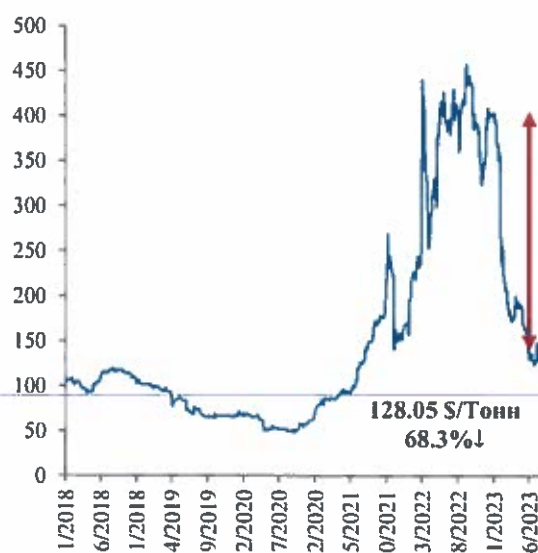
Улмаар Монгол Улсын төлбөрийн тэнцэл 2022 оны 6 дугаар сарын байдлаар 474.8 сая ам.долларын ашигтай гарч, гадаад валютын албан нөөц оны эхнээс 419.5 сая ам.доллаар өссөн байна.

Зураг 47. Зэсийн үнэ, \$/тонн

Эх сурвалж: Блүүмберг

Зураг 48. Нүүрсний үнэ, \$/тонн

Эх сурвалж: Блүүмберг

Мөн гадаад валютын албан нөөцийг нэмэгдүүлэх гол хүчин зүйл нь дотоодын зах зээлээс худалдаж авдаг алт байдаг бөгөөд Монголбанк 2022 онд 22.8 тонн үнэт металл, 2023 оны эхний 6 сарын байдлаар нийт 7.3 тонн үнэт металл худалдан аваад байна. Ингэснээр гадаад валютын албан нөөц нэмэгдэж улмаар олон нийтийн төгрөгт итгэх итгэлийг бэхжүүлэх, Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлд эергээр нөлөөлөх болон эдийн засгийн дархлааг нэмэгдүүлэхэд өндөр ач холбогдолтой юм.

VI. ТӨЛБӨРИЙН ТЭНЦЭЛ, ГАДААД ЗЭЭЛ

6.1. Төлбөрийн тэнцэл

Төлбөрийн тэнцлийн урсгал дансны алдагдал 2023 оны эхний 5 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр өнгөрсөн оны мөн үеэс 120 хувиар буурч 220 сая ам.долларын ашигтай, санхүүгийн дансны ашиг 86 хувиар буурч 73 сая ам.долларт тус тус хүрч, нийт тэнцлийн ашиг өмнөх оноос 1,552 сая ам.доллороор нэмэгдэж 504 сая ам.долларт хүрсэн байна.

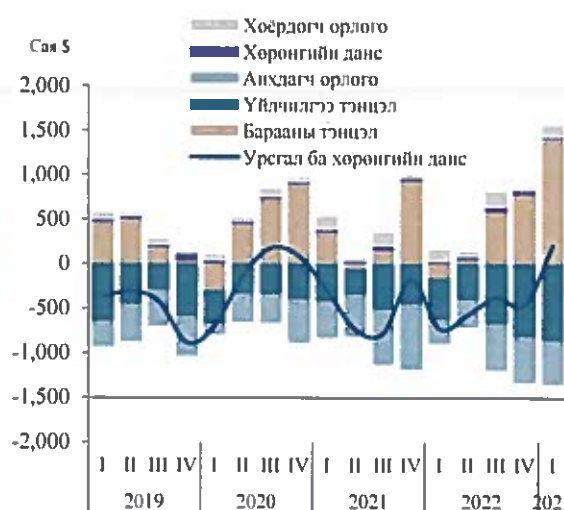
Хүснэгт 8. Төлбөрийн тэнцлийн 2023 оны эхний 5 сарын урьдчилсан гүйцэтгэл, сая ам.доллар

	Эхний 5 сар		Өөрчлөлт	
	2022	2023	Дүн	Хувь
I. Урсгал данс	-1,118	220	1,338	120%
1.1 Бараа ба үйлчилгээний худалдаа	-887	821	1,708	193%
А. Бараа	-156	2,088	2,245	1438%
Б. Үйлчилгээ	-731	-1,267	-537	-73%
1.2 Анхдагч орлого	-409	-759	-350	-85%
1.3 Хоёрдогч орлого	178	158	-20	-11%
II. Хөрөнгийн данс	43	42	-1	-2%
<i>Урсгал ба Хөрөнгийн дансны тэнцэл (зээлдүүлэгч + зээлтэгч -)</i>	<i>-1,075</i>	<i>262</i>	<i>1,337</i>	<i>124%</i>
III. Санхүүгийн данс	-529	-73	456	86%
<i>Санхүүгийн дансны тэнцэл (зээлдүүлэгч + зээлтэгч -)</i>	<i>-529</i>	<i>-73</i>	<i>456</i>	<i>86%</i>
А. Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт	-478	-559	-81	-17%
а.1. Актив	36	14	-22	-60%
а.2. Пассив	515	574	59	11%
Б. Багцын хөрөнгө оруулалт	153	49	-104	-68%
б.1. Актив	34	28	-5	-16%
б.2. Пассив	-119	-21	98	83%
В. Санхүүгийн үүсмэл хэрэгслүүд	13	1	-12	-95%
в.1. Актив	13	0	-12	-98%
в.2. Пассив	0	0	0	X
Г. Бусад хөрөнгө оруулалт	-216	437	652	302%
г.1. Актив	319	55	-264	-83%
г.2. Пассив	535	-381	-916	-171%
III. Алдаа ба орхигдуулга	-502	169	671	134%
<i>Төлбөрийн тэнцлийн нийт дүн</i>	<i>-1,048</i>	<i>504</i>	<i>1,552</i>	<i>148%</i>
IV. Албан нөөцийн өөрчлөлт	-1,048	504	1,552	148%

Зураг 49. Төлбөрийн тэнцэл

Зураг 50. Урсгал ба хөрөнгийн тэнцэл

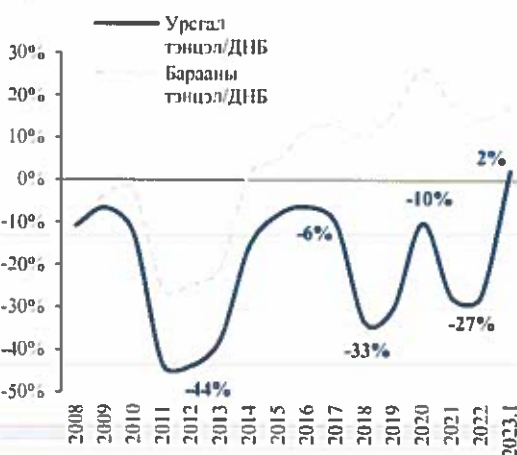
Эх сурвалж: Монголбанк

Урсгал ба хөрөнгийн данс

Урсгал ба хөрөнгийн данс 2023 оны эхний 5 сард өнгөрсөн оны мөн үеэс 1,337 сая ам.доллараар өсөж 262 сая ам.долларын ашигтай гарсан. Үүнд барааны данс 2,245 сая ам.доллараар нэмэгдсэн нь голлох нөлөөг үзүүлэв.

Дотоод эдийн засгийн сэргэлт, уул уурхайн бүтээн байгуулалтууд болон импортын өсөлтөөс шалтгаалж урсгал дансны алдагдал 2012 онд ДНБ-ий 44 хувьд хүрч байсан. Барааны тэнцэл 2014 оноос ашигтай гарч эхэлснээр алдагдал буурч 2015 онд ДНБ-ий 8 хувь, 2016 онд 6 хувьд хүрсэн. Импортын өсөлттэй холбоотой барааны дансны ашиг буурснаар урсгал дансны алдагдал 2018 онд 33 хувьд хүрч өссөн. Харин 2020 онд барааны импортын хэмжээ буурснаар урсгал дансны алдагдал 10 хувь хүрсэн бол 2023 оны I дүгээр улиралд 2 хувийн ашигтай гарсан байна.

Зураг 51. Урсгал тэнцэл/Нэрлэсэн ДНБ

Эх сурвалж: Монголбанк, УСХ

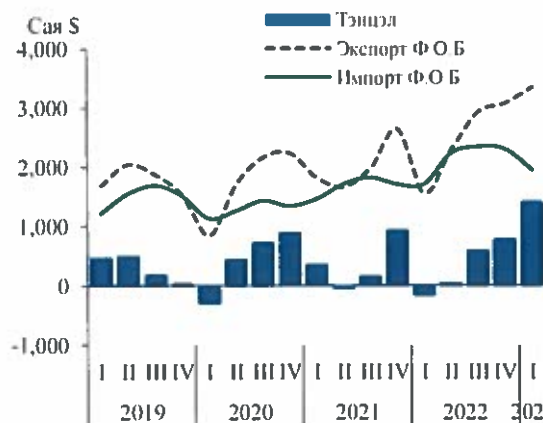
Гадаад худалдаа тэлэж байна. 2023 оны эхний 5 сарын гүйцэтгэлээр гадаад худалдааны нийт бараа эргэлтийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 2,548 сая ам.доллараар өсөж 9,769 сая ам.долларт хүрсэн байна. Үүнд экспорт 54%-аар буюу 2,222 сая ам.доллараар, импорт 10%-аар буюу 326 сая ам.доллараар өссөн нь нөлөөлөв. Тайлант хугацаанд гадаад худалдааны тэнцэл 2,843 сая ам.долларт хүрч өнгөрсөн оны мөн үеэс 1,896 сая ам.доллараар нэмэгдэв.

Дэлхийн зах зээл дээрх зэс, нүүрс болон газрын тосны үнэ өмнөх оны мөн үеэс буурсан ч 2023 оны эхний 5 сард чулуун нүүрс, боловсруулаагүй газрын тос, төмрийн хүдэр,

жоншны экспортын биет хэмжээ өссөн нь экспортын өсөлтөд голлон нөлөөлөв. Тодруулбал, биет хэмжээгээр чулуун нүүрс 2,721 сая ам.доллаар, боловсруулаагүй газрын тос 150 сая ам.доллаар, төмрийн хүдрийн баяжмал 73 сая ам.доллаар, жонш 52 сая ам.доллаар тус тус нэмэгдэв.

Импорт өмнөх оны мөн үеэс 326 сая ам.доллар буюу 10%-иар өсөхөд хөрөнгө оруулалтын бүтээгдэхүүн 291 сая ам.доллаар, нефтийн бүтээгдэхүүний импорт 141 сая ам.доллаар тус тус өссөн нь нөлөөлсөн. Нефтийн бүтээгдэхүүний хувьд хамгийн өндөр өсөлттэй нь дизель түлшний импорт 51%-иар буюу 150 сая ам.доллаар өссөн байна. Харин АИ-92 болон АИ-95 бензиний импорт өмнөх оны мөн үеэс 9%-иар буюу 20 сая ам.доллаар буурсан.

Зураг 52. Бариагн гадаад худалдаа

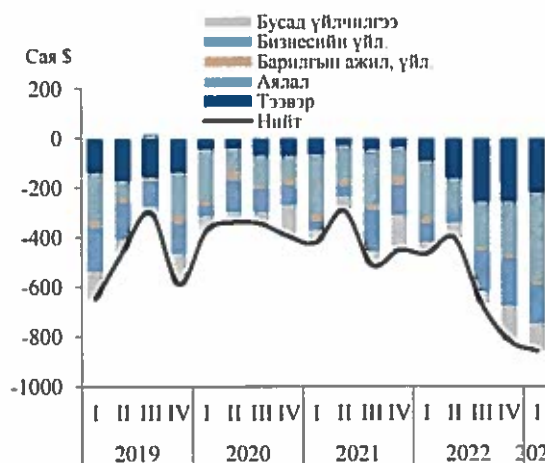
Эх сурвалж: Монголбанк

Үйлчилгээний дансны алдагдал осов.

Үйлчилгээний дансны алдагдал 2023 оны эхний 5-н сарын гүйцэтгэлээр өмнөх оны мөн үеэс 73 хувиар буюу 537 сая ам.доллаар өсөж 1267 сая ам.долларт хүрсэн.

Өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад үйлчилгээний дансны алдагдалд тээврийн үйлчилгээний зардал 158.6 сая ам.доллаар, аялал жуулчлалын зардал 157.6 сая ам.доллаар, бизнесийн үйлчилгээний зардал 141.7 сая ам.доллаар тус тус өссөн нь голлох нөлөөг үзүүлжээ.

Зураг 53. Үйлчилгээний гадаад худалдаа

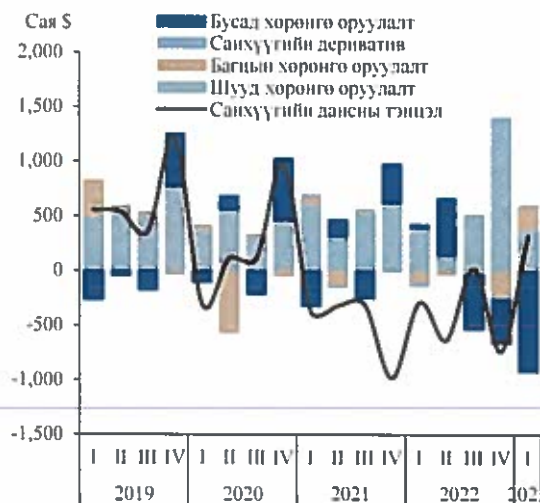
Эх сурвалж: Монголбанк

Анхдагч орлогын дансны алдагдал өссөн. Анхдагч орлогын дансны алдагдлын хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 85 хувиар буюу 350 сая ам.доллаар өсөж 2023 оны эхний 5 сарын гүйцэтгэлээр 759 сая ам.долларт хүрсэн. Үүнд хөрөнгө оруулалтын зарлагын өсөлт голлон нөлөөлжээ.

Санхүүгийн данс

Санхүүгийн дансны ашиг 2023 оны эхний 5 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр өмнөх оны мөн үеэс 86% хувиар буурч 73.1 сая ам.долларт хүрчээ. Үүнд бусад хөрөнгө оруулалтын дансны алдагдал 652.4 сая ам.доллараар өссөн нь голлох нөлөөг үзүүлсэн байна.

Зураг 54. Санхүүгийн данс

Зураг 55. Гадаад валютын албан нооц

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаад валютын албан нооц. 2023 оны эхний 5 сарын байдлаар нийт төлбөрийн тэнцэл 504.3 сая ам.долларын ашигтай гарч, гадаад валютын албан нөөц 5 дугаар сарын эцэст 3,896.9 сая ам.долларт хүрсэн. Энэ нь сүүлийн валютын төлбөртэй импортын гурван сарын дунджаар тооцсон барааны 3.5 сарын хэрэгцээг хангах түвшин юм.

6.2. Хөрөнгө оруулалтын позиц

Монгол Улсын гадаад хөрөнгө оруулалтын цэвэр позиц 2023 оны I дүгээр улирлын эцэст -41,634.4 сая ам.доллар байна. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын гадаадаас татсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ нь гадагш хийсэн хөрөнгө оруулалтаас 41,634 сая ам.доллараар өндөр байна. Гадаад хөрөнгө оруулалтын актив, пассивийн үлдэгдэл болон позицийг Хүснэгт 9-т дэлгэрэнгүй харуулав.

Хүснэгт 9. Монгол Улсын гадаад хөрөнгө оруулалтын позиц, 2023 оны I-р улирал, сая ам.доллар

А. ГАДААД АКТИВ		7,533.1	Б. ГАДААД ПАССИВ		49,167.5
1. Шууд хөрөнгө оруулалт (гадаад руу)	983		6. Шууд хөрөнгө оруулалт (гадаадаас)	28,908	
1.1 Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө оруулалт	707		6.1 Хувь нийлүүлсэн хөрөнгө оруулалт	15,456	
1.2 Бусад хөрөнгө	275		6.2 Бусад хөрөнгө	13,452	
2. Багцын хөрөнгө оруулалт	530		7. Багцын хөрөнгө оруулалт	3,766	
2.1 Хөрөнгийн хувьцаа	438		7.1 Хөрөнгийн хувьцаа	149	
2.2 Өрийн бичиг	93		7.2 Өрийн бичиг	3,617	
3. Санхүүгийн дериватив	0.0		8. Санхүүгийн дериватив	0.4	
4. Бусад хөрөнгө оруулалт	2,581		9. Бусад хөрөнгө оруулалт	16,493	
4.1 Худалдааны зээл	216		9.1 Худалдааны зээл	1,175	

4.2 Зээл	135	9.2 Зээл	13,302
4.2.1 Тов банк	0	9.2.1 Тов банк	182
4.2.2 Засгийн газар	0	9.2.2 Засгийн газар	5,886
4.2.3 Банк санхүүгийн байгууллага	73	9.2.3 Банк санхүүгийн байгууллага	1,396
4.2.4 Аж ахуйн нэгж	62	9.2.4 Аж ахуйн нэгж	5,838
4.3 Бэлэн мөнгө ба харилцах	2230	9.3 Бэлэн мөнгө ба харилцах	1,857
4.4 Бусад актив	0	9.4 Бусад пассив	159
5. Нөөц актив	3,439	В. ПОЗИЦ	-41,634
5.1 Монгожсон алт	338	10. Шууд хөрөнгө оруулалт (цэвэр)	-27,925
5.2 Зээлжих тусгай эрх	119	11. Багцын хөрөнгө оруулалт (цэвэр)	-3,236
5.3 ОУВС-д байршуулсан хөрөнгө (цэвэр)	7	12. Санхүүгийн дериватив (цэвэр)	-0.4
5.4 Бэлэн валют ба харилцах	2,241	13. Бусад хөрөнгө оруулалт (цэвэр)	-13,912
5.5 Үнэт цаас	734	14. Нөөц актив	3,439
5.6 Санхүүгийн дериватив (цэвэр)	0		
5.7 Бусад нөөц актив	0		

Эх сурвалж: Монголбанк

Гадаад актив. Монгол Улсаас эдийн засгийн харьяат бус этгээдэд оруулсан хөрөнгө оруулалтын дүн (актив) 7,533.1 сая ам.доллар байна. Үүний 46%-ийг гадаад валютын албан нөөц, 34%-ийг бусад хөрөнгө оруулалтын актив, 13%-ийг шууд хөрөнгө оруулалт, үлдсэн 7%-ийг багцын хөрөнгө оруулалт тус тус эзэлж байна.

Гадаад пассив. Монгол Улсын эдийн засгийн харьяатад гадаадаас оруулсан хөрөнгө оруулалтын дүн (пассив) 49,167.5 сая ам.долларт хүрэв. Үүний 59%-ийг гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт, 8%-ийг багцын хөрөнгө оруулалт, үлдсэн 34%-ийг бусад хөрөнгө оруулалт тус тус эзэлж байна

Монгол Улс дахь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 53%-ийг буюу 15,455.8 сая ам.долларыг хувь нийлүүлэгчийн дүрмийн сан дахь хөрөнгө оруулалт, үлдсэн 47% буюу 13,452.3 сая ам.долларыг толгой компаниасаа авсан зээл (*компани хоорондын оглог, санхүүжилт*) эзэлж байна.

ШИГТГЭЭ 9. Төв банкны цахим мөнгө (ТБЦМ)

Төв банкны цахим мөнгө (ТБЦМ) гаргах талаар дэлхийн улс орнууд судалгаа, туршилт хийгдэж байгаа бөгөөд улс орон болгоны ТБЦМ гаргах хэрэгцээ, шаардлага харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, хөгжиж буй орнуудын хувьд санхүүгийн хүртээмжтэй байдлаа дээшлүүлэх зорилгоор ТБЦМ-ийг нэвтрүүлэхийг зорьж байгаа бол хөгжингүй орнуудын хувьд хил дамнасан төлбөр тооцоо, хувийн хэвшлийн гаргаж буй крипто валютын хэрэглээг хумих, Төв банкаар баталгаажсан төлбөрийн хэрэгслийг гүйлгээнд оруулахаар судалж байна. Хэдийгээр судалгааны ажил нэлээдгүй хийгдэж байгаа хэдий ч ТБЦМ-ийг ойрын таван жилдээ албан ёсоор гүйлгээнд гаргах цөөн улс байгааг судалгаанаас харж болно. Эдгээр орон ихэнх нь технологид суурилсан хөгжүүлэлт, ТБЦМ-ний эдийн засагт үзүүлэх эерэг үр дүнг тодорхойлж, сайтар судлахыг нэн тэргүүнд тавьж байна.

ТБЦМ-ийг нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн тодорхойлолт хараахан олоогүй байна. Гэхдээ дараах шинжүүдийг агуулсан цахим мөнгийг ТБЦМ гэж үзэх боломжтой. Үүнд: (i) Төв банкнаас гаргасан (ii) албан ёсоор хуульчлагдсан (iii) Төв банкаар баталгаажсан (iv) гүйлгээ нь дундын зуучлагчгүй хийгдэх боломжтой (vi) програмчлах боломжтой зэрэг орно (Kiff, et al., 2020). Өөрөөр хэлбэл, ТБЦМ гэдэг нь тухайн улсын төв банкаар баталгаажсан, үндэсний мөнгөн дэвсгэргийн нэгжээр илэрхийлэгдсэн цаасан болон зоосон мөнгөний дижитал буюу цахим хувилбар юм. Энэ ойлголтыг ТБЦМ-ийг криптовалютаас салгаж ойлгох хэрэгтэй бөгөөд гол ялгаа нь криптовалюта ямар нэгэн байгууллагын хөрөнгөөр баталгааждаггүй, ханшийн хэт савлагаанаас шалтгаалан арилжааны болон өртгийн үүргийг гүйцэтгэх боломжгүй юм (Claeys & Demertzis, 2019).

Төв банкнаас цахим мөнгө гаргах нь тухайн орны санхүүгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, мөнгөний бодлогын орон зайг тэлэх, төлбөрийн системийн үр ашгийг сайжруулах зэрэг эерэг талтай болохыг нэлээд олон тооны судалгааны ажлууд тогтоосон байна.

ТБЦМ гаргахад дараах давуу талтай гэж судлаачид дүгнэсэн байна.

Болзошгүй эрсдэл, хүндрэл

Төв банкнаас цахим мөнгө гаргах нь төлбөрийн систем хийгээд мөнгөний бодлогын үр ашигт дээрх давуу талуудыг авчрах хэдий ч туршилт бага хийгдсэн, харьцангуй шинэ ойлголт учраас дараах сөрөг нөлөөллийг үзүүлэх эрсдэлтэй. Үүнд:

- Банкны салбар зуучлагчийн үүрэг гүйцэтгэхээ болино.
- Төв банкны зардлыг нэмэгдүүлэхээс гадна нэр хүндийн эрсдэлийг дагуулна.
- Шинэ санхүүгийн хэрэгсэл, ойлголтууд, түүнийг зохицуулах хууль, журмын дутмаг байдлаас хамааран санхүүгийн эрсдэл үүсэж болзошгүй.
- Дэд бүтцийн зардал өндөртэй.
- Бэлэн мөнгийг хэрэглээнээс хасах эсвэл хязгаарлах нь төлбөрийн системийн уян хатан байдлыг бууруулж, нийгмийн зүгээс эсэргүүцэлтэй тулгарч болзошгүй (Монголбанк Судалгааны ажил “Товхимол 16”).

Иймд Төв банкууд цахим мөнгө гаргахдаа нэг талаар түүний авчрах давуу талуудыг бэхжүүлэх, нөгөө талаар гарч болох эрсдэлээс сэргийлэх хариу арга хэмжээний төлөвлөгөө, бодлогоо сайтар төлөвлөсөн байх нь нэн чухал юм.

Монгол Улсын хувьд Дэлхийн банкнаас (World Bank Global Findex 2022)-аас гаргасан судалгаанаас харахад бэлэн мөнгөний хэрэглээ буурч, бэлэн бус буюу цахим төлбөр тооцооны хэрэглээ сүүлийн 10 жилд эрчимтэй нэмэгдсэн төдийгүй нийт иргэдийн 98% нь банканд өөрийн нэрийн данстай байна. Энэ үзүүлэлт нь санхүүгийн хүртээмжийг илэрхийлдэг бөгөөд манай орны хувьд бусад хөгжиж буй улс, оронтой харьцуулахад өндөр түвшинд байна.

Мөн, бэлэн бус төлбөр тооцоонд давамгайлж буй төлбөрийн хэрэгслийн нэг нь төлбөрийн карт бөгөөд 2023 оны I дүгээр улирлын байдлаар 4.5 саяд хүрсэн (Монголбанкны төлбөрийн системийн тайлан 2023 оны I дүгээр улирал) нь санхүүгийн хүртээмжийг дээшлүүлэх зорилгоор ТБЦМ гаргах хэрэгцээ шаардлага ойрын хугацаанд байхгүй байгааг илтгэж байна. Харин одоогийн төлбөр тооцооны систем дэх дэд бүтцийн аюулгүй, найдвартай ажиллагааг хангаж, хяналтын тогтолцоог сайжруулах замаар цаашид санхүүгийн хүртээмж болон тогтвортой байдлыг хангах боломжтой юм.

Төв банкны цахим мөнгө гаргахаас өмнө шийдэх, тооцоолж, судалсан байх шаардлагатай олон хүчин зүйлс байдаг. Өөрөөр хэлбэл, Төв банкууд өөрийн орны онцлогт тохирсон, Төв банкны зорилго зорилтод нийцсэн, хамгийн үр ашигтай цахим мөнгөний хувилбарыг сонгож хэрэгжүүлэх нь нэн чухал юм. Иймд аливаа Төв банк цахим мөнгө гаргахдаа дараах үндсэн 4 асуудлын хүрээнд шийдлээ тодорхойлох нь зүйтэй (Auer & Bohme, 2020):

- ХЭНД зориулж гаргах буюу ТБҮЦ-ны хамрах хүрээ;
- Төв банк ЯМАР үүрэг, оролцоотой байх буюу ерөнхий үйл ажиллагааны загвар;
- ХЭРХЭН бүтээх буюу дэд бүтэц, технологийн шийдэл;
- Цахим мөнгөний системийн нууцлал, аюулгүй байдлыг ХЭРХЭН хангах тухай зэрэг юм.

Эдгээр 4 асуудлаас гадна ТБЦМ нь иргэдийн дансанд хүү төлдөг эсэх, нэг дансанд байх ТБЦМ-ний хэмжээнд хязгаар тогтоох зэрэг бусад судлах, шийдэх шаардлагатай эдийн засгийн асуудлууд байх бөгөөд дараагийн бүлэгт дэлгэрүүлэн авч үзэх болно (Auer and Bohme (2020)).

Одоогийн байдлаар олон улс дахь ТБЦМ-ний талаарх байр суурь, судалгаа, туршилтын үр дүн, оновчтой шийдэл бүрэн тодорхой болоогүй учир манай улсын хувьд ойрын хугацаанд ТБЦМ гаргах нь эрт байна гэж дүгнэж байна. Харин улс орнуудын хийж буй туршилт, судалгааны үр дүнг анхааралтай ажиглаж, ахисан түвшний эмпирик судалгааны ажлууд гүйцэтгэж, улмаар эдгээрийг цаашдын урт хугацааны бодлогын шийдвэртээ тусгах нь зүйтэй.

6.3 Монгол Улсын гадаад өр

Монгол Улсын нийт гадаад өр 2023 оны 1 дүгээр улирлын эцэст 33,562.7 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеийн гүйцэтгэлээс 0.1%-иар буюу 42.0 сая ам.доллараар нэмэгдсэн. Энэхүү өсөлтөд банкуудын урт хугацаат зээл болон компани хоорондын зээллэг буюу гадаадын хөрөнгө оруулалттай ААН-үүдийн толгой компаниасаа авсан хөрөнгө оруулагчийн зээлийн өсөлт голчлон нөлөөлж байна.

Хүснэгт 10. Гадаад өрийн үлдэгдэл, сая ам.доллар

Үзүүлэлт	3/31/2022	3/31/2023	ҮеҮ, %	Нийтэд эзлэх %
Нийт гадаад өр	33,521	33,563	0%	100%
I. Засгийн газар	8,276	8,202	-1%	24%
II. Төв банк	2,608	2,114	-19%	6%
III. Банк	1,336	1,547	16%	5%
Богино хугацаат	227	177	-22%	
Урт хугацаат	1,109	1,370	24%	
IV. Бусад сектор	9,106	8,247	-9%	25%
Богино хугацаат	1,555	1,313	-16%	
Урт хугацаат	7,550	6,934	-8%	
V. Хөрөнгө оруулагч зээл	12,195	13,452	10%	40%

Эх сурвалж: Монголбанк

Засгийн газрын гадаад өр 74.5 сая ам.доллараар буурч 8,201.8 сая ам.долларт, Төв банкны гадаад өр 493.3 сая ам.доллараар буурч 2,114.2 сая ам.долларт хүрчээ.

Засгийн газрын гадаад өрийн бууралт нь олон улсын зах зээлд арилжаалсан бондын харьяат арилжааны банкууд эзэмших болсонтой холбоотой бол Төв банкны гадаад өрийн бууралт нь богино хугацаат зээлийн төлөлт болон харилцах хадгаламжийн бууралтаас шалтгаалжээ.

Банк, бусад секторын болон хөрөнгө оруулагчийн зээл өнгөрсөн оны мөн үеэс 609.8 сая ам.доллараар нэмэгдэж 23,246.7 сая ам.доллар болсон байна.

Банкны салбарын гадаад өр. Банкны салбарын гадаад өрийн үлдэгдэл 2023 оны 1 дүгээр улиралд 1,547.4 сая ам.долларт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 16%-иар буюу 211.0 сая ам.доллараар өсжээ. Тус гадаад өрийн 85 хувийг урт хугацаат зээл, 7 хувийг оршин суугч бусын харилцах, хадгаламжийн дансны өглөг, 3 хувийг бонд өрийн бичиг, үлдсэн 5 хувийг богино хугацаат зээл тус тус бүрдүүлж байна.

Бусад (банкны бус) салбарын гадаад өр. Аж ахуйн нэгж, иргэдийн гадаад өр 2023 оны 1 дүгээр улирлын эцэст өнгөрсөн оны мөн үеийн үлдэгдлээс 398.8 сая ам.доллараар нэмэгдэж 21,699.3 сая ам.долларт хүрэв. Үүний 62 хувь буюу 13,452.3 сая ам.долларын эх үүсвэр нь аж ахуйн нэгж, байгууллагуудын гадаадын хөрөнгө оруулагчаас авсан зээл байна. Энэ төрлийн зээлийн эх үүсвэр нь компанийн эргэлтийн хөрөнгө, мөнгөн

урсгалыг дэмжих зорилгоор олгогддог урт хугацаатай, ихэнх тохиолдолд хүүгүй, харилцан тохиролцсоны үндсэн дээр цаашид дүрмийн санд нэмж тооцогдох боломжтой байдаг.

VII. САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ

7.1. Санхүүгийн салбар

Монгол Улсын санхүүгийн систем нь банкны салбарт төвлөрсөн бүтэцтэй бөгөөд 2023 оны I дүгээр улирлын байдлаар санхүүгийн системд нийт 12 банк, 514 банк бус санхүүгийн байгууллага, 191 хадгаламж зээлийн хоршоо, 18 даатгалын компани, 64 даатгалын зуучлагч, даатгалын хохирол үнэлэгч 25 компани үйл ажиллагаа явуулж байна. Банкнаас бусад санхүүгийн салбарын үйл ажиллагааны цар хүрээ жилээс жилд нэмэгдэж буй боловч санхүүгийн системд банкны салбартай харьцуулахад харьцангуй бага хувийг эзэлсэн хэвээр байгаа юм. Тодруулбал, 2023 оны I дүгээр улирлын байдлаар санхүүгийн системийн нийт хөрөнгийн 8.8 хувийг банкнаас бусад санхүүгийн салбарын хөрөнгө бүрдүүлж байна (Хүснэгт 11).

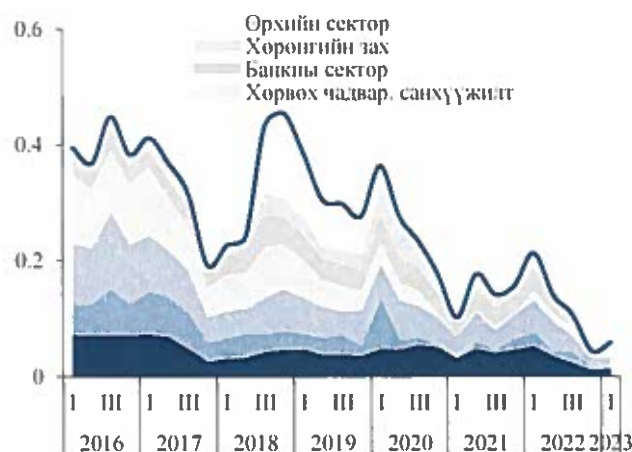
Хүснэгт 11. Санхүүгийн салбарын голлох үзүүлэлтүүд /2023 оны I дүгээр улирлын байдлаар, тэрбум төгрөг/

Үзүүлэлтүүд	Банк	ББСБ	ХЗХ	Даатгал
Нийт хөрөнгө	46,402.5	3,702.1	274.5	486.9
Ор төлбөр	41,373.8	1,385.7	215.2	271.7
Эзэмшигчдийн өмч	5,028.7	2,316.4	59.3	215.2
Зээлийн орийн үлдэгдэл	21,162.4	2,864.0	212.5	-
Чанаргүй зээл	2,218.5	228.0	7.5	-
Тайлант үеийн ашиг	281.5	99.6	1.7	3.7
Даатгалын хураамжийн орлого				76.2
Даатгалын нөхөн төлбөр				26.9

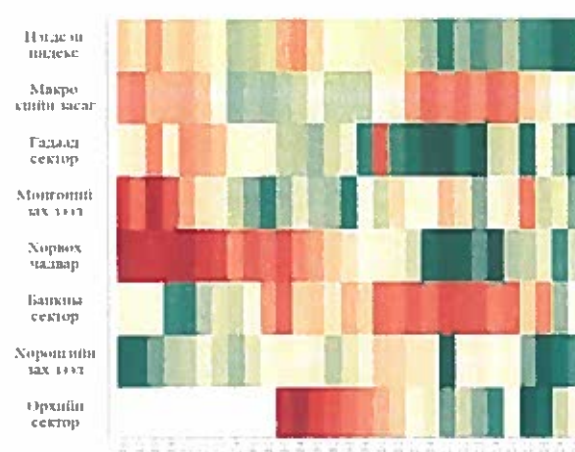
Эх сурвалж: Монголбанк, СЗХ

2022 оны эхэнд геополитикийн хурцадмал байдлаас шалтгаалан гадаад орчны тодорхой бус байдал нэмэгдэж, дэлхийн эдийн засгийн сэргэлт удааширсны зэрэгцээ БНХАУ-ын “Тэг Ковид” бодлогоос шалтгаалан хилийн боомтуудын үйл ажиллагаа доголдсоноор Монгол Улсын гадаад сектор, макро эдийн засаг, мөнгөний зах зээл, банкны секторын эрсдэл нэмэгдэж, санхүүгийн системийн эрсдэлийн нэгдсэн индексийн утга өссөн. Харин 2022 оны дунд үеэс хилийн хязгаарлалт суларч голлох уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт нэмэгдэж, эдийн засгийн идэвхжил сэргэж эхэлсний зэрэгцээ эдийн засгийн өсөлтийг тогтворжуулах, инфляцыг бууруулах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээний нөлөөгөөр дээрх эрсдэлүүд 2022 оны туршид улам бүр багасаж, санхүүгийн системийн эрсдэлийн нэгдсэн индексийн утга харьцангуй бага түвшинд хүрээд байна (Зураг 56, Зураг 57).

Зураг 56. Санхүүгийн системийн эрсдэлийн нэгдсэн индекс

Зураг 57. Системийн эрсдэлийн зураглал (heatmap)

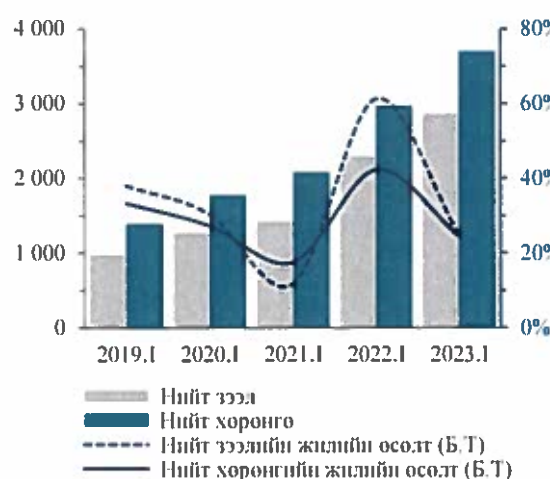
Эх сурвалж: Монголбанк

7.2. Банк бус санхүүгийн салбар

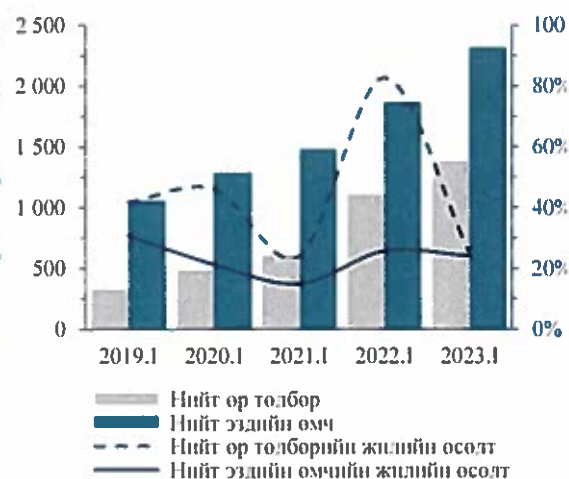
Банк бус санхүүгийн байгууллагын салбар

Манай улсад 2023 оны эхний улирлын байдлаар СЗХ-ны тусгай зөвшөөрөл бүхий 514 банк бус санхүүгийн байгууллага (ББСБ) үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа ба үүнээс 39 ББСБ нь финтек зээлийн үйл ажиллагааг явуулж байна. Салбарын голлох үзүүлэлтүүдийг авч үзвэл нийт хөрөнгийн хэмжээ 3.7 их наяд төгрөг, зээлийн хэмжээ 2.9 их наяд төгрөг, өр төлбөр 1.4 их наяд төгрөг, эздийн өмч 2.3 их наяд төгрөг, тайлант үеийн ашиг 99.6 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 24.5 хувь, 24.9 хувь, 25.0 хувь, 24.2 хувь болон 26.6 хувиар тус тус нэмэгджээ (Зураг 58, Зураг 59).

Зураг 58. ББСБ-ын нийт хөрөнгө ба зээлийн дүн /тэрбум төгрөг/ ба өсөлт

Зураг 59. ББСБ-ын нийт ор толбор, эздийн өмчийн дүн /тэрбум төгрөг/ ба өсөлт

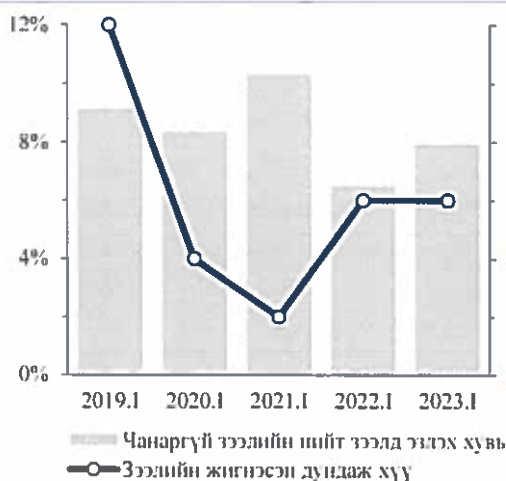

Эх сурвалж: СЗХ

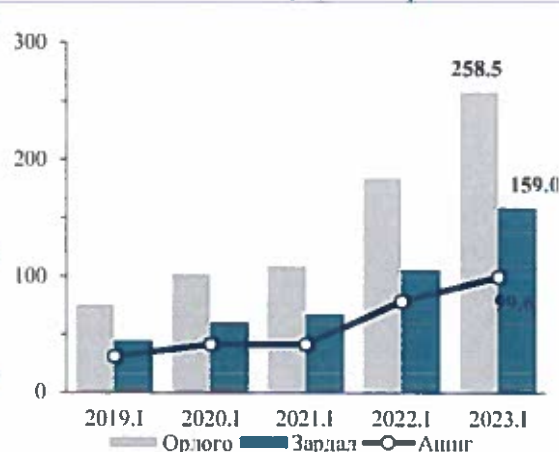
ББСБ-ын нийт зээлийн үлдэгдлийн 87.6 хувийг буюу 2.5 их наяд төгрөгийг хэвийн зээл, 4.4 хувийг буюу 125.9 тэрбум төгрөгийг анхаарал хандуулах зээл, 8.0 хувийг буюу 228.0 тэрбум төгрөгийг чанаргүй зээлийн үлдэгдэл тус тус бүрдүүлж байна. 2023 оны эхний улиралд нийт зээлд эзлэх хэвийн зээлийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 0.9 нэгж хувиар буурсан бол анхаарал хандуулах болон чанаргүй зээлийн хэмжээ харгалзан 0.5 нэгж хувь болон 0.4 нэгж хувиар өссөн дүнтэй байна.

Түүнчлэн ББСБ-ын нийт харилцагчдын 94.1 хувь буюу 3,633 мянган хүн, нийт зээлдэгчдийн 84.6 хувь буюу 1,097 мянган хүн финтек буюу онлайн зээлийн үйлчилгээ үзүүлж буй ББСБ-уудын харилцагчид байна. СЗХ-ноос финтек зээлийн хэт өсөлтийг хязгаарлах, иргэд, өрхүүдийн өрийн дарамтыг бууруулах зорилгоор ББСБ-ын финтек зээлийн бүтээгдэхүүнд өр, орлогын харьцаа тогтоосон бөгөөд тус зохицуулалт нь 2023 оны I дүгээр сарын I-ний өдрөөс хэрэгжиж эхлээд байна.

Зураг 60. Зээлийн жигнэсэн дундаж хүү /сарын/ ба зээлийн чанар

Зураг 61. ББСБ-ын орлого, зарлага болон ашигт ажиллагаа /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: СЗХ

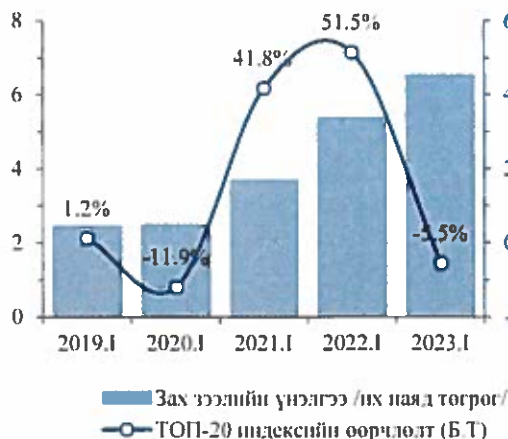
Үнэт цаасны салбар

Банкны бус санхүүгийн салбарын дунд, урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд хөрөнгийн зах зээлийг дэмжих, зах зээлд оролцогч иргэд, аж ахуй нэгжүүдийг эрсдэлээс хамгаалах зорилгоор авч хэрэгжүүлсэн бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээний үр дүнд шинэ бүтээгдэхүүний тоо нэмэгдэхийн зэрэгцээ зарим томоохон арилжааны банкууд хөрөнгийн зах зээл дээр хувьцаагаа арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болсноор хөрөнгийн зах зээлийн идэвхжил нэмэгдлээ. 2023 оны эхний улирлын байдлаар Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ өмнөх оны мөн үеэс 21.4 хувиар өсөж 6.5 их наяд төгрөгт хүрсэн нь ДНБ-ий³² 12.1 хувьтай тэнцэж байна. Харин хөрөнгийн бирж дээр хийгдсэн үнэт цаасны гүйлгээний дүн 2023 оны эхний улиралд 74.1 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 38.1 нэгж хувиар буурлаа. Түүнчлэн, Монгол Улсын хөрөнгийн биржийн ТОП-20 индексийн утга 2023 оны I дүгээр улиралд

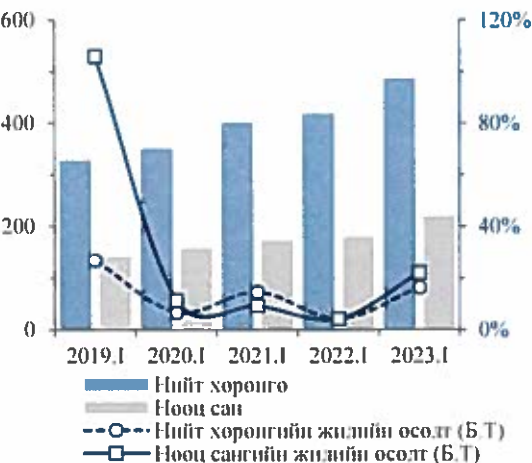
³² 2022 оны нэрлэсэн ДНБ

дунджаар 38107.7 нэгжид хүрч, өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 5.5 хувиар буурсан дүнтэй байна (Зураг 62).

Зураг 62. Зах зээлийн үнэлгээ, ТОП-20 индексийн өөрчлөлт

Зураг 63. Даатгалын салбарын нийт хөрөнгө ба нөөц сан /тэрбум төгрөг/ ба өсөлт

Эх сурвалж: СЗХ

Даатгалын салбар

2023 оны эхний улирлын байдлаар СЗХ-ны тусгай зөвшөөрөлтэй 18 даатгалын компани, 64 даатгалын зуучлагч, 2376 даатгалын төлөөлөгч үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Даатгалын компаниудын нийт хөрөнгө 486.9 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 16.4 хувиар өссөн бол нөөц сангийн нийт дүн 219.5 тэрбум төгрөгт хүрэв (Зураг 63). Даатгалын нийт хураамж 76.2 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 48.5 хувиар өссөн бөгөөд нийт даатгалын хураамжийн 96.5 хувийг ердийн даатгал, 1.6 хувийг урт хугацааны даатгал, 1.9 хувийг давхар даатгалын хураамж тус тус бүрдүүлжээ.

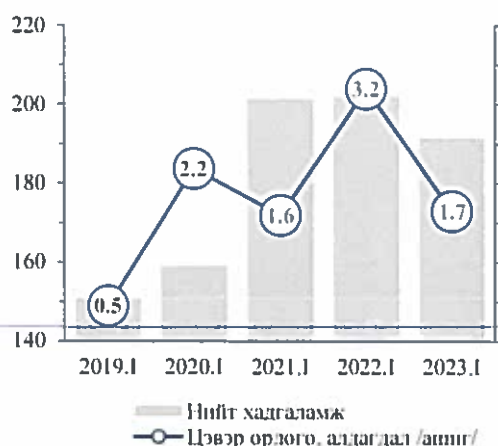
Харин даатгалын нийт нөхөн төлбөр 26.8 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 1.1 хувиар өсөв. 2023 оны эхний улиралд хохирлын харьцаа (нөхөн төлбөрийн зардал, орлогод тооцсон хураамжийн харьцаа) ердийн даатгалын компаниудын хувьд 53.0 хувь, урт хугацааны даатгалын компаниудын хувьд 40.3 хувь байгаа бол хосолсон харьцаа ердийн болон урт хугацааны даатгалын хувьд харгалзан 90.1 хувь, 78.7 хувьтай байна. Энэ нь даатгалын компаниудын удирдлага, үйл ажиллагааны зардал харьцангуй өндөр байгааг харуулж байна. Салбарын нийт цэвэр ашиг 2023 оны эхний улиралд 3.7 тэрбум төгрөг хүрч өмнөх оноос 9.9 хувиар өссөн боловч ердийн даатгалын компаниудын цэвэр ашиг 8.5 хувиар буурсан дүнтэй байна.

Хадгаламж, зээлийн хоршооны салбар

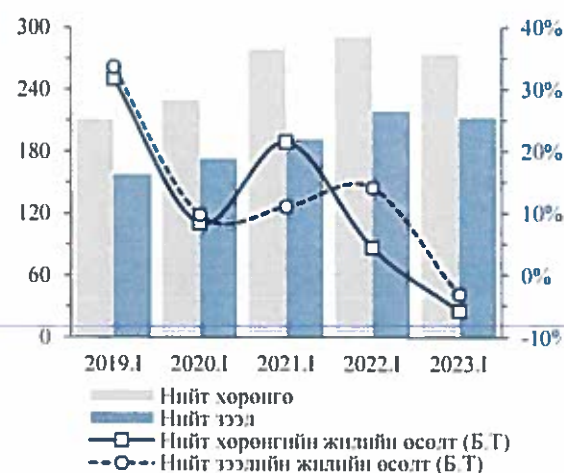
2023 оны I дүгээр улирлын байдлаар СЗХ-ны тусгай зөвшөөрөлтэй 191 хадгаламж, зээлийн хоршоо (ХЗХ) үйл ажиллагаа явуулж байна. Тус салбарын голлох үзүүлэлтүүдийг авч үзвэл нийт хөрөнгө 274.5 тэрбум төгрөг, нийт зээлийн үлдэгдэл 212.5 тэрбум төгрөг, нийт хадгаламж 191.5 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 5.7 хувь, 3.1 хувь болон 5.3 хувиар тус тус буурсан дүнтэй байна (Зураг 67,

Зураг 65). 2023 оны эхний улиралд ХЗХ-дын цэвэр ашиг өмнөх оны мөн үеэс 48.3 хувиар буурч 1.7 тэрбум төгрөгт хүрчээ. Түүнчлэн нийт зээлийн үлдэгдлийн 82.5 хувь буюу 196.6 тэрбум төгрөг нь хэвийн, 4.0 хувь буюу 8.4 тэрбум төгрөг нь хугацаа хэтэрсэн, 3.5 хувь буюу 7.5 тэрбум төгрөгийг чанаргүй зээлийн үлдэгдэл тус тус бүрдүүлж байна.

Зураг 64. ХЗХ-ын нийт хамт олоогийн дүн /тэрбүүн тогтоог/

Зураг 65. ХЗХ-ын салбарын нийт хоронго, зэвдлийн дүн /тэрбум төгрөг/ ба өсөлт

Эх сурвалж: СЗХ

Банкны бус санхүүгийн салбарт тулгамдаж буй эрсдэл

ББСБ-уудаас олгосон иргэдийн хэрэглээний зээлийн хэмжээ 2019 оноос хойш хурдацтай нэмэгдэж байна. 2023 оны I улирлын эцсийн байдлаар ББСБ-ын хэрэглээний зээлийн үлдэгдэл 1.5 их наяд төгрөгт хүрч, 2018 оны эцсээс 4 дахин нэмэгджээ. Үүнд СЗХ-ны шийдвэрээр ББСБ-уудын хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээг 2018-2021 онуудад үе шаттайгаар нэмэгдүүлснээс гадна ББСБ-уудын өр төлбөр (үүн дотроо итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг, дотоод болон гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагад өгөх өглөг)-ийн хэмжээ сүүлийн жилүүдэд огцом өсөж, улмаар ББСБ-уудын санхүүжилтийн эх үүсвэр нэмэгдсэн нь ББСБ-ын хэрэглээний зээлийг нэмэгдүүлэх нийлүүлэлтийн талын голлох хүчин зүйлс болж байна. Нөгөө талаас гар утасны программ, техник, технологийн дэвшлийн нөлөөгөөр зээлдэгчид ББСБ-аас зээл авахад илүү хялбар болсны зэрэгцээ Монголбанкнаас банкны салбарт мөрдүүлж буй хэрэглээний зээлийн хязгаарлалтын улмаас зарим иргэдийн хэрэглээний зээлийн эрэлт ББСБ-уудын зах зээл рүү шилжсэнээр ББСБ-аас олгох иргэдийн хэрэглээний зээлийн эрэлтийг нэмэгдүүлж байна.

Ийнхүү ББСБ-ын хэрэглээний зээлийн хэмжээ огцом нэмэгдэх нь өрхийн бодит өрийн дарамтыг нэмэгдүүлэх, тухайн салбарт төдийгүй банкны салбарт зээлийн эрсдэл хуримтлагдах, Монголбанкнаас хэрэгжүүлж буй иргэдийн хэрэглээний зээлийн хязгаарлалтын арга хэмжээний үр нөлөөг сулруулах зэрэг сөрөг үр дагавар учруулж байна. Иймд СЗХ-ны зүгээс ББСБ-аас иргэдэд олгож буй хэрэглээний зээлийн хэт өсөлтийг хянаж, шаардлагатай тохиолдолд бодлогын арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэх, ялангуяа Монголбанкнаас банкны салбарт мөрдүүлж буй иргэдийн хэрэглээний зээлийн хязгаарлалтын арга хэмжээг нийт банкны бус санхүүгийн салбарын

хэмжээнд давхар мөрдүүлж, санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудын бодлогын уялдааг хангах нь чухал байна.

Цахим шилжилтийн эрин үед үйлчилгээний түгээлтийн суваг, хэрэглэгчийн чиг хандлага өөрчлөгдөж, хамгийн хялбараар, түргэн шуурхай санхүүгийн үйлчилгээг нэг дороос авах боломжтой болсноор ББСБ-ын салбар, хөрөнгийн зах зээл, даатгалын зах зээлийн үйл ажиллагаатай уялдсан санхүүгийн шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнүүд бий болж, хөгжиж байна. Энэ хэрээр цахим аюулгүй байдлын асуудал нь банкны бус санхүүгийн салбар, нийт санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд нөлөөлөх чухал хүчин зүйл болгож байна.

7.3. Банкны салбарын өнөөгийн байдал, цаашдын төлөв

Банкны салбарт 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар нийт 12 банк, 1,387 салбар нэгжээр дамжуулан банкны үйлчилгээг давхардсан тоогоор 2.9 сая хадгаламж эзэмшигч, 1.1 сая зээлдэгчид хүргэсэн байна.

Активын бүтэц, өөрчлөлт

Банкны системийн нийт актив 2023 оны 2 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 13.7 хувиар буюу 5.7 их наяд төгрөгөөр өсөж, 47.7 их наяд төгрөгт хүрэв. Банкны системийн актив өмнөх улирлаас 3.2 хувиар буюу 1.4 их наяд төгрөгөөр, өмнөх сараас 2.5 хувиар буюу 1.2 их наяд төгрөгөөр тус тус өссөн байна.

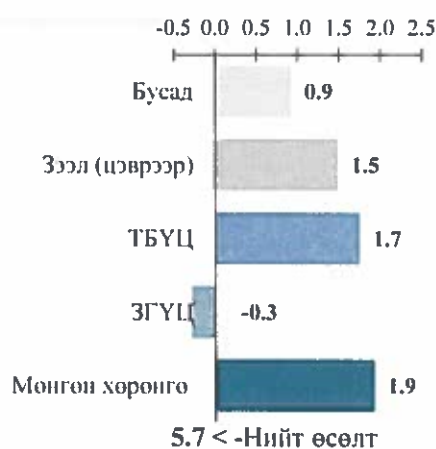
Дээрх активын өсөлтүүдийг зээлийн болон Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалтын өсөлт голчлон тодорхойлж байна. Банкны системийн нийт зээлийн эрсдэлийн сангаар цэвэршүүлсэн үлдэгдэл өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 6.7 хувиар буюу 1.5 их наяд төгрөгөөр өсөж, 23.3 их наяд төгрөгт хүрсэн бол Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалт 32.5 хувиар буюу 1.7 их наяд төгрөгөөр өсөж, 7.1 их наяд төгрөг болов. Түүнчлэн зээлийн үлдэгдэл өмнөх улирлаас 10.9 хувиар, Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалт 38.4 хувиар тус тус өссөн байна.

Тайлант улиралд системийн нийт активт зээлийн эзлэх хувь өмнөх оны мөн үеэс 3.2 нэгж хувиар буурсан бол Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалтын эзлэх хувь 2.1 нэгж хувиар өссөн байна.

Зураг 66. Активын бүтэц, өөрчлөлт
(их наяд төгрөг)

Зураг 67. Жилийн өөрчлөлт
(их наяд төгрөг)

Эх сурвалж: Монголбанк

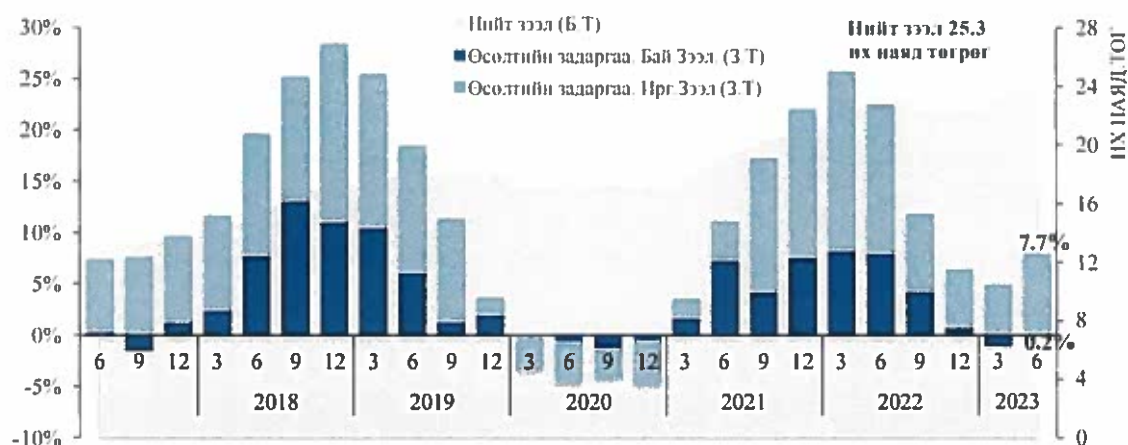
Нийт активыг бүтцээр нь авч үзвэл зээлийн үлдэгдэл 48.8 хувь, мөнгөн хөрөнгө 21.7 хувь, Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалт 14.9 хувь, Засгийн газрын үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалт 2.7 хувь, бусад хөрөнгө 11.9 хувийг тус тус эзэлж байна.

Зээл, түүний өөрчлөлт

Банкны салбарын нийт зээлийн өрийн үлдэгдэл 2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 25.3 их наяд төгрөг байна. Эдийн засгийг идэвхжүүлэх хөтөлбөрийн нөлөөгөөр 2022 оны эхний хагас жилд өндөр өсөлттэй байсан зээлийн өсөлт 2022 оны 2 дугаар улирлаас эхлэн саарах хандлагатай болж, 2023 оны 2 дугаар улиралд тогтвортой түвшинд хадгалагдан нийт активын өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлсэн байна.

Тайлант улирлын зээлийн жилийн өсөлт 7.9 хувь байгаа бөгөөд энэхүү өсөлтөд иргэдийн зээл 7.7 нэгж хувийн, байгууллагын зээл 0.2 нэгж хувийн нөлөөг үзүүлсэн байна. Иргэдийн зээлийн өсөлт нь нийт зээлийн өсөлтийн дийлэнх хэсгийг бүрдүүлсэн хэвээр байна.

Зураг 68. Зээлийн үлдэгдэл, түүний өөрчлөлт (их наяд төгрөг, хувиар)

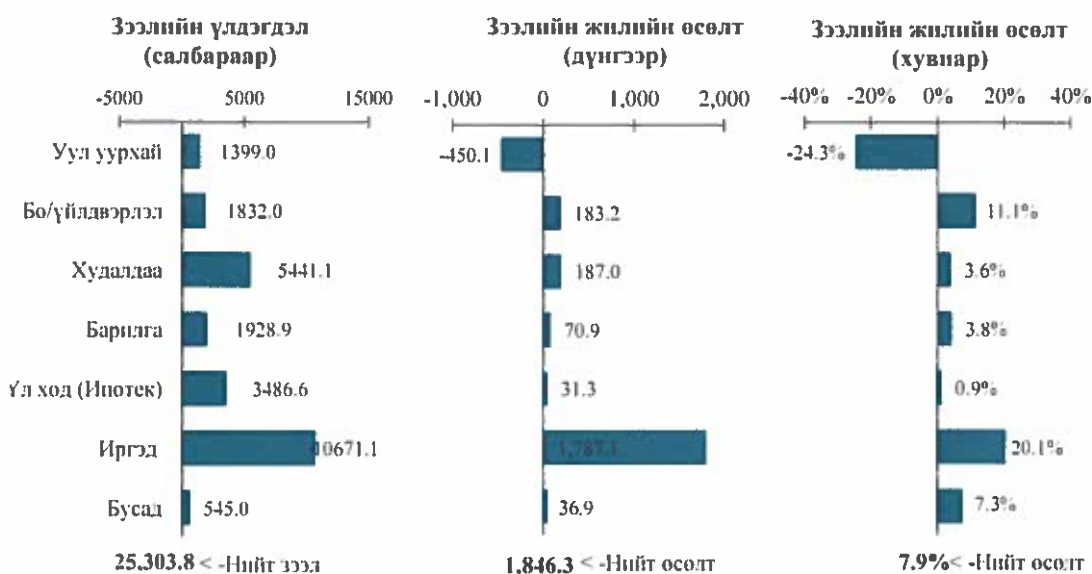

Эх сурвалж: Монголбанк

Зээлийн үлдэгдлийг эдийн засгийн салбарын ангиллаар өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад иргэдийн зээл 20.1 хувиар буюу 1.8 их наяд төгрөгийн өсөлт үзүүлсэн нь хамгийн өндөр үзүүлэлт бол боловсруулах үйлдвэрлэлийн зээл 11.1 хувиар буюу 183.2 тэрбум төгрөгөөр, худалдааны салбарын зээл 3.6 хувиар буюу 187.0 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн байна.

Харин уул уурхайн салбарын зээл 24.3 хувиар буюу 450.1 тэрбум төгрөгөөр буурсан байна.

Зураг 69. Эдийн засгийн голлох салбаруудын зээлийн үлдэгдэл (тэрбум төгрөг), зээлийн жилийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк

Зээлийн чанар

2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар нийт зээлийн 86.4 хувь буюу 21.8 их наяд төгрөгийн зээл хэвийн ангилалд, 5.4 хувь буюу 1.4 их наяд төгрөгийн зээл анхаарал

хандуулах ангилалд, 8.1 хувь буюу 2.0 их наяд төгрөгийн зээл чанаргүй ангилалд тус тус ангилагдаж, нийт эргэн төлөлтийн доголдолтой зээлийн дүн 3.4 их наяд төгрөгийн үлдэгдэлтэй байна.

Банкны системийн нийт зээл, чанаргүй зээлийн харьцаа тайлант улиралд 8.1 хувь байгаа нь өмнөх оны мөн үеэс 0.1 нэгж хувиар, өмнөх улирлаас 0.9 нэгж хувиар тус тус буурсан байна.

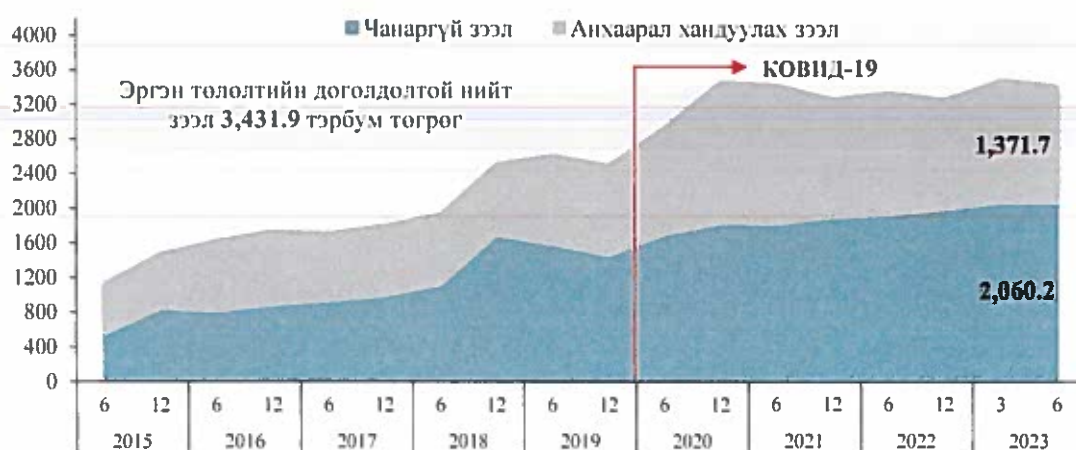
Зураг 70. Анхаарал хандуулах болон чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь

Эх сурвалж: Монголбанк

Банкны салбарын анхаарал хандуулах зээлийн үлдэгдэл өмнөх оны мөн үеэс 3.7 хувиар буюу 53.2 тэрбум төгрөгөөр буурсан, чанаргүй зээлийн үлдэгдэл 7.0 хувиар буюу 135.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна. Эргэн төлөлтийн доголдолтой зээлийг эдийн засгийн салбараар авч үзвэл, өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад барилга, үл хөдлөх хөрөнгө (ипотек), уул уурхайн салбарын зээлийн чанар үргэлжлэн муудсан байна (Зураг 72).

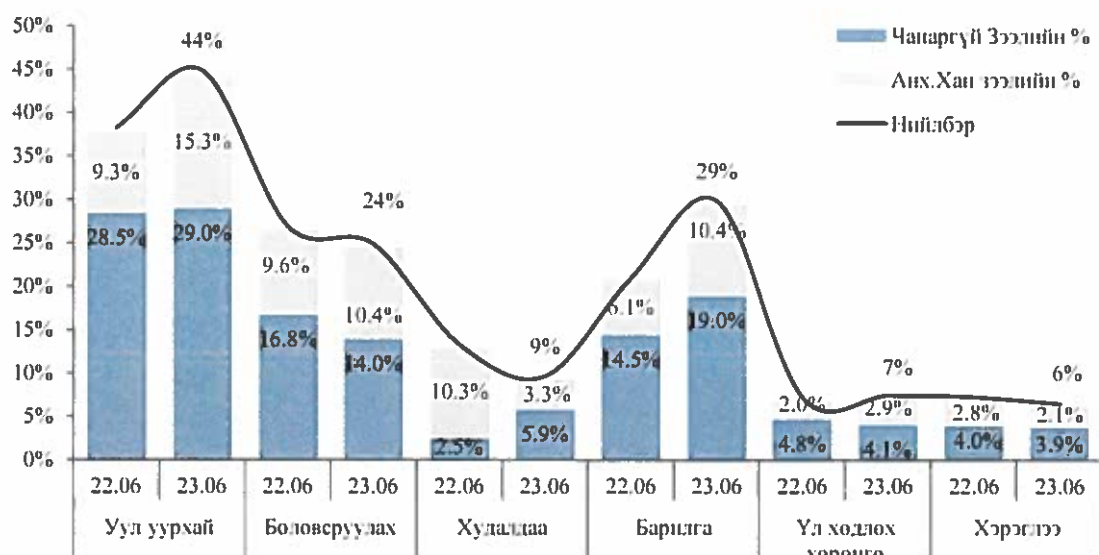
Зураг 71. Анхаарал хандуулах болон чанаргүй зээлийн үлдэгдэл (тэрбум төгрөг)

Эх сурвалж: Монголбанк

Чанаргүй зээлийн жилийн өсөлтийг голлох эдийн засгийн салбараар авч үзвэл, худалдааны салбарын чанаргүй зээл 40 хувиар буюу 187.4 тэрбум төгрөгөөр, барилгын салбарын чанаргүй зээл 36.1 хувиар буюу 97.3 тэрбум төгрөгөөр, иргэдийн хэрэглээ, өрхийн аж ахуйн чанаргүй зээл 16.9 хувиар буюу 60.2 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн нь голлох нөлөөг үзүүлжээ. Харин уул, уурхайн салбарын чанаргүй зээл 23.0 хувиар буюу 121.4 тэрбум төгрөгөөр, боловсруулах салбарын чанаргүй зээл 7.4 хувиар буюу 20.6 тэрбум төгрөгөөр тус бүр буурсан үзүүлэлттэй байна.

Зураг 72. Чанаргүй болон анхаарал хандуулах зээлийн хувь, салбараар

Эх сурвалж: Монголбанк

Эх үүсвэрийн бүтэц, өөрчлөлт

Банкны салбарын нийт эх үүсвэр 2023 оны 2 дугаар улиралд 42.5 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 13.4 хувиар буюу 5.0 их наяд төгрөгөөр өссөн. Харилцах дансны үлдэгдэл 28.8 хувиар буюу 2.6 их наяд төгрөг, банк, санхүүгийн байгууллагаас татсан эх үүсвэр 18.0 хувиар буюу 1.2 их наяд төгрөгөөр өссөн нь эх үүсвэрийн өсөлтийг голчлон тайлбарлаж байна.

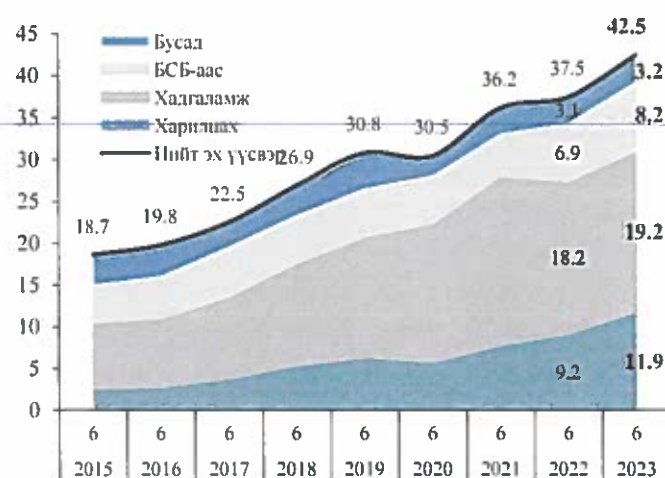
Тайлант улиралд иргэд, хувийн хэвшлийн харилцах дансны эх үүсвэр өмнөх оны мөн үеэс 24.8 хувиар буюу 1.8 их наяд төгрөгөөр өссөн нь нийт харилцах дансны өсөлтийн 69.8 хувийг бүрдүүлж байна. Харин банк, санхүүгийн байгууллагаас татсан эх үүсвэрийн өсөлтийн дийлэнх буюу 99.7 хувийг гадаадын банк, санхүүгийн байгууллагаас татсан эх үүсвэр бүрдүүлж, Монголбанкнаас татсан эх үүсвэр 32.5 хувиар буюу 627.7 тэрбум төгрөгөөр буурсан байна.

Нийт хадгаламжийн дансны үлдэгдэл өмнөх оны мөн үеэс 5.5 хувиар буюу 1.0 их наяд төгрөгөөр өссөн бол төгрөгийн хадгаламж 2.9 хувиар буюу 389.5 тэрбум төгрөгөөр, валютын хадгаламж 13.3 хувиар буюу 610.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн байна. Коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх, нийгэм эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах тухай хуулийн үйлчлэх хугацаа 2022 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөр дуусгавар болж, валютын хадгаламж даатгалд

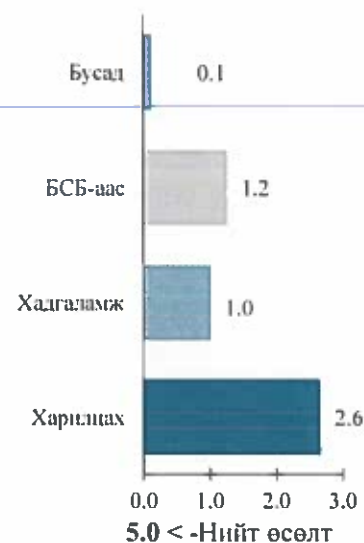
хамрагдах болсон болон валютын ханшийн өсөлт зэргээс шалтгаалан 2023 оны эхний улиралд өсөлт үзүүлсэн валютын хадгаламж нь тайлант улиралд төгрөг америк долларын эсрэг чангарах хүлээлт, валютын ханшийн бууралттай холбоотойгоор 13.1 хувиар буюу 785.2 тэрбум төгрөгөөр буурсан бол төгрөгийн хадгаламж 9.9 хувиар буюу 1,263.5 тэрбум төгрөгөөр өссөн байна.

Харин харилцах дансны үлдэгдлийн өсөлтийн 78.6 хувийг иргэд, хувийн хэвшлийн байгууллагын харилцах данс, 21.4 хувийг төсөвт байгууллагын харилцах дансны өсөлт тус тус бүрдүүлж байна.

Зураг 73. Эх үүсвэрийн бүтэц, өсөлт
(их наяд тогрог)

Зураг 74. Жилийн оорчлолт
(их наяд тогрог)

Банкны салбарын нийт эх үүсвэрийг бүтцээр нь авч үзвэл 45.2 хувийг хадгаламж, 27.9 хувийг харилцах, 19.2 хувийг банк, санхүүгийн байгууллагаас татсан эх үүсвэр, үлдэх 7.6 хувийг банкнаас дотоод, гадаадын зах зээл дээр гаргасан үнэт цаас, төслийн санхүүжилт зэрэг бусад төрлийн эх үүсвэрүүд бүрдүүлж байна. Эх үүсвэрийн бүтцэд харилцах, хадгаламж давамгайл байр суурь эзэлсэн хэвээр байна.

ШИГТГЭЭ 10. Гадаадын банк дотоодын зах зээлд нэвтрэх эрх зүйн орчин

Сүүлийн жилүүдэд хөгжиж буй, шилжилтийн эдийн засагтай орнуудын санхүүгийн зах зээл дэх гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх, гадаадын банкуудын салбар, нэгжийн тоо нэмэгдэх төлөвтэй байна. Гадаадын банк дотоодын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт доорх эерэг болон сөрөг нөлөөг бий болгодог хэдий ч урт хугацаанд дотоодын банкны секторын үйл ажиллагааг сайжруулах, үр ашгийг нэмэгдүүлэх замаар банкны хэрэглэгчдэд тустай³³ байдаг байна.

³³ Claessens, S., Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2001). How does foreign entry affect domestic banking markets?, *Journal of Banking & Finance*, 25(5), 891-911

Эерэг нөлөө

- Шаардлагатай тохиолдолд толгой компаниас санхүүжилт авах замаар тухайн улсын санхүүгийн зах зээлд бий болсон сөрөг шокиг зөөлрүүлэх;
- Гадаад улсын валютын урсгалыг сайжруулж, гадаад санхүүжилт, хөрөнгийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх;
- Банк, санхүүгийн салбарын өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлж, үр ашгийг сайжруулах;
- Дотоодын санхүүгийн зах зээлийн хөгжилд түлхэц үзүүлж, санхүүгийн дэд бүтцийг сайжруулах;

Сөрөг нөлөө

- Дотоодын банкуудын ашигт ажиллагааг бууруулах;
- Нийт зээлийн осолтийг бууруулах;
- Стратегийн ач холбогдолтой салбар дах тослуудад хөрөнгө оруулах замаар хяналтдаа авах;
- Дотоодын эдийн засагт тэр болгон үр ашиг бий болгох нь бага;
- Дотоодын бодлого, зохицуулалтыг сулруулах;
- Өрсөлдөөн нэмэгдсэнээр зээлийн нөхцөл суларч, улмаар зээлийн чанар муудах;
- Олон улсын санхүүгийн зах зээлд томоохон хүндрэл бий болоход тухайн улсын санхүүгийн тогтвортой байдлыг алдагдуулах;

Гадаадын хөрөнгө оруулалт нь Монгол Улсын нэр хүнд, валютын дотогшлох урсгал, нөөц, төгрөгийн тогтвортой байдал зэрэг олон зүйлд эерэг нөлөөтэй. 2023 оны 6 дугаар сарын 30-ны байдлаар банкны системийн хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн 14 хувийг гадаадын хөрөнгө оруулалт эзэлж байна. Түүнчлэн 2008 оноос хойш Англи, Нидерланд, Япон Улсын Standard Chartered, ING, MUFG, Sumitomo Mitsui Banking Corporation зэрэг нэр хүнд бүхий банкууд Монголд төлөөлөгчийн газраа нээж байсан билээ. Өдгөө БНХАУ-ын **Bank of China, Industrial and Commercial Bank of China** банкуудын төлөөлөгчийн газар ажиллаж байна.

Монгол Улсын эдийн засаг цар тахлын дараа сэргэн, гадаадын хөрөнгө оруулагчдад чиглэсэн эрх зүйн орчноо сайжруулахад анхаарч байна. Иймд Монголбанкнаас гадаадын банк, санхүүгийн байгууллага Монгол Улсад үйл ажиллагаа эрхлэх зохицуулалтыг нээлттэй, уян хатан болгохоор ажиллаж байна. Тухайлбал, **Хөрөнгө оруулалтын төрөлжсөн банк (ХОТБ)**-ны тухай хууль 2023 оны 3 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр болсонтой холбогдуулан холбогдох журам, шийдвэрийн төслийг боловсруулаад байна. Төрөлжсөн банк нь томоохон төсөл, хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх сонирхолтой гадаадын хөрөнгө оруулагчдад шинэ боломжийг нээж өгөх юм.

Банкны шинэтгэлийн хөтөлбөрийн хүрээнд 2021 онд Банкны тухай хууль (БтХ)-д нэмэлт, өөрчлөлт орсноор системд нөлөө бүхий банк “нээлттэй”, бусад банк “нээлттэй” болон “хаалттай” хувьцаат компани (ХК) хэлбэртэйгээр үйл ажиллагаа явуулах болсон билээ. Мөн Зөвшөөрлийн тухай хуульд нийцүүлэн Монголбанкнаас холбогдох журамд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан.

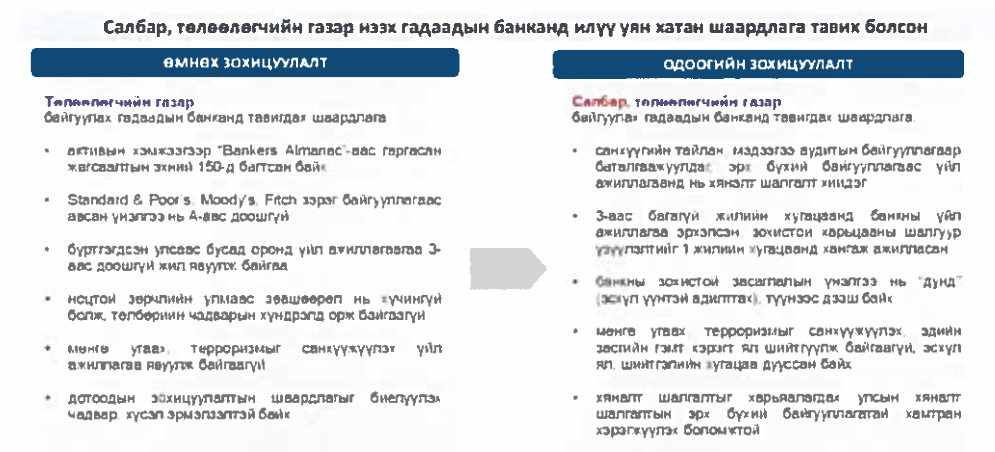
Монгол Улсын хувьд дотоодын зах зээлдээ гадаадын банкийг нэвтрүүлэх нь санхүүгийн салбарын интеграцид нэгдэх, санхүүгийн салбарын хөгжлийг хурдасгах ач холбогдолтой. Өнөөгийн эрх зүйн зохицуулалтаар гадаадын банк Монголын зах зээлд дараах хэлбэрээр нэвтрэх боломжтой байна.

Зураг 75. Гадаадын банк дотоодын зах зээлд нэвтрэх боломж

Гадаадын банкны салбар Монгол Улсад байгуулагдах, үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл авах, холбогдох журмын шалгуурыг хөнгөвчлөх талаар хамтран ажиллахыг Засгийн газрын 2023 оны 233 дугаар тогтоолоор Монголбанканд зөвлөсөн. Гадаадын банкны нэгжид тавьдаг байсан хатуу шаардлагыг харьцангуй уян хатан болгон, "Гадаадын банкны салбар, төлөөлөгчийн газрын үйл ажиллагааны нөхцөл, шаардлагыг тогтоох, хэрэгжүүлэх журам"-ыг Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн 2023 оны А-116 дугаар тушаалаар батлаад байна. Гадаадын банк Монгол Улсад салбараа нээх нь корреспондент банкны үйлчилгээний зардал өссөн өнөө үед гадаад гуйвуулгын шимтгэлийн зардал буурах зэрэг эерэг нөлөө үзүүлэх юм.

Зураг 76. Гадаадын банкны нэгжгийн гол зохицуулалт

Монголбанк Хятадын Банкны Зохицуулах Хороо, Японы Санхүүгийн Үйлчилгээний Агентлаг, Солонгосын Хөрөнгийн Удирдлагын Корпорац (KAMCO)-тай тус тус хамтын ажиллагааны санамж бичиг байгуулсан бөгөөд цаашид банкны салбар дахь гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд анхаарч ажиллана.

7.4. Банкны салбарын эрсдэл даах чадварын үзүүлэлтүүд

2023 оны 2 дугаар улирлын байдлаар банкны системийн Нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө болон Нийт өөрийн хөрөнгийн харьцаа тус бүр 16.8 хувь байгаа нь Монголбанкнаас тогтоосон зохистой харьцааны шаардлагаас харгалзан 7.8 болон 4.8 нэгж хувиар тус тус өндөр байна. Мөн хөрвөх чадвар сайтай активыг нийт өр төлбөрт харьцуулдаг төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын үзүүлэлт 39.0 хувь байгаа нь Монголбанкнаас тогтоосон доод хязгаараас 11.0 нэгж хувиар өндөр байна.

Банкны салбар 2023 оны 2 дугаар улиралд 606.3 тэрбум төгрөгийн ашигтай ажиллалаа. Өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад банкны системийн нийт орлого 30.3 хувиар, нийт зардал 24.1 хувиар тус тус өссөн байна.

Гадаад валютын ханшийн хэлбэлзлээс үүсэж болох алдагдлыг эрсдэл даах чадвартай уялдуулах зорилгоор банкны гадаад валютын авлага, өглөгийн зөрүү нь өөрийн хөрөнгө буюу эрсдэл даах эх үүсвэрийн +/-30 хувиас хэтрэхгүй байх шаардлагыг Монголбанкнаас мөрдүүлдэг бөгөөд 2023 оны 6 дугаар сарын байдлаар энэ үзүүлэлт нь банкны системийн хувьд 10.6 хувь байна.

Банкны салбарт тулгамдаж буй эрсдэл

Бизнесийн зээлийн өсөлт саарч байна.

2022 оны 2 дугаар улирлаас эхлэн эрчимтэй буурч байсан зээлийн өсөлт сүүлийн саруудад тогтворжиж, тайлант улиралд өмнөх улирлаас 10.9 хувиар буюу 2.3 их наяд

төгрөгөөр өссөн байна. Зээлийн өсөлтийг хэрэглээний зээл голчлон бүрдүүлсэн бол харин бизнесийн зээлийн өсөлт үргэлжлэн саарч байгаа нь бодит эдийн засгийн өсөлтийг дэмжихэд бага нөлөө үзүүлж болзошгүй байна.

Эргэн тололтийн доголдолтой зээлийн дүн өссөн ч чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь өмнөх улирлаас нэмэгдээгүй байна.

Банкны системийн чанаргүй зээл тайлант улиралд 2,060.2 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 7.0 хувиар буюу 135.6 тэрбум төгрөгөөр өссөн, анхаарал хандуулах зээлийн үлдэгдэл 1,371.7 тэрбум төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 3.7 хувиар буюу 53.2 тэрбум төгрөгөөр буурсан нь нийт эргэн төлөлтийн доголдолтой зээлийн үлдэгдлийг 82.4 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлсэн байна. Хэдийгээр чанаргүй зээлийн дүн өссөн ч зээлийн эрсдэлийн үзүүлэлт болох чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь өмнөх улирлын үзүүлэлтээс нэмэгдээгүй бөгөөд энэхүү хандлага ойрын хугацаанд хадгалагдах хүлээлттэй байна.

Банкны салбарын толбор түргэн гүйцэтгэх чадварын эрсдэл буурсан ч ногоотээгүүр банкны системийн санхүүгийн зуучлалын үйл ажиллагаа саарч байгааг илтгэж байж болзошгүй.

Тайлант улиралд банкны системийн толбор түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа 39.0 хувьд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 3.5 нэгж хувиар өссөн нь толбор түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцааны шаардлагаас 14.0 нэгж хувиар илүү байна. Хэдийгээр банкны системийн толбор түргэн гүйцэтгэх чадвар сайжирч байгаа ч энэ нь нөгөөтээгүүр банкууд баланс дахь активын эрсдэлийг хязгаарлаж, бодит эдийн засгийг зээлийн эх үүсвэрээр дэмжих хандлага буурч байгааг илтгэж байна.

Банкны системийн активын жилийн өсөлтийг мөнгөн хөрөнгө болон Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалт голчлон бүрдүүлж байгаа бөгөөд өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад зээлийн нийт активт эзлэх хувь 3.2 нэгж хувиар буурсан, бизнесийн зээлийн өсөлт саарч байгаа зэрэг нь банкууд активын эрсдэлийг бууруулж, толбор түргэн гүйцэтгэх чадварыг нэмэгдүүлж байгааг харуулж байна. Энэхүү хандлага нь бодит эдийн засгийн эрсдэлийн түвшнээс гадна банкны системд нөлөө бүхий банкууд олон нийтэд хувьцаагаа гаргаж, нээлттэй хувьцаат компанийн хэлбэрт шилжсэн болон банкны хувьцаа эзэмшлийн төвлөрлийг бууруулах үйл ажиллагаатай холбоотой байж болзошгүй гэж үзэхээр байна.

СТАТИСТИКИЙН ХАВСРАЛТУУД

I. ИНФЛЯЦ

(хувь)

		Инфляцын зорилт	Жилийн инфляц (Улс)	Жилийн инфляц (УБ)	Үүнээс:		Сарын инфляц
					Хүнсний инфляц	Хүнсний бус инфляц	
2000				8.1	14.7	3.4	2.1
2001				9.2	16.1	(5.0)	1.7
2002		8.0		2.0	(1.8)	4.3	1.5
2003		5.0		4.2	8.7	1.7	0.9
2004		5.0		10.5	15.9	7.3	0.7
2005		5.0		8.7	16.2	2.2	1.1
2006		7.0		4.8	2.2	6.3	0.4
2007		5.0	16.0	14.1	24.6	8.2	0.5
2008		6.0	11.4	23.2	24.5	22.4	(0.5)
2009		10.0	4.3	1.9	(0.5)	3.4	0.2
2010		8.0	13.0	14.3	20.6	10.3	2.4
2011		10.0	10.2	9.4	7.6	10.2	0.7
2012		10.0	12.7	14.2	19.9	11.8	0.7
2013		8.0	11.9	12.0	14.0	11.5	1.8
2014	I	8.0	12.4	11.9	10.0	12.8	0.5
	II	8.0	14.6	15.1	13.4	15.9	0.5
	III	8.0	13.0	13.6	11.3	14.7	1.0
	IV	8.0	11.0	10.7	6.9	12.4	0.6
2015	I	7.0	9.3	8.1	3.7	11.4	0.5
	II	7.0	7.3	5.9	2.7	9.6	(0.1)
	III	7.0	4.9	3.6	(1.3)	6.0	(0.6)
	IV	7.0	1.9	0.6	(7.2)	4.1	(0.1)
2016	I	7.0	0.8	0.7	(2.7)	2.0	0.5
	II	7.0	1.2	1.2	(0.5)	1.8	(0.3)
	III	7.0	(0.0)	(0.2)	(2.2)	0.7	(0.5)
	IV	7.0	1.3	0.8	1.7	1.1	0.6
2017	I	8.0	3.1	3.0	3.7	2.9	1.2
	II	8.0	3.4	3.5	0.7	4.4	(0.5)
	III	8.0	5.8	6.6	7.5	5.2	0.2
	IV	8.0	6.4	7.2	7.3	6.1	0.5
2018	I	8.0	6.6	7.7	5.9	6.9	0.9
	II	8.0	7.2	8.0	10.8	6.0	0.5
	III	8.0	5.7	5.9	4.2	6.2	(0.1)
	IV	8.0	8.1	9.7	9.1	7.8	0.6
2019	I	8.0	6.7	7.5	8.2	6.2	0.7
	II	8.0	8.3	9.8	10.8	7.3	0.8
	III	8.0	9.0	10.5	15.6	6.8	0.0
	IV	8.0	5.2	5.0	8.3	4.2	0.6
2020	I	8.0	6.4	6.8	10.6	5.1	0.8
	II	8.0	2.8	2.4	5.8	2.0	0.3
	III	8.0	1.7	1.4	2.8	1.5	(0.3)
	IV	8.0	2.3	1.9	9.0	0.6	(0.4)
2021	I	6.0	2.5	2.0	8.5	0.2	0.6
	II	6.0	6.6	7.1	13.1	4.5	0.9
	III	6.0	9.6	9.9	15.7	8.5	0.3
	IV	6.0	13.4	14.8	21.0	11.4	2.1
2022	I	6.0	14.4	15.8	18.7	14.6	0.9
	II	6.0	16.1	16.9	20.3	15.7	1.6
	III	6.0	13.8	14.0	17.1	12.7	(0.2)
	IV	6.0	13.2	12.9	15.4	12.4	1.0
2023	I	6.0	12.2	12.1	17.3	10.3	1.0
	II	6.0	10.6	10.4	18.2	7.7	1.0

Үргэлжтэл: Жилийн инфляцын бүрэлдэхүүн						(өсөлтөд үзүүлэх нөлөө, хувь)		
	Мах	Хүнсний ногоо	Шатахуун	Хатуу түлш	Импортын хүнс	Бусад импорт	Бусад	
2016	I	(0.9)	(0.2)	(0.4)	(0.1)	0.2	0.5	1.6
	II	(0.6)	(0.2)	(0.5)	(0.2)	0.3	0.5	1.8
	III	(0.5)	(0.2)	(0.5)	(0.3)	0.1	0.8	0.7
	IV	0.2	(0.2)	(0.4)	0.1	0.1	0.5	1.1
2017	I	0.2	(0.2)	0.1	0.2	0.2	1.0	1.5
	II	(0.4)	(0.3)	0.3	0.2	0.1	1.9	1.6
	III	0.2	0.3	0.3	0.3	0.6	2.1	2.0
	IV	0.2	0.3	0.3	0.3	0.5	2.6	2.3
2018	I	0.1	0.3	0.5	0.8	0.4	2.3	2.3
	II	0.7	0.7	0.6	0.8	0.6	1.4	2.5
	III	0.6	(0.1)	1.0	0.6	0.1	1.2	2.4
	IV	1.3	(0.1)	1.5	1.1	0.2	1.4	2.6
2019	I	1.3	(0.1)	0.5	0.5	0.3	1.7	2.4
	II	2.2	(0.4)	0.7	0.5	0.3	2.0	2.8
	III	2.4	0.1	0.3	0.4	0.6	2.1	3.0
	IV	1	0.0	(0.2)	(0.2)	0.4	1.6	2.5
2020	I	1.5	0.1	0.2	0.0	0.5	1.9	2.3
	II	0.4	0.1	(1.4)	0.0	0.4	1.4	1.8
	III	(0.1)	(0.1)	(1.3)	0.1	0.2	1.6	1.3
	IV	0.7	0.1	(1.3)	(0.8)	0.6	1.7	1.5
2021	I	0.6	0.0	(1.0)	(0.7)	0.5	1.3	1.6
	II	1.8	(0.1)	0.3	0.2	0.7	2.1	1.7
	III	1.6	0.1	1.8	0.3	1.0	2.8	2.6
	IV	1.8	0.3	2.5	0.7	1.7	3.4	3.4
2022	I	1.5	0.3	2.8	0.7	1.7	4.5	4.1
	II	0.2	0.9	3.1	0.5	2.3	4.5	5.5
	III	0.1	0.4	1.6	0.3	1.7	4.4	5.3
	IV	(0.3)	0.3	1.0	0.7	0.9	4.4	6.3
2023	I	0.3	0.3	0.5	0.6	0.8	3.8	5.9
	II	2.3	(0.3)	(0.1)	0.1	0.3	3.6	4.7

II. БОДИТ СЕКТОР		(өсөлтөд үзүүлэх нөлөө, хувь)					
		Үүнээс:					
		Эдийн засгийн өсөлт (нийт эрэлт)	Өрхийн хэрэглээ	ЗГ-ын хэрэглээ	Үндсэн хөрөнгийн хуримтлал	Материаллаг хөрөнгийн өөрчлөлт	Экспорт Импорт
2006		12.5	7.8	1.1	12.9	(9.0)	3.3 (3.6)
2007		7.0	8.3	1.3	2.9	3.8	2.0 (11.3)
2008		8.6	10.7	0.1	1.8	4.4	2.1 (10.4)
2009		(1.3)	1.2	0.1	(8.5)	(3.6)	8.7 0.9
2010		6.5	5.1	1.0	6.2	4.2	1.7 (11.7)
2011		17.5	6.1	1.5	17.4	6.1	4.3 (17.9)
2012		12.5	5.1	2.1	4.3	4.8	1.8 (5.6)
2013		11.6	8.0	1.9	(2.8)	4.7	3.6 (3.8)
2014	I	9.2	4.8	1.9	(0.9)	(1.8)	14.3 (9.1)
	II	5.6	8.2	4.1	(11.7)	(4.4)	10.4 (1.0)
	III	9.1	11.3	1.0	(12.7)	(1.5)	16.5 (5.5)
	IV	8.8	8.4	5.5	6.3	(26.5)	30.3 (15.3)
2015	I	4.0	20.1	4.1	(7.8)	(29.0)	22.9 (6.4)
	II	1.0	3.7	0.0	(4.0)	(0.9)	2.6 (0.4)
	III	8.6	7.2	(0.1)	(7.0)	0.0	(1.4) 9.8
	IV	(2.7)	3.7	(2.9)	(9.7)	5.6	(7.8) 8.4
2016	I	2.8	7.0	2.9	3.0	(4.3)	(2.8) (3.0)
	II	0.5	(4.4)	1.2	2.5	3.1	2.9 (4.8)
	III	(5.8)	(1.3)	3.4	(4.0)	3.8	2.3 (10.0)
	IV	9.2	4.8	0.6	4.9	(10.8)	22.3 (12.6)
2017	I	5.8	(0.1)	(0.8)	1.8	12.7	8.7 (16.4)
	II	5.6	1.4	0.7	5.9	(7.4)	4.2 0.9
	III	7.8	5.7	(2.6)	3.7	(4.3)	8.9 (3.5)
	IV	3.3	3.0	0.9	9.2	9.1	(11.2) (7.7)
2018	I	6.5	16.3	0.9	10.7	4.5	5.1 (31.2)
	II	7.5	5.1	(0.3)	6.7	6.7	11.2 (21.8)
	III	6.2	1.2	(0.4)	11.9	8.6	(0.5) (14.6)
	IV	9.7	8.5	0.6	1.9	10.7	(2.7) (9.3)
2019	I	8.6	3.8	1.4	7.6	(6.1)	2.1 (0.2)
	II	7.1	2.8	2.1	3.9	(1.7)	4.2 (4.0)
	III	6.0	5.2	1.8	4.4	(7.5)	12.6 (10.4)
	IV	1.4	3.2	1.8	1.5	(1.4)	3.6 (7.3)
2020	I	(7.3)	5.3	2.0	(4.5)	1.4	(23.3) 11.8
	II	(7.7)	3.5	1.3	(7.5)	(5.4)	(8.2) 8.6
	III	(3.2)	3.3	2.3	(1.7)	(13.5)	(4.6) 10.9
	IV	(0.2)	(5.5)	3.2	(11.9)	(17.6)	18.9 12.7
2021	I	15.1	(10.6)	(2.2)	3.3	5.2	27.7 (8.2)
	II	(0.5)	(4.5)	(1.0)	3.2	12.3	(10.2) (0.3)
	III	(1.2)	(4.5)	(1.3)	(3.3)	38.2	(21.6) (8.7)
	IV	(2.7)	1.3	9.4	13.8	3.6	(15.3) (15.6)
2022	I	(2.5)	6.5	0.9	0.5	9.7	(15.7) (4.4)
	II	1.8	3.6	1.4	6.6	11.3	1.3 (22.2)
	III	7.4	5.4	0.5	4.6	(18.9)	42.4 (26.6)
	IV	11.2	5.1	2.6	3.6	3.5	21.6 (25.1)
2023	I	7.8	(0.1)	2.6	4.4	(11.6)	52.4 (39.9)
	II	4.8	3.6	4.1	1.2	(23.2)	38.9 (19.8)

Үргэлжлэл:		(жилийн өсөлт, хувь)					
	Эдийн засгийн өсөлт (нийт эрэлт)	Үүнээс:		Үндсэн хөрөнгийн хуримтлал	Материаллаг хөрөнгийн өөрчлөлт	Экспорт	Импорт
		Өрхийн хэрэглээ	ЗГ-ын хэрэглээ				
2006	12.5	21.9	7.5	50.7	(56.0)	16.8	32.3
2007	7.0	21.3	9.4	8.6	60.6	9.9	85.6
2008	8.6	24.2	0.7	5.2	46.2	10	45.4
2009	(1.3)	2.3	0.5	(25.4)	(28.0)	40.9	(2.8)
2010	6.5	9.7	7.6	24.6	45.1	5.4	38.6
2011	17.5	11.4	11.6	58.9	48.1	14.2	45.5
2012	12.5	9.9	16.8	10.8	30.1	6.2	11.5
2013	11.6	16.0	14.4	(7.2)	25.7	13.1	7.8
2014	I	9.2	9.0	(3.8)	(6.8)	63.3	23.7
	II	5.6	14.0	(34.0)	(30.7)	31.7	1.9
	III	9.1	22.2	(27.4)	(17.5)	46.2	10.0
	IV	8.8	18.7	37.0	(77.8)	153.4	38.8
2015	I	4.0	37.7	(38.6)	(127.5)	67.9	14.7
	II	1.0	6.0	(18.8)	(9.2)	6.4	0.9
	III	8.6	12.6	(1.0)	(22.7)	0.6	(17.9)
	IV	(2.7)	7.6	(15.7)	(33.2)	80.2	(17.0)
2016	I	2.8	9.8	17.1	25.3	72.1	6.2
	II	0.5	(6.7)	8.0	14.2	36.6	6.8
	III	(5.8)	(2.2)	28.6	(18.4)	63.1	5.4
	IV	9.2	8.8	3.6	24.7	(83.8)	56.7
2017	I	5.8	(0.2)	(4.2)	12.2	(126.3)	17.3
	II	5.6	2.2	4.4	30.0	(64.3)	9.1
	III	7.8	9.3	(16.2)	19.4	(41.3)	18.6
	IV	3.3	5.5	5.8	40.2	476.4	(19.8)
2018	I	6.5	22.9	5.4	69.8	182.0	9.2
	II	7.5	8.5	(1.8)	27.7	171.2	23.5
	III	6.2	1.9	(3.1)	56.7	149.9	(0.9)
	IV	9.7	15.4	3.7	6.1	100.9	(6.1)
2019	I	8.6	4.7	8.0	31.0	(91.9)	3.6
	II	7.1	4.6	13.9	13.5	(17.2)	7.7
	III	6.0	8.6	15.5	14.2	(55.9)	25.6
	IV	1.4	5.4	11.9	5.1	(7.0)	9.7
2020	I	(7.3)	6.6	11.7	(15.4)	290.5	(42.6)
	II	(7.7)	6.0	8.3	(24.6)	(71.4)	(14.9)
	III	(3.2)	5.5	18.7	(5.0)	(241.1)	(7.9)
	IV	(0.2)	(9.1)	19.6	(38.2)	(98.3)	46.6
2021	I	15.1	(11.6)	(10.6)	12.2	249.4	81.9
	II	(0.5)	(6.8)	(5.3)	12.9	521.7	(20.3)
	III	(1.2)	(6.7)	(8.6)	(10.1)	(467.5)	(38.9)
	IV	(2.7)	2.4	47.6	71.7	1217.1	(25.7)
2022	I	(2.5)	9.3	5.3	1.9	153.6	(29.3)
	II	1.8	5.7	7.8	23.3	76.4	3.1
	III	7.4	8.5	3.5	15.5	(62.3)	123.6
	IV	11.2	8.7	8.7	10.7	85.6	47.5
2023	I	7.8	(0.1)	14.8	16.2	(70.7)	135.4
	II	4.8	5.5	22.1	3.4	(90.7)	95.1

Үргэлжлэл:

(тэрбум төгрөг)

	Нэрлэсэн дотоодын нийт бүтээгдэхүүн		Үүнээс:		Үндсэн хөрөнгийн хуримтлал	Материаллаг хөрөнгийн өөрчлөлт	Экспорт	Импорт
	тэрбум төгрөг	сая ам.доллар	Өрхийн хэрэглээ	ЗГ-ын хэрэглээ				
2006	4,060.9	3,442.3	1,949.4	426.3	1,341.3	104.0	2,394.1	2,154.2
2007	5,042.5	4,308.4	2,458.6	598.6	1,740.2	178.3	2,954.9	2,888.0
2008	6,639.3	5,695.0	3,686.4	959.9	2,374.1	481.9	3,541.1	4,404.1
2009	6,568.4	4,568.4	3,851.3	930.2	1,904.0	361.3	3,313.6	3,792.0
2010	9,756.6	7,185.1	5,387.3	1,237.9	3,364.7	741.6	4,554.3	5,529.2
2011	13,173.8	10,409.8	6,782.7	1,614.5	6,377.7	1,282.9	6,923.3	9,807.3
2012	16,688.4	12,277.7	8,848.0	2,257.4	7,529.2	1,799.4	7,271.5	11,017.1
2013	19,174.2	12,582.1	10,699.0	2,580.3	7,528.5	2,686.7	7,456.9	11,777.2
2014	I	4,164.1	2,384.6	2,656.6	577.0	1,159.3	273.3	2,433.4
	II	10,007.6	5,537.4	6,298.3	1,343.0	2,724.5	874.3	4,887.2
	III	16,172.3	8,754.5	9,798.3	1,941.0	4,555.8	1,283.1	8,139.1
	IV	22,227.1	11,880.4	12,587.6	2,893.3	6,351.1	1,467.3	11,613.4
2015	I	4,358.2	2,223.3	3,103.1	739.3	517.5	-291.7	2,386.0
	II	10,346.9	5,334.9	7,104.2	1,651.5	1,550.0	151.1	4,974.5
	III	16,768.9	8,437.1	10,890.2	2,397.3	2,953.9	568.7	7,720.8
	IV	22,894.8	11,481.7	14,171.9	3,404.9	4,184.5	1,427.9	10,115.8
2016	I	4,596.5	2,270.3	3,374.8	844.3	617.8	-333.9	2,234.0
	II	10,707.7	5,369.2	7,143.1	1,805.4	1,769.2	274.0	5,000.5
	III	16,886.2	7,835.9	10,871.0	2,771.7	2,901.7	835.2	8,017.6
	IV	23,931.3	9,937.3	14,532.6	3,818.3	4,466.7	948.8	12,174.4
2017	I	5,457.9	2,204.9	3,485.4	827.0	769.6	149.0	3,401.7
	II	13,135.2	5,470.8	7,487.1	1,872.3	2,446.9	451.2	8,034.0
	III	20,060.1	8,235.7	11,711.9	2,705.1	3,918.7	761.0	12,361.6
	IV	28,010.7	11,446.9	15,760.1	3,901.6	6,260.1	1,416.6	16,573.0
2018	I	6,516.3	2,706.1	4,505.3	912.1	1,379.6	462.1	3,754.7
	II	15,085.8	6,257.8	9,108.2	1,973.9	3,621.4	1,319.6	9,220.6
	III	23,169.6	9,437.6	13,751.5	2,825.2	6,094.2	2,370.6	14,162.3
	IV	32,582.6	12,558.5	18,883.4	4,135.7	8,746.9	4,083.4	18,951.6
2019	I	7,665.2	2,905.1	5,075.4	1,090.9	1,949.8	31.1	4,974.3
	II	17,652.6	6,674.3	10,372.3	2,399.2	4,636.4	639.4	11,213.5
	III	27,399.3	10,272.5	15,886.2	3,449.4	7,657.3	1,127.3	17,490.7
	IV	37,839.2	13,996.2	21,667.6	4,960.0	10,588.7	2,879.0	22,407.3
2020	I	7,133.6	2,587.8	5,707.6	1,268.1	1,768.6	234.9	2,836.2
	II	17,134.2	6,121.8	11,424.8	2,744.6	3,932.0	579.5	8,082.0
	III	27,279.3	9,583.3	17,281.0	4,040.7	6,931.2	-500.3	14,707.7
	IV	37,883.0	13,287.3	22,648.6	5,921.5	8,830.8	-447.4	21,595.7
2021	I	9,084.9	3,188.0	5,194.0	1,122.1	2,028.6	462.4	5,930.0
	II	19,563.9	6,865.3	10,832.8	2,549.3	4,851.6	1,701.2	11,325.0
	III	30,906.4	10,848.4	16,680.6	3,745.7	8,055.4	4,141.8	17,165.6
	IV	44,702.7	15,690.9	23,085.5	6,495.3	11,688.3	4,304.9	25,501.2
2022	I	9,700.8	3,380.7	6,425.3	1,343.0	2,364.6	1,044.8	5,159.8
	II	22,746.9	7,631.2	13,475.6	2,943.3	5,659.1	3,828.6	12,422.0
	III	38,026.2	12,453.8	20,628.5	4,253.1	10,533.2	6,028.9	22,765.6
	IV	54,877.8	17,473.0	27,927.5	7,495.4	16,055.1	6,741.4	35,036.5
2023	I	14,044.1	4,012.5	7,096.8	1,687.1	3,100.5	361.3	12,882.5
	II	30,649.1	8,800.4	15,357.6	3,937.9	7,526.3	580.9	26,178.2

Үргэлжлэл.	Эдийн засгийн өсөлт (нийт нийлүүлэлт)	Үүнээс:						(өсөлтөд үзүүгдэх нөлөө, хувь)
		Уул уурхай	Боловсруулах	Хөдөө аж ахуй	Худалдаа	Барилга	Бусад	
2001	4.6	2.1	2.1	(3.8)	0.6	0.4	3.3	
2002	5.3	(1.5)	1.8	(1.7)	2.4	0.7	3.6	
2003	7.4	(0.2)	1.3	0.6	1.1	1.7	2.8	
2004	9.4	6	(0.4)	2.1	(0.7)	(0.3)	2.7	
2005	6.5	2.8	(1.6)	1.5	0.3	0.7	2.8	
2006	8.2	1.7	0.9	0.9	1.3	0.2	3.1	
2007	8.8	0	1.8	2	0.7	0.3	3.9	
2008	7.8	(0.3)	0.1	0.7	1.4	(0.6)	6.5	
2009	(2.1)	1.3	(0.6)	0.5	(1.4)	(1.2)	(0.7)	
2010	7.3	0.7	0.4	(2.5)	4	0.4	4.3	
2011	17.3	1.7	0.5	0	5.7	0.6	8.9	
2012	12.3	1.6	0.5	2.1	1.8	2.3	3.9	
2013	11.6	2.6	0.8	2.2	1.2	0.4	4.4	
2014	I	7.5	4	(0.8)	0.5	(0.4)	4	
	II	9.2	1	0.5	5.6	1.7	0.6	
	III	10	6.8	0.6	2	1.6	(1.5)	
	IV	4.8	3.7	0.3	(2)	(1.6)	1	3.4
2015	I	4.2	3	0.6	0.4	(1.3)	0.2	1.2
	II	2.5	3.4	0.1	2.3	(1.4)	(0.1)	(1.9)
	III	0.8	2	0.1	1.1	(1.5)	(1.3)	0.3
	IV	2.7	4.1	(0.1)	1.1	(0.5)	1.3	(3.2)
2016	I	2.6	2.4	(1.1)	0.2	(0.2)	0.5	0.9
	II	0.9	0.1	(1.0)	1.0	0.6	0.5	(0.2)
	III	(5.0)	(2.7)	(0.4)	0.3	(1.9)	(1.3)	1.1
	IV	8.0	0.0	0.3	1.3	1.5	0.5	4.4
2017	I	5.8	(1.1)	0.9	0.1	1.8	(0.4)	4.5
	II	6.0	(0.6)	0.8	0.2	0.9	(0.5)	5.1
	III	6.7	1.6	1.1	0.4	0.7	(0.4)	3.3
	IV	4.3	(2.6)	1.4	(0.8)	0.6	0.9	4.8
2018	I	6.3	0.7	0.6	0.2	0.4	0.1	4.2
	II	7.3	0.3	1.3	0.8	0.5	(0.3)	4.7
	III	7.1	(0.2)	0.6	0.9	(0.2)	(0.1)	6.0
	IV	9.7	2.6	2.7	1.5	(0.6)	0.5	3.1
2019	I	8.6	2.7	0.3	0.0	1.7	0.2	3.8
	II	6.8	1.1	(0.1)	0.5	1.5	0.5	3.4
	III	5.5	(0.4)	0.4	0.0	1.3	0.5	3.7
	IV	2.6	(3.3)	0.6	2.1	0.5	1.4	1.3
2020	I	(10.1)	(6.0)	0.1	0.5	(1.5)	0.2	(3.3)
	II	(8.2)	(3.7)	(0.7)	2.6	(1.7)	(0.2)	(4.6)
	III	(2.6)	(0.8)	(0.4)	1.2	(1.6)	(0.1)	(0.9)
	IV	1.0	3.3	2.0	(1.2)	(1.0)	(0.3)	(1.8)
2021	I	14.8	5.2	1.6	(0.2)	0.6	(0.0)	7.5
	II	0.6	0.8	0.2	(1.2)	0.4	(1.5)	1.9
	III	(0.6)	(0.8)	(0.3)	(0.8)	0.5	(0.8)	1.5
	IV	(3.4)	(2.8)	(1.1)	(0.9)	0.8	(1.0)	1.7
2022	I	(3.8)	(6.4)	(0.7)	0.5	0.8	(0.4)	2.4
	II	6.4	(2.1)	0.3	2.8	1.8	0.0	3.7
	III	7.1	(0.3)	0.6	1.3	1.3	0.5	3.8
	IV	8.1	(0.6)	1.5	1.9	0.5	0.7	4.2
2023	I	7.9	5.2	(0.5)	(0.2)	1.0	0.0	2.3
	II	5.4	3.1	0.5	(2.7)	0.5	0.0	4.0

Үргэлжлэл

(жилийн өсөлт, хувь)

	Эдийн засгийн өсөлт (нийт нийлүүлэлт)	Үүнээс:					
		Урт уурхай	Боловсруулах	Хөдөө аж ахуй	Худалдаа	Барилга	Бусад
2001	4.6	8.9	36.9	(19.2)	6.2	13.6	8.6
2002	5.3	(6.2)	24.5	(11)	25.6	22.7	8.9
2003	7.4	(0.9)	14.9	4.8	9.8	50.5	6.6
2004	9.4	30.3	(3.8)	16.3	(6.2)	(6)	6.4
2005	6.5	11.7	(19)	11.3	3	16.4	6.9
2006	8.2	7	14.4	6.5	13.5	3.9	7.7
2007	8.8	(0.1)	26.9	14.4	6.9	7.9	9.7
2008	7.8	(1.5)	1.8	4.7	15	(14.1)	16
2009	(2.1)	6.2	(8.6)	3.6	(13.1)	(33.8)	(1.6)
2010	7.3	3.1	5.4	(16.6)	44	17.7	9.8
2011	17.3	7.7	7.9	(0.3)	46.4	22.7	19.6
2012	12.3	8.3	8.7	21.1	12	85.3	8.5
2013	11.6	18.5	10.3	19.2	8.9	7.3	8.6
2014	I	7.5	19.8	(12.2)	13.9	(2.8)	7.3
	II	9.2	5.5	9.8	33.3	15.2	(4.3)
	III	10	35.8	11.5	16.5	10.3	(20)
	IV	4.8	15.6	3.8	(18.7)	(8.8)	35.1
2015	I	4.2	13.4	12	10.5	(10.5)	29.1
	II	2.5	20.2	2.7	11.2	(11.8)	(2.6)
	III	0.8	8.6	1.5	8.8	(9.3)	(22.7)
	IV	2.7	15.8	(1.2)	12.7	(2.9)	35.1
2016	I	2.6	13.7	(16.7)	3.9	(2.1)	43.0
	II	0.9	0.4	(16.0)	4.3	6.4	12.6
	III	(5.0)	(14.4)	(5.3)	2.3	(14.8)	(28.2)
	IV	8.0	(0.1)	4.3	13.4	10.5	9.2
2017	I	5.8	(5.4)	15.9	1.8	18.9	(27.9)
	II	6.0	(4.0)	15.0	1.0	10.0	(11.4)
	III	6.7	9.5	15.0	2.3	5.6	(9.9)
	IV	4.3	(13.1)	18.7	(7.3)	4.4	17.0
2018	I	6.3	3.8	10.5	4.6	3.9	14.2
	II	7.3	2.4	22.3	3.4	5.5	(7.7)
	III	7.1	(1.4)	8.2	5.8	(1.3)	(3.0)
	IV	9.7	15.2	31.3	15.7	(4.0)	8.3
2019	I	8.6	15.5	4.3	1.1	16.4	14.3
	II	6.8	9.0	(0.8)	2.1	15.7	15.9
	III	5.5	(2.5)	4.7	(0.2)	11.7	18.7
	IV	2.6	(18.5)	5.9	20.9	4.0	24.0
2020	I	(10.1)	(32.9)	1.2	12.0	(13.6)	13.0
	II	(8.2)	(30.1)	(10.7)	12.4	(16.1)	(5.3)
	III	(2.6)	(5.4)	(5.7)	8.1	(14.4)	(2.1)
	IV	1.0	23.7	18.7	(10.2)	(7.3)	(4.5)
2021	I	14.8	38.5	23.8	(4.5)	6.1	(0.4)
	II	0.6	9.1	2.7	(4.6)	4.5	(43.5)
	III	(0.6)	(5.4)	(4.0)	(4.9)	4.9	(24.4)
	IV	(3.4)	(16.5)	(8.9)	(8.9)	7.1	(15.4)
2022	I	(3.8)	(38.9)	(10.1)	11.3	8.5	(29.8)
	II	6.4	(20.8)	4.9	11.4	18.1	1.9
	III	7.1	(2.3)	9.0	8.0	12.3	20.0
	IV	8.1	(4.2)	12.5	19.7	3.7	11.8
2023	I	7.9	49.8	(6.8)	(5.1)	9.3	0.2
	II	5.4	40.9	8.1	(10.5)	4.6	2.1

Үргэлжлэл:		(тэрбум төгрөг)							
Нэрлэсэн дотоодын нийт бүтээгдэхүүн		Үүнээс:							
	тэрбум төгрөг	сая ам.доллар	Уул уурхай	Боловсруул ах	Хөдөө аж ахуй	Худалдаа	Барилга	Бусад	
2006	4,027.6	3,414.1	1,145.7	218.9	710.6	271.5	86.8	1,594.0	
2007	4,956.6	4,235.0	1,340.9	309.5	913.4	313.2	106.4	1,973.3	
2008	6,555.6	5,623.2	1,324.2	430.2	1,259.7	472.2	122.1	2,947.2	
2009	6,590.6	4,583.9	1,285.9	425.0	1,177.4	432.6	86.2	3,183.5	
2010	9,756.6	7,185.1	2,102.2	664.8	1,144.7	1,199.0	250.2	4,395.7	
2011	13,173.8	10,409.8	2,536.2	931.4	1,357.9	1,973.3	402.8	5,972.2	
2012	16,688.4	12,277.8	2,742.8	1,248.7	1,878.8	2,231.1	837.5	7,749.6	
2013	19,174.2	12,582.1	2,849.4	1,672.3	2,572.0	2,267.2	979.7	8,833.5	
	I	4,222.1	2,417.8	859.4	371.0	168.5	381.6	38.2	2,403.4
2014	II	10,192.4	5,721.3	1,668.5	828.7	1,511.6	852.0	283.0	5,048.6
	III	16,559.2	9,124.4	2,812.7	1,434.7	2,410.9	1,527.5	713.7	7,659.8
	IV	22,227.1	12,015.8	3,661.0	1,950.9	2,965.4	2,544.8	989.0	10,116.0
	I	4,438.2	2,264.1	937.9	395.8	175.5	386.6	45.1	2,497.3
2015	II	10,379.5	5,327.5	1,761.1	720.3	1,615.5	842.4	277.1	5,163.2
	III	16,702.4	8,508.8	2,840.3	1,186.4	2,673.4	1,492.5	590.1	7,919.8
	IV	22,894.8	11,614.3	4,150.5	1,606.2	3,223.4	2,664.8	918.3	10,331.6
	I	4,586.4	2,265.3	942.0	385.3	193.0	371.1	64.2	2,630.8
2016	II	10,827.4	5,394.8	1,785.3	700.9	1,776.9	841.5	319.3	5,403.5
	III	17,039.2	8,277.3	2,997.2	1,189.5	2,540.3	1,372.1	542.3	8,397.9
	IV	23,931.3	11,139.2	4,822.7	1,595.6	3,022.0	2,621.3	902.9	10,966.9
	I	5,725.5	2,313.0	1,675.4	444.9	202.2	456.3	44.1	2,902.6
2017	II	13,021.2	5,351.6	3,063.6	799.2	1,840.1	983.7	259.0	6,075.6
	III	20,262.2	8,324.5	4,967.7	1,324.9	2,613.7	1,585.2	457.3	9,313.5
	IV	28,010.7	11,491.0	7,007.9	1,932.2	3,119.6	2,867.8	905.6	12,177.6
	I	6,693.2	2,779.5	2,073.6	488.8	238.3	516.9	51.8	3,323.7
2018	II	15,436.3	6,406.3	3,929.5	909.2	2,187.1	1,130.6	266.0	7,014.0
	III	23,705.6	9,774.6	5,968.0	1,569.0	3,122.5	1,783.8	474.5	10,787.8
	IV	32,582.6	13,196.2	8,370.8	2,298.1	3,723.5	3,090.2	985.7	14,114.2
	I	7,970.9	3,021.0	2,627.4	539.9	255.2	652.2	65.3	3,830.9
2019	II	17,940.8	6,790.5	4,672.3	1,013.2	2,367.9	1,407.8	343.3	8,136.3
	III	27,617.2	10,418.4	7,236.5	1,752.8	3,346.5	2,187.4	617.4	12,476.6
	IV	37,839.2	14,199.4	9,590.1	2,675.1	4,373.6	3,644.1	1,328.9	16,227.4
	I	7,457.2	2,705.2	1,905.7	585.3	296.4	622.1	83.9	3,963.8
2020	II	16,958.4	6,099.8	3,394.6	969.0	2,739.8	1,299.3	363.7	8,192.0
	III	26,579.2	9,479.6	5,682.5	1,681.9	3,871.3	2,023.1	660.3	12,660.0
	IV	37,453.3	13,293.6	8,722.1	2,904.9	4,856.1	3,436.8	1,367.5	16,165.9
	I	9,257.5	3,248.6	3,036.9	737.6	305.3	683.4	89.9	4,404.5
2021	II	19,857.1	6,968.2	4,999.0	1,279.5	2,834.7	1,452.4	305.2	8,986.4
	III	29,925.7	10,502.3	7,168.7	1,912.7	4,049.6	2,299.2	610.6	13,885.0
	IV	43,555.5	15,286.4	10,753.7	3,096.4	5,733.3	4,069.6	1,368.8	18,533.6
	I	9,697.6	3,403.3	2,471.6	768.5	378.7	912.2	86.8	5,079.7
2022	II	23,352.6	7,847.8	5,370.6	1,400.8	3,525.7	2,074.7	336.0	10,644.7
	III	35,908.8	11,792.6	7,766.7	2,181.5	4,981.3	3,312.2	765.0	16,902.1
	IV	53,851.5	17,123.8	12,402.5	3,832.7	7,015.7	5,677.9	1,783.8	23,138.9
	I	13,781.6	3,941.0	5,061.9	979.9	412.0	1,134.3	113.9	6,079.6
2023	II	30,495.8	8,757.2	9,098.9	1,794.2	3,665.0	2,498.9	422.9	13,016.0

III. МӨНГӨННИЙ ТОЙМ

(тэрбум төгрөг)

	М2	ГЦА	ДЦА	Үүнээс:				
				ЗГЦЗ	Ирээдээс авах авлага	Хүвийн сектороос авах авлага	Бусад байгууллахаас авах авлага	Бусад нэрвэр зүйлс
2000	258.8	201.7	57.1	17.2		45.5	22.2	(27.7)
2001	331.1	220.2	110.9	(6.8)		114.7	21.4	(18.4)
2002	470.3	308.5	161.6	(32.4)		203.6	28.9	(38.4)
2003	703.3	256.3	447.0	96.7		365.0	52.9	(67.6)
2004	847.0	311.0	536.0	40.5	210.9	365.1	30.8	(111.3)
2005	1,140.1	570.2	552.7	(108.1)	321.6	489.1	49.2	(199.1)
2006	1,536.6	1,131.8	404.7	(496.5)	507.6	659.0	56.7	(322.1)
2007	2,401.2	1,352.0	1,049.2	(744.1)	838.8	1,166.1	51.1	(262.7)
2008	2,267.4	672.7	1,594.8	(595.3)	1,013.7	1,570.4	51.5	(445.5)
2009	2,879.4	1,514.5	1,365.0	(741.1)	904.9	1,716.3	33.9	(549.0)
2010	4,678.7	2,722.9	1,955.8	(855.7)	1,370.1	1,854.8	40.8	(454.2)
2011	6,411.2	3,046.9	3,364.3	(1,390.8)	2,454.8	3,064.5	124.0	(888.3)
2012	7,611.9	4,351.5	3,260.3	(3,060.2)	3,098.6	3,828.1	63.2	(671.7)
2013	9,452.6	766.7	8,685.8	(976.1)	4,659.2	5,998.8	746.0	(1,748.2)
I	9,947.3	241.9	9,705.5	(671.9)	5,080.1	6,202.3	917.2	(1,822.3)
II	10,104.9	(946.5)	11,051.4	(282.3)	5,604.4	6,590.9	848.5	(1,710.1)
2014	10,072.1	(1,267.7)	11,339.8	(306.6)	5,779.6	6,654.9	1,136.4	(1,924.5)
IV	10,634.3	(2,008.9)	12,643.2	82.5	5,711.5	6,980.2	1,513.0	(1,644.0)
2015	9,902.3	(3,364.2)	13,266.4	289.4	5,541.9	6,976.2	1,907.0	(1,448.1)
I	10,039.9	3,320.2	13,360.2	430.6	5,463.8	6,745.0	2,050.9	(1,330.1)
II	9,933.2	(4,064.6)	13,997.8	606.0	5,336.2	6,750.5	2,465.3	(1,240.1)
IV	10,049.0	(4,218.3)	14,267.3	661.2	5,037.0	6,760.8	2,887.6	(1,139.1)
2016	10,112.4	(4,358.3)	14,470.8	(17.7)	5,122.6	6,814.4	1,183.3	1,306.5
I	11,186.4	(3,606.6)	14,792.9	(45.9)	5,286.2	7,281.9	1,203.8	1,008.0
II	11,555.9	(4,467.8)	16,023.7	375.3	5,572.0	7,498.8	850.3	1,658.8
IV	12,158.7	(5,003.2)	17,161.9	1,850.6	5,689.8	7,324.1	2,744.5	(870.5)
2017	12,259.3	(5,265.7)	17,525.0	2,081.2	5,945.7	7,345.9	2,849.5	(918.0)
I	13,483.2	4,312.4	17,795.6	1,926.3	6,125.5	7,334.8	3,483.0	(1,073.9)
II	14,749.7	(3,797.3)	18,547.0	1,488.7	6,618.8	7,416.3	3,483.8	(657.8)
IV	15,861.2	(1,252.5)	17,113.7	(365.6)	6,716.8	7,454.4	3,575.3	(267.3)
2018	16,073.9	(1,469.7)	17,543.7	(260.5)	7,086.9	7,613.1	3,644.7	(545.2)
I	17,342.9	(1,238.8)	18,581.6	(568.9)	7,590.5	8,340.3	3,732.5	(512.8)
II	17,920.2	1,437.1	19,357.3	(1,075.0)	8,229.2	8,639.6	3,738.4	(174.9)
IV	19,474.7	248.9	19,225.8	(1,345.8)	9,055.8	8,594.1	3,763.1	(841.3)
2019	19,699.6	1,017.8	18,681.8	(1,775.1)	9,205.2	8,563.7	3,718.7	(1,030.8)
I	20,229.4	2,084.5	18,144.9	(2,414.6)	9,541.0	8,976.2	3,452.9	(1,411.6)
II	20,432.9	2,805.5	17,627.4	(3,021.9)	9,433.8	9,018.2	3,436.8	(1,239.6)
IV	20,833.8	2,975.1	17,858.7	(3,081.2)	9,430.2	8,857.5	3,492.9	(840.8)
2020	20,692.2	2,883.4	17,808.8	(2,957.5)	8,635.3	8,699.0	4,223.4	(791.3)
I	21,592.1	3,122.7	18,469.4	(2,031.3)	8,848.1	8,563.6	4,146.0	(1,057.0)
II	22,674.7	4,145.5	18,529.3	(1,602.6)	8,926.2	8,317.5	4,276.9	(1,388.7)
IV	24,480.7	5,816.4	18,664.3	(2,169.6)	8,704.2	8,207.7	4,393.9	(471.8)
2021	25,433.4	6,848.6	18,584.9	(2,874.5)	9,021.8	8,337.8	4,503.4	(403.7)
I	27,974.1	6,496.7	21,477.4	(1,525.2)	9,517.4	9,316.6	4,709.7	(535.2)
II	27,257.5	4,460.1	22,797.4	(1,739.9)	10,260.9	9,558.7	4,867.4	(149.6)
IV	27,863.5	3,806.4	24,057.0	(1,088.5)	10,600.7	9,927.8	4,857.8	(240.7)
2022	26,483.1	1,219.4	25,283.3	(1,431.3)	11,471.1	10,276.2	5,136.9	(164.7)
I	27,635.5	749.1	26,886.5	(1,340.8)	12,236.8	10,960.8	4,936.1	98.0
II	27,463.1	790.3	26,672.8	(1,999.7)	11,812.0	10,890.9	5,467.8	501.8
IV	29,664.8	2,502.7	27,162.1	(2,259.4)	11,781.5	10,199.5	5,926.6	1,513.9
2023	30,938.8	3,941.9	26,996.9	(3,883.5)	12,538.5	10,465.4	6,217.1	1,662.3
I	31,448.2	4,006.4	27,441.8	(4,246.5)	14,038.4	11,249.9	5,832.3	567.8

Үргэлжл.	(тэрбум төгрөг)							
			Үүнээс:		Үүнээс:			
	M2	M1	Хадгаламжийн байгууллагаас гадуурх мөнгө	Төгрөгийн харилцах	Бусад хадгаламж	Төгрөгийн хадгаламж	Гадаад валютын хадгаламж	Гадаад валютын харилцах
2000	258.8	130.8	100.9	29.8	128.1	59.0	33.7	35.4
2001	331.1	156.2	109.2	47.0	174.9	87.6	47.0	40.3
2002	470.3	187.7	120.8	66.9	282.6	147.4	71.1	64.0
2003	703.3	212.8	131.5	81.3	490.5	240.3	123.3	127.0
2004	847.0	221.3	143.5	77.8	625.7	301.0	216.4	108.3
2005	1,140.1	269.1	152.4	116.8	871.0	426.0	245.7	199.3
2006	1,536.6	331.9	185.1	146.8	1,204.7	692.5	302.9	209.3
2007	2,401.2	590.5	283.3	307.1	1,810.8	1,113.7	376.0	321.1
2008	2,267.4	647.3	328.7	318.6	1,620.1	898.7	437.6	283.8
2009	2,879.4	651.2	285.0	366.3	2,228.2	1,234.3	621.5	372.4
2010	4,678.7	1,157.4	388.2	769.2	3,521.3	2,001.4	754.5	765.4
2011	6,411.2	1,740.9	517.5	1,223.4	4,670.2	2,912.2	977.3	780.7
2012	7,611.9	1,834.8	603.4	1,231.4	5,777.1	3,484.7	1,433.4	858.9
2013	9,452.6	2,092.7	582.0	1,510.7	7,359.8	4,911.2	1,474.5	974.1
I	9,947.3	1,737.2	549.8	1,187.4	8,210.1	5,184.2	1,996.5	1,029.5
2014	10,104.9	1,862.1	571.1	1,291.0	8,242.8	5,692.5	1,445.2	1,105.1
III	10,072.1	1,836.3	536.2	1,300.2	8,235.8	5,218.1	1,754.0	1,263.7
IV	10,634.3	1,816.4	499.3	1,317.1	8,817.9	5,410.3	1,968.6	1,439.1
I	9,902.3	1,445.9	390.6	1,055.4	8,456.3	5,187.7	2,181.4	1,087.3
2015	10,039.9	1,664.1	430.5	1,233.6	8,375.8	5,293.2	2,017.5	1,065.1
III	9,933.2	1,613.6	407.4	1,206.2	8,319.6	5,182.9	2,094.2	1,042.5
IV	10,049.0	1,685.4	458.7	1,226.7	8,363.6	5,434.0	1,947.8	981.7
I	10,112.4	1,583.7	426.8	1,156.9	8,528.7	5,467.3	2,103.6	957.7
2016	11,186.4	1,982.2	561.8	1,420.4	9,204.2	5,631.0	2,279.6	1,293.6
III	11,555.9	2,020.5	565.7	1,454.8	9,535.3	5,668.1	2,439.8	1,427.4
IV	12,158.7	2,147.7	562.9	1,584.8	10,010.8	5,789.9	2,789.7	1,431.2
I	12,259.3	2,124.9	552.3	1,572.6	10,134.4	6,464.3	2,347.4	1,322.8
2017	13,483.2	2,719.7	661.2	2,058.5	10,763.5	7,132.5	2,323.6	1,307.4
III	14,749.7	2,800.4	616.7	2,183.7	11,949.3	7,427.7	2,601.6	1,920.0
IV	15,861.2	2,826.0	611.7	2,214.3	13,035.2	8,622.0	2,531.9	1,881.3
I	16,073.9	2,776.7	575.3	2,201.4	13,297.3	8,859.4	2,513.2	1,924.6
2018	17,342.9	3,352.8	642.2	2,710.6	13,990.1	9,257.9	2,498.8	2,233.4
III	17,920.2	3,423.1	651.9	2,771.2	14,497.1	9,512.8	2,709.9	2,274.4
IV	19,474.7	4,031.0	670.5	3,360.5	15,443.7	10,156.2	3,019.5	2,268.0
I	19,699.6	3,666.6	608.6	3,058.0	16,032.9	11,147.8	2,896.8	1,988.3
2019	20,229.4	4,104.5	652.7	3,451.7	16,124.9	10,936.4	2,932.8	2,255.7
III	20,432.9	3,804.3	587.6	3,216.8	16,628.5	10,780.8	2,925.0	2,922.8
IV	20,833.6	3,904.1	614.5	3,289.6	16,929.5	11,119.6	3,483.7	2,326.2
I	20,692.2	3,473.5	570.7	2,902.9	17,218.7	10,872.3	3,755.3	2,591.1
2020	21,592.1	3,588.0	692.2	2,895.8	18,004.1	11,198.6	4,428.4	2,377.1
III	22,674.7	3,571.4	684.3	2,887.1	19,103.4	11,792.0	5,186.3	2,125.1
IV	24,480.7	4,212.4	753.2	3,459.2	20,268.4	13,554.7	4,716.6	1,997.0
I	25,433.4	4,342.1	739.1	3,603.0	21,091.4	14,367.3	4,447.1	2,277.0
2021	27,974.1	5,979.8	884.2	5,095.6	21,994.3	15,131.5	4,364.8	2,498.1
III	27,257.5	5,620.7	791.0	4,829.8	21,636.8	15,304.1	4,167.1	2,165.7
IV	27,863.5	6,507.2	847.2	5,660.0	21,356.3	15,038.6	3,973.1	2,344.5
2022	26,483.1	5,748.1	726.9	5,021.1	20,759.6	13,701.7	4,280.6	2,777.4
II	27,635.5	6,067.1	757.3	5,309.8	21,568.4	13,788.3	4,526.4	3,232.4
III	27,463.1	6,174.9	726.8	5,448.1	21,288.2	12,566.8	4,619.5	4,101.9
IV	29,664.8	7,201.3	831.1	6,370.2	22,463.5	12,606.7	4,910.0	4,946.8
2023	30,938.8	6,792.2	767.4	6,024.8	24,146.5	13,090.5	5,954.8	5,101.2
II	31,448.2	8,282.0	822.4	7,459.6	23,166.2	14,378.6	5,195.9	3,591.7

Үргэлжлэл:

(тэрбум төгрөг)

	Нөөц мөнгө	Гүйлгээнд гаргасан бэлэн мөнгө	Банкуудын Төв банкн дахь хариуцах хадгаламж	ГЦА	ДЦА
2000	132.9	107.4	24.4	154.4	(22.5)
2001	143.8	119.2	24.0	176.7	(33.5)
2002	175.3	134.6	40.0	254.3	(79.6)
2003	200.8	152.8	47.5	150.7	49.6
2004	232.7	168.5	64.1	198.9	33.8
2005	277.4	191.7	85.7	456.7	(179.3)
2006	367.1	245.1	122.0	872.3	(505.3)
2007	535.1	364.1	171.0	1,228.0	(692.9)
2008	579.9	407.2	172.7	854.5	(274.6)
2009	733.1	371.8	361.3	1,364.7	(631.6)
2010	946.8	519.7	427.1	2,321.4	(1,374.6)
2011	1,661.6	713.4	948.3	3,050.5	(1,388.8)
2012	2,168.4	828.5	1,340.0	5,170.4	(3,002.0)
2013	3,301.1	841.1	2,460.0	1,947.6	1,351.1
I	3,129.9	801.2	2,328.8	1,584.3	1,543.2
2014	2,884.7	860.0	2,024.7	492.2	2,389.9
II	2,702.9	827.3	1,875.6	112.7	2,587.1
III	3,302.1	809.7	2,492.4	131.9	3,167.2
IV	2,321.5	702.8	1,618.7	(1,171.3)	3,489.7
2015	2,354.8	755.8	1,599.0	(396.7)	2,748.9
I	2,413.1	767.9	1,645.2	(1,608.6)	4,018.7
II	2,462.0	706.7	1,755.3	(1,278.1)	3,737.7
III	2,352.6	658.6	1,694.1	(1,688.6)	4,039.4
2016	3,528.0	839.2	2,688.8	(941.6)	4,467.8
I	3,098.4	795.8	2,302.6	(1,517.3)	4,613.6
II	3,066.5	823.6	2,242.9	(1,260.2)	4,324.7
III	2,752.8	788.3	1,964.6	(1,755.7)	4,505.6
2017	3,182.1	915.0	2,267.2	(1,234.6)	4,414.1
I	3,272.6	878.9	2,393.7	(639.0)	3,908.8
II	3,942.5	906.4	3,036.1	2,571.9	1,367.2
III	2,914.0	840.4	2,073.6	2,217.4	693.3
2018	3,409.2	931.1	2,478.1	2,553.1	853.1
I	3,742.0	929.1	2,813.0	2,741.1	997.6
II	4,907.8	968.6	3,939.1	4,466.5	436.0
III	4,199.7	897.8	3,301.8	4,588.8	(392.2)
2019	4,776.3	937.1	3,839.2	5,845.2	(1,068.9)
I	4,648.9	889.8	3,759.1	5,924.4	(1,275.6)
II	5,172.3	897.4	4,274.8	6,903.3	(1,731.1)
III	4,471.0	847.8	3,623.2	6,322.5	(1,851.5)
2020	4,443.9	987.3	3,456.6	4,549.3	(105.4)
I	4,767.5	950.1	3,817.4	4,992.5	(225.0)
II	4,516.0	991.5	3,524.5	7,117.5	(2,601.5)
III	3,588.5	1,006.0	2,582.6	7,828.6	(4,240.1)
2021	4,236.8	1,173.7	3,063.1	7,501.5	(3,264.7)
I	4,007.3	1,057.1	2,950.2	5,898.2	(1,890.9)
II	4,807.8	1,105.6	3,702.2	5,509.4	(701.7)
III	5,210.5	994.0	4,216.5	2,536.2	2,674.3
2022	5,702.9	1,034.9	4,668.0	2,317.3	3,385.6
I	5,115.8	999.0	4,116.8	2,127.0	2,988.8
II	6,729.8	1,089.2	5,637.6	4,735.4	1,994.5
2023	5,457.0	1,036.5	4,420.5	5,148.1	308.9
I	5,853.7	1,095.5	4,755.2	6,668.6	-814.8

Үргэлжлэл: ДЦА-ын задаргаа					(тэрбум төгрөг)			
	Засгийн газраас авах авлага	Засгийн газрын Төв банкин дахь харилцах хадгаламж	Банкинд олгосон зээл	Банк бусаас авах авлага	Үүнээс:		ТБҮЦ	Бусад цэвэр зүйлс
					ИЗББ	Бусад		
2000	19.7	(17.9)	4.8				(21.1)	(7.9)
2001	13.6	(16.9)	7.3				(50.0)	12.5
2002	-	(33.5)	8.0				(61.0)	6.9
2003	164.2	(91.7)	12.7				(79.5)	43.9
2004	105.3	(53.0)	22.3				(69.2)	28.4
2005	99.4	(107.6)	17.7				(125.7)	(63.2)
2006	34.6	(423.9)	18.2				(70.8)	(63.3)
2007	-	(624.2)	18.5				(103.4)	16.1
2008	25.6	(230.2)	243.1				(119.8)	(193.3)
2009	432.8	(722.1)	198.4				(392.5)	(148.2)
2010	311.4	(823.9)	131.3				(1,101.0)	107.6
2011	429.4	(1,163.9)	341.5				(879.1)	(116.7)
2012	165.6	(2,959.7)	400.6				(752.2)	143.6
2013	-	(1,709.2)	4,297.0	205.3	-	205.3	(1,627.0)	185.0
2014	I	(1,276.1)	3,020.5	488.8	282.3	206.5	(1,102.7)	240.7
	II	(878.5)	2,913.7	479.0	273.1	205.9	(853.9)	556.2
	III	(701.2)	2,744.2	678.4	465.2	213.2	(602.3)	298.0
	IV	(798.6)	2,607.8	1,321.7	744.4	577.3	(853.8)	515.3
2015	I	(727.4)	1,796.5	1,688.4	1,133.5	554.9	(384.7)	705.9
	II	(948.2)	1,907.4	1,663.0	1,108.1	554.9	(1,150.5)	852.3
	III	(553.6)	1,553.7	2,133.6	1,578.7	554.9	(628.6)	1,044.7
	IV	(702.5)	1,686.4	2,364.3	1,809.4	554.9	(1,024.6)	1,060.1
2016	I	(918.4)	920.3	554.9	-	554.9	(691.4)	3,570.4
	II	(901.9)	670.4	859.9	-	859.9	(480.5)	3,293.5
	III	(1,067.1)	653.4	859.9	-	859.9	(1,173.5)	4,134.7
	IV	(1,008.0)	1,471.3	2,759.9	1,905.7	854.2	(577.3)	919.0
2017	I	(699.0)	1,516.4	2,714.4	1,860.2	854.2	(1,102.9)	1,298.6
	II	(375.3)	1,538.5	2,670.2	1,816.0	854.2	(1,552.4)	1,510.5
	III	(613.9)	1,584.2	2,625.2	1,771.0	854.2	(1,988.6)	1,670.7
	IV	(1,590.2)	1,269.7	2,944.2	2,090.0	854.2	(3,444.4)	1,930.3
2018	I	(793.9)	1,052.8	3,046.0	2,191.8	854.2	(4,733.9)	1,920.4
	II	(405.8)	948.6	3,104.8	2,250.6	854.2	(4,816.5)	2,009.7
	III	(731.7)	778.0	3,221.9	2,367.7	854.2	(4,608.8)	2,322.5
	IV	(551.8)	937.4	3,218.5	2,364.3	854.2	(5,005.5)	1,981.5
2019	I	(866.8)	659.6	3,243.7	2,351.8	891.9	(4,667.9)	1,558.5
	II	(1,356.7)	743.1	3,243.7	2,287.7	956.0	(5,217.2)	1,926.7
	III	(1,776.3)	661.9	3,080.0	2,364.4	715.7	(4,562.2)	1,518.5
	IV	(1,604.2)	1,224.8	2,962.9	2,365.5	597.4	(4,629.3)	533.3
2020	I	(1,541.8)	733.8	2,902.8	2,297.4	605.4	(5,050.6)	1,325.5
	II	(1,016.9)	698.8	2,908.6	2,350.2	558.5	(4,497.6)	2,038.9
	III	(872.9)	793.4	2,929.3	2,362.3	567.0	(5,313.7)	2,495.1
	IV	(1,488.5)	1,166.3	2,848.3	2,303.2	545.0	(7,952.4)	3,095.5
2021	I	(2,646.1)	1,263.5	2,915.3	2,318.0	597.3	(8,669.2)	3,157.0
	II	(1,257.3)	1,824.0	2,784.3	2,253.7	530.5	(9,801.0)	3,450.7
	III	(2,004.0)	2,459.2	2,667.2	2,156.8	510.3	(8,561.6)	3,803.5
	IV	(1,112.3)	3,204.3	2,566.8	2,133.8	433.0	(8,622.2)	3,504.7
2022	I	(1,225.8)	3,042.6	2,828.9	2,392.5	436.4	(5,636.7)	4,195.6
	II	(1,171.9)	3,217.4	2,736.2	2,335.4	400.8	(5,328.7)	4,288.7
	III	(2,923.3)	2,406.0	2,995.6	2,588.1	407.5	(4,291.8)	4,045.5
	IV	(3,157.8)	3,079.4	3,378.8	2,539.2	839.3	(5,641.3)	3,580.6
2023	I	(4,862.3)	2,266.1	3,517.8	2,797.2	720.5	(5,075.6)	3,704.3
	II	(4,652.2)	2,061.3	3,332.6	2,701.8	630.8	(6,978.3)	4,658.2

Үргэлжлэл:		(өсөлтөд үзүүлэх нөлөө, хувь)							
	(Зээл+ИЗББ) өсөлт	Банкуудын тээлийн өсөлт	Үүнээс:		Үүнээс:		Барилга	Хүдэлдээ	Боловс- руулах
			Хэрэгжүүлж, хадгаламж барьцаалсан тээл тээл	Бизнесийн тээл	Уул уурхай	Бусад			
2000	(13.9)	-							
2001	102.3	99.9							
2002	71.4	81.6							
2003	91.0	90.9							
2004	37.2	37.2							
2005	41.7	41.8							
2006	42.3	42.2							
2007	68.1	68.1							
2008	28.2	28.2							
2009	0.7	0.8	(0.8)	1.6	6.8	(0.0)	(4.6)	1.2	(1.8)
2010	23.0	21.6	7.0	14.6	1.4	(1.3)	4.6	1.7	8.3
2011	72.8	73.4	12.9	60.5	8.8	9.7	10.9	5.4	25.7
2012	23.9	24.0	5.3	18.7	2.3	4.3	3.4	3.0	5.8
2013	58.6	54.4	8.3	46.1	7.6	8.0	8.7	4.1	17.6
2014	I	58.4	54.5	7.6	46.9	7.2	11.4	9.0	16.9
	II	46.4	43.1	5.7	37.4	5.7	6.1	5.1	19.1
	III	29.3	24.3	4.0	20.3	1.0	2.7	3.0	11.3
	IV	20.1	16.1	3.9	12.2	(1.9)	1.8	0.5	9.6
2015	I	15.6	7.8	3.5	4.3	(2.2)	0.0	(1.3)	4.5
	II	6.8	(2.9)	2.0	(4.9)	(2.7)	(1.8)	(2.3)	2.3
	III	4.3	(5.4)	1.1	(6.5)	(0.8)	(0.6)	(2.1)	0.3
	IV	2.9	(6.5)	0.1	(6.6)	0.3	(1.0)	(1.0)	(0.3)
2016	I	3.5	(3.7)	0.5	(4.2)	0.5	(0.2)	(0.8)	(0.6)
	II	5.8	0.6	0.3	0.3	(1.6)	(0.8)	0.9	(0.2)
	III	7.1	4.5	0.9	3.6	(1.2)	(1.8)	0.2	(0.0)
	IV	6.3	6.1	2.1	4.0	(3.5)	(1.7)	0.5	0.1
2017	I	6.8	7.0	4.8	2.3	(3.6)	(2.7)	1.5	0.4
	II	8.0	7.2	6.6	0.6	0.0	(2.0)	0.0	1.0
	III	8.1	7.3	8.3	(1.0)	(0.3)	(1.4)	0.7	0.5
	IV	11.0	9.5	9.9	(0.4)	2.2	(0.6)	1.0	0.6
2018	I	12.2	11.4	9.3	2.1	2.6	0.2	1.5	0.3
	II	17.6	19.3	10.1	9.2	2.1	1.4	4.3	0.7
	III	20.3	21.7	11.3	10.5	1.9	2.4	6.0	1.0
	IV	24.3	26.4	14.6	11.8	1.5	1.8	4.0	0.5
2019	I	20.9	23.5	10.6	12.9	1.5	1.6	3.7	0.5
	II	15.8	18.2	7.0	11.2	1.8	1.8	3.1	(0.5)
	III	10.2	11.0	3.0	8.1	1.5	1.0	1.8	(0.5)
	IV	4.5	5.0	(2.5)	7.5	1.7	0.7	2.8	(0.1)
2020	I	(0.5)	(2.0)	(5.7)	3.8	1.0	0.7	1.9	0.0
	II	(3.0)	(4.8)	(5.6)	0.8	(0.2)	0.5	0.2	(0.2)
	III	(3.2)	(4.5)	(5.4)	0.9	1.0	(0.4)	(0.5)	(0.2)
	IV	(4.0)	(5.0)	(6.7)	1.7	1.3	(0.6)	(0.8)	(0.2)
2021	I	2.4	2.8	(2.0)	4.8	1.6	(0.8)	0.2	(0.3)
	II	8.5	10.3	(1.4)	11.7	1.6	(0.3)	4.1	1.7
	III	13.2	16.5	0.0	16.5	2.3	0.7	5.2	1.1
	IV	18.5	21.3	3.7	17.6	0.5	0.8	8.1	1.6
2022	I	21.2	25.2	5.9	19.3	0.3	1.7	8.9	1.1
	II	19.5	22.6	7.5	15.1	(0.2)	1.3	6.9	0.3
	III	14.3	13.7	5.4	8.3	(-1.7)	0.7	5.5	1.0
	IV	7.5	6.5	3.6	2.9	(3.3)	0.7	3.1	(0.7)
2023	I	8.4	5.2	5.1	0.1	(2.3)	0.1	1.7	0.7
	II	11.5	9.1	6.0	3.0	(1.2)	0.3	1.6	0.7
7 сар	11.2	8.8	7.0	1.8	(1.5)	0.2	1.1	0.5	1.5

Үргэлжлэл:	(жилийн өсөлт, хувь)								
	(Зээл+ИЗББ) өсөлт	Банкуудын тээлийн өсөлт	Үүнээс: Хэрэглээ, хадгалалж барьцаалсан тээл тээл	Бизнесийн тээл	Үүнээс: Уул уурхай	Барилга	Худалдаа	Болов- сруулах	Бусад
2000	(13.9)	-							
2001	102.3	99.9							
2002	71.4	81.6							
2003	91.0	90.9							
2004	37.2	37.2							
2005	41.7	41.8							
2006	42.3	42.2							
2007	68.1	68.1							
2008	28.2	28.2							
2009	0.7	0.8	(8.3)	1.7	106.1	(0.1)	(20.1)	8.0	(5.8)
2010	23.0	21.6	79.0	16.0	10.6	(8.8)	25.3	10.6	27.5
2011	72.8	73.4	99.0	69.6	73.2	89.3	59.0	38.2	81.0
2012	23.9	24.0	35.3	22.0	19.0	36.1	19.9	26.5	17.0
2013	58.6	54.4	50.8	55.1	66.4	61.9	52.9	36.0	56.2
I	58.4	54.5	44.5	56.5	63.2	118.0	53.7	21.0	49.0
2014	II	46.4	43.1	33.3	45.1	52.2	43.4	29.1	13.8
III	29.3	24.3	24.4	24.3	8.8	19.8	18.9	22.3	34.5
IV	20.1	16.1	24.4	14.5	(15.0)	13.0	3.3	21.4	30.3
I	15.6	7.8	21.9	5.1	(18.1)	0.0	(7.9)	36.8	13.0
2015	II	6.8	(2.9)	12.5	(5.8)	(23.5)	(13.2)	(14.2)	27.4
III	4.3	(5.4)	6.6	(7.8)	(8.2)	(4.4)	(14.1)	2.7	(9.2)
IV	2.9	(6.5)	0.5	(7.9)	3.0	(7.3)	(6.9)	(2.4)	(13.0)
I	3.5	(3.7)	2.7	(5.1)	5.5	(1.6)	(5.5)	(5.6)	(8.0)
2016	II	5.8	0.6	1.7	0.3	(17.6)	(6.5)	6.2	(1.9)
III	7.1	4.5	4.8	4.4	(12.9)	(13.2)	1.1	(0.3)	19.0
IV	6.3	6.1	11.4	4.8	(34.5)	(12.6)	3.8	0.7	25.0
I	6.8	7.0	24.7	2.8	(35.8)	(21.1)	10.6	3.8	20.0
2017	II	8.0	7.2	35.3	0.7	0.6	(17.0)	0.1	9.1
III	8.1	7.3	44.2	(1.2)	(3.8)	(12.7)	5.0	4.5	(0.9)
IV	11.0	9.5	51.5	(0.5)	35.2	(5.4)	7.0	6.0	(9.0)
I	12.2	11.4	41.7	2.7	43.0	1.6	10.5	3.0	(6.0)
2018	II	17.6	19.3	43.0	12.0	30.7	15.6	31.1	5.9
III	20.3	21.7	44.7	14.0	26.9	26.2	46.1	10.2	(2.3)
IV	24.3	26.4	54.9	16.1	19.7	19.5	29.3	5.4	12.0
I	20.9	23.5	37.2	18.0	19.3	18.8	26.1	5.2	17.0
2019	II	15.8	18.2	24.9	15.6	23.5	20.7	20.4	(5.2)
III	10.2	11.0	9.9	11.5	21.1	10.6	11.3	(5.0)	14.7
IV	4.5	5.0	(7.7)	11.1	23.1	7.6	20.0	(1.2)	8.0
I	(0.5)	(2.0)	(18.1)	5.5	13.3	7.9	12.8	0.2	0.0
2020	II	(3.0)	(4.8)	(18.9)	1.2	(2.6)	5.4	1.4	(3.1)
III	(3.2)	(4.5)	(16.5)	1.4	13.1	(4.8)	(3.3)	(2.5)	3.0
IV	(4.0)	(5.0)	(20.8)	2.5	15.9	(7.0)	(5.0)	(2.8)	7.0
I	2.4	2.8	(6.7)	6.9	19.0	(8.1)	1.3	(3.0)	14.7
2021	II	8.5	10.3	(5.1)	16.4	19.8	(2.7)	25.0	21.2
III	13.2	16.5	0.1	23.1	24.1	7.9	32.7	14.2	25.0
IV	18.5	21.3	13.9	24.1	5.2	8.5	49.9	19.9	22.0
I	21.2	25.2	21.9	26.5	2.8	21.0	53.6	13.4	24.3
2022	II	19.5	22.6	30.4	20.0	(2.4)	14.7	36.8	3.8
III	14.3	13.7	21.9	11.0	(17.0)	8.0	30.3	13.1	9.0
IV	7.5	6.5	14.2	3.9	(36.3)	8.7	15.3	(8.3)	10.0
2023	I	8.4	5.2	19.3	0.2	(28.1)	0.7	8.4	10.2
II	11.5	9.1	23.0	4.1	(17.7)	3.9	7.8	9.8	5.2
7 сар	11.2	8.8	27.0	2.4	(21.5)	2.6	5.3	6.5	4.0

Үргэлжлэл	(Тэрбум төгрөг)								
	(Зээл+ИЗББ)	Банкуудын тээлийн үлдэгдэл	Үүнээс:		Үүнээс:				
			Хэрэглээ, хадгаламж барьцаалсан зээл	Бизнесийн зээл	Уул уурхай	Барилга	Худалдаа	Боловсруулах	Бусад
2000	64	64	-	64	12	2	-	14	35
2001	127	127	-	127	20	7	-	40	61
2002	231	231	-	231	36	14	71	56	54
2003	442	442	-	442	37	33	150	89	132
2004	606	606	-	606	52	52	210	113	179
2005	859	859	-	859	77	77	286	139	280
2006	1,222	1,222	-	1,222	92	111	385	157	478
2007	2,055	2,055	-	2,055	130	322	600	267	736
2008	2,635	2,635	256	2,379	170	383	599	382	846
2009	2,655	2,655	235	2,420	350	383	478	412	797
2010	3,228	3,228	420	2,808	387	349	599	456	1,017
2011	5,598	5,598	836	4,762	671	661	952	630	1,847
2012	6,941	6,941	1,131	5,810	798	900	1,142	798	2,173
2013	11,037	10,716	1,705	9,011	1,328	1,457	1,746	1,085	3,394
2014	I	11,646	1,805	9,527	1,371	1,550	1,889	996	3,722
	II	12,546	1,943	10,299	1,409	1,714	1,953	1,047	4,177
	III	13,064	2,078	10,473	1,212	1,666	1,891	1,255	4,447
	IV	13,262	2,120	10,321	1,130	1,647	1,803	1,318	4,423
2015	I	13,460	2,200	10,011	1,123	1,550	1,740	1,362	4,235
	II	13,398	2,185	9,697	1,077	1,488	1,676	1,334	4,122
	III	13,620	2,215	9,658	1,113	1,593	1,625	1,289	4,037
	IV	13,640	2,130	9,503	1,164	1,527	1,678	1,286	3,849
2016	I	13,923	2,261	9,504	1,184	1,525	1,644	1,285	3,865
	II	14,169	2,223	9,727	887	1,391	1,779	1,308	4,361
	III	14,580	2,322	10,087	970	1,383	1,643	1,285	4,806
	IV	14,461	2,374	9,964	762	1,334	1,742	1,294	4,832
2017	I	14,834	2,637	9,956	761	1,203	1,819	1,334	4,839
	II	15,257	2,846	9,959	892	1,155	1,782	1,428	4,703
	III	15,715	3,660	9,656	933	1,207	1,725	1,343	4,449
	IV	16,030	3,986	9,526	1,030	1,261	1,864	1,373	3,998
2018	I	16,633	4,580	9,453	1,088	1,222	2,010	1,374	3,760
	II	17,943	4,888	10,389	1,166	1,335	2,336	1,512	4,040
	III	18,916	5,477	10,730	1,185	1,523	2,520	1,480	4,022
	IV	19,916	6,089	10,994	1,233	1,507	2,411	1,446	4,396
2019	I	20,098	6,039	11,288	1,298	1,452	2,533	1,445	4,560
	II	20,764	5,933	12,128	1,440	1,612	2,813	1,433	4,830
	III	20,853	5,914	12,080	1,434	1,684	2,805	1,406	4,751
	IV	20,815	5,780	12,152	1,518	1,622	2,893	1,430	4,689
2020	I	19,990	5,078	11,910	1,470	1,567	2,857	1,449	4,567
	II	20,148	4,924	12,276	1,403	1,698	2,851	1,389	4,935
	III	20,182	4,937	12,246	1,622	1,603	2,713	1,371	4,936
	IV	19,975	4,579	12,455	1,759	1,509	2,748	1,389	5,050
2021	I	20,468	4,737	12,730	1,749	1,439	2,895	1,406	5,241
	II	21,869	4,676	14,291	1,680	1,653	3,563	1,683	5,712
	III	22,838	4,942	15,076	2,013	1,729	3,598	1,565	6,170
	IV	23,668	5,214	15,454	1,851	1,637	4,121	1,666	6,179
2022	I	24,815	5,776	16,097	1,798	1,742	4,447	1,594	6,516
	II	26,135	6,098	17,153	1,640	1,897	4,873	1,748	6,996
	III	26,095	6,022	16,735	1,670	1,867	4,690	1,770	6,738
	IV	25,441	5,952	16,057	1,173	1,779	4,752	1,528	6,824
2023	I	26,901	6,890	16,123	1,292	1,754	4,819	1,757	6,501
	II	29,139	7,499	17,856	1,350	1,971	5,253	1,919	7,364
7 сар	28,897	25,144	7,617	17,527	1,302	1,928	5,042	1,873	7,381

Үргэлжлэл	(Тэрбум төгрөг)								
	Чанаргүй зээл			Төгрөгийн			Валютын		
	Тэрбум төгрөг	Нийт зээлд эзлэх хувь	Жилийн өсөлт	Тэрбум төгрөг	Нийт зээлд эзлэх хувь	Жилийн өсөлт	Тэрбум төгрөг	Нийт зээлд эзлэх хувь	Жилийн өсөлт
2000	14.6	22.9	-						
2001	9.1	7.1	(37.8)						
2002	11.6	5.0	28.2						
2003	20.7	4.7	78.3						
2004	39.1	6.5	88.7						
2005	49.5	5.8	26.5						
2006	60.3	4.9	21.9						
2007	68.0	3.3	12.8						
2008	187.5	7.1	175.7						
2009	462.0	17.4	146.4						
2010	370.5	11.5	(19.8)						
2011	327.1	5.8	(11.7)						
2012	293.3	4.2	(10.3)						
2013	564.3	5.3	92.4						
2014	I	592.9	5.2	93.0					
	II	565.3	4.6	79.6					
	III	588.6	4.7	9.9					
	IV	623.9	5.0	10.6					
2015	I	701.4	5.7	18.3					
	II	771.9	6.5	36.5					
	III	834.6	7.0	41.8					
	IV	822.4	7.1	31.8					
2016	I	963.6	8.2	37.4	614.5	6.8	349.1	12.9	
	II	1,032.1	8.6	33.7	661.1	7.1	371.0	13.9	
	III	1,115.3	9.0	33.6	742.5	7.6	372.8	14.4	
	IV	1,047.5	8.5	27.4	713.2	7.1	334.3	14.2	
2017	I	1,030.9	8.2	7.0	750.2	7.4	280.7	11.5	(19.6)
	II	1,127.8	8.8	9.3	790.6	7.7	337.2	13.0	(9.1)
	III	1,164.7	8.7	4.4	802.7	7.6	362.0	13.4	(2.9)
	IV	1,148.5	8.5	9.6	800.4	7.5	348.1	12.1	4.1
2018	I	1,227.3	8.7	19.1	879.7	8.0	347.7	11.5	23.9
	II	1,310.3	8.6	16.2	983.5	8.2	326.8	9.8	(3.1)
	III	1,351.1	8.3	16.0	1,010.4	7.8	340.7	10.3	(5.9)
	IV	1,778.3	10.4	54.8	1,415.6	9.9	362.6	13.3	4.2
2019	I	1,859.3	10.7	51.5	1,501.3	10.2	358.0	13.6	3.0
	II	1,907.8	10.6	45.6	1,475.9	9.5	431.9	17.1	32.1
	III	1,966.5	10.9	45.5	1,580.2	10.1	386.3	17.0	13.4
	IV	1,819.0	10.1	2.3	1,542.7	9.7	276.3	14.0	(23.8)
2020	I	1,826.8	10.8	(1.7)	1,569.4	10.4	257.4	13.6	(28.1)
	II	1,911.5	11.1	0.2	1,673.7	10.7	237.8	14.6	(44.9)
	III	1,964.0	11.4	(0.1)	1,732.3	11.1	237.8	14.9	(40.0)
	IV	2,002.3	11.8	10.1	1,753.7	11.3	231.7	15.8	(10.0)
2021	I	2,013.4	11.5	10.2	1,779.4	11.2	248.5	14.6	(9.1)
	II	1,949.1	10.3	2.0	1,732.8	10.1	234.0	11.8	(9.0)
	III	1,977.6	9.9	0.7	1,759.3	9.6	216.3	13.2	(5.8)
	IV	2,073.1	10.0	3.5	1,904.9	9.9	218.3	11.1	(32.3)
2022	I	2,117.1	9.7	5.2	1,928.8	9.4	168.2	13.1	(19.5)
	II	2,094.7	9.0	7.5	1,896.2	8.7	188.3	14.3	(8.2)
	III	2,557.6	11.2	29.3	2,290.0	10.7	267.5	18.5	22.6
	IV	2,018.9	9.2	(2.6)	1,845.6	8.9	173.3	13.5	3.0
2023	I	2,218.5	9.6	4.8	2,037.4	9.5	181.1	12.0	(3.8)
	II	2,206.5	8.7	5.3	2,034.2	8.5	172.3	11.1	(13.2)
	7 сар	2,217.8	8.8	5.0	2,040.9	8.6	176.9	11.8	(3.4)

Үргэлжлэл:

	Анхаарал хандуулах зээл		Үүнээс:		Валютын				
	Тэрбум төгрөг	Нийт зээлд эзлэх хувь	Жилийн өсөлт	Тэрбум төгрөг	Нийт зээлд эзлэх хувь	Жилийн өсөлт	Тэрбум төгрөг	Нийт зээлд эзлэх хувь	Жилийн өсөлт
2000	1.3	2.0	-						
2001	1.8	1.4	40.2						
2002	5.0	2.1	176.4						
2003	11.3	2.6	127.3						
2004	19.3	3.2	71.3						
2005	20.8	2.4	7.3						
2006	33.3	2.7	60.2						
2007	42.4	2.1	27.3						
2008	93.6	3.6	120.9						
2009	121.7	4.6	30.1						
2010	87.9	2.7	(27.8)						
2011	74.7	1.3	(15.0)						
2012	109.5	1.6	46.6						
2013	117.1	1.1	7.0						
2014	I	278.4	2.5	182.8					
	II	436.4	3.6	194.8					
	III	462.7	3.7	204.3					
	IV	267.8	2.2	128.6					
2015	I	557.5	4.6	100.3					
	II	601.7	5.1	37.9					
	III	826.3	7.0	78.6					
	IV	857.9	7.4	220.3					
2016	I	963.0	8.2	72.7	560.2	6.2	402.8	14.9	
	II	828.0	6.9	37.6	507.9	5.5	320.1	12.0	
	III	785.0	6.3	(5.0)	555.3	5.7	229.7	8.9	
	IV	899.9	7.3	4.9	678.0	6.8	221.9	9.5	
2017	I	989.9	7.9	2.8	757.5	7.5	35.2	232.4	9.5 (42.3)
	II	792.0	6.2	(4.4)	672.6	6.6	32.4	119.4	4.6 (62.7)
	III	823.1	6.2	4.9	670.2	6.3	20.7	152.9	5.7 (33.4)
	IV	819.5	6.1	(8.9)	697.2	6.6	2.8	122.3	4.3 (44.9)
2018	I	930.9	6.6	(6.0)	786.7	7.1	3.9	144.2	4.8 (38.0)
	II	825.3	5.4	4.2	670.7	5.6	(0.3)	154.6	4.6 29.5
	III	986.9	6.1	19.9	631.1	4.9	(5.8)	355.8	10.8 132.6
	IV	843.4	4.9	2.9	517.3	3.6	(25.8)	326.1	11.9 166.7
2019	I	909.3	5.2	(2.3)	611.0	4.2	(22.3)	298.3	11.3 106.8
	II	747.2	4.1	(9.5)	500.1	3.2	(25.4)	247.1	9.8 59.8
	III	980.8	5.5	(0.6)	669.4	4.3	6.1	311.4	13.7 (12.5)
	IV	815.8	4.5	(3.3)	576.4	3.6	11.4	239.4	12.1 (26.6)
2020	I	1,143.0	6.7	25.7	839.7	5.6	37.4	303.3	16.0 1.7
	II	1,001.1	5.8	34.0	737.5	4.7	47.5	263.6	16.2 6.7
	III	1,142.0	6.6	16.4	868.6	5.6	29.8	273.4	17.6 (12.2)
	IV	1,264.5	7.4	55.0	943.8	6.1	63.7	320.7	20.3 34.0
2021	I	1,277.0	7.3	11.7	987.0	6.2	17.5	290.0	18.1 (4.4)
	II	1,184.2	6.2	18.3	875.5	5.1	18.7	308.7	16.9 17.1
	III	1,063.4	5.3	(6.9)	812.2	4.7	(6.5)	251.1	15.1 (8.1)
	IV	932.5	4.5	(26.3)	630.2	3.4	(33.2)	302.3	19.9 (5.7)
2022	I	965.4	4.4	(24.4)	709.1	3.7	(28.2)	256.2	17.9 (11.6)
	II	1,098.8	4.7	(7.2)	832.9	4.1	(4.9)	266.0	19.2 (13.8)
	III	1,159.2	5.1	9.0	911.1	4.3	12.2	248.1	17.1 (1.2)
	IV	1,123.5	5.1	20.5	959.6	4.6	52.3	163.9	12.8 (45.8)
2023	I	1,377.7	6.0	42.7	1,042.7	4.8	47.0	334.9	22.3 30.7
	II	1,317.7	5.2	19.9	982.1	4.1	17.9	334.9	21.6 25.9
7 сар		1,363.7	5.4	11.7	1,019.5	4.3	8.6	344.2	22.9 21.7

IV. ГАДААД СЕКТОР		(сая ам.доллар)				
	Төлбөрийн тэнцэл (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс: Урсгал тэнцэл	Хөрөнгө ба санхүүгийн тэнцэл	Алдаа орхигдуулга	Гадаад валютын цэвэр нөөц	ГШХО (өсөн нэмэгдэх)
2000	1.0	(69.9)	89.8	(19.0)	140.7	53.7
2001	14.7	(61.7)	117.7	(41.3)	160.1	63.0
2002	66.5	(105.2)	157.4	14.3	225.9	77.8
2003	(96.8)	(98.7)	4.9	(3.1)	129.0	131.5
2004	34.6	63.0	(48.3)	19.9	163.6	92.9
2005	134.5	87.5	48.8	(1.8)	298.0	187.6
2006	389.3	372.2	27.5	(10.4)	687.3	245.5
2007	288.0	171.8	328.7	(212.4)	975.3	372.8
2008	(232.6)	(690.1)	1,232.1	(774.6)	637.2	844.7
2009	555.5	(341.8)	768.8	128.5	1,145.3	623.6
2010	873.1	(885.5)	1,821.0	(62.4)	2,091.2	1,691.4
2011	17.8	(4,512.2)	4,712.4	(182.5)	2,257.9	4,571.2
2012	1,639.1	(5,380.7)	6,831.6	188.2	3,629.9	3,878.1
2013	(1,867.3)	(4,731.8)	2,948.6	(84.1)	1,193.0	2,059.7
2014	I	(307.8)	(671.3)	(191.2)	935.2	277.5
	II	(915.1)	(1,390.8)	53.3	334.7	339.6
	III	(743.1)	(1,853.0)	(183.6)	139.5	494.5
	IV	(471.1)	(1,934.3)	(176.1)	150.2	337.8
2015	I	(271.1)	(60.2)	(7.4)	(484.7)	(111.4)
	II	83.2	(518.5)	533.8	68.0	(97.1)
	III	(172.4)	(692.0)	624.8	(105.2)	(730.1)
	IV	(268.1)	(948.5)	903.7	(223.3)	(568.8)
2016	I	(37.8)	(165.2)	298.1	(170.6)	(751.0)
	II	(46.0)	(512.9)	627.1	(160.1)	(393.5)
	III	(232.1)	(716.3)	728.9	(244.7)	(580.6)
	IV	(18.2)	(699.7)	902.7	(221.2)	(429.0)
2017	I	(163.7)	(148.1)	138.8	(154.4)	(631.7)
	II	(74.0)	(268.5)	517.9	(323.3)	(489.7)
	III	201.9	(565.6)	973.4	(205.9)	(217.5)
	IV	1,459.9	(1,155.4)	2,677.0	(61.6)	1,052.1
2018	I	(42.2)	(440.9)	312.6	86.2	918.0
	II	(172.0)	(819.8)	694.1	(46.3)	993.8
	III	(475.3)	(1,386.4)	1,129.9	(218.8)	966.7
	IV	(141.7)	(2,206.8)	2,182.9	(117.8)	1,572.7
2019	I	219.6	(398.1)	582.2	35.4	1,648.8
	II	456.0	(743.4)	1,155.7	43.7	2,127.7
	III	264.3	(1,194.7)	1,540.1	(81.1)	2,079.0
	IV	452.9	(2,161.7)	2,838.4	(223.9)	2,407.1
2020	I	(350.1)	(723.2)	331.0	42.1	2,179.9
	II	(679.3)	(882.8)	470.4	(266.9)	1,433.8
	III	(472.6)	(733.0)	607.3	(346.9)	1,505.6
	IV	786.9	(674.8)	1,607.3	(145.6)	2,269.5
2021	I	170.4	(323.6)	394.8	99.3	2,545.1
	II	(54.2)	(1088.0)	740.0	293.8	2,451.5
	III	(580.3)	(1907.0)	1,087.8	239.0	1,922.4
	IV	(221.6)	(2108.4)	2,096.2	(209.4)	1,813.9
2022	I	(953.6)	(753.4)	312.7	(512.9)	766.7
	II	(1058.0)	(1360.8)	980.3	(677.5)	676.4
	III	(1358.9)	(1789.8)	1,011.6	(580.7)	518.0
	IV	(727.2)	(2303.5)	1,798.3	(222.1)	1,274.3
2023	I	79.6	184.1	(301.8)	197.3	1,378.5
	II	473.7	385.3	261.7	(173.3)	1,891.1

Үргэлжлэл:		(сан ам.доллар)				
	Галаад өр	Үүнээс:				
		ГШХО-ын тээл	Засгийн газар	Төв банк	Хадгаламжийн байгууллага	Бусад салбар
2000	4,214.7	2,423.6	838.3	27.8	5.4	919.6
2001	4,244.4	2,423.6	852.2	26.1	8.0	934.5
2002	4,398.7	2,423.6	984.9	18.3	14.7	957.3
2003	4,737.6	2,423.6	1,290.3	25.3	44.0	954.4
2004	4,730.4	2,423.6	1,360.0	19.6	44.4	882.8
2005	4,577.5	2,423.6	1,311.8	10.5	44.9	786.7
2006	4,702.3	2,423.6	1,413.9	16.3	65.2	783.3
2007	4,995.6	2,473.5	1,528.7	10.8	190.7	791.8
2008	5,250.4	2,489.7	1,602.2	5.8	355.1	797.6
2009	5,822.6	2,625.3	1,879.6	239.3	321.5	756.8
2010	7,127.8	2,985.7	1,882.2	273.6	512.0	1,474.3
2011	10,908.3	5,952.8	2,043.3	267.7	739.8	1,904.7
2012	17,210.5	9,027.6	3,599.3	571.5	1,176.0	2,836.1
2013	19,829.7	10,590.1	3,534.6	1,130.5	1,375.8	3,198.7
2014	I	20,799.7	10,947.6	3,535.2	1,083.4	3,679.0
	II	20,914.4	11,010.4	3,611.9	1,058.1	3,682.7
	III	22,010.3	11,177.4	3,618.1	1,443.4	4,118.5
	IV	21,850.5	11,040.6	3,500.8	1,570.4	3,976.6
2015	I	21,678.1	10,930.5	3,421.6	1,876.3	3,730.0
	II	22,428.6	10,864.0	3,673.7	1,851.3	3,798.4
	III	22,376.7	10,892.4	3,573.8	2,211.2	3,727.5
	IV	22,717.8	11,120.9	3,759.9	1,959.6	3,748.9
2016	I	23,459.0	11,333.4	4,072.7	2,084.5	3,786.9
	II	24,259.6	7,196.0	4,785.8	1,758.0	8,304.1
	III	24,649.1	7,256.1	4,899.6	1,729.2	8,224.2
	IV	24,624.5	7,426.3	4,868.6	1,790.8	8,121.5
2017	I	25,016.6	7,541.0	5,844.1	1,807.4	7,473.5
	II	25,569.4	7,608.5	6,016.2	1,876.7	7,890.6
	III	26,216.3	7,863.9	6,241.0	1,914.1	7,966.8
	IV	27,492.7	7,996.5	7,321.0	2,025.1	7,955.8
2018	I	27,905.5	8,235.2	7,242.5	2,136.6	7,944.4
	II	27,661.0	8,460.7	6,929.3	2,064.7	7,895.5
	III	27,901.6	8,871.4	7,048.6	1,995.9	7,676.4
	IV	28,714.9	9,228.2	7,184.2	2,030.2	8,041.9
2019	I	29,545.9	9,369.8	7,424.1	2,072.4	8,299.3
	II	29,714.7	9,647.2	7,448.3	2,033.9	8,355.5
	III	29,816.8	9,822.4	7,430.0	1,947.8	8,411.2
	IV	30,702.3	10,366.2	7,806.2	1,984.7	8,407.2
2020	I	30,517.4	10,658.3	7,301.7	1,973.5	8,371.5
	II	30,856.0	11,030.2	7,896.2	2,083.9	8,142.0
	III	31,445.9	11,199.9	8,059.7	2,154.5	8,267.7
	IV	32,361.8	11,405.9	8,653.8	2,221.0	8,430.2
2021	I	32,390.1	11,771.4	8,472.2	2,192.3	8,363.6
	II	32,988.9	12,002.4	8,471.2	2,238.7	8,697.5
	III	33,184.6	12,142.5	8,428.1	2,316.6	8,664.4
	IV	33,805.5	12,272.2	8,454.2	2,610.0	8,842.5
2022	I	33,520.8	12,195.0	8,276.3	2,607.5	9,105.6
	II	32,997.3	11,897.7	7,888.6	2,474.7	9,351.5
	III	32,515.0	12,166.4	7,644.6	2,327.7	9,007.5
	IV	33,344.8	13,184.8	8,012.5	2,179.0	8,436.0
2023	I	33,562.7	13,452.3	8,201.8	2,114.2	8,247.0
	II	33,790.2	13,767.9	7,980.7	1,980.6	8,358.0

Үргэлжлэл: Урсгал тэнгэлийн задаргаа

(сая.ам.доллар)

	Барал (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс:		Үйлчилгээ	Үүнээс:	
		Экспорт ФОБ	Импорт ФОБ		Орох	Гарах
2000	(72.5)	535.8	608.4	(85.2)	77.5	162.7
2001	(100.6)	523.2	623.8	(91.5)	113.5	205.0
2002	(156.3)	523.9	680.3	(81.9)	184.5	266.4
2003	(119.5)	627.3	746.8	(129.2)	207.9	337.2
2004	(99.2)	872.1	971.3	(96.2)	338.2	434.4
2005	(99.5)	1,066.1	1,165.6	13.6	414.4	400.8
2006	136.2	1,543.9	1,407.7	67.2	485.8	418.6
2007	(52.4)	1,950.7	2,003.1	109.4	573.8	464.4
2008	(629.5)	2,508.6	3,138.0	(108.6)	519.9	628.5
2009	(178.2)	1,880.9	2,059.1	(153.8)	417.6	571.4
2010	(172.0)	2,907.9	3,079.9	(302.9)	485.8	788.7
2011	(2,669.2)	4,056.0	6,725.2	(848.2)	520.9	1,369.1
2012	(3,029.8)	3,800.4	6,830.3	(1,425.9)	651.5	2,077.5
2013	(2,608.1)	3,789.4	6,397.5	(1,309.8)	690.4	2,000.2
2014	I	(98.1)	909.9	1,007.9	(437.8)	112.3
	II	(291.2)	2,324.0	2,615.2	(761.6)	264.8
	III	(280.8)	3,807.3	4,088.1	(1,009.4)	488.8
	IV	177.7	5,470.8	5,293.1	(1,289.2)	609.1
2015	I	384.2	1,104.5	720.2	(236.9)	113.2
	II	399.3	2,273.8	1,874.4	(456.9)	280.4
	III	497.1	3,418.1	2,921.0	(520.3)	518.0
	IV	562.6	4,446.4	3,883.8	(715.5)	690.6
2016	I	373.4	992.4	618.9	(328.1)	110.1
	II	621.8	2,174.3	1,552.5	(765.5)	316.5
	III	732.0	3,266.8	2,534.9	(976.2)	622.7
	IV	1,337.8	4,804.0	3,466.2	(1,338.3)	800.9
2017	I	425.3	1,209.8	784.4	(333.5)	164.8
	II	955.9	2,892.3	1,936.4	(594.1)	412.0
	III	1,172.2	4,313.1	3,140.9	(776.1)	766.9
	IV	1,493.7	5,834.3	4,340.6	(1,216.1)	966.3
2018	I	238.5	1,371.0	1,132.5	(546.5)	189.0
	II	594.0	3,352.5	2,758.5	(982.0)	474.4
	III	578.2	4,934.2	4,356.0	(1,343.7)	887.4
	IV	675.5	6,556.5	5,881.0	(1,978.3)	1,111.6
2019	I	464.2	1,696.6	1,232.4	(646.9)	188.4
	II	955.0	3,749.9	2,794.8	(1,104.4)	494.1
	III	1,130.4	5,628.8	4,498.3	(1,402.3)	968.5
	IV	1,158.1	7,182.8	6,024.7	(1,991.7)	1,232.7
2020	I	(296.8)	854.0	1,150.8	(372.4)	175.7
	II	145.0	2,573.6	2,428.6	(710.3)	327.3
	III	867.6	4,745.8	3,878.2	(1,054.6)	483.8
	IV	1,755.4	6,990.6	5,235.2	(1,450.2)	654.9
2021	I	348.7	1,828.4	1,479.7	(419.9)	188.7
	II	294.7	3,503.3	3,208.6	(712.3)	363.6
	III	442.4	5,487.6	5,045.1	(1,224.1)	549.8
	IV	1,369.6	8,135.7	6,766.1	(1,675.4)	814.5
2022	I	(156.8)	1,565.9	1,722.7	(465.8)	173.0
	II	(119.1)	3,842.5	3,961.6	(869.3)	438.9
	III	462.8	6,772.5	6,309.7	(1,538.2)	814.6
	IV	1,232.5	9,854.2	8,621.7	(2,355.0)	1,135.1
2023	I	1,400.2	3,356.8	1,956.9	(859.4)	331.9
	II	2,417.7	6,747.6	4,329.9	(1,383.2)	762.0

Үргэлжлэл: Урсгал тэнцлийн заваргаа

(сая.ам доллар)

	Анхдагч орлого (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс:		Хоёрдогч орлого	Үүнээс:	
		Кредит	Дебит		Кредит	Дебит
2000	(6.5)	13.0	19.5	94.3	99.7	5.4
2001	(2.0)	14.8	16.8	132.4	138.8	6.4
2002	(4.5)	14.2	18.7	137.5	154.0	16.5
2003	(11.5)	13.9	25.4	161.5	180.5	19.0
2004	(11.1)	16.6	27.6	269.5	319.7	50.2
2005	(51.8)	10.7	62.5	225.2	266.4	41.2
2006	(42.7)	17.4	60.1	211.4	288.8	77.4
2007	(97.5)	53.5	151.0	212.3	303.8	91.5
2008	(172.7)	16.5	189.3	220.7	378.4	157.7
2009	(195.4)	24.3	219.8	185.7	260.3	74.6
2010	(597.6)	29.5	627.1	187.0	309.4	122.4
2011	(1,243.1)	43.2	1,286.4	248.3	430.3	182.0
2012	(1,166.7)	60.5	1,227.3	241.8	507.1	265.3
2013	(962.8)	52.1	1,014.9	148.9	357.1	208.2
2014	I	(176.3)	15.9	192.2	40.7	81.9
	II	(430.2)	30.6	460.8	92.1	178.7
	III	(693.8)	43.4	737.1	130.9	273.9
	IV	(972.5)	57.1	1,029.6	149.7	341.7
2015	I	(222.3)	13.0	235.3	14.8	53.7
	II	(537.8)	26.9	564.7	76.9	149.6
	III	(788.1)	43.5	831.6	119.3	225.8
	IV	(969.7)	58.8	1,028.5	174.1	321.5
2016	I	(255.0)	12.7	267.7	44.4	64.0
	II	(476.5)	30.9	507.4	107.3	148.6
	III	(648.4)	50.5	698.9	176.3	239.0
	IV	(911.2)	68.3	979.5	212.1	304.8
2017	I	(280.1)	17.9	298.0	40.1	58.0
	II	(710.2)	37.8	748.0	79.8	120.4
	III	(1,089.3)	57.5	1,146.8	127.7	191.2
	IV	(1,612.6)	76.4	1,689.0	179.5	264.2
2018	I	(212.9)	80.7	293.6	80.0	112.4
	II	(579.4)	169.4	748.9	147.6	207.6
	III	(874.0)	257.7	1,131.8	253.1	347.2
	IV	(1,227.5)	345.6	1,573.1	323.5	447.8
2019	I	(288.6)	93.2	381.8	73.2	105.4
	II	(713.7)	186.4	900.1	119.6	184.9
	III	(1,118.4)	288.8	1,407.2	195.6	295.0
	IV	(1,568.8)	394.5	1,963.3	240.7	374.3
2020	I	(129.2)	91.7	220.9	75.2	106.1
	II	(445.8)	173.0	618.8	128.3	181.0
	III	(764.0)	259.6	1,023.6	218.1	297.6
	IV	(1,253.3)	341.5	1,594.7	273.3	371.0
2021	I	(409.7)	66.3	476.1	157.3	183.6
	II	(880.4)	144.6	1,025.1	210.1	256.0
	III	(1,498.5)	219.5	1,718.0	373.2	434.4
	IV	(2,231.8)	291.7	2,523.5	429.1	510.7
2022	I	(267.4)	79.5	346.9	136.6	158.0
	II	(573.9)	159.1	733.0	201.5	238.0
	III	(1,098.2)	245.9	1,344.1	383.7	438.9
	IV	(1,615.1)	344.3	1,959.4	434.1	507.8
2023	I	(491.6)	94.0	585.6	135.1	154.0
	II	(827.9)	210.9	1,038.8	178.7	217.9

Үргэлжлэл: Экспортын задаргаа									(сая ам.доллар)	
	Экспорт (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс:						Бусад		
		Эзсийн хүдэр, баяжмал	Фулуун нүүрс	Боловсруула агүй нефть	Тамрийн хүдэр, баяжмал	Мөнгөжөө өгүй алт	Ноолуур		Мах, махан бүтээгдэх үүн	
2000	535.8	160.3	0.0	1.8		6.1	0.1		367.6	
2001	523.2	147.9	0.0	1.8		0.7	0.1		372.7	
2002	523.9	140.2	0.1	3.1	0.0	119.3	0.0		261.2	
2003	560.1	118.2	5.3	3.5	0.0	142.6	0.1		290.5	
2004	869.4	284.3	16.5	6.3	0.3	243.2	0.1		318.6	
2005	1,063.9	326.2	26.6	9.3	4.8	331.4	0.1		365.5	
2006	1,541.3	635.4	45.1	19.8	11.5	270.1	0.2		559.2	
2007	1,947.5	811.5	115.7	53.4	16.5	234.9	0.2		715.3	
2008	2,532.9	835.7	182.1	101.9	92.3	599.5	0.2		721.1	
2009	1,912.7	501.9	305.7	115.6	88.8	335.9	0.2		564.6	
2010	2,939.0	770.6	878.8	154.4	253.8	178.3	0.2		703.0	
2011	4,056.0	963.6	1,582.4	252.2	364.2	109.8	189.6		594.2	
2012	3,800.4	838.8	1,542.7	336.1	350.1	122.3	193.2		417.2	
2013	3,789.4	826.5	1,043.9	515.5	394.9	319.0	244.9	11.2	433.5	
2014	I	909.9	290.5	205.8	157.6	54.8	89.9	5.7	1.0	104.6
	II	2,324.0	903.4	446.9	320.3	144.6	89.9	202.7	1.2	215.0
	III	3,807.3	1,595.2	631.8	499.9	222.9	214.1	256.6	2.8	384.0
	IV	5,470.8	2,433.7	846.4	634.6	318.1	405.3	285.7	7.2	539.8
2015	I	1,104.5	572.0	138.7	91.8	38.8	98.0	5.2	2.9	157.1
	II	2,273.8	1,128.7	303.0	196.8	84.3	157.8	138.3	5.8	259.1
	III	3,418.1	1,747.3	424.4	293.1	121.8	286.1	214.7	6.7	324.0
	IV	4,446.4	2,181.8	545.3	387.2	170.2	420.6	234.5	11.0	495.8
2016	I	992.4	537.5	98.0	73.2	25.0	111.3	3.6	2.0	141.8
	II	2,174.3	1003.1	290.9	159.9	64.1	280.1	144.6	4.5	227.1
	III	3,266.8	1,364.5	496.7	234.9	117.9	399.3	199.1	8.7	445.7
	IV	4,804.0	1,728.8	943.1	335.6	165.5	758.4	225.8	20.0	626.8
2017	I	1,209.8	401.2	508.4	94.3	30.9	43.7	2.6	6.4	122.3
	II	2,892.3	779.0	1,222.2	182.1	57.7	180.3	175.8	12.7	282.5
	III	4,313.1	1,198.2	1,645.9	272.3	103.6	402.7	228.8	31.4	430.2
	IV	5,834.3	1,660.0	2,145.3	374.1	170.9	595.4	244.2	64.3	580.1
2018	I	1,371.0	464.3	480.5	101.0	49.5	124.3	0.5	24.3	126.6
	II	3,352.5	1,015.5	1,343.6	212.4	125.0	144.5	201.9	45.7	263.9
	III	4,934.2	1,469.2	2,025.6	316.1	202.0	144.5	278.5	77.4	420.9
	IV	6,556.5	2,008.5	2,655.9	392.0	291.0	144.5	306.9	167.6	590.1
2019	I	1,696.6	535.0	609.8	87.8	80.9	195.9	2.9	30.6	153.7
	II	3,749.9	1,112.6	1,458.8	179.7	184.4	195.9	230.2	47.9	340.4
	III	5,628.8	1,504.6	2,321.1	271.7	288.3	344.3	313.1	72.1	513.6
	IV	7,182.8	1,904.5	2,915.2	366.7	404.8	418.4	328.6	134.7	709.9
2020	I	854.0	307.6	212.6	17.7	96.0	80.4	4.8	4.9	130.0
	II	2,573.6	753.4	607.3	34.0	199.5	606.4	85.9	10.5	276.6
	III	4,745.8	1,220.3	1,321.8	85.9	314.9	1,166.1	164.8	46.8	425.2
	IV	6,990.6	1,840.4	1,903.6	150.9	416.8	1,787.7	202.2	99.6	589.4
2021	I	1,828.4	747.8	614.9	78.4	118.3	25.7	14.5	39.3	189.5
	II	3,503.3	1,353.8	847.4	168.4	272.5	218.0	180.8	54.6	407.8
	III	5,487.6	2,206.1	1,233.1	224.3	440.4	460.0	200.8	55.4	667.5
	IV	8,135.7	2,910.3	2,360.4	273.4	517.7	1,004.5	293.6	58.1	717.7
2022	I	1,565.9	676.0	342.6	0.0	32.5	288.0	44.9	0.5	181.4
	II	3,842.5	1,425.3	1,132.3	12.3	95.2	514.1	231.6	2.3	429.5
	III	6,772.5	2,083.8	2,575.7	141.1	170.3	749.4	343.3	10.4	698.5
	IV	9,854.2	2,566.4	4,221.5	241.8	245.6	1,127.4	400.7	53.4	997.4
2023	I	3,356.8	691.2	1,814.6	88.5	59.8	156.0	10.3	99.4	437.0
	II	6,747.6	1,356.5	3,604.5	175.2	121.1	337.6	148.1	146.0	858.5

Үргэлжлэл: Импортын задаргаа

(сая ам.доллар)

	Импорт (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс:		Үүнээс:		Аж үйлдвэрийн орц	Нефтийн бүтээгдэх үүн	Бусад	
		Түргэн эдэлгээтэй хэрэгсэлтэй бүтээгдэхүүн	Удаан эдэлгээтэй хэрэгсэлтэй бүтээгдэхүүн	Авто машин, түүний сэлбэг хэрэгсэл	ХО(ын бүтээгдэх үүн				
2000	608.4	92.8	82.6	48.7	184.6	144.4	109.8	0.4	
2001	623.8	93.8	82.4	48.0	182.4	138.1	132.5	0.6	
2002	680.3	148.1	102.5	63.2	194.0	129.8	116.2	0.1	
2003	746.8	148.3	95.5	57.4	269.9	130.5	147.9	0.5	
2004	971.3	182.5	113.2	67.9	333.7	179.0	216.1	1.9	
2005	1,165.6	184.0	117.4	72.5	406.1	167.1	302.6	0.6	
2006	1,407.7	227.4	154.3	101.2	465.9	159.6	422.5	3.6	
2007	2,003.1	335.3	210.3	131.5	760.6	195.1	559.5	1.0	
2008	3,138.0	490.6	355.3	230.4	1,212.2	294.7	890.5	1.2	
2009	2,059.1	380.5	191.6	95.4	849.4	180.1	527.9	8.1	
2010	3,079.9	469.1	355.1	209.1	1,387.8	271.8	674.2	42.0	
2011	6,725.2	638.3	812.0	535.4	3,582.4	377.7	1,153.6	34.1	
2012	6,830.3	755.5	817.4	527.4	3,276.2	469.3	1,392.6	27.4	
2013	6,397.5	780.5	745.5	461.7	2,822.5	593.7	1,409.2	3.3	
2014	I	1,007.9	158.2	139.8	78.6	349.1	117.4	232.0	0.3
	II	2,615.2	362.5	329.4	199.0	1,070.2	290.6	538.2	9.8
	III	4,088.1	546.5	475.5	277.7	1,693.8	454.6	864.4	11.6
	IV	5,293.1	763.9	615.2	347.4	2,098.2	591.8	1,154.6	13.6
2015	I	720.2	132.8	97.6	50.8	206.8	106.1	157.3	1.6
	II	1,874.4	303.7	243.8	137.8	685.2	259.2	331.2	16.0
	III	2,921.0	464.7	349.6	196.1	1,095.0	390.6	537.2	17.9
	IV	3,883.8	642.7	458.5	253.6	1,436.3	512.2	707.4	29.4
2016	I	618.9	118.6	91.5	47.9	182.6	113.4	88.0	0.7
	II	1,552.5	279.6	260.6	156.2	499.1	260.8	198.2	1.8
	III	2,534.9	456.6	401.9	245.6	839.7	389.7	361.1	3.9
	IV	3,466.2	651.7	507.2	294.2	1,150.6	507.9	538.0	6.0
2017	I	784.4	143.3	111.3	66.2	264.8	96.0	158.9	1.9
	II	1,936.4	327.8	274.4	173.7	719.0	247.6	354.9	3.6
	III	3,140.9	518.0	410.9	252.4	1,189.0	405.4	595.3	5.5
	IV	4,340.6	732.9	552.5	328.4	1,710.9	551.9	789.1	7.4
2018	I	1,132.5	174.8	147.0	91.0	399.9	175.5	231.0	2.2
	II	2,758.5	395.0	350.6	225.3	1,111.9	366.4	488.1	4.1
	III	4,356.0	617.2	564.6	366.9	1,795.3	552.6	814.7	5.2
	IV	5,881.0	864.2	778.7	499.4	2,396.1	717.1	1,112.3	6.6
2019	I	1,232.4	170.2	181.1	126.1	465.0	147.0	267.0	1.5
	II	2,794.8	399.7	405.0	280.6	1,149.9	317.1	523.1	3.1
	III	4,498.3	621.0	609.3	414.5	1,903.0	507.2	858.1	4.3
	IV	6,024.7	859.0	771.7	507.9	2,564.9	664.7	1,165.8	5.5
2020	I	1,150.8	177.8	141.8	86.3	456.0	145.9	238.6	1.4
	II	2,428.6	414.6	314.3	192.8	998.4	337.1	393.5	2.2
	III	3,878.2	636.2	479.3	286.0	1,730.0	495.8	583.3	3.4
	IV	5,235.2	885.0	663.5	383.8	2,266.5	647.1	816.9	14.9
2021	I	1,479.7	251.9	194.0	114.0	633.8	209.9	229.9	4.2
	II	3,208.6	619.2	383.2	217.2	1,409.2	383.1	459.5	7.0
	III	5,045.1	941.2	620.6	352.2	2,242.5	575.2	738.4	8.7
	IV	6,766.1	1,315.2	868.9	482.2	2,760.1	761.7	1,131.8	10.9
2022	I	1,722.7	346.5	263.0	144.3	542.0	203.7	330.5	5.1
	II	3,961.6	725.1	583.3	324.6	1,419.8	442.1	766.0	11.7
	III	6,309.7	1,121.1	907.0	522.5	2,408.2	675.0	1,228.4	16.8
	IV	8,621.7	1,501.2	1,184.8	691.7	3,307.9	965.6	1,723.6	21.3
2023	I	1,956.9	295.9	277.2	165.0	751.7	189.2	423.3	2.5
	II	4,329.9	621.1	623.5	390.6	1,744.4	398.2	880.3	6.2

Үргэлжлэл: Үйлчилгээний задаргаа

(сан ам.доллар)

	Үйлчилгээ (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс:		Аялал	Үүнээс:		Бусад үйлчилгээ	Үүнээс:			
		Тээвэр	Үүнээс:		Кредит	Дебит					
			Кредит			Дебит		Кредит	Дебит		
2000	(85.2)	(55.0)	30.0	85.0	(15.4)	35.9	51.3	(14.8)	11.7	26.4	
2001	(91.5)	(63.9)	35.8	99.7	(16.0)	39.3	55.3	(11.6)	38.4	50.0	
2002	(81.9)	(60.7)	38.8	99.5	10.9	130.1	119.2	(32.0)	15.7	47.7	
2003	(129.2)	(83.6)	40.5	124.1	35.5	143.0	107.5	(81.1)	24.4	105.5	
2004	(96.2)	(33.8)	107.6	141.4	37.3	185.1	147.8	(99.7)	45.5	145.2	
2005	13.6	51.3	199.2	147.9	51.1	176.8	125.7	(88.8)	38.5	127.2	
2006	67.2	54.9	214.4	159.5	53.2	225.1	171.9	(40.9)	46.3	87.2	
2007	109.4	66.8	218.3	151.5	110.8	306.5	195.8	(68.1)	48.9	117.0	
2008	(108.6)	(93.5)	165.4	258.9	29.6	246.9	217.3	(44.7)	107.6	152.3	
2009	(153.8)	(67.7)	136.0	203.7	24.9	235.3	210.4	(111.0)	46.3	157.3	
2010	(302.9)	(110.5)	174.6	285.1	(21.2)	244.0	265.3	(171.2)	67.1	238.3	
2011	(848.2)	(292.6)	210.4	503.0	(240.2)	156.0	396.3	(315.4)	154.5	469.9	
2012	(1,425.9)	(312.0)	204.8	516.8	(307.6)	177.5	485.1	(806.3)	269.3	1,075.6	
2013	(1,309.8)	(247.5)	229.0	476.5	(382.8)	196.9	579.7	(679.5)	264.4	943.9	
2014	I	(437.8)	(45.7)	45.4	91.1	(98.9)	22.0	120.9	(293.2)	44.9	338.1
	II	(761.6)	(108.1)	96.7	204.8	(162.2)	68.5	230.7	(491.4)	99.6	591.0
	III	(1,009.4)	(141.8)	153.5	295.3	(177.2)	185.7	362.9	(690.4)	149.7	840.0
	IV	(1,289.2)	(189.8)	204.5	394.3	(257.9)	214.7	472.7	(841.5)	189.9	1,031.4
2015	I	(236.9)	(35.7)	45.3	81.1	(86.8)	21.3	108.2	(114.3)	46.5	160.9
	II	(456.9)	(65.8)	113.8	179.6	(160.1)	56.7	216.8	(230.9)	109.9	340.9
	III	(520.3)	(81.1)	181.3	262.4	(129.8)	186.8	316.6	(309.4)	149.9	459.3
	IV	(715.5)	(106.0)	238.6	344.6	(176.1)	245.6	421.7	(433.4)	206.5	639.8
2016	I	(328.1)	(48.1)	39.9	88.0	(89.8)	24.0	113.8	(190.2)	46.2	236.5
	II	(765.5)	(97.5)	111.8	209.3	(137.9)	90.6	228.5	(530.1)	114.1	644.2
	III	(976.2)	(130.1)	188.4	318.5	(93.5)	266.6	360.1	(752.5)	167.7	920.2
	IV	(1,338.3)	(175.9)	255.4	431.3	(166.2)	316.3	482.5	(996.2)	229.2	1,225.4
2017	I	(333.5)	(63.7)	66.8	130.5	(97.5)	36.6	134.1	(172.3)	61.4	233.7
	II	(594.1)	(152.2)	151.1	303.4	(113.9)	134.4	248.4	(327.9)	126.4	454.3
	III	(776.1)	(204.1)	240.5	444.7	(51.6)	341.3	392.9	(520.4)	185.1	705.4
	IV	(1,216.1)	(283.6)	320.2	603.7	(137.1)	395.6	532.8	(795.4)	250.6	1,045.9
2018	I	(546.5)	(109.0)	76.3	185.2	(198.7)	42.7	241.3	(238.9)	70.1	309.0
	II	(982.0)	(267.3)	176.8	444.1	(268.6)	153.9	422.5	(446.1)	143.7	589.8
	III	(1,343.7)	(400.0)	273.5	673.5	(263.9)	384.3	648.2	(679.7)	229.6	909.3
	IV	(1,978.3)	(560.6)	354.3	914.8	(415.0)	445.2	860.2	(1,002.7)	312.1	1,314.8
2019	I	(646.9)	(135.3)	67.3	202.6	(191.8)	48.4	240.2	(319.8)	72.7	392.5
	II	(1,104.4)	(303.4)	177.4	480.8	(259.3)	174.6	433.9	(541.6)	142.1	683.7
	III	(1,402.3)	(459.4)	288.4	747.7	(238.9)	447.6	686.5	(704.1)	232.6	936.6
	IV	(1,991.7)	(594.4)	389.1	983.5	(411.8)	513.4	925.1	(985.6)	330.3	1,315.9
2020	I	(372.5)	(41.4)	104.6	146.0	(212.6)	19.8	232.4	(118.5)	51.4	169.8
	II	(710.3)	(79.3)	190.8	270.1	(304.2)	22.2	326.4	(326.8)	114.3	441.1
	III	(1,054.6)	(145.5)	286.1	431.5	(429.0)	25.5	454.5	(480.2)	172.2	652.4
	IV	(1,450.2)	(212.1)	384.0	596.1	(520.6)	29.4	549.9	(717.6)	241.6	959.1
2021	I	(419.9)	(61.9)	129.0	190.9	(244.1)	3.4	247.5	(113.9)	56.3	170.3
	II	(712.3)	(88.7)	253.1	341.8	(378.4)	7.6	386.0	(245.2)	102.9	348.1
	III	(1,224.1)	(132.7)	379.3	511.9	(601.1)	14.4	615.4	(490.4)	156.2	646.6
	IV	(1,675.4)	(166.5)	568.9	735.4	(721.6)	20.5	742.2	(787.2)	225.1	1,012.3
2022	I	(465.8)	(91.3)	98.6	190.0	(226.2)	15.8	241.9	(148.3)	58.6	206.9
	II	(869.3)	(252.9)	246.8	499.7	(349.3)	64.9	414.3	(267.1)	127.2	394.3
	III	(1,538.2)	(509.4)	404.6	914.1	(530.6)	194.5	725.2	(498.1)	215.4	713.5
	IV	(2,355.0)	(763.0)	595.7	1,358.7	(745.1)	250.9	996.0	(847.0)	288.5	1,135.4
2023	I	(859.4)	(218.9)	216.9	435.8	(358.4)	56.8	415.1	(282.2)	58.1	340.3
	II	(1,383.2)	(416.2)	433.9	850.0	(410.4)	186.1	596.5	(556.6)	142.1	698.7

V. ТОСОВ

(тэрбум төгрөг)

		Төсвийн орлого (өсөн нэмэгдэх)	Төсвийн зардал (өсөн нэмэгдэх)	Үүнээс:		Анхдагч тэнцэл	Нийт тэнцэл
				Урсгал зардал	Хөрөнгийн зардал		
2000		343.2	412.9	305.1	45.2	(51.3)	(69.8)
2001		414.7	470.1	359.0	50.3	(39.1)	(55.3)
2002		471.8	541.8	407.8	63.7	(52.3)	(70.0)
2003		535.8	616.5	446.3	88.8	(47.1)	(80.7)
2004		692.8	717.3	525.8	105.5	(2.4)	(24.5)
2005		831.4	750.3	589.0	85.3	101.8	81.2
2006		1,360.4	1,236.9	982.3	175.6	141.6	123.5
2007		1,851.2	1,749.2	1,361.5	287.0	120.3	102.0
2008		2,156.4	2,462.0	1,749.5	624.9	(285.8)	(305.7)
2009		1,993.0	2,321.6	1,792.1	457.9	(299.6)	(328.6)
2010		3,069.9	3,066.4	2,251.6	567.6	45.4	3.5
2011		4,159.6	4,792.0	3,234.4	1,067.2	(595.1)	(632.4)
2012		4,880.9	6,116.7	4,452.1	1,575.3	(1,109.4)	(1,235.8)
2013		5,927.6	6,178.0	4,559.3	1,447.3	(26.8)	(297.3)
2014	I	1,162.1	1,287.0	1,142.3	136.5	(67.9)	(137.6)
	II	2,749.8	2,970.0	2,574.0	386.1	(35.6)	(240.6)
	III	4,355.7	4,504.2	3,647.3	849.4	68.0	(192.5)
	IV	6,145.1	7,031.4	5,226.6	1,739.9	(307.6)	(808.0)
2015	I	1,230.8	1,373.0	1,241.5	135.8	(80.2)	(144.6)
	II	2,642.5	3,175.0	2,766.9	389.6	(288.5)	(534.9)
	III	4,048.2	4,913.2	4,031.3	860.9	(469.9)	(867.3)
	IV	5,976.1	7,136.9	5,749.9	1,338.0	(432.1)	(1,163.2)
2016	I	1,095.2	1,710.9	1,429.6	270.1	(460.7)	(615.7)
	II	2,541.3	3,665.1	3,119.3	526.7	(754.9)	(1,123.9)
	III	4,012.7	6,064.4	4,637.6	932.9	(1,530.2)	(2,051.7)
	IV	5,852.1	9,519.9	6,713.7	2,304.6	(2,680.2)	(3,667.8)
2017	I	1,616.1	1,759.2	1,547.5	171.9	(39.6)	(255.1)
	II	3,586.8	3,953.0	3,352.8	515.6	(153.4)	(676.5)
	III	5,491.0	5,773.0	4,824.9	806.2	39.3	(737.9)
	IV	7,922.5	8,981.0	7,005.5	1,646.0	(586.0)	(1,741.9)
2018	I	1,993.8	1,836.6	1,620.6	210.0	204.3	(25.8)
	II	4,551.4	4,125.2	3,549.5	395.2	557.1	12.9
	III	7,181.7	6,275.0	5,148.8	843.2	985.2	241.7
	IV	10,062.5	9,222.9	7,348.0	1,607.8	1,058.8	11.9
2019	I	2,433.1	1,969.1	1,800.5	168.0	365.4	194.3
	II	5,548.8	4,708.3	3,962.3	636.1	629.0	192.2
	III	8,656.7	7,264.4	5,783.5	1,320.3	1,111.8	484.6
	IV	11,936.6	11,429.4	8,207.7	2,818.4	233.2	(627.8)
2020	I	2,224.6	2,349.8	2,132.6	240.9	(90.7)	(276.0)
	II	4,358.7	6,298.3	5,050.8	1,228.9	(1,772.8)	(2,198.0)
	III	7,210.3	9,440.7	7,497.0	1,930.3	(2,266.9)	(2,845.6)
	IV	10,402.0	13,960.8	10,871.6	3,051.7	(3,579.7)	(4,539.1)
2021	I	2,876.1	2,724.1	2,401.0	302.4	36.1	(96.3)
	II	7,106.1	7,498.2	6,559.6	859.6	(649.3)	(1,069.5)
	III	11,134.8	10,944.6	9,270.7	1,571.5	(697.7)	(1,277.9)
	IV	14,255.2	15,598.1	12,754.4	3,047.0	(2,081.1)	(2,908.8)
2022	I	3,915.5	3,822.7	3,350.7	468.1	(85.0)	(254.7)
	II	8,001.5	8,191.9	7,004.8	1,158.9	(428.4)	(844.0)
	III	12,545.1	12,474.9	10,189.5	2,171.5	(368.1)	(962.8)
	IV	18,593.1	18,177.8	14,212.2	3,813.1	(162.9)	(979.3)
2023	I	5,073.0	4,138.2	3,669.7	488.0	989.2	656.6
	II	11,059.3	9,033.8	7,556.6	1,443.9	2,061.3	1,547.5
	7 сар	12,929.0	11,079.0	9,025.2	2,000.1	2,085.8	1,360.1

Үргэлжлэл:	(ДНБ-д эзлэх хувь)					
	Төсвийн орлого	Төсвийн зардал	Үүнээс:		Анхдагч тэнцэл	Нийт тэнцэл
			Урсгал зардал	Хөрөнгийн зардал		
2000	24.4	29.4	21.7	3.2	(3.7)	(5.0)
2001	26.0	29.4	22.5	3.2	(2.5)	(3.5)
2002	26.5	30.5	22.9	3.6	(2.9)	(3.9)
2003	25.5	29.4	21.3	4.2	(2.2)	(3.8)
2004	25.6	26.5	19.4	3.9	(0.1)	(0.9)
2005	23.8	21.5	16.9	2.4	2.9	2.3
2006	29.5	26.8	21.3	3.8	3.1	2.7
2007	32.6	30.8	23.9	5.0	2.1	1.8
2008	28.7	32.7	23.3	8.3	(3.8)	(4.1)
2009	26.4	30.7	23.7	6.1	(4.0)	(4.3)
2010	31.5	31.4	23.1	5.8	0.5	0.0
2011	31.6	36.4	24.6	8.1	(4.5)	(4.8)
2012	29.2	36.7	26.7	9.4	(6.6)	(7.4)
2013	I	6.6	6.0	5.8	0.6	0.5
	II	14.5	15.0	13.4	(0.2)	(0.8)
	III	21.5	22.0	17.2	0.0	(0.7)
	IV	30.9	32.2	23.8	(0.1)	(1.6)
2014	I	5.8	6.5	5.7	(0.3)	(0.7)
	II	13.2	14.3	12.4	(0.2)	(1.2)
	III	19.9	20.6	16.7	0.3	(0.9)
	IV	27.6	31.6	23.5	(1.4)	(3.6)
2015	I	5.4	6.1	5.5	(0.4)	(0.6)
	II	11.6	14.0	12.2	(1.3)	(2.4)
	III	17.7	21.5	17.7	(2.1)	(3.8)
	IV	25.8	30.8	24.8	(1.9)	(5.0)
2016	I	4.7	7.4	6.2	(2.0)	(2.6)
	II	10.8	15.6	13.3	(3.2)	(4.8)
	III	17.3	26.1	19.9	(6.6)	(8.8)
	IV	24.4	39.8	28.0	(11.2)	(15.3)
2017	I	6.5	7.0	6.2	(0.2)	(1.0)
	II	13.8	15.2	12.9	(0.6)	(2.6)
	III	20.3	21.3	17.8	0.1	(2.7)
	IV	28.4	32.2	25.1	(2.1)	(6.2)
2018	I	6.9	6.4	5.6	0.7	(0.1)
	II	15.0	13.6	11.7	1.3	0.0
	III	22.8	19.9	16.4	3.1	0.8
	IV	30.9	28.3	22.6	3.2	0.0
2019	I	7.2	5.8	5.3	1.1	0.6
	II	15.8	13.4	11.3	1.8	0.5
	III	23.7	19.9	15.8	3.0	1.3
	IV	31.5	30.2	21.7	0.6	(1.7)
2020	I	6.0	6.3	5.7	(0.2)	(0.7)
	II	11.8	17.1	13.7	3.3	(6.0)
	III	19.6	25.7	20.4	(6.2)	(7.7)
	IV	27.8	37.3	29.0	(9.6)	(12.1)
2021	I	7.3	6.9	6.1	0.1	(0.2)
	II	17.6	18.6	16.3	(1.6)	(2.7)
	III	27.3	26.8	22.7	(1.7)	(3.1)
	IV	32.7	35.8	29.3	(4.8)	(6.7)
2022	I	8.9	8.7	7.6	(0.2)	(0.6)
	II	17.0	17.4	14.9	(0.9)	(1.8)
	III	25.3	25.2	20.6	(0.7)	(1.9)
	IV	34.5	33.8	26.4	(0.3)	(1.8)
2023	I	8.8	7.1	6.3	1.7	1.1
	II	18.1	17.8	12.4	3.4	2.5

VI. ВАЛЮТЫН ХАНИШ БОЛОН ХҮҮ

		Бодлогын хүү, %	БХЗ-ын ЖДХ, %	Зээлийн хүү*, %	Хадгаламжийн хүү, %	USD	CNY	RUB	EUR	Нэрлэсэн үйлчилж буй ханш	Бодит үйлчилж буй ханш
2000				34.7		1,097.0	132.5	39.2	1,006.6	100.0	100.0
2001				41.4		1,102.0	133.1	36.2	973.6	103.5	106.7
2002			6.9	33.4		1,125.0	135.9	35.4	1,169.4	100.5	101.3
2003			10.2	31.5		1,168.0	141.1	39.9	1,460.2	91.9	92.7
2004			15.4	30.0		1,209.0	146.1	43.4	1,647.4	85.7	91.7
2005			6.1	28.3		1,221.0	151.3	42.5	1,449.1	86.2	97.0
2006			6.1	24.5		1,165.0	149.2	44.3	1,535.3	86.5	98.4
2007		8.4	8.3	19.9		1,170.0	160.2	47.7	1,717.2	81.1	98.9
2008		9.8	17.9	20.4	13.6	1,267.5	185.3	43.1	1,786.8	79.8	115.3
2009		10.0	8.6	20.8	12.9	1,442.8	211.4	47.7	2,071.3	66.7	95.2
2010		11.0	9.4	17.9	10.7	1,256.5	190.2	41.4	1,662.3	78.1	121.4
2011		12.3	12.1	15.5	10.5	1,396.4	221.6	43.4	1,806.8	68.9	114.3
2012		13.3	14.0	18.2	11.7	1,392.1	223.4	45.7	1,835.8	66.9	122.7
2013		10.5	9.2	17.4	12.1	1,659.3	274.2	50.6	2,288.8	56.5	113.4
2014	I	10.5	11.1	19.7	12.2	1,782.0	286.4	50.0	2,451.9	55.0	112.2
	II	10.5	10.4	18.8	12.2	1,825.7	294.4	53.9	2,492.0	53.1	110.4
	III	12.0	12.7	18.3	12.3	1,840.9	299.7	46.8	2,335.2	53.9	113.8
	IV	12.0	12.1	19.5	12.5	1,888.4	304.6	34.0	2,295.4	57.8	123.5
2015	I	13.0	12.1	19.1	12.9	1,984.7	320.1	34.3	2,139.8	55.9	119.9
	II	13.0	13.3	19.8	12.9	1,963.6	316.5	35.3	2,191.9	57.3	123.5
	III	13.0	13.3	18.7	13.1	1,996.8	314.2	30.4	2,242.4	57.3	121.9
	IV	13.0	12.1	19.1	13.3	1,995.5	307.3	27.0	2,181.2	58.3	122.5
2016	I	12.0	12.7	19.7	13.3	2,048.9	316.9	30.2	2,322.2	57.0	118.8
	II	10.5	11.4	19.1	13.3	1,982.3	298.4	31.0	2,201.9	58.8	123.9
	III	15.0	16.0	20.1	13.2	2,287.3	342.9	36.1	2,558.5	51.7	106.7
	IV	14.0	15.6	19.7	13.1	2,489.5	358.0	41.0	2,605.8	48.3	99.3
2017	I	14.0	14.9	20.2	13.0	2,447.5	355.2	43.7	2,616.8	47.9	101.5
	II	12.0	12.8	20.3	12.9	2,349.9	346.5	39.6	2,681.7	49.1	105.4
	III	12.0	12.0	20.0	12.9	2,464.4	370.7	42.5	2,906.7	46.1	100.0
	IV	11.0	11.7	19.0	12.9	2,427.1	371.6	42.1	2,897.9	46.7	101.4
2018	I	10.0	10.7	19.1	12.8	2,392.8	381.4	41.7	2,948.3	45.7	101.6
	II	10.0	10.1	18.0	12.3	2,462.8	371.8	39.2	2,862.7	46.7	105.5
	III	10.0	10.0	17.7	12.3	2,552.1	370.8	38.9	2,965.2	47.5	105.9
	IV	11.0	10.8	16.9	12.0	2,643.7	384.3	38.0	3,024.7	45.4	105.1
2019	I	11.0	10.9	17.1	12.1	2,631.5	391.6	40.6	2,955.8	44.6	104.6
	II	11.0	11.1	17.0	11.5	2,657.8	387.0	42.1	3,026.4	44.9	108.9
	III	11.0	11.1	16.9	11.4	2,667.2	374.1	41.3	2,916.5	45.6	109.8
	IV	11.0	11.0	16.9	11.3	2,734.3	392.4	44.1	3,063.5	44.0	103.7
2020	I	10.0	10.2	16.6	11.4	2,777.7	391.6	35.4	3,054.5	44.6	107.1
	II	9.0	9.0	16.3	11.0	2,823.9	399.5	40.1	3,169.4	42.6	102.8
	III	8.0	8.2	16.4	10.8	2,854.7	419.3	36.2	3,349.2	42.3	100.7
	IV	6.0	5.7	14.8	10.2	2,849.9	436.2	38.1	3,504.5	40.9	96.7
2021	I	6.0	6.1	15.4	8.0	2,849.8	434.4	37.7	3,343.3	42.4	100.3
	II	6.0	6.0	14.8	7.6	2,848.9	441.1	39.2	3,390.4	40.6	103.4
	III	6.0	6.0	14.4	7.2	2,849.2	440.8	39.2	3,306.4	41.0	105.9
	IV	6.0	6.2	14.3	7.0	2,849.3	447.0	38.1	3,221.2	41.1	108.5
2022	I	9.0	7.4	14.6	7.2	2,948.5	464.8	36.2	3,285.3	42.5	113.1
	II	10.0	9.5	14.6	7.3	3,134.1	468.1	59.3	3,273.6	37.9	105.8
	III	12.0	11.5	14.7	7.9	3,333.0	462.6	57.3	3,218.4	38.1	106.1
	IV	13.0	13.0	15.7	9.0	3,444.6	495.4	48.9	3,669.0	36.1	102.4
2023	I	13.0	13.1	16.7	10.6	3,518.1	512.3	45.6	3,829.5	35.7	104.9
	II	13.0	12.9	16.9	10.9	3,432.7	472.8	38.9	3,726.8	38.0	115.6

* Шинээр олгосон зээлийн хүү

VII. АЖИЛ ЭРХЛЭЛТ

	Ажил эрхлэлт, мянган хүн	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, %	Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, %	Ажилгүйдлийн түвшин, %	Улсын дундаж цалин, мянган төгрөг	Улсын дундаж цалингийн өсөлт, %
2000	809.0	62.9	60.0	4.6		
2001	832.3	62.2	59.3	4.6	65.2	
2002	870.8	62.6	60.5	3.4	71.3	9.4
2003	926.5	64.5	62.2	3.5	81.5	14.3
2004	950.5	64.4	62.1	3.6	93.1	14.2
2005	968.3	63.5	61.4	3.3	101.2	8.7
2006	1,009.9	64.4	62.4	3.2	127.7	26.2
2007	1,024.1	64.2	62.4	2.8	173.0	35.5
2008	1,041.7	63.5	61.7	2.8	274.2	58.5
2009	1,006.3	61.4	54.3	11.6	300.5	9.6
2010	1,033.7	61.6	55.5	9.9	341.5	13.6
2011	1,037.7	62.5	57.7	7.7	424.2	24.2
2012	1,056.4	63.5	58.3	8.2	557.6	31.4
2013	1,103.6	61.9	57.2	7.9	774.9	26.7
I	1,051.6	61.7	51.6	9.4	762.9	10.2
II	1,102.8	63.1	52.9	8.4	786.7	7.9
2014	1,148.8	63.7	59.7	6.4	792.8	9.7
III	1,040.7	60.3	55.6	7.7	844.0	11.3
IV	1,116.9	61.5	51.9	7.4	851.4	11.6
2015	1,145.3	62.8	57.9	7.8	853.9	8.5
I	1,119.7	61.4	57.5	6.3	836.9	5.6
II	1,067.6	60.5	55.4	8.3	868.5	2.9
III	1,089.3	60.0	53.0	11.6	871.4	2.3
2016	1,131.8	60.2	53.9	10.4	888.0	4.0
IV	1,144.4	61.6	55.8	9.4	884.3	5.7
I	1,132.8	60.4	55.2	8.6	942.9	8.6
II	1,147.0	59.5	54.0	9.1	959.1	10.1
2017	1,237.7	61.6	55.6	9.6	966.6	8.9
III	1,190.9	61.1	55.5	9.1	955.9	8.1
IV	1,266.9	62.4	57.9	7.3	1038.9	10.2
2018	1,142.9	60.6	54.7	9.7	998.4	4.1
I	1,274.7	61.0	56.4	7.5	1025.6	6.1
II	1,238.9	61.3	57.0	6.9	1031.8	7.9
III	1,256.4	61.9	57.8	6.6	1120.3	7.8
IV	1,143.1	60.7	53.5	11.8	1157.9	16.0
2019	1,162.2	60.8	54.6	10.1	1161.2	13.2
I	1,155.9	60.1	54.2	9.9	1166.4	13.0
II	1,188.4	60.7	55.7	8.1	1242.7	10.9
2020	1,170.5	59.0	55.1	6.6	1259.7	8.8
III	1,185.2	59.8	55.8	6.6	1261.3	8.6
IV	1,176.0	59.0	54.7	7.3	1269.1	8.8
2021	1,124.6	57.0	52.7	7.6	1328.1	6.9
I	1,054.9	54.9	50.1	8.8	1314.9	4.4
II	1,105.7	56.8	52.1	8.4	1330.4	5.5
III	1,135.9	57.9	53.6	7.4	1335.1	5.2
IV	1,127.1	58.3	53.6	8.1	1438.2	8.3
2022	1,128.4	58.0	53.1	8.5	1450.1	10.3
I	1,164.9	59.3	54.7	7.8	1544.4	16.1
II	1,191.5	59.2	56.0	5.4	1573.1	17.8
III	1,158.2	57.9	54.9	5.3	1750.2	21.7
IV	1,111.3	56.5	52.8	6.6	1830.8	26.3
2023	1,160.3	57.9	54.5	5.8		